

DE SVENSKA
NOMADLAPPARNAS
FLYTTNINGAR
TILL NORGE

I ÄLDRE OCH NYARE TID

AV

K. B. WIKLUND

UPPSALA 1908
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLL.

	Sid.
Fortiden.....	1
800-talet—1600-talet.....	9
<i>Sammanfattning</i> s. 21.	
1700-talet.....	22
Fjällapparnas betestrakter inom Nordlands amt.....	23
Vefsen s. 23. Ranen s. 29. Beieren s. 30. Saltdalen s. 35. Folden a. 41. Sagfjorden, Tysfjorden s. 43. Ofoten s. 45. <i>Sammanfattning</i> s. 49.	
Fjällapparnas betestrakter i Tromsö amts fastlandsdel.....	50
Gravfjorden och Gratangen s. 50. Lavangen s. 53. Salangen, Sör-Reisen och Lenvik s. 55. Malangen s. 61. Balsfjorden s. 62. Ulfsfjorden, Lyngen s. 63. Nord-Reisen och Kvænangen s. 65. <i>Sammanfattning</i> s. 70.	
Fjällapparnas betestrakter på öarna i Tromsö amt.....	70
De trakter i svenska Lappland, från vilka de överflyttande lapparna kommo.....	84
Tiden för flyttningen över gränsen.....	86
<i>Sammanfattning</i> s. 93.	
1800-talet och våra dagar.....	95
Fjällapparnas betestrakter inom Nordlands amt	97
Vefsen s. 97. Ranen s. 105. Beieren och Saltdalen s. 108. Folden, Sag- fjorden och Tysfjorden s. 114. Ofoten s. 121. Öarna s. 126. <i>Samman-</i> <i>fattning</i> s. 126.	
Fjällapparnas betestrakter i Tromsö amts fastlandsdel.....	129
17 distr. s. 129. 16 distr. s. 132. 15 distr. s. 135. 14 distr. s. 138. 13 distr. s. 142. 12 distr. s. 144. 11 distr. s. 147. 10 distr. s. 151. 9 distr. s. 154. 8 distr. s. 159. 7 distr. s. 162. 6 distr. s. 166. 5 distr. s. 167. 4 distr. s. 170. 3 distr. s. 172. 1 och 2 distr. s. 176. Allmänna uppgifter s. 177. De från Koutokeino komna lapparnas flyttning till Tromsö amt s. 189. <i>Sammanfattning</i> s. 194.	

Fjälllapparnas betestrakter på öarna.....	194
Hinnön, Tjeldön, Västerålen och Lofoten s. 194. Rolla och Andörja s. 196.	
Senjen s. 197. Kvalön s. 201. Rebbenesön s. 206. Ringvatsön s. 208. De mindre öarna norr om Ringvatsön s. 210. Renön s. 210. Vandön s. 211.	
Ulön, Kaagen och Arnön s. 212. <i>Sammanfattning</i> s. 214.	
De trakter i svenska Lappland, från vilka de svenska lapparna komma.....	215
Tiden för flyttningen över gränsen.....	216
Nordlands amt: Vefsen s. 216. Ranen, Beieren och Saltdalen s. 217. Follen, Sagfjorden och Tysfjorden s. 218. Ofoten s. 219. <i>Sammanfattning</i> s. 220.	
Tromsö amts fastlandsdel: Tiden för flyttningen till Norge s. 220. Tiden för flyttningen från Norge s. 226. <i>Sammanfattning</i> s. 228.	
Öarna i Tromsö amt: Tiden för flyttningen från fastlandet till öarna s. 228.	
Tiden för återflyttningen till Sverige s. 229. <i>Sammanfattning</i> s. 229.	
Antalet renar, som föras över till Tromsö amt.....	230
Slutord.....	231
Tabell över antalet svenska lappar och renar, som enligt § 7 i 1883 års lapplag anmälts till flyttning till de olika distrikten i Tromsö amt.....	233
Tillägg.....	236
Anmärkingar.....	237

Forntiden.

Sedan långliga tider tillbaka bo lappar i de nordliga delarna av den skandinaviska halvön. Från öster ha de säkerligen kommit dit, närmast från de norra delarna av Finland, och vetenskapen visar, att detta skett redan i en ytterst avlägsen forntid. De arkeologiska data, av vilka man kunde hoppas en belysning av frågan om tidpunkten för denna deras inflyttning, ha väl ännu icke blivit fullständigt bearbetade och definitivt tydda, men man är lyckligtvis icke uteslutande beroende av dem, då det gäller att söka ett svar på denna fråga. För ett bedömande av densamma ger oss nämligen språkvetenskapen ett utomordentligt klart och pålitligt material i de synnerligen talrika s. k. urnordiska lånorden i det lapska språket, ord, som lånats av lapparna från skandinaverna redan under den "urnordiska" tiden, före cirka 800 år e. Kr., och visa, att lapparna redan då stodo i nära och intim beröring med skandinaverna¹. Det finns t. o. m. anledning att antaga, att vissa lånord äro av s. k. urgermanskt datum och sålunda förutsätta beröring mellan lappar och germaner redan före den, urnordiska perioden och, före "Kristi födelse".²

Platsen för den tidigaste beröringen mellan lappar och skandinaver har naturligtvis varit de nordliga delarna av vår halvö. Redan i en avlägsen forntid började germanernas framryckning från söder langs kusterna dit upp. På den västra kusten synes den skandinaviska bebyggelsen i norr ha varit mycket kraftigare än på den östra, vilket visas av den stora mängd fasta fornlämningar, som man känner från Nordlands och Tromsö amt, under det att sådana fornminnen äro ganska sparsamma vid de norra delarna av den Bottniska viken. Troligt är väl alltså, att den starkaste beröringen mellan lappar och nordbor ägt rum inom det nuvarande Norges gränser, d. v. s. att den viktigaste delen av de urnordiska lånorden upptagits i väster och icke i öster. Somliga dylika lånord peka för öfrigt i följd av sin betydelse ovillkorligen mot väster: *fales* "val", *salled* "sill", *saidde* "sej" och dylikt. En hop lapska ortnamn i det nordliga Norge äro dessutom tydliga urnordiska lån³ och vittna även de om en beröring mellan lappar och nordbor i Norge redan under urnordisk tid, före vikingatiden. Lappar vistades således i det nordliga Norge redan före cirka 800 år e. Kr.

De hade kommit dit från öster. Ingen torde emellertid vilja antaga, att de kommit dit utefter havskusten från norra Rysslands ishavsstränder, ty kusten

är föga lämpad för ett framträngande till lands, och lapparna voro ingalunda något sjöfarande folk. Deras båtar synas i äldre tider överallt ha varit av den mest primitiva beskaffenhet, och det nordliga Rysslands och Norges stränder lämpade sig icke för ett framträngande utesfärden till kusten med så dålig materiell¹². Lapparna måste i stället ha kommit till Västerhavet och Ishavet över fjällen, över de låga fjällplatåerna i nuvarande Finmarkens amt i öster och de höga alptrakterna i Tromsö och Nordlands amt i väster och söder.

På vilken kulturståndpunkt stodo då lapparna vid sin ankomst till havet? Voro de redan då rennomader eller voro de ett folk av jägare och fiskare? Och när kommo de dit?

För ett besvarande av dessa frågor är det nödvändigt att först klargöra några omständigheter rörande renen själv, lapparnas förnämsta egendom.

Det är då väl för det första säkert, att renen icke förts hit till Skandinavien av lapparna. Den fanns här i vilt tillstånd redan före dem, vare sig då den nuvarande lappländska renen är en omedelbar descendent av den fossila renen i södra Sverige eller, vilket kanske är troligare, har inkommit från öster⁴. Alla äldre källor omtala den rikliga tillgången på vildren i norra Skandinavien, och det är tydligt, att dessa renar voro verkliga vildrenar, icke blott förvildade tamrenar.

Den skandinaviska renen utgör för det andra icke någon särskild art av släktet Rangifer, utan överensstämmer i alla avseenden med t. ex. den sibiriska renen, om vilken vi äga VON MIDDENDORFFS utförliga skildring⁵. Liksom i Sibirien och för övrigt också i den nya världen finnas dock även i Skandinavien två olika raser av renen, skogsrenen och fjällrenen⁶, och att även de i våra nordliga trakter fordom talrikt förekommande vildrenarna kunde uppdelas i samma två kategorier, framgår ur äldre tiders skildringar av vildrensjakten, som gestaltade sig olika allt efter som den gälde skogsrenar eller fjällrenar⁷.

Ett av de mest i ögonen fallande dragen i renens levnadssätt är de ständiga vandringar den företager. Bland alla vandrande däggdjur är renen till och med det, hos vilket vandringsdraget allra skarpast framträder. Överallt, där man kunnat studera den vilda renens liv närmare, har man vidare funnit, att den under sina vandringar så att säga oscillerar mellan tvänne poler — under sommaren leva renarna på de stora tundrorna eller i de fjälltrakter, som ligga vid havskusten i norr, under vintern vistas de mer eller mindre djupt inne i skogslandet i söder; på våren draga renarna i samlad trupp mot havet eller fjällen, på hösten återvända de i samlad trupp till skogarna. Och det är icke nog med att de vandra ned till havskusten, de fortsätta också ofta sin färd simmande ut till öar, som ligga långt från fasta landet⁸.

Enligt naturforskarnas mening är det huvudsakligen för att undgå hettan och sina flygande plågoandar, bromsar, flugor och mygg, som renen vid sommarens annalkande flyr från skogstrakterna till de svalare och mera blåsiga havsstränderna och fjällen⁹. Fullständigt samma uppgift får man, då man vänder sig till de i

detta fall par preference sakkunnige, nämligen nomaderna själva, med en fråga om orsaken till deras renhjordars vandringar. Dessa tillägga också som en orsak till flyttningen, att renens sommarbete är bättre på fjället än i skogen¹⁰. Under våren och försommaren äro renarna i själva verket särskilt känsliga för myggens och andra flygfäns angrepp, enär deras nya horn just under denna tid växa fram och då äro betäckta med en ytterst ömtålig, blodfylld hud, som utgör den tänkbarast lämpliga angreppspunkt för mygg och dylikt. På hösten åter måste renarna av brist på föda återvända till skogstrakterna.

Man har ingen som helst anledning att antaga, att icke också den skandinaviska vildrenen i forna tider företagit fullständigt samma slags vandringar som den nordosteuropiska och sibiriska. Samma klimatiska och andra naturförhållanden rådde i det nordliga Skandinavien för tvåtusen år sedan som nu. Även då drev mygg och värme renen till fjälls eller till havskusten på våren. Även då täcktes betesmarkerna vid havet och i de västra fjälltrakterna med is och hård snö på hösten, så att renen måste för vintern vandra till skogstrakterna i öster, där snön var lösare och där han således kunde gräva sig ned till renlaven. Samma förhållanden, som nu tvinga de tama renhjordarna till vandring mellan Sverige och Norge, tvungo i forntiden de vilda renskockarna till en alldeles identisk vandring.

Det har redan påpekats, att renarna funnos i Skandinavien, innan lapparna kommo dit. Vare sig då lapparna vid sin ankomst hit redan blivit rennomader eller ännu befunno sig på jägarens och fiskarens ståndpunkt, måste de i Skandinavien ha blivit i väsentlig grad bundna av renen och fått sina levnadsvanor bestämda av detta sitt förnämsta husdjur eller jaktobjekt. Nomaden måste följa sin egendom och jägaren sitt jaktobjekt, och det bör då ha varit renen, som från de östra trakterna fört lapparna över fjällen ned till havskusten.

A priori är man naturligtvis benägen att antaga, att detta skett redan i en ytterst avlägsen forntid. Detta bekräftas därav, att lapparna ha egna, icke från nordborna lånade namn för åtskilliga havsdjur, särskilt för sådana, som äro av vikt för en på ett primitivt stadium stående jägarbefolkning, såsom de olika sälarterna, inklusive valrossen. egendomligt är det emellertid, att de ha lånade, urnordiska namn för valen (*fales*) och de flesta havsfiskarna, såsom sillen (*salled*), sejen (*saidde*), torsken (*dorske*) m. fl. Av de viktigare matnyttiga havsfiskarna är det nästan endast hälleflundran, som har äkta lapskt namn (*baldes*). Dessa urnordiska fisknamn synas giva vid handen, att lapparna först genom nordbornas förmedling lärt känna vederbörande havsfiskar, alltså också själva havet, vilket dock motsäges av de äkta lapska namnen på sälarterna och hälleflundran. Denna egendomliga motsägelse torde kunna förklaras på så sätt, att lapparna visserligen redan före nordbornas ankomst till ishavstrakterna kommit ned till havet, men att de då ännu stodo på ett mycket primitivt jägare- eller "samlare"-stadium. De kunde då lära känna sälarterna och hälleflundran, vilken här och där under vissa tider av året kan fångas med ljuster från stranden utan båt¹¹, men de andra havs-

fiskarna kunde de med sina ytterst primitiva, med tågor hopbundna eller sammått-syddade båtar¹² icke lära känna. Först av skandinaverna lärde de sig bygga ordentliga, sjödugliga båtar, och sålunda fingo de också först genom skandinavernas förmedling kännedom om sill, sej, torsk o. s. v. och på samma gång de nordiska namnen på dem.

Man kunde också antaga, att lapparna redan på denna tid idkade renskötsel, men denna måste då ha varit av det primitiva slag, att de under sommaren lämnade renarna i stort taget åt sitt öde och i stället ägnade sig åt jakt på de större havsdjuren.

I alla händelser böra de emellertid ha kommit till havet redan innan nordborna hunnit sprida sig till. Skandinavians ishavstrakter.

Huru skall man emellertid kunna härmed förlika det redan ovan sid. 1 och anm. 3 berörda faktum, att en mängd av de viktigaste lokaliteterna, fjordarna, öarna o. s. v., i Nordlands och Tromsø amt icke av lapparna benämnas med äkta lapska namn, utan med sådana, som uppenbarligen äro i urnordisk tid lånade från nordborna? Detta måste ju onekligen tyda därpå, att skandinaverna här varit de första och att lapparna kommit hit efter dem. Denna uppfattning hyses också av den man, som vi ha att tacka för alla uppteckningar av lapska ortnamn från dessa trakter, nämligen rektor QVIGSTAD. I 1897 års lappkommissions Indstilling, tryckt år 1904, s. 92 ff., yttrar han sig härom på följande sätt:

”Naar man betragter de lappiske Stedsnavne i Tromsø Amt, finder man en iøjnefaldende Forskjel mellem Fastlandet og Øerne. Paa Fastlandet har de fastboende Sjølapper egne lappiske Navne paa Fjorde, Fjelde, Elve, Vande og Næs, saalangt den lappiske Bebyggelse strækker sig*. Kommer man længere ind i Landet mellem Fjeldene eller op paa Vidderne, hvor Sjølappen hverken gjæter sin Buskap eller henter Ved eller gaar paa Jagt og derfor er ukjendt, har Fjeldlappen Navn paa alle de Mærkepunkter, som ligger i hans Flytningsstrøg, hvor han Vaar og Høst færdes mellem Indlandet og Kysten. Der er dog den Forskjel paa Fjeldlappen og Sjølappen, at medens denne i de Egne, hvor han først har ryddet Land, har Navh paa hver Haug og Bæk, hvert Næs og hver Bugt, hvor ubetydelige de end er, har Fjeldlappen i sit Flytningsstrøg kun Navn paa de mere iøjnefaldende Lokaliteter, der er af Betydning for ham som Mærker under hans Vandring, og selv der, hvor han slaar sig ned for Sommeren, er det kun de mere fremtrædende Punkter, han har Navn paa.

De lappiske Stedsnavne er dels almindelige Fællesnavne, dels Ord, hvis Betydning nu ikke længere kjendes, eller som er forældede og sjelden bruges**. Der

* Søndenfor Malangen er de lappiske Navne paa Fjordene dannede af ældre norske Former, medens Halvøerne mellem Fjordene, hvor Fjeldlapperne færdes om Sommeren, ligesom i den nordlige Del af Amtet har egne lappiske Navne.

** Personnavne forekommer almindelig kun i Gaardsnavne, ellers sjelden.

hvor Lapperne fra ældgammel Tid har færdedes som Nomader eller havt fast Bolig, er den sidste Slags Stedsnavne talrige.

Paa Fastlandet har man overalt, hvor norsk Sprog er kjendt, ogsaa norske Stedsnavne; men i en rent lappisk Egn vil, selv om Lapperne kan Norsk, de norske Navneformer være indskrænkede til de vigtigste Lokaliteter. Naar man kommer et Stykke fra Kysten ind i Landet, hører de norske Stedsnavne op. En Undtagelse gjør kun Indlandsbygderne Maalselven, Bardo og Salangsdalen; ellers er Nordmændene ukjendte i det Indre af Landet, hvor kun Fjeldlappen færdes med sine Rener. I sin Navngivning holder Nordmændene sig uafhængige af de gamle lappiske Navne, og det er ikke ofte, at de fornorsker dem.

Paa Øerne har alle Lokaliteter norske Navne, selv i de af Lapper beboede Egne, og de lappiske Stedsnavne paa Øerne er oftest kun en Omdannelse eller Oversættelse af de tilsvarende norske. I de af Sjølapper fra gammel Tid beboede Egne forudsætter de lappiske Stedsnavne, der er omdannede af norske, ofte ældre norske eller gammelnorske Former. De for Lapperne særegne Stedsnavne paa Øerne, synes at være af yngre Oprindelse end de fleste af de særegne lappiske Stedsnavne paa Fastlandet, da de almindelig kun indeholder de i Lappisk sædvanlig brugte Fællesnavne og næsten aldrig Ord med ukjendt Betydning. At mærke er det, at forsaavidt Øerne i Tromsø Amt har egne lappiske Navne, er disse næsten alle af norsk eller gammelnorsk Oprindelse. — — —

De Øer, hvor man finder de fleste særegne lappiske Stedsnavne og samtidig de flestelappiske Stedsnavne af gammelnorsk Oprindelse, er de Øer, hvor man har havt en meget gammel Bebyggelse af Sjølapper med en eiendommelig Dialekt (Kalfjorddialekten), nemlig Ringvasø og Kvalø i Tromsøsundet. Denne Bebyggelse har strakt sig fra Daafjorden paa Ringvasø langs denne Øs Vestside paa begge Sider af Skagø Sund og ind gennem Kvalsund til Kaarvik og paa Kvaløens Vestside ind gennem Kalfjorden. Paa Senjenøen og Hinnøen findes meget faa særegne lappiske Navne, og kun i Egne, hvor Sjølapper har boet i gammel Tid, hemlig Lysbotn, Græsmyrskogen og Lakselvdalen paa Senjen og Gullsfjordbotn samt Egnen om Storvandet paa Hinnøen.

En nøiere. Undersøgelse af de lappiske Stedsnavne i Tromsø Amt har kun bestyrket mig i den Anskuelse, som jeg for flere Aar siden udtalte i "Nordische Lehnwörter im Lappischen", S. 67, at i Nordlands og Tromsø Amt havde Nordmændene bosat sig ved Seilleden, i de ydre Dele af Fjordene og paa Øerne ude ved Havet, førend Lapperne tog Bolig der. Hvis man opkaster det Spørgsmaal, om de lappiske Stedsnavne paa Øerne i Tromsø Amt skriver sig fra Fjeldlapper eller Sjølapper, antager jeg, at det er Sjølapper, som først er kommet ud til Øerne. Derfor taler, at særegne lappiske Stedsnavne findes paa Øerne væsentlig kun der, hvor man har gammel Bebyggelse af Sjølapper."

Detta uttalande träffar säkerligen i huvudsak det rätta. De så gott som genomgående nordiska namnen på de viktigaste lokaliteterna i de ifrågavarande trakterna,

d. v. s. öarna och från och med Malangen mot söder också fjordarna, torde knappast kunna förklaras på annat sätt än att nordborna *här* varit de förstkommande. Norr om Malangen, där också enligt Ottars utsago (om honom se nedan sid. 9) nordbornas nordgräns var, ändras emellertid förhållandena väsentligt, vad fastlandet vidkommer. Det finns visserligen även där äkta nordiska namn för alla viktigare fjordar, men endast i ett par fall ha lapparna upptagit dem: *Ulsvuodna* = Ulf-fjorden, och *Raisa* = Reisen. Det senare namnet torde för Övrigt egentligen tillkomma Reisenälven¹³, som säkerligen redan tidigt drog nordborna till sig genom sin rikedom på lax¹⁴. Eljes ha lapparna egna namn på fjordarna, och åtminstone i ett fall (Kåfjord i Lyngen, jfr anm. 3) ha nordborna där redan i urnordisk tid själva upptagit det lapska namnet på en sådan. *Där* torde således lapparna varit de förstkommande.

En sammanställning av de uppgifter, som de lapska ortnamnen av urnordiskt ursprung, de urnordiska lånorden för havsfiskarna och de äkta lapska namnen på åtskilliga större havsdjur giva oss, lämnar oss således det resultatet, att *lapparna utefter havskusten i öster, kanske fr. o. m. Balsfjorden, men åtminstone fr. o. m. Kvænangen, kommit till havet före nordbornas ankomst till trakten, men att de i väster och söder, åtminstone fr. o. m. Malangen, äro senare än nordborna.*

Såsom redan påpekats, kan man emellertid icke antaga, att lapparna spritt sig till dessa sydligare trakter följande kusten åt. En förutsättning härför vore, att de skulle ha varit ett värkligt sjöfarande folk, men detta är för denna tid väsentligen uteslutet. Av nordborna fingo de visserligen nu ordentliga båtar, men den egentliga sjödugligheten kom icke lika hastigt, och utan denna är ett framträngande utefter Finmarkens och Tromsö amts kuster otänkbart. Att lapparna för övrigt även längre ned i tiden voro väsentligen stationära var och en i sin fjord, visas av dialektolikheterna fjordarna emellan.

Lapparna böra i stället ha kommit till nuvarande Tromsö och Nordlands amt över fjällen. Under denna förutsättning är det också lätt att förstå, varför de kommo senare till dessa amt än till Finmarken. I det nuvarande Finmarken och finska Lappland består — och bestod — landet till övervägande del av låga, björkskogsklädda platåer, som icke lade några hinder i vägen för ett jagande och fiskande naturfolks framträngande utefter vattendragen ned till havskusten. Väster om denna trakt åter vidtager högfjällens region, som lägger vida större hinder i vägen för ett framryckande.

Att den lapska befolkningen utefter kusten, ”sjöfinnarna”, äro av en ganska olika art i öster och i väster eller söder och sålunda böra ha delvis olika ursprung eller åtminstone böra ha kommit ned till kusten vid olika tid, visas också av en annan intressant omständighet. Även i äldre tider synas nämligen de östligare sjöfinnarna eller sjölapparna ha fört ett väsentligen annorlunda beskaffat levnadssätt än de västligare. De förra voro ett slags halvnomader, som om sommaren höllo sig längre ut i fjordarna på fiske, men om vintern bodde längre in och delvis t.

o. m. sysslade med renskötsel, de senare åter voro enligt Schnitlers och andras uppgifter fullt fastboende och levde i alla avseenden på samma sätt som de norska bönderna i trakten. Även detta synes häntyda på en gammal artskillnad mellan sjölapparna i öster och väster. De förra levde sitt av fädren ärvda liv, de senare voro f. d. fjällappar, som antagit normännens levnadssätt, röjt mark, skaffat sig nötkreatur o. s. v.

Så länge lapparna blott voro jägare och fiskare, hade de heller icke så stort intresse av att söka övervinna de hinder, som de höga fjällen på den nuvarande svensk-norska gränsen lade i deras väg. Vildrenarna, deras förnämsta jaktobjekt, försvunno visserligen till en stor del på våren och vandrade sin vana likmätigt till de myggfria gräsfjällen vid Atlantens kust och ända ut till öarna, men lappen behövde icke följa dem på dessa farliga vägar, utan hade nog och övernog av fisk till sitt uppehälle i sjöarna öster om fjällryggen. Först då han börjat "tämja" vildrenarna¹⁵ och anse en särskild skock av dem som sin privata egendom, fick han ett starkare intresse av att följa dem på deras sommarvandring för att hålla ett öga på sin hjord, och det var då han på allvar upptäckte havet väster om fjällen och de stora öarna utanför kusten. *Det var säkerligen renen, som förde lapparna i Torne lappmark till havet. Tämjandet av renen och nomadfärderna till nuvarande Tromsö amt gingo förmodligen hand i hand med varandra*¹⁶.

Av lånorden i lapskan veta vi, att lapparna voro nomader redan under urnordisk tid. Det lapska ordet för "tam", *dames*, är nämligen ett otvetydigt urnordiskt lån. Detta är för övrigt icke något epitet för den tama renen i allmänhet i motsats till vildrenen, utan begagnas blott om de till körning eller lassdragning dresserade renoxarna. Dylika körenar förutsätta emellertid en redan något så när ordnad renskötsel, och en sådan måste således ha existerat redan före den urnordiska tidens slut, cirka 800 år e. Kr. Eftersom nu de ofta omtalade ortnamnen i Tromsö amt äro urnordiska lånord, kunna vi då också sluta oss till, att *lapparnas nomadiserande renskötsel i dessa trakter började under urnordisk tid*.

Det var således fjällapparna i vår nuvarande mening, som av nordborna upp-togo de urnordiska namnen på allehanda fjordar i Tromsö amt. Det finns då icke heller någon anledning att antaga annat än att dessa samma fjällappar också upp-togo de urnordiska namnen på de förnämsta öarna. Att vildren fanns på dessa öar, torde ingen vilja bestrida — en av dem, den relativt avsides liggande Renön, fick t. o. m. sitt namn efter renarna redan under urnordisk tid (jfr anm. 3). Att vidare dessa vildrenar, åtminstone på en tid, då traktens befolkning ej var särdeles talrik, mer eller mindre regelbundet vandrade från och till dessa öar, torde också i betraktande av rensens allmänna egenskaper vara mer än sannolikt; jämför härvid också, att vinterbetet för renarna på öarna är och väl också på denna tid var tämligen sparsamt¹⁷.

I sitt ovan anförda yttrande antager QVIGSTAD, att det varit sjölappar, som givit öarna deras lapska namn. Några bevis härför anför han emellertid icke,

och detta torde väl också vara omöjligt. Den s. k. Kalfjorddialekten, som talas i en del av dessa trakter, är visserligen märkvärdig och i vissa avseenden ålderdomlig, men den kan dock omöjligen ha avskiljt sig från de övriga lapska dialekterna redan under urnordisk tid — då skulle olikheterna mellan denna och fastlandsdialekterna vara ofantligt mycket större än de nu äro. Den kan således icke gälla som ett bevis för, att en särskild sjölappsbefolkning existerat här på den tid, då ortnamnen upptogos i lapskan.

Det är visserligen också sant, att man i nu tillgängliga källor icke anträffar många lapska namn på fjäll och andra endast för fjällappar intressanta lokaliteter ute på öarha, men sådana saknas dock ingalunda fullständigt. Från Kvalön vid Tromsö anför HAUKLAND i bihanget till "Beskrivelse af Tromsø Amt" 1874 en hel rad sådana, vilka dessutom från amtskartan kunna förökas med några stycken till, och från Senjen och Arnön citeras likaledes ett par. En närmare undersökning av fjällapparnas namnförråd skulle säkerligen resultera i ännu mycket flera ursprungligen lapska namn på fjäll och betestrakter på öarna.

800-talet—1600-talet.

När man från dessa avlägsna perioder kommer ned i den egentliga historiska tiden, börja källorna även för lapparnas vidkommande att flyta rikligare. Vi ha då först att observera en från slutet av 800-talet härstammande, intressant berättelse om dessa nordliga trakter, som en hålogalänning Ottar (Ohthere) avgav inför konung Alfred av England och som denne själv upptecknade, som det synes, med fullt betryggande noggrannhet. Ottar ”var en man, mycket rik på de ägodelar, vari deras rikedomar bestå, det är vilda djur. Han hade dessutom, då han kom till konungen, sexhundra tama, oköpta djur. Dessa djur kalla de renar; av dem voro sex lockrenar; de äro mycket dyra bland finnarna, därför att de med dem taga vilda renar”. Att Ottar kunnat själv sköta denna sin renhjord, torde vara uteslutet. Det var utan lappars biträde lika omöjligt för en rik, jordbrukande skandinav på den tiden, som det är nu. En så stor renhjord i en fastboende persons *ägo* förutsätter också en betydande utveckling av lapparnas egna renhjordar på samma tid.

Enligt framlidne prof. Gr. STORMS välgrundade mening (Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog V, s. 93) bodde Ottar någonstädes vid det långa sundet mellan Senjen och fastlandet söder om Malangen, således i en trakt, där både nu och på 1700-talet (se nedan) lapparna och deras renar uppehålla sig om sommaren. Samma naturbetingelser, som bestämde över renarnas och därmed också lapparnas vandringar i avseende å tid och utsträckning, rådde då som nu, och man har därför ingen orsak att antaga annat än att Ottars renar och renskötare under sommaren vistades vid kusten i nuvarande Tromsö amt och under vintern i Torne lappmark¹⁸.

Längre fram i tiden få vi i samma riktning gående antydningar om lapparnas vandringar genom de underrättelser vi erhålla om de s. k. birkarlarnas värksamhet. Dessa voro som bekant bönder från kustlandet vid Bottniska vikens övre del, vilka drevo handel med lapparna och för detta ändamål under vissa tider av året reste omkring uppe i lappmarken. De hade så småningom skaffat sig privilegium på denna hantering, och slutligen hade varje birkarl t. o. m. ”sina egna” lappar, med vilka ingen annan än han fick handla. Med handeln förenades också upptagande av skatt av lapparna.

På dessa sina handels- och skattekrävningsresor kommo birkarlarna även till Västerhavet. För första gången omtalas dessa resor över fjällen i ett öppet brev för birkarlarna i Luleå och Piteå av den 14 febr. 1498, vilket utställt i anledning av klagomål, som framställdt på ett förut hållet ting i Luleå. ”Tå klagade menigha Bijrcharlar som byggia och boo i för:de Lula och Pittha, till the gode men som byggia och boo wid westerhaffuett, att the måghe ee niutta theres gamla häffdh af the lappar, som ther boo och byggia, huilkett theres gamla föeldrer och tillförende hafft haffua, som theres gamla breff Kong Månses vthwisar medh flere andre breff och bewissning som the ther vppå haffua.” Något dylikt ”breff Kong Månses” är icke bevarat, och det är väl troligt, att härmed blott åsyftas den av drotset Knut Jonsson under konung Magnus Erikssons minderårighet den 5 sept. 1328 utfärdade handling, i vilken alla och envar förbjudas att hindra birkarlarna att fara till lapparna, vistas hos dem och draga sina färde ifrån dem med sina varor (” Jtem extitit placitatum quod — — — nullus debeat impedire — — — prefatos Birkarlboa ad eosdem Lappa accedentes, apud ipsos commorantes, vel ab eis cum suis rebus denuo reuertentes”). Det kan knappast vara tvivel underkastat, att birkarlarna redan omkring 1328 besökte Västerhavets kust; i alla händelser gjorde de det sålunda på 1400-talet¹⁹.

Ungefär samtidigt med nyssnämnda brev är en skrivelse av den 3 sept. 1498 från Kristian Bage, konung Hans' fogde på Stockholms slott, till fogdar, ämbetsmän och menige allmoge i Norge, i vilken säges, ”ath thet haffwer veridh aff aldher och gamel sedwenie thet lappefogeden och fflere dandæmæn aff bærchara j norrebotn plæge ffare jn i jdert landh æpter theress bærning och var naduge Herres lappe skat”, och påbjudes, att de allt fortfarande skola få göra detta, ”som theriss fforældre ffor them aff alder giort hawe”. Att således också den officielle lappfogden for över till Norge för att uppbära skatten till Sverige, visar mer än annat det intima sambandet mellan lapparna på västra och östra sidan Kölen. Förmodligen var även lappfogden birkarl²⁰.

Den skattekrävningrättighet, som birkarlarna sedan gamla tider hade både över fjällapparna och över sjöapparna vid Västerhavet, indrogs av Gustav Vasa till kronan, och sjöapparna kommo därigenom att lyda direkt under Sverige.

Då man söker leda sig tillbaka till den ursprungliga orsaken, varför dessa sjölappar på den norska kusten, i början utan någon egentlig invändning från de norska myndigheternas sida, betalade skatt till Sverige, finner man denna otvunnet däri, att dessa lappar sedan gammalt stått i ekonomiskt beroende av birkarlarna. Detta torde vidare icke kunna förklaras på något rimligare sätt, än att gamla tiders sjölappar voro emigranter från Sverige av fullt samma art som den stora mängd från Sverige komna ”bygdelappar”, vilka i senare tider slogo sig ned på den norska kusten och rekryterade sjölapparnas led, d. v. s. de vorp utarmade fjälllappar, som när renarna tagit slut, sökte sitt uppehälle som fiskare vid havet. Under sin välmaktstid på fjället hade de handlat med birkarlarna och betalat skatt

till dem. När fattigdomen kom, växte skulderna till birkarlarna, och slutligen voro lapparna nästan i bokstavlig mening birkarlarnas "egna", som naturligtvis icke fingo handla med någon annan än sin fordringsägare och som väl också exploaterades efter behag²¹. När så lapparna till slut för att uppehålla livet måste sätta sig ned på den fiskrika norska kusten, måste också birkarlarna följa efter för att hålla sina rättigheter över sina gäldenärer och skattekrävningsobjekt vid makt.

På detta sätt förklaras lätt, hur birkarlarna kunde få fast fot vid Västerhavet och därigenom lägga grund till Sveriges blivande välde eller pretention på välde därstädes²². Att sjöläpparna till slut måste ses med oblidiga ögon av de norska myndigheterna är icke underligt. De voro svenska undersåtar, som drogo fördel av norska fiskevattnen utan att skatta därför till norska kronan. Slutligen började man därför tränga bort dem från deras boplatser och sätta norrmän i stället, något var över de svenska fogdarna under slutet av 1500-talet högljutt klaga och varom det också blev tal vid de svenska och danska kommissariernas konferens vid Flakebäck 1603.

Av den omständigheten, att 1500-talets sjöläppar voro skattskyldiga under Sverige, kan man alltså draga den slutsatsen, att deras förfäder, särskilt i de västligare trakterna, voro fjällappar, som under sina vandringar om sommaren plögade komma så långt i väster eller norr, att havskusten med dess naturliga företrädare var dem väl bekant. Såsom ovan sid. 6 anmärkts, har man i de östligare trakterna, i det nuvarande , Finmarken, förmodligen att göra med ett annat slags sjöläppar, vilkas förfäder kommit dit redan på jägare- och "samlare"-stadiet.

Genom en närmare granskning av de västligare sjöläpparnas utbredning kan man sålunda å, andra sidan få intressanta upplysningar rörande omfattningen av de gamla fjällapparnas flyttningar.

Ur de svenska och norska fogdarnas räkenskaper och skrivelser från mitten och slutet av 1500-talet och början av nästa århundrade erhåller man utförliga uppgifter rörande sjöläpparnas dåtida spridning. I nuv. Nordlands och Tromsö amt träffar man dem sålunda omkring ifrågavarande sekelskifte på följande lokaliteter, vilka dock med nu tillgängligt kartmaterial o. dyl. delvis äro svåra att identifiera²³:

Beieren (enligt Hans Olsson).

Folden (d:o).

Sagfjorden, fordom kallad "Rotånger" o. dyl.

Tysfjorden med dess grenar, som särskilt i Balzer Bäcks mantalslängd äro noggrant specificerade: Titisfiordenn med Kär, Buden, Näferwick, Tårnäs, Drag, Forsså, Rörwick, Siäl'näss, Hielielandet och Vlnäss; Tifzfiorden med Käsewick och Tufznäss; Mannefiordh med Tårnäss, Kornäs och Glip; Städiefiordh med Lössweg, Haekö, Skarfberg, Siäl'näss, Twerlandh och Kielkwijck; Pätzfiordh; Skrockzfiordh. Enligt Hans Olsson delas Tysfjorden i Gjödsfjord, Mandsfjord, Grundfjord, Bedsfjord och Helgemo.

Ædfjorden.

Ofoten med elva "innerfjorðar", som i en på holländska skriven förteckning kallas Schoefde fioert (säkerligen Skjomen), Schofde(?), Lille Haechvich (Haakvik), Leervich (Leirvik i Rombaken), Beesfioert (Beisfjord), Ibbenes (Emmenes, lapska Ibbogeddi), Torrevich (kanske Taraldsvik), Robachen (Rombaken), Herianchs botten, Heerjanchs Nees, Foeraes Vog (Forra).

(Från Hinnön omtalas inga sjöfinnar, oaktat sådana säkerligen funnos därstädes, jfr att lappar omtalas härifrån år 1138—1139 i Heimskringla, QVIGSTAD, NL, s. 69.)

Gratangen ("Grytånger", "Grutanger" o. s. v.).

Lavangen ("Lofånger", "Loefanger" o. s. v.).

Salangen ("Selånger", "Selanger" o. s. v.) med Haakvik, Rotvik, "Enegard-by" eller "Enegarn" eller "Aenegaren bui" och "Skedewegby" eller "Skida wågh" eller "Scheldevech bui". 1601 nämnes här även ett "Tennwik",

Sæter i Dyrösundet.

"Wasswicks fiort ligt Norwest vp Senie öhr 2 mil" från Sæter (Raaf), bör således ha legat på *Senjen* någonstädes vid Solbergfjorden; kanske amtskartans Vik, i vars närhet flera insjöar, "vande", ligga. CLAUSS URNE säger i sin "Erklering paa Finderne vdj Salthen, Senien och Trumsöe lhene" av år 1599 (danska Rigsarkivet, Norske Saml., 7 Afd., n:o 26): "Wadtzuig liger [] vgesöe [ett slags sjömil] fraa Thran[] kircke i suduest och er icke nogen fiordt, menns en liden vig, huor y boer 3 skatefinder, och boer Normænd rondt omkring dennom".

Furön i S. Reisen.

Lakselv på *Senjen* (Hans Olsson).

Lökhelle på *Senjen* (d:o). Härmed är möjligen identiskt också Raafs "Hugwick licht vf Senien ihn gigesundt 3 f[?] M: [= 3 fjärdedels mil] van veste landt 2. M:l Norden van Fureöh".

Lysbotten på *Senjen* (Hans Olsson).

Stönnesbotten på *Senjen* ("Stufenäss Botn", Balzer Bäck).

Någonstädes här i närheten låg också Balzer Bäckes "Lille Lingzbotn" och (eller?) "Limings Botnenn" (i en på Raafs mantalslängd stödd, utförlig mantalslängd över alla lappmarker i Gränshandlingar, Lappland mot Norge 1563—1603).

Malangen med Grönjörd, Sultenvik och Nordfjorden. I Jöns Olssons räkenskaper för Västersjölapparna 1601 nämnes även Krakenes. Även ett "hultewiik i målångers fierd" omtalas i den nyssnämnda utförliga mantalslängden.

Balsfjorden. Balzer Bäck nämner särskilt Ramfjorden.

Kalfjorden på *Kvalön*.

"Rebbeby", som enligt Raaf skall ligga på "Saleröhn", d. v. s. Kvalön, vars gamla namn är Salarøy, lapska Sallir (QVIGSTAD, NL, s. 284). Hos Balzer Bäck uppräknas Ramfiordh och Råbbeby tillsammans i en grupp och Gallefiordh och Skogzfiordh tillsammans i en annan. I den holländska langden lyder denna passus på följande sätt:

15	Trompes Öe 1. M. v. Ouer Eed van Trompe Stroem	1. Callefioerde
16	Daer bei N. V.	2. Ribbebui
17	Salleroe	3. Schulgammel

Meningen härmed synes likaledes vara, att denna plats låg på Kvalön, och samma uppfattning får man av CLAUSS URNES "Erklering", där det heter: "Rybbye er enn Finnde bye och icke nogen fiordt huor i boer 7 skatte Finder, liger enn vgeszöes wester for Thrumsöe kircke", etc. Likheten med *Rebbenesöns* namn är så stor, att man väl dock icke kan lösslita dem från varandra, utan (med QVIGSTAD, NL, s. 69) får identifiera dem. Eftersom Rebbenesön ligger långt utanför segelleden, ha kanske vederbörande fogdar o. a. icke varit dit själva, varför deras uppfattning av platsens belägenhet blev mindre säker.

Skulgammen och (hos Balzer Bäck) Skogsfjorden på *Ringvatsön*.

Langsund mellan *Ringvatsön* och *Renön*.

Grundfjorden på *Ringvatsön*; hit hade lapparna blivit trängda från *Langsund*.

Mellan "grön fiörd" och "Strömby" nämner Oravains skiss ett "bencktnes".

Ulsfjorden med "Stenesby" och "Strömby".

Lyngen med "Sedenes fiort", "Orenby fiort" (jfr Aaröholmen), Kaafjorden och *Ulön* (här sutto år 1595 20 lappar, dels på ön och dels på fastlandet söder därom). Av räkenskaperna för Torne lappmark 1598 framgår, att "Sedhe Nesz" och "Kollewich" är detsamma; det betecknar alltså näset med berget *Seidingcokka* vid *Kvalvik* söder om *Lyngens kyrka*. År 1596 upptages även "Rafualzöö" (*Ravelseidet*) jämte "Vllaiä" (en gammal lapsk namnform för *Ulön*).

Maurnes ("Morens fiort").

N. Reisen med *Reisbotten* och *Oxfjorden*.

Kvænangen med *Strömby*, "Wittembergs fiord" (väl vid *Kvitbjerget*), *Burfjorden* och *Spilderen*. Hans Olsson delar *Kvænangen* i *Ekelfjord*, *Burfjord* och *Strömmen*.

En närmare granskning av dessa boplatser geografiska utbredning visar oss en egendomlig överensstämmelse mellan denna och utsträckningen av fjällapparnas vandringar i våra tider. Överallt där fjällappar nu vistas eller åtminstone en gång notoriskt vistats under sommaren, där träffar man också på 1500-talet en mer eller mindre stark bebyggelse av sjöappar. Särdeles märkligt är det att se, att de även i forntiden ryktbara fiskeplatserna i *Lofoten* och *Västerålen*²⁴ icke dragit till sig några sjöappar, oaktat dessa trakter ju icke ligga längre från fastlandet än t. ex. *Rebbenesön* och *Langsund*. År 1591 kunde fogden i *Lofoten* *Mads Pederssön* t. o. m. inberätta, att det icke i *Lofoten* eller i det hela taget i *Gert Rantzaus län*, som omfattade *Lofoten* och *Västerålen*, fanns några lappar "eller nogentid har boet Lapper eller Finner fra Verdens Begyndelse". Även fogden i *Västerålen* *Erik Hanssön* säger "att thette lenn er affskyldt fra Laper och Fiinder,

saa her er jngenn af dette slags folck” (G. STORM i norsk Hist. Tidsskr. 2 Række IV. s. 192). Detta visar otvetydigt, att det icke är fiskeplatsernas större eller mindre förträfflighet, som reglerat sjöläpparnas utbredning, utan helt andra faktorer. Man torde icke taga mycket miste, om man säger, att fjällläpparnas gamla sommarbetestrakter härvid varit de bestämmande. Under sina flyttningar ha fjällläpparna nog lärt känna dessa trakter, och när så den ena eller andra av dem blivit utfattig, har han satt sig ned att fiska på ett ställe, som han sedan gammalt varit förtrogen med. Samma företeelse, som man känner från östra sidan av fjällryggen, har upprepat sig på den västra sidan. Icke håller i öster bege sig läpparna gärna långt från sina gamla stamhåll, då de av fattigdom eller andra orsaker sätta sig ned som fastboende. En utflyttning till alltför avlägsna trakter betyder för övrigt det samma som ett fullkomligt avskärande av alla förbindelser med släkt och vänner, och därtill har särskilt den fattige ingen anledning.

Det har ovan visats, att den begynnande renskötseln förmodligen var orsaken till läpparnas första uppträdande i Nordlands och Tromsö amt. De ha icke kommit dit som jägare och fiskare, utan som nomader. Detta bestyrkes således ytterligare av sjöläpparnas utbredning därstädes, vilken säkerligen gått i en åtminstone delvis annan riktning, om läpparna kommit dit som ett huvudsakligen fiskande och jagande folk. Av sjöläpparnas utbredning i gammal tid kan man således omvänt studera omfånget av fjällläpparnas flyttningar, och man får på detta sätt ett icke värde- löst stöd för den i och för sig synnerligen rimliga och sannolika meningen, att en del fjällläppar även i forntiden, följande renens vanor, om sommaren gått icke blott till fastlandsdelen av nuv. Tromsö amt, utan även ut på öarna därutanför.

Direkta underrättelser om omfånget av läpparnas flyttningar äro emellertid i äldre tider tämligen sparsamma.

I lappfogden ANDERS ANDERSSONS räkenskaper för Pite lappmark för år 1596 (Kammararkivet) anmärkes, att i Lochta by 7 läppar, som att döma av skatteper-seclarnas art voro fjällläppar, ”skatta och til Norge”; vid 3 läppar göres ingen dylik anmärkning. Av Simis Jerff skattade 2 läppar även till Norge, men 20 blott till Sverige. Av Laijs skattade ”till Swerije allene 42. till Suerije och Norge 24”. Liknande anmärkningar göras även följande år då och då, såsom då t. ex. i 1603 års räkenskaper anföres i fråga om SemisJerf och Laijsby, att ”ibland these läppar ähre någre som och skatta till Norrige, för thet de brucha fieldene på begge sijdhene om Rågångenn”. De norska fjäll, till vilka Lochtaläpparna (nuv. Arvasbyn i Arjeplog) gingo, lågo säkerligen i Saltalen; de bägge andra byarna gingo väl, såsom även längre fram i tiden, till Beierens och Ranens fjäll. Om Laisbyn säges uttryckligen i 1607 års räkenskaper för Ume lappmark: ”Laijs By the som Liggia i Ran Och skatta Bådhe till Suärie Och Norie Och ähre Fiälle Lapper.” Samma och följande år uppföras även ”Bindalz Lapper” (7 läppar) och ”Vaffzen Lapper” (13 läppar) såsom skattande till bägge rikena. Med Bindalens läppar måste menas de allra sydligaste läpparna i Vefsen, som på denna tid kanske gingo längre i

väster än på Schnitlers tid, ända ned åt Bindalsfjorden. Ännu längre i söder falla bl. a. de "Numdalz Lapper" och Snåsenlappar, som vid samma tid upptagas i Ume lappmarks räkenskaper såsom likaledes skattande till bägge rikena.

Vid ett besök i Ume lappmark år 1670 utfrågade landshövdingen JOHAN GRAAN, förmodligen å tinget, de församlade lapparna i denna lappmark rörande deras marker och fiskevatten. På grundval av de sålunda vunna uppgifterna uppsattes ett förslag till jordebok, vilket nu förvaras å svenska Riksarkivet i bunten Topographica, Lappmarken 2 och är undertecknat i Lycksele den 10 jan. 1670 av Ægidius Otto och Jacob Pawelsson Grubb. Av de trakter, som här behandlas och överhuvud taget kunna identifieras, ligger för närv. en del inom Norges gränser. De föllo under Lais- eller Ranbyns och Vapstenbyns område och angivas i manuskriptet på följande sätt:

"Lais eller Raan.

Siul Andersson [och fyra andra lappar], Hans Landh heeter Kallfiäll. fiskiewatth Kall träsk på Näriges sijdan, Wiris träsk har och sitt Vtlopp Wäster Vth, Bäfwerwattn och på Näriges sijdan. [Ealfjeldet och Kalvandet på kartbladet Junkeren; Virvand på bladet Virvand; något Bäfwerwattn återfinnes ej på kartorna.] —

Per Nillsson, Hans Landh heeter Akasfiäll wästerom fiällryggen. fiskiewattn heeter Akasswattn, Sucke mock Grunträsk. [Bladet Junkeren: Akersfjeldet, som väl omfattade mera än nuv. kartans fjäll med detta namn, jfr namnet Store Akassfiället nedan; Store Akersvand; Grundvand; Sucke mock kan ej identifieras.]

Siul Larsson, Joen Nilsson. Desse bruke samma Landh som Per Nilsson Vppå Store Akassfiället. — — —

Wapsten.

Nillss Mårtensson Ländzman, Hans landh ligger Vthi Oxenfiäll. fiskiewattn Rautzwattn, Oraid wattn Kengeiauri. [Okstinderne och Röslandet på bladen Rösland och Krutfjeld; de två andra namnen kunna ej identifieras.] — — —

Jacob Larsson, Hans Landh heeter Oxefiäll. fiskiewattn Rautzwattn, Rodewattn. [Det sistnämnda namnet kan ej återfinnas.]

Jöns Nillsson, Hans Landh heeter Biällfiäll. fiskier Vthi Rautzwattn och welwatnet. [Jfr Spjelthaugen och Spjeltfjelddalen i NO på bladet Krutfjeld; Welwatnet?] — — —

Nillss Olofsson, Siul Joensson, Deres Landh ligger Vthi Ariefiell. fiskia Vthi Arieträsk och Alssträsk. [Arefjeldet vid Nr 210 Are Rös och Övre Elgsvandet å bladet Skarmodalen; Arevattnet ligger i Sverige, längst i SV å bladet 32 Tärna.]

I CLAUSS URNES "Erklering paa Finderne vj Salthen, Senien och Trumsöe lhene" av år 1599 (jfr ovan s. 12) förekomma några uppgifter, som säkerligen böra tydas därhän, att fjälllappar (naturligtvis då Lulelappar) även på denna tid under sommaren sutto på Tysfjordens fjäll. Så säges om "Giödtz fiordt",

en av härvarande "innerfjordar" (vilken?): "och boer ther ingenn Finder wdj samme fiordt, meden haffuer thieris seter ther om sommeren thill theris queg". Att detta skulle betyda, att sjöfinnar skulle för sommaren flyttat till fäbodas eller sätrar i de inre fjordarna med nötkreatur, torde vara uteslutet. Möjligen kan det betyda, att därvarande "bygdelappar" om sommaren erhöles sina renar av de från öster kommande fjällapparna och då skötte dem själva på fjällen, men även detta förutsätter alltså, att fjällappar kommo dit ned. Samma uppgifter lemnas om "Foullefiordt", "Siffuerfiordt", "Helgemoe" och "Grundfiordt", men om "Stedefiordt" säges uttryckligen, att där "boer ingenn Finder, ey heller haffuer nogen sommer sether". Även. om "Bedtzfiordt" i Ofoten säges, att där "bor ingenn Finder, mens findes no-genn somer sether."

I SAMUEL RHEENS bekanta "Relation" om lapparnas leverne och seder m. m., vilken utgjorde en av huvudkällorna för SCHEFFERS Lapponia och författades år 1671, finnas bl. a. också några värdefulla uppgifter rörande utsträckningen av lapparnas flyttningar mot väster och tiden för deras ankomst till Norge. Relationen avser huvudsakligen förhållandena i Lule lappmark, men meddelar också en hop uppgifter från andra trakter. Där säges (Sv. Landm. XVII, 1, s. 17), att lapparna i fjällen stanna "på ett Rum in till Johannis eller Medhsommars tijdh. Sedan när gräas och örter begynna växa i fiällen och dalerne, fly the längre Opføre, somblige in till fiäll Ryggen, och somblige öfwer fiäll Ryggen, — — — I bemelte fiäll Reesa the af och an alt till Bartholomœi tijdh [24 aug. g. st. = 3 sept. n. st.], tå the åter begynna så sachta draga uthføre igen till Skoghgerne". Dessa tidsuppgifter hänföra sig tydligen närmast till förhållandena i Lule lappmark.

Om de renägande lapparna i Norge och lapparnas flyttning till öarna säger han s. 67 f.:

"Thet finnes och någre lappar som boo på Wåste sijdan om fiäll Ryggen, och äro desse twäggie slagz lappar.

Somblige kallas af the Norigske finnar, them och Messenius kallar Skrijkfinnar, emedan the såsom andre lappar lööpa på Skijdh.

Desse lappar bo tillsamman medh the Norgiske, och bruka inga Reenar, uthan somblige någre fåå. Men theras föda består mäst af booskapp, koor, gietter och fåår, sampt lijttett åkerbruuk, så at den som mäst såår kan hinna till een tunna eller till dett högsta två: theras språåk och klädhebonat är enahanda medh lapparnas, huilka och fånga Biörnar, Swarta Råfwar, Ottrar: the byggia Jachter, them the sällia till the som i Norige boo, hwar medh the segla till andra länder.

Detta folcket är ett Ogudhachtigt folck, bruka och enahanda wjdhskiepellsser medh lapparna, såsom offer och annat afguderij.

Barnen theras warde döpte af the Norigske presterna, ther the höra predijkan och begåå Herrans Nattwardh: I een Summa the boo tillsammans medh Norrbaggarne, och medh them bruuka skogh och fiske watn.

Föruthan desse lappar eller Skrijkfinnar, äre och någre fåå Rätte lappar, som föda sigh allena af Reenar, som Swänske lapparna, doch äro the mäst fattige och af ingen stoor förmögenhet: ordsaken där till at lapparna icke kunna så många byggia och wistas på den Norigske Sijdan, som på the Swenskas, i det att fiäll-Ryggen är så när belägen in widh Wäster hafwet, ther intet finnes något wijdt begrepit landh, som theas Reenar beqwemligen föda kan. Item är och det een ordsak at all landh som på then Norigske sidan belägne äro, hörer antingen Konungen till, Ståthållaren eller Laghman, eller och Prosten: Om nu någon lapp will ther sig Oppehålla, måste han läija landet, antingen af Konungen, Junckaren, laghman eller Prosten, till huilka the sin skatt och tribut, uthgiöra måste.

Nåriges landh beståå mäst af Öijar, hwarest om lapparna skole sigh medh sine Reenar ther Vppehålla, måste the föra them på Öijarna, der the icke wäll trijfwat.

Hwarföre om nu någre Swenske lappar Öfwerwinna, nödgas the strax begifwa sigh tillbakas igen in på the Swenskas Sijda, och särdeles om the på Reenar äro förmögne.

Men illgärningzmän och tiggare uppehålla sigh mehrendels hooss the Norigske”.

Stiliseringen av detta yttrande är delvis ganska dunkel. Det torde dock otvetydigt framgå därur, att svenska lappar på RHEENS tid gingo ut på de norska öarna — närmast då väl i nuv. Tromsö amt — med sina renhjordar. Satsen ”om nu någre Swenske lappar Öfwerwinna” måste i realiteten betyda ”när svenska lappar trotsa svårigheterna och flytta över till öarna”. Att de nödgades ”strax begifwa sigh tillbakas igen in på the Swenskas Sijda” och att renarna ”icke wäll trijfwat” på öarna, betyder tydligen ingenting annat än att de icke kunde stanna där året runt, utan måste flytta tillbaka till fastlandet och Sverige på hösten. Ett alltför långt utsträckt vistande på öarna leder i följd av bristande vinterbete lätt till förlust av renhjorden, såsom även en senare tids erfarenhet visar.

I fogderäkenskaperna för Nordlands amt för år 1693 (å norska Rigsarkivet) finnes under Senjens Fogderi bl. a. ett register över ”Finde- og Lappeskat”, som upptager 23 lappar, varav tre med angivande av deras vistelseort: Niels Sifuerssen Østfiord (Östrefjord i Kvæfjorden på Hinnön), Erich Pouelssen Tømmervig (ett ställe med detta namn finnes vid Sör-Reisens kyrka, ett annat under Senjehesten), och Niels Sifuerssen Tranöebotten (på Senjens södra strand). Att de lappar, som upptogos i detta register, värkligen voro fjäll-lappar, framgår ur fogdens i Senjen svar på 40 posten i räntekammarens anmärkningar rörande hans räkningskaper för år 1691, vilket lyder: ”Belangende finde leding, eller Finde- oc lappeskat da kand ej dermed altid staae fast eller til en Vis Summa Aarligen suares efttersom lapperne haver under skeedlige tilhold i Fieldene med deris Reiner, saa at huor, oc i huad Fogderij de ere, i det Eene Aar for flytter de sig derfra til et andet Fogderj, eller oc til de Suenske Grendser i andet eller 3de Aar, oc det, naar deris Reiner haver optæret dend huide Maase som sam-

mesteds paa Fieldene hafuer Woxet, oc naar nu samme huide Maase igien tilwoxer oc deris Reensdyr kand hafve deris föde der ved forflytter de sig da igien did, saa deofuer dend aarsage hafuer ingen wis tilhold eller andre steder, end huor de ere til deris skatter suarer.” Det framgår likaledes ur detta fogdens svar, att de icke voro stadiga norska undersåtar, utan ofta vistades i Sverige och således voro vanliga svenska fjällappar, av vilka man blott ett eller annat år lyckades få någon skatt i Norge. Dessa svenska fjällappar gingo således också ut till öarna, åtminstone till *Hinnön* och *Senjen*.

Ovan har redogjorts för de skäl, som tala därför, att lapparna sedan urminnes tider gått ut även till öarna i Tromsö amt med sina renar. Det första kända direkta omnämmande av detta förhållande daterar sig alltså från år 1671. I förbigående kan påpekas, att lapparnas överflyttning till öarna i Finmarken ävenledes omnämnes från ungefär samma tid eller några decennier förr. Sålunda heter det i lappfogden OLOF BURMANS itinerarium av år 1598 (i svenska Riksarkivet: Danica, Gränshandlingar, Lappland mot Norge 1563—1603): ”Een Öö ligger wthan före Neudoma fierd heetter Salem, och Strecker then Eene Eenda sig till Räffuas Wono, och är en mächtigh stoor Öö wäll tre store milor om kringh, om Sommer tiid haffua lapparna alle sine Renar ther på gängendes”. Med denna beskrivning avses uppenbarligen *Skogerön* i Sydvaranger. Jfr också HANS LILLIENSKIOLDS stora ”Speculum Boreale eller den Finmarchiske Beschrifwelsis 1. Part. — — — 1698” i avskrift i Kildeskriftfondets Samlinger å Kristiania Universitetsbibliotek, s. 7: ”Den store som Høybtbjergede Skogerøn situert mellem Bøg oc Kiø-Fiordens indløb, nøttis aff de Neidens-Finner till deris Reensdyrs føde.” Och s. 37 om ”*Qvaløen* [vid Hammerfest] — Harer oc fugel underholder sig blant Krattet udj dens daler, der Finnernis Rensdyr her iligemaade mæst fødis oc opalis for dis bædre fra udyr at beskiernis, som sielden her tilholder.” På tamrenar syfta väl också följande ord i beskrivelsen av *Magerön* i en från tiden 1570—1590 härstammande skildring av Finmarken: ”Och er der paa Maugeröen fulld mett reinns diur” (G. STORM, ”Hist.-topogr. Skrifter om Norge”, s. 224). Allaredan på denna tid funnos så många fisklägen på och invid Magerön, att de vildrenar, som en gång funnits där, säkerligen för länge sedan blivit utrotade, varför dessa ”reinns diur” ovilkorligen böra ha varit tamrenar.

Det är således alldeles ingenting ohört eller ovanligt, att lappar även på 1500- och 1600-talen gingo ut på öarna utanför kusten med sina renhjordar. De gjorde det t. o. m. i de fall, där öarna icke voro särdeles lättillgängliga för renarna, såsom särskilt var fallet med Magerön, där strömförhållandena lägga svåra hinder i vägen för överflyttningen.

I ett kungligt brev, daterat i Roskilde 10 okt. 1601, omtalas, att ”afgangne Konning Haakon skal have givet Fjeldfinerne udi vore Lene Finmarken og Nordlandene et Privilegium at flytte neder og bo ved Søsiden, dateret udi Whage”, d. v. s. Vaagan i Lofoten. Dessa fjällappar ha således utsträckt sina

vandringar ända ned till havsstranden, vilken kung Haakon avses i denna tradition, är okänt; Gr. STORM säger härom: ”Der vides ikke om nogen Konge af Navnet Haakon, at han har været i Vaagan; derimod var Skule Jarl og flere af Kong Haakons Hirdmænd der Aar 1224 (Formn. søgur IX 340)”. Möjligen kan traditionen alltså ha anor från 1200-talet²⁵.

I en handling från något av de första åren på 1600-talet, skriven av en f. d. fogde i Norrbotten, som varit delegerad vid gränsförhandlingarna med Ryssland 1596, säges följande om lapparnas flyttningar till Västerhavet: ”Hwad som tilkommer at somblighe föregifwa thett vara Grenser som iagh fructer inthz bestånd eller grund hafwa kunne, efter som för:dt är; för den orsack at Lapperne och äre vndtjdhden wedh Siösjdhon, af hwilke Swerigis Fougter vpbäre Skatten, weth icke iagh hwadh grundh ther medh vara kan, efter att en hop af samma Lappar Skatte till Tre konunge Riiken, Så äre och Lapperne icke någet fast boende folch såsom Baggerne; vthan the medh theres Kåthor och Majjor flijte af och til vnder-tjdhden up i Lapmarcken vnder tjdhden til Siösjdhon efter Fisk och Skinwaror, Tj råfwar och vttrar fhå the mest vth medh hafuedh.”²⁶ Att noggrant lokalisera dessa uppgifter är icke rätt möjligt, men då skribenten strax efteråt talar om, att ”Thesse Lappar här wedh Titis fiorden äre skattskyllighe til Swerighe”, så kan den ”sjöside”, till vilken de omtalade lapparna flytta, väl icke ligga så långt från Tysfjorden — förmodligen avser beskrivningen alla de trakter vid Västerhavet, där de svenska fogdarna tog skatt.

I fogderäkenskaperna för Torne lappmark för 1593 och många följande år upptagas bland de sjöar, för vilka Tingivara by skattade, även ”Linges tresk” och ”Althes tresk”, d. v. s. amtskartans Lejnavand eller Löngejavvre och Altevand väster om riksröset 279 inom Norges nuv. gräns. Dessa sjöar hörde således till lapparnas vanliga sommartrakter.

I CARL RAAFS mantalslängd av år 1595²⁸ omtalas vid Lyngenfjorden följande: ”binnen ihn bodden, dass iss belägen ein kleine lape elfwe Vmassiocki det bruken d[??] Rognala lappen”. Vilken av laxälvarna i Lyngen (HELLAND, ”Beskr. över Tromsø amt” I, s. 404) härmed avses, kan icke med nuvarande kartmaterial avgöras. Emellertid måste det vara någon av älvarna inne i bottnen av Storfjorden (lapska Omasvuodna), och lapparna från Rounala, d. v. s. Enontekis, lågo alltså på sommarens med sina renar så nära denna trakt, att de kunde begagna sig av fisket i älven.

I sin i anm. 23 omtalade relation om lappskatten af år 1598 säger HANS OLSSON bl. a.: ”Disse efter^{ne}, 3 Finnebyer ligge udimellem Kjølén og Fjeldryggen og Søen paa den Norske Grund: 1. Ravnholt [Rounala, Enontekis fjällappar] udi Tromsø Len, en stor Dagsreise fra Kjølén. 2. Tingvær [Tingivara, Jukkasjärvi Överby] udi Senjen Len. 3. Sigvær [Siggevara, Jukkasjärvi Nederby] ligger op imod Kjølén udi Saltén Len”. Denna utsago har tydligen avseende på ifrågavarande lappars sommarbete väster om vattendelaren på nuv. norsk grund. Att Rounala-

lapparna då vistades en lång dagsresa från, d. v. s. väster om Kölen, överensstämmer ganska väl med de nuvarande förhållandena.

Sin kunskap om dessa förhållanden hade Hans Olsson förvärvat på en resa, som han på danska konungens befallning företagit vintern 1597 —1598 tillsammans med en i konungens tjänst stående tysk adelsman SIMON VAN SALLINGEN, som likaledes avgav en berättelse om de underrättelser han på denna resa inhämtat (nu i danska Rigsarkivet, Norske Saml., 7 Afd., n:o 16 och 17). Här säges (i n:o 17): ”Von dannen [d. v. s. Souwher == Sondavara, en av skogslappar bestående by i Enontekis] nach Tromsz lehen auff Rouholt, daruan dannen ihn seinen [Hans Olssons] lehen [Senjen] auff Tingwhern, darnach widerumb uber den Kuellen [Kölen] nach Zigwehr.” Han synes således mena, att Siggevara låg öster om Kölen, vilket även överensstämmer därmed, att Jukkasjärvi Nederby även längre fram i tiden icke flyttade till Norge i samma utsträckning som de nordligare Tornelapparna.

I ett kungl. brev av den 20 febr. 1609 till Hartvig Bilde, Befalingsmand udi Nordlandene, omförmälas, att ”I ydermere beretter os, at Kvøenerne (som er et Svensk Folk) bruge Norges Krones Land, som er imellem Kjølen og den salte Sø, og have der deres Reenlager at Sommeren igjennem og give dog intet derfor til os og Kronen, men de agte med slig deres Brug at tilhevde sig Søen; item da skal for^{ne}. Kvæner drage neder til Søsiden og der med vore Undersaatter drive Kjøbmandskab, fare til Baads fra en Sted til en anden, Søfinnerne til Skade og Afbræk; da ville vi, at du herefter aarligen kræver af de Finner, som bo udi de Byer [nämligen de förut i brevet nämnda ”Sigvær”, ”Thingvær” och ”Rafnholt”, d. v. s. Siggevara, Tingivara och Rounala, omfattande ungefär samma område som nuv. Torne lappmark], saa meget udi Skat, som de til Sveriges Krone udgive; derhos dennem formelder, at den Skat, som de til den Svenske Krone udgive, den give de ud med Urette og for intet, thi de bo paa denne Side Kjølén. Ogsaa skalt du forbyde og forhindre Kvøenerne ikke at holde deres Rindlaug [renlag] paa vores Grund paa denne Side Kjølén om Sommeren, ei heller at drive Kjøbmandskab neder ved Søen, men formelde dem, at de sig nøre udi deres eget Land og vores Grund lade være ubrugt og vore Undersaatter umolesteret”. Här omnämnes således, att både Tornelappar och birkarlar uppehöll sig med sina renhjordar väster om fjällryggen på sommaren²⁷.

Till Preben von Ahnen, vars län omfattade trakten fr. o. m. Helgeland t. o. m. Tromsö län, avgick den 25 okt. 1653 ett kungligt brev, vari säges²⁸: ”eftersom vi kommer i Forfaring, hvorledes at Lapperne Tid efter anden skal komme over Grøenderne fra Sverig og til vort Rige Norge og fremfor tilforne der holde deres Sommer og Vinter Leger till en Deel vesten fra Kjølén og nogle Steder ved Fjordene, hvor vore og Kronens Finner og Bønder boer —”.

Vid tinget i Enontekis den 6 febr. 1671 upplystes, ”att förbe:dhe Ronula by,

mästedeles idkar, och brukar sitt fiskerij, Vthi Wästerssion, efter ofwanrörde Träsk [inom Sveriges nuv. gräns] swage äre”.

Vid tinget i Jukkasjärvi den 7—9 febr. 1699 förekom bl. a. ett mål rörande ett misstänkt dödsfall. En pojke hade drunknat i Kasta-älven i Norge i maj 1697, då lapparna voro där med sina renar. Dessa lappar tillhörde Tingivara by. Någon älv med dylikt namn har jag emellertid ej påträffat på kartorna. Att händelsen inträffade i Norge, betonas i alla händelser uttryckligen i domboken.

Sammanfattning.

De direkta upplysningar, som våra källor från tiden före 1700-talet giva oss om omfånget av lapparnas flyttningar till Norge och tiden för deras överskridande av den nuvarande gränsen, äro således icke synnerligen många och kunna av naturliga skäl icke håller vara det. Så sporadiska och sparsamma de än äro, ge de dock en relativt fyllig bild av ifrågavarande förhållanden för tiden från och med 1590-talet till och med nästa århundrades utgång. Vad man där ser, är i korthet följande:

Fjällapparna i Vefsen, Ranen, Beieren och Saltdalen skattade både till Norge och Sverige, d. v. s. de voro svenska fjällappar, som på sommaren gingo Över till Norge.

Lulelappar hade ”thieris seter om sommeren thill theris queg” på Tysfjordens fjäll.

Jukkasjärvilapparna flyttade över till Norge och hade en del av sina fiskevatten på norsk grund.

Enontekislapparna flyttade likaledes till Norge; de fiskade i Västersjön och i en av Lyngens laxälvar.

Svenska fjällappar flyttade ända ”ut till öarna i Tromsö amt; särskilt nämnas Hinnön och Senjen.

De överflyttande Lulelapparna vistades i Norge under högsommaren, från midsommar till Bartholomæi.

Jukkasjärvilapparna kommo redan i maj månad till Norge.

De flästa av dessa fakta äro visserligen bestyrkta blott för någon viss del av den ovannämnda perioden 1590-talet—1600-talets utgång, men då man tager i betraktande, att, såsom nedan skall visas, motsvarande förhållanden från mitten av 1700-talet väsentligen förblivit desamma ända till våra dagar och att de ytterst bero på klimatiska förhållanden och betestrakternas beskaffenhet, måste man komma till den slutsatsen, att de nyss uppräknade fakta ha giltighet icke blott för de år, från vilka de respektive källorna härstamma, utan för en vida längre tidrymd.

1700-talet.

Mera detaljerade uppgifter om de svenska lapparnas flyttningar till Norge får man först på 1700-talet. I anledning av gränsregleringen mellan Sverige och Norge blev frågan om lapparnas flyttningar länderna emellan vid denna tid aktuell och gjordes till föremål för ganska ingående undersökningar. Från norsk sida företogs dessa under åren 1742—1745 av major PETER SCHNITLER, vilkens vidlyftiga ”examinationsprotokoll” i original förvaras i Grändsereguleringsarkivet å norska Rigsarkivet. Uppgifterna om de svenska lapparnas flyttningar till nuv. Nordlands och Tromsö amt återfinnas i protokollens vol. II, omfattande 1742 års examinationer i trakterna fr. o. m. Nordli t. o. m. Beieren, vol. III, omfattande 1743 års examinationer fr. o. m. Salten t. o. m. Ofoten, vol. IV, omfattande samma års examinationer å sträckan Gratangen—Kvænangen, och vol. V, omfattande bl. a. 1745 års examinationer på allehanda ställen. På grundval av protokollen och med åberopande av dem insände Schnitler tid efter annan några kortare eller längre ”relationer” eller berättelser angående sitt arbete, men den utförliga huvudkällan för kunskapen om här avhandlade förhållanden är dock protokollen själva. Vid examinationernas anställande och protokollens avfattande synes Schnitler överallt ha förfarit med den största noggrannhet och opartiskhet; de slutsatser han drager av de uppgifter han insamlat, äro visserligen icke alltid oanfäktbara, men ha i och för sig ingen betydelse för det nutida bedömandet av frågan.

De Schnitlerska protokollens vidlyftighet ha tyvärr i regeln avskräckt forskarna från att närmare syssla med dem, och de ha därför icke i den utsträckning de förtjänat fått bidra till kunskapen om det nordliga Norges etnografiska, ekonomiska och allmängeografiska förhållanden vid mitten av det adertonde seklet. Härtill har väl också mycket bidragit, att de aldrig blivit tillgängliga i tryck. Endast ett litet parti, omfattande en berättelse om lapparna i gränssfjällen mot Jämtland och Härjedalen, har tryckts (i Det Norske Geogr. Selskabs Aarbog I, s. 40 ff.). Eljes ha blott ett par av de sekundära ”relationerna” offentliggjorts, men som dessa, om också i många stycken synnerligen förträffliga, likväl äro i vissa punkter ofullständiga, ha också de slutsatser, som byggts på dessa relationer allena, ibland blivit bristfälliga. Man har sålunda t. ex. på detta sätt kommit till oriktiga slutsatser rörande tiden för lapparnas vårflyttning till Norge på Schnitlers tid,

oaktat denne, såsom vi nedan skola se, i sina protokoll — om också icke i relationerna — ger mycket fullständiga och detaljerade upplysningar härom.

I anledning av gränsregleringen företogs även från svensk sida vid ungefär samma tid ganska vidlyftiga undersökningar rörande lapparnas flyttningar m. m. De förnämsta redogörelserna härför finner man i landssekreteraren LARS QVISTS och vice häradshövdingen ANDERS HELLANTS "Berättelse om Tärneå Lappmarcker", dat. i augusti 1754, och "Berättelse om Wästerbotns Södra Lappmarker", dat. den 29 dec. 1756, bägge å svenska Riksarkivet i samlingen Topographica, Lappmarken 1.

I följande framställning av lapparnas flyttningar till Norge under 1700-talet utgår jag från vår förnämsta källa, Schnitlers protokoll. På de punkter, där även andra källor ha upplysningar att meddela, ha dessa infogats såsom värdefulla bidrag till kännedomen om ifrågavarande spörsmål.

Fjälllapparnas betestrakter inom Nordlands amt.

Vefsen.

Enligt de Schnitlerska protokollen lågo de sydligaste betestrakterna inom Vefsen i Susendalen²⁹. Där om vittnade tredje vittnet i Helgelands Fogderi vid sammanträdet å gården Skog i Vefsen, vilket börjades den 31 aug. 1742, på följande sätt: "Hand med en anden Lap-Fin have tilsammen til field-sæde det land, fra *Susen Elv* i væster til *Krud-field* østen for *Onker-vandet* i øster omtrent 3: miile; i Söer har hand fra *Börje-fieldet* til *Væfsen-Elv* i Nord 1/2 Miil." Från Susenälven är det emellertid mycket mindre än tre mil till fjällen öster om Unkervandet; betestrakten sträckte sig väl alltså även till fjällen på älvens västra strand. Själv var vittnet son av en bygde- eller tiggarlapp, men hade fått landet genom giftermål med, en änka, vars förra man "indehavde dette hands Field-Sæde, liige saa Ramt og hviidt, som han det nu haver". Förutom hans kamrat bodde en deras "husman" i samma trakt; inalles utgjorde de 14 personer. Trakten återfinnes på kartbladen Börgefjeld, Ranseren, Hatfjelddalen och Skarmodalen; något Krutfjeld upptaga dessa kartblad likväl icke. -

Närmast i norr härom ligger den betestrakt, om vilken 4:de vittnet i Helgeland vid samma tillfälle vittnar följande: "Nu til holder hand i Krudaa-field Vaagfield og Hatt-fielde, nemblig om Sommers tiid, liigesom om de andre Finner för er sagt, og paa disse Norske fielde har hand saaledes været i 7 aar, og Næret sig som de andre Finner; — — — Hands Field Sæde bestaar i de 3 forhen opreig-

nede fielde, og Dalene der omkring, hvor i græsland er, Fiskerie har hand i Rysaaevandet af Køer, Dette hands land imellem Vefsen Elv og Rysaae vand fra Söer i Nord er 1 miil lang, og fra væster i öster 2 miile lang.” *Kruttfjeldene, Vaagvasfjeldet* och *Hatfjeldet* återfinnas på kartbladen Rösvand, Kruttfjeld och Skarmodalen. Att döma av svaret på Schnitlers femte fråga (”Om hands Fader og Forfædere have siddet paa samme Rom som hand haver, og har haft samme viidde og Strækning som hand ?”) synes vittnet ha fått detta land genom gifte. Tillammans sutto tre matlag där, inalles 13 personer. För en av vittnets kamrater i beteslandet är en arrendesedel av den 10 aug. 1741 bifogad Schnitlers vol. II såsom bilaga lit. D, vari ombudet för förpaktaren av lapps-katten ”byxler og fæster — — — til Niels Siursen den fieldmark kaldet Rysvatnet Krutaaen, Artfield og Rysvatsholmen, som hans Fader Siur Larsen Nortman för har beboet og brugt, og nu er fradöed”. Enligt detta skulle landet ha en något annan omfattning, nämligen sjön *Rösvandet*, trakten omkring *Krutaaen*, som faller ned i sjöns sydöstra ända, *Rösvasholmen* i sjöns södra del och *Artfjeldet* vid riksröset n:r 216.

Norr härom ligger en betestrakt, om vilken det tredje vittnet upplyser, ”at af Raens-Lap-Finner Joen Lassenen, der döde i vaar, har svaret til Sverrig af væstere-Brak-field, — — — 2 miile i nord fra Ferbe-field og 1/2 Miil i öster fra Ox-fieldet, hvilken skatt hand af gamble Folk har hört, de Svænse have hævet fra Arrilds tiid.” Härmed åsyftas *Brakfjeldet* vid riksröset n:r 214 å kartbladet Kruttfjeld.

Öster om dessa betestrakter sutto fjällappar, vilkas områden huvudsakligen föllo inom Sveriges nuvarande gränser, men också till en del inom Norge. Dessa betestrakter bestodo av två särskilda områden, av vilka det södra omfattade ”Ari-field, Nordost for Onker-vand”, varmed åsyftas Arefjeldet vid röset n:o 210 å bladet Skarmodalen, samt ”Grarv-field”, varmed åsyftas Gardfjället nordväst om Dikanäs kapell å svenska kartbladet 40 Dikanäs. Här sutto tre skattelappar. Den norra trakten omfattade ”Ferbe-field, 2 miile östen for Rysaae-vandet” och ”Joe-field östen for væstere-Brak-field” (3:dje vittnet, 4:de frågan), jfr riksröset n:o 211 *Færbefjeld* å kartbladet Skarmodalen och *Joffjeldet* väster om riksröset n:o 213 å kartbladet Kruttfjeld. I denna trakt sutto 5 skattelappar.

I Qvists och Hellants berättelse om de södra lappmarkerna förekommer som bilaga n:o 1 ett utdrag ur protokollet för Åsele lappmarks häradsting den 10 jan. 1756, vilket innehåller en hop underrättelser om de fjällappar, både svenska och norska, som på sommaren lågo i Vefsens fjäll. Det lyder på följande sätt:

”I° Frågas huru många Swenska lappar, som umgås med öfwerflyttning årligen härifrån til Norrige?

Swarades 22 — men der ibland allenast 5 à 6: hushåll som ätro ägare af Renar, hwilkas antal sig tillsammans kan bestiga ungefärligen til 2000: stycken. Jfrån Norrige brukas sådan öfwerflyttning af 25 eller 26: hushåld hit innom Swerriges gränts, deras Renars antal gaf Norriges Länsman Lars Jonsson wid handen sig be-

stiga til ungeferligen 4000 stⁿ dock utan någon wiss räkning; Äfwen som ej eller bem^{te} Länsman derpå hade någon förteckning med sig, warande Ijkwäl hans utlå- telse at om detta ärende blefwit nemt i Norrige, så at det med Renbetet skulle förblifwa efter som gammalt warit til dess Gräntze Linien warder redresserad och Rörlagd [vilket skedde först 1761].

2do På frågan hwad tid flyttningen skier om året inpå Norriges Gräntz? Sw: omkring midsommars tiden då starkaste hetan infaller, hwaremot våra Lappar söka skydd bakom Bergen ”förblifwande på samma ort mera och mindre efter som Som- mar hetan aftager, til fiorton dagar, tre weckor eller högst en månad.

3^{tio} Frågades om Sweriges Lappar komma neder til hafwet: Swar: ej vidare än at två eller tre Lappar, som besöka Dollstad marknads Platz; liggande eljest desse lappar omkring Ardovaik [i själwa domboken står Ardowaid; troligen menas härmed Ardofjället eller Artfjeldet vid riksröset n:o 216, eller någon dal Ardovagge i dess närhet], och fiellryggen hwarifrån til närmaste fjord och berörde marknads ställe räknas twenne dagzleder. — — —

5to Fr: när Norrska Lapparne flytta hit innom Swerriges Gräntz? Sw: De som bo närmare hafwet flytta ej förr än efter All Helgöna tiden; Men fiäll lapparne omkring Larssmässan.

6to På frågan om Swerriges lappar här innom Gräntzen ej allenast för sig sielfwe, utan ock för fremmande hafwa tilräckeligit Renbete? Sw: J fjället derest någon större myckenhet Renar finnes, är betet nog otillräckeligt och knapt, men här nedre [d. v. s. i skogslandet] der lapparne [skogslapparna] äro fattige och ägare af få Renkreatur, är betet ymnigare.

Äljest klaga Sweriges lappar, at de Norrske skola wisa sig bång styrige och ej gierna wara någon ordning undergifne; deremot kunde närwarande af Norriges Lappar ej klaga öfwer de Swenskas förehållande, vidare än at någre enskilte twi- ster dem emellan kunde förefalla.

7mo Uppå tilfrågan när Norrska Lapparne med sine Renar härifrån afflytta? sw: Wallborgsmässotiden eller den tiden som Renarne kalfwa.”

Vid det härpå följande tinget i Ume lappmark den 19 jan. undersöktes för- hållandena bland de lappar, som från denna trakt flyttade över till Vefsens fjäll, särskilt väl de nordligare av dem, och sålunda tillhörde den s. k. Vapstenbyn, som just har sitt namn av Vefsen. Lapparna i denna by uppropades och förhör- des, och det befanns då. att sju av dem hade ”Sommar skatteland på ömse sidor om fjällryggen”, elwa hade ”Sweriges Sommar skatteland” och sju hade ”Noriges Sommarskatteland”. Alla de lappar, som ha land på svenska sidan, stanna där hela sommaren, ”utom någon enda tå och tå, som när het Sommar infaller, nytt- jar öfwer Gräntsen ungefär Jacobs Mässon tiden, tå the högst 14 dagar therstädes sig uppehålla: Men annars pläga the fläste af Wapsten, Ran och Gran på någre dagar gå öfwer Gräntsen at handla, therwid sällan Renar medfölja, och om thet skier, endast några få, som bära litet näfwer, som thit föres.” Befallningsmannen

Renhorn hade enligt § 17 av gränsetraktatens första kodicill sedan 1753 uppburit "norska sommarskatten" av sex Vapstenlappar, vilkas namn återfinnas bland de nyssnämnda elva innehavarna av "Sveriges Sommar skatteland". Ätminstone dessa hade således på somrarna gått över till Norge. Vapstenlapparna "anlända wid Dollsta Kyrka" vid överflyttningen till Norge. "Antalet på Svenska Renar, som fara på Norrsk bottn, skal wara ganska ringa, så wida the, som förbemält är, merendels om Sommaren uppehålla sig på fjällen, innom Swenska Gräntsen, men theremot wistas mäst alla Norrnska Lappars Renar om Wintertid i Swenska Lappmarken, men wiss antal på sådane renar, såsom aldrig räknade, kunde eij upgifwas."

Genom 1751 års gränsetraktat övergingo en del av lapparna på Vefsens fjäll till att bliva norska undersåtar. I § 3 av första kodicillen till traktaten stadgades nämligen följande: "Til underrättelse för närvarande tid betingas, at allthenstund från Börje fiäll til Bonnäs fiäll, thet är, uti begynnelsen af Norrlands Amt och för Helgelands Fogderi på then Norrnska sidan, men för Ångerman-lands och Umeå Lappmarker på Svenska sidan, Fjällryggen til Gränts är faststæld, och man således på begge Sider therigenom mister the gamle Skatte-land och undersåtare som man hit intils thersammastädes inöfver Fiällryggen har haft; så skola the Lappar med theras Familjer, som nu för tiden hafva Skatteland therstädes på then Svenska sidan af Gräntsen, anses för Svenska undersåtare och höra samma sida til, oaktat af hvilkenthera sidan the förut hafva byxlat Landet och til hvilken sida the theraf betalt skatt, lika som äfven the Lappar med theras Familjer, som nu varande tid hafva gammalt byxel-land på Norrnske sidan af Gräntsen thersammastädes, skola tilhöra Norige."

Rörande de lappar, vilkas land låg på båda Sider om den nu fastställda gränsen, stadgades i § 4 följande: "I fall någon Lapp för nu varande tid befinnes hafva et på båda Sider af Gräntsen liggande gammalt Svenskt eller Norskt Sommar Skatteland, thet är et sådant land, hvaraf för år 1742 til Sverige eller Norige skatt hafver blifvit betald, tå hafve han frihet at välja hvilken sidas undersåtare han hädanefter vil vara, så framt han intet Vinter-skatteland på någonthera sidan äger. Hafver han Vinter skatteland på någonthera sidan, then Svenska eller Norska, tilhöre tå then sidan, på hvilken Territorio han sådant Vinter skatte-land äger."

Enligt § 6 skulle detta val försiggå vid rössättningen i de kommitterades närvaro. I Vefsen valde vid rössättningsammanträdet den 3 aug. 1761 blott 3 lappfamiljer att tillhöra den norska sidan, medan 15 valde den svenska sidan, i Ranen däremot valde vid sammanträden den 23 och 26 aug. 19 den norska och 17 den svenska sidan. Orsaken till att icke flera än 3 familjer valde den norska sidan i Vefsen uppges ha varit den, att de äldre lapptrakterna på norska sidan gränsen på de senaste åren blifvit upptagna av norska nybyggare.^{29a}

De Vefsenlappar, som operade för Norge, voro Anders Thomesen på *södra sidan av Börgefjäll*, John Siursen på *Ariefjäll* och Olof Siursen på *västra sidan av Färbefjäll*. De som operade för Sverige, hade sina land på östra sidan av Börgefjäll, norra sidan av samma fjäll, Vardofjäll (två lappar), Ariefjäll (två) och Färbefjäll (fyra); för två lappar uppges icke fjällets namn.

Enligt §§ 2 och 7 skulle ingen lapp vidare få inneha skatteland på bägge sidor om gränsen. Följden häraf blef således, att de tre familjerna i Vefsen förlorade sitt skatteland på svenska sidan och de femton sitt land på norska sidan. Detta innebar dock endast, att förlorade rättigheten att flytta till ett bestämt distrikt inom det andra riket, där de framför andra ägde att beta sina renar. Rättigheten att överhuvudtaget överflytta till det andra riket kunde de icke förlora; den tillförsäkrades dem i stället med uttryckliga ord i kodicillens § 10: ”Althenstund Lapparne behöfva begge Rikens land, skal thet them, efter gammal sedvana, vara tillåtit Höst och Vår at flytta med theras Renhjordar öfver Gräntsen in uti et annat Rike, och hädanefter, såsom tilförene, lika med landets undersåtare, undantagande på sådana ställen, som här nedanföre anföres, få betiena sig af land och strand til underhåll för theras djur och sig sielfva.” De fingo således allt fortfarande enligt gammal sedvänja flytta över gränsen, men måste finna sig i att enligt kodicillens §§ 13 och 14 betala en viss avgift till det andra riket för betandet av sina renar och måste dessutom finna sig i, att deras gamla land på andra sidan gränsen av vederbörande myndigheter upplätos till skatteland åt detta rikes lappar.

Förhållandet mellan de lappar, som nu eventuellt kommo att skatta för ifrågasvarande land, och de som för sommaren, resp. vintern med stöd av gränstraktaten flyttade in i detsamma, reglerades i sin ordning genom kodicillens § 16: ”Lapp-Länsmannen och Nämdeämnen skola reciproce besörja at the öfverflyttande Lappar för theras djur njuta tilräckeligt underhåll, dock så at Lappen sjelf, som för Landet skattar, icke af främmande Lappar uttränges och lider brist. För then orsaken skull skola Lapparnes Länsman och Nämdeämnen väl känna beskaffenheten af Skattelanden på theras sida, samt veta antal på the djur, som then Lappen äger, hvilken skattar för Landet, på thet främmande Lappar, om så behöfves och begäres, til beqvämlige ställen må kunna anvisas. — — — Denna § 16 hade sin förnämsta tillämpning i de fall, då norska lappar under vintern sutto på svenska skogslappars land. Sedan gammalt var det nämligen i de flesta svenska lapptrakter, om icke alla, så anordnat, att alla skogstrakter nedom fjällen voro fördelade i lappland, för vilka skogslappar skattade. Skogslapparna ägde emellertid i regeln blott obetydliga renhjordar och livnärde sig huvudsakligen med fiske och jakt, varför det inom deras land fanns gott utrymme även för fjälllapparnas renar under vintern. Den landlega fjälllapparna härför fingo betala till skogslapparna, var ofta ganska betydlig och omtalas många gånger i handlingarna.³⁰

Dylik landlega förekom emellertid icke blott i skogstrakterna, utan också i fjällen. Schnitlers protokoll omtala sålunda "husmän" i fjälllapparnas sommarskatteländ (jfr t. ex. ovan sid. 23), d. v. s. sådana lappar, som lejde land av de egentliga skattelapparna, och dylika husmän funnos förmodligen i ganska stor utsträckning. Genom gränsetraktaten sattes nu de lappar, som haft skatteländ på bägge sidor riksgränsen, i samma ställning som dessa husmän, försåvitt nämligen de skatteländ, som de nu "mistat", verkligt blevo med det egna rikets lappar såsom ordinarie och officiella innehavare besatta. Eljes förblevo lapparna i fullständigt okvald besittning av sina gamla land på andra sidan gränsen, och förhållandena voro de samma som förut, blott med den skillnaden, att de nu icke betalade den gamla lapps-katten till det andra riket, utan den nya, genom gränsetraktaten bestämda avgiften för renbete. Det för bägge rikenas regeringar huvudsakliga var emellertid vunnet: en ordentlig riksgrens hade blivit fastställd, och lapparnas undersåttliga tillhörighet hade en gång för alla bestämts.³¹

Från senare hälften av 1700-talet erhållas några upplysningar om de hithörande fjälllapparna i ABRAH. HULPHERS' "Samlingar til en Beskrifning öfver Norrland, Fierde Samlingen om Ångermanland", Vesterås 1780. Där säges i beskrivningen över Åsele lappmark sid. 323, not h: "I stöd af Gränse-tractaten, komma årligen omkring 30 Norrske Fjäll-Lappar om hösten hit til Svenska sidan, at emot viss afgift njuta vinter-mulbete för sine Renar, som de nyttja gemensamt, jämte ortens egne högst 10 Fjäll-Lappar på Gran-Lappars land och Allmänningen." Om de svenska fjälllapparnas flyttning över gränsen säges således intet, vilket är påfallande.

Att emellertid även vissa av Åsele fjälllappar gingo över till Norge, framgår av det ovanstående utdraget ur Qvists och Hellants berättelse. Denna gäller visserligen en något äldre tid, men förhållandena ha dock omöjligt kunnat väsentligen ändra sig på blott tjugo år. Detta om lapparna i de sydligare delarna av Vefsens fjäll. Att det kom svenska lappar även till de nordligare Vefsenfjällen, är notoriskt. De kommo emellertid icke från Åsele, utan från Lycksele lappmark och omnämnas t. ex. i uppbördslängden för lappmarkerna för år 1774 i Lappmarks Ecklesiastikverks huvudbok för detta år (i Kammararkivet; lappmarksräntan var förpantad till verket sedan 1752), enligt vilken "norska mulbetespengar" betalades till ett belopp av 5 daler 10 öre silvermynt av Vapstebyn i Lycksele lappmark, som har sitt namn just av Vefsen (på lapska Vapste). Endast denna och Ranbyn i samma lappmark betalade dylika mulbetespengar, men icke t. ex. Pitelapparna, oaktat många av dem flyttade till Norge. Den omständigheten, att Åselelapparna ej betalade några sådana, kan således ej tjäna som bevis för att de icke överskredo gränsen. Det visar blott, att bestämmelserna i gränsetraktaten i vissa fall aldrig blevo fullständigt och konsekvent tillämpade, icke ens av en och samma ämbetsman. Det är nämligen samma personer, häradsfogden Zach. Renhorn och häradshövdingen Carl J. Furtenbach, som undertecknat både Lycksele och Pite lappmarkers räkenskaper.

Ranen.

I de fjäll, som räknades till Ranen, sutto enligt Schnitler de sydligaste nomadlapparna, 3 familjer, på *Artfjället*, vilket ligger på bägge Sider om den nuvarande riksgränsen vid riksröset n:o 216 (kartbladen Krutfjeld och 32 Tärna), jfr uppgift av 9:de vittnet i Helgeland inför examinationsrätten å gården Selfos i Mo den 24 aug. 1742 (i svaret å 9:de frågan).

Närmast norr därom sutto tre familjer på *Græsfjeldet*, jfr kartbladet Junkeren, och sex familjer på *Oksfjeldet*, jfr kartbladen Rösvand, Krutfjeld, Ranen och Junkeren (9 vittnet, 9 frågan).

Det sjunde vittnet i Helgeland, en bonde, rekommenderade såsom särskilt kunnig i trakten en lapp, som bodde ”ved *Kalvatnet* og *Grön-fjeldet*”, jfr bladen Junkeren och Dunderlandsdalen.

Det elfte vittnet i Helgeland hade ”*Vir-vandet* og *Virvands-fjeldet* med Skouger omkring altsammen 1: Miil langt”, jfr kartbladen Virvand och Näsa; där sutto två familjer, inalles 15 personer.

I bilagan lit. E, omfattande räkenskaper för ”Lappe-skatten i Raen for 1735, 1736 og 1737 ” upptogos några lappar såsom boende i ännu andra trakter i Ranens fjäll; av vilka följande torde kunna identifieras såsom belägna inom Norges nuvarande gränser: Blegvaten = *Bleikvandet* å kartbladet Rösvand; Orfjeld= *Olfjeldet* vid riksröset n:o 215 å bladet Krutfjeld; Åkersvaten = *Store Akersvandet*, och *Melkfjeld* vid röset n:o 220 å bladet Junkeren;

”Landskabet af disse Raens Finner bestaar i Fielde, bierke-skouge, og vande; De nære sig som andre Finner af Reendyer, Fiskerie og Skytterie” (9 vittn., 9 fr.).

Vid tinget i Ume lappmark den 19 jan. 1756 undersökte Qvist och Hellant förhållandena bland dessa traktors fjällappar och funno då, att av Ranbyns lappar sex hade sommarskatteländ på ömse Sider gränsen, sådan som denna genom den nyligen avslutade traktaten bestämts. Sexton lappar hade sina sommarskatteländ endast i Sverige och sju endast i Norge. ”Uhmeå och Granbys Lappmäns skatteländ ligga på thenna sidan om fjällryggen och hafwa the i lag med Wapsten och Ran altid nyttjat winterbetet i Swerige på härstädes befintelige Winter skatteländ, som ock hela Sommaren igenom alla förenämde Lappmän, som hafwa land på Swenska sidan, therstädes förblifwa, utom någon enda tå och tå, som när het Sommar infaller, nyttjar öfwer Gräntsen ungefär Jacobs Mässa tiden, tå the högst 14 dagar therstädes sig uppehålla: Men annars pläga the fläste af Wapsten, Ran och Gran på några dagar gå öfwer Gräntsen at handla, therwid sällan Renar medfölja, och om the skier, endast några få, som bära litet näfwer, som thit föres.” Av sju av de nyssnämnda, alltigenom svenska Ranlapparna hade befallningsmannen upptagit avgift för överflyttning till Norge och dessutom av fem lappar, som tillhörde Granbyn.

Vidare ”frågades å hwilka ställen i Norrige Swenska Lapparne wid skieende öfwerflyttningar komma in i Norrska Gebietet? Swarades at Wapstlapparne anlända wid Dollsta Kyrka och lianbyn till Mokyrkan wid liansfjord.” Samt ”efterfrågades om Lapp-Allmogen nu kan ungefärligen säga, huru inånga Swenska Renar årligen fara öfwer till Norrige, och till hwad antal Norrska Renar hitkomma? Swarades, at antalet på Swenska Renar, som fara på Norrsk bottn, skal wara ganska ringa, så wida the, som förbemält är, merendels om Sommaren uppehålla sig på fjällen, innom Swenska Gräntsen, men theremot wistas mäst alla Norrska Lappars Renar om Wintertid i Swenska Lappmarken, men wiss antal på sådane Renar, såsom aldrig räknade, kunde ej upgifwas” (bil. 2 till Qvists och Hellants berättelse).

Även i Ranens fjäll blewo efter avslutandet av 1751 års gränsetraktat en del lappar norska undersåtar, en del andra svenska undersåtar. Vad detta betydde för de svenska lapparnas flyttning över gränsen, framgår av den nyss s. 27 f. lämnade framställningen. De lappar, som vid valet av statsborgarskap föredrogo Norge, innehade enligt det norska protokollet för den 26 aug. 1761 följande land: *Virvatnet* (två lappar), *Kiæringfield* (tre; i sydost å bladet Dunderlandsdalen), *Grönfield* (en), *Kalvatnet* (tre), *Melkfieldet* (en), *Brandsfield* (fem; återfinnes blott på svenska kartbladet 25 Nasafjäll och ligger, så vitt känt är, uteslutande på svensk sida), *Akelsvatnet* (en), *Maalvatnet* (en; på bladet lianen), *Brackfield* (en; återfinnes ej på kartorna) och *Akelsfield* (en; norr om Store Åkersvandet). De som operade för Sverige, bodde på Bertfjället (två), Laijfjället (tre), Mjölfjället (en), Tärnfjället (två), Bongfjället (en), Jutfjället (en), Långfjället (tre, ej två, som det svenska protokollet säger) och Artfjället (tre); för en lapp uppgives ingen boningsort.

Om de svenska lappar, som något längre fram på 1700-talet plägade flytta över till Ranens fjäll, säges i ABR. HULPHERS' otryckta samlingar till en beskrivning över lappmarkerna (Vesterås Gymnasiibibliotek), 2 häftet med titel ”Umeå el. Lycksele Lappmark”, sid. 27, not. x: ”Norske Lappar som äro nödsakade vintertiden flytta med sine Renar på Svenska sidan betala mulbetspgr ? ? [oläslig siffra och myntbeteckning] för hvar 20 Waja, el. miölkren. Svenska Lappar flytta och om Somorn innom Norrska gränsen, och årlägga til danska Kronan betespgr ? ? för hvar 20 Waja och 3 öre mera om de idka något fiske. Uppgiften härrör sig från ungefär samma tid som den nyssnämnda uppgiften från Åsele lappmark (s. 28 ovan).

Norr härom följa de fjälltrakter, som räknades till

Beieren.

Rörande lapparnas områden i dessa trakter lemnar Schnitler följande meddelanden, vilka här ordnats geografiskt från söder mot norr:

Näsa, *Stokkaffjeldet* strax norr därom (kartbladet Näsa) och *Rauffjeldet* (kartbladet Dunderlandsdalen) innehades av tvänne familjer på inalles 8 personer. Härom

vittnar Anders Mortensen, första vittnet i Saltens Fogderi vid examinationsrättens sammanträde å Solo gård i Beieren den 17 sept. 1742 på följande sätt: "Hands Field-Sæde indbefatter, fra Söer at reigne Nase-field, Stokke-field og Röberg-field; Imellem Nase-field og Stokke-field er Field vohler, men imellem Nase-field og Röberget er en Dahl kaldes *Gubeldalen* med bierke-skoug i: Andet vand har hand ikke, end *Svang-vandet*, hvor af Gubelaen kommer." längre fram omnämnes, att Raufjeldet "ligger fra Söer i Nord 2: miile, og er fra öster i væster 1: miil breed". Landet hade han fått efter sina svärföräldrar, som "have siddet der og haft samme Rum".

Längre fram förklarar han: "Ved grændse-fieldene af denne Beierns böid har det den beskaffenhed, at der imellem er en field-dahl, 1/2 Miil breed fra Söer i Nord, og 1: Miil lang fra Vøster i öster; kaldet Tebunvagg [*Dypendalen* längst i nordost på kartbladet Näsa], Jgiennem denne field-dal gaar dend Ordinaire pasage for de Norske Finner, naar de om hösten flötte öst over, og om Vaaren komme til Norge tilbage; Paa dend Søndere Siide af denne field-dahl ligge 2: fiede Nemb- lig Svangs-field [*Svangsfjeldet* vid riksröset n:o 229] og Streites Kiok [*Straitescokka* vid n:o 230], og paa dend Nordre Siide ere Liigeledes 2 fiede, nemb- lig *Viskes Kiok* og *Gaterre Kiok* [noggranna kartor över denna trakt äro ännu icke utkomna; en stor del av namnen i denna och nordligare trakter återfinnes på de kartor, som uppgjordes i samband med. gränsregleringen], hvilke af ingen Norske Finner be- siddes, men af samtlige Finner i deres FlötningsFæhr tilfælles bruges og be- nyttes". — — —

"Knudt Petersen indehaver Tispa field og Storm-field med Biælaadalen [*Tesp- fjeldet*, *Stormdalsfjeldet* och *Bjellaadalen* å kartbladet Dunderlandsdalen]; Vande har hand ikke, uden de Elve Biælaen Tispa-aen, og Stormdals aen.

Tispa-field er et snout field med Maasse paa höit og spitzagtig, liggendes fra Söer i Nord 1: Miil lang, og en 1/2 Miil breed.

Storm-fjeldet er et flat field, strækkende fra Söer i Nord 1 miil lang, og liigesaa breedt.

Biælaadal ligger imellem Röberg og Tispa-field 1/4 Miil breed og 2 Miile lang fra Söer i Nord, der i er bierkeskoug og Myhr-græss; J denne Biælaadal rinder en Elv Nafalig Biælaen, opkommendes af det vand Röde jaure, som ligger Tøet væsten for Ulv-field, denne Biælae Rinder fra Nord i Söer 3 Miile lang i Raens Elv.

Tispa aen udspringer af dend væstere Siide af Tispa field, og Rinder i Syd væst i Stormdals aen 1/2 miil lang.

Stormdalsaaen udkommer af dend Søndere siide af Storms field, og löber först i öster og siiden i Söer över 1: Miil lang i Raens-Elv; Denne Knudt Petersens Landz Strækning, som hand med Peter Bendtsen har tilfælles, er fra Söer i Nord 2 miile lang, og fra væster i öster liige saa breedt.

Einer Petersen og Ole Jacobsen, saa og N:o 1.0 [Christen Mogensen Meidjokdal] besidde følgende Fielde: (1) *Revivagge*, (2) *Sakviis alle*, (8) *Krijppo-field* (4) *Klöp-field* [noggranna kartor över dessa och närmast i norr följande trakter äro ännu icke utkomna³²]. Vande har de ikke, uden et Stökke af Beier-Elv, hvor dend tager sin begyndelse. Nogen store Fnrru- og biorke-Skoug er der i Beier dalen.

(1) Revivagge er et Flat field med nogen bierke-skoug og Maasse samt Myhr-græss oven paa, liggendes fra Sönder i Nord 2 Miile lang, og liige saa bredt. J væstor ligger dette Field fra Rodejaure 1/4 miil. Fra Sakviis alle ligger det i öster 1/4miil, og er imellem disse en slet dahl med Myhr-græss i.

i Nord fra Storm-field 2 miil, som er Snee og Steen land [dessa, senare in-skrivna ord synas hänföra sig till det följande]; (2) Sakviis alle, strækker sig fra öster i väster 1/2 miil lang neer til Beierdalen imod Beier-Elv, og er fra Söer i Nord 1/8 miil breed ; Det ligger östen for Klöp-field, der er paa dend västere Siide af Beier-Elv, 1/8 miil, Paa dend Söndere Siide har det den Dahl Meidjokdal, som er fra öster i väster, nemblig fra forbemelte Snee- og Steenland til Beier-Elv 1/4 miil stoer, og har liigsom Beier dal, med hvilken dend hænger sammen, Furru-skoug og Myhr græss.

(3) Krijppo field er field fast med N:o (4) Klöp-field, og ligge begge fra Syd-ost i Nord-Väst, 2: Miile lang, og er 1/2 Miil över breed; Disse fielde ere flad oven paa, og have Maasse. Beier-Elv kommer af Krijppo fields Nord östlige Siide, og Rinder först i Nord 3: miile, siiden i sydväst og väster 3 1/2 miil, i alt 6 1/2 miil lang i botten af Beier Fiord. Der fra hvor Beier-Elv udløeber af Krijppo-field i Nord 3 miile, der ligger Beier-dal, paa begge Siider af Beier-Elv.

Disse 3: Lap:Finners Strækning paa deres Field-Sæde er fra Söer i Nord 4 miile lang, og omtrent ligesaa bredt fra väster i öster". — — —

Samma vittne ”forklarede om Siur Andersen Tolaadal, og Anders Andersen ibidem og Peter Andersen ibidem at disse 3 mænd besidde de fielde, *Raudjok-field* *Gielges oive* med de 2:de Fiske-vande, det *större og mindere Rodejaure*, samt Furru- og bierke-skoug i *Tolaadalen*. Raudjok-field ligger imellem det vand, det större Rödejoure og det field Revivagge, er fra Söer i Nord 2 miile lang, og strækker sig förbi det större Rodejaure baade Nord og Söer, og er 1/4 miil breed; Paa dend Västre Siide har det næst ved sig det field Revivagge, og paa dend östere det större Vand Rodejaure; Paa dend Söndere siide ligger tæt der ved det field Gielgesoive, og Paa dend Nordre Siide 1/2 Miil der fra det field Ramschielskar. Det Field Gielgesoive ligger tæt ved dette Raudjok-field i Sönder, imellem det field Revivagge, og det mindere Vand Rödejoure, er fra Söer i nord 1/2 miil langt og ligesaa bredt fra väster i öster, oven paa er det fladt og har Maasse og Myhr-græss.

Af Raudjok-fields Nordre Ende udrinder en Elv, ved Nafn Toldaaen först i Nord väst siiden i väster 2 1/2 miil i Beier Elv.

Af det field Gielgesoives Søndere Ende udkommer en Elv kaldes Gielgesoivejok eller Elv og riinder et liidet Stökke i væster saa at dend kommer förbi den Søndere Ende af samme field, dernest gaar dend i nord västen förbi Roudjok, der eftter i väster i alt 2 1/2 miil ind i Toldaa Elven; Rödjaure det större vand ligger imellem det field Rödjouk i väster, og dend klimp Ulf-field i öster fra Söer i Nord 1 mil lang, og 1/4 Miil breed; Der fra i Söer 1/4: ligger det mindere vand Rödejaure jmellem Gielges oive i väster og Ulfs field i öster, 1/4 Miil lang fra Söer, i Nord og liigesaa breedt fra väster i öster; Af hvilke begge Vande Elven Biældaaen Rinder i Söer i Raens-Elv. Deres Skoug — bestaaende af Furru og bierk — have de i Toldaadalen, igiennem hvilken dend Elv Toldaaen rinder, og er samme Dahl 1/2: miil lang i Nordväst efter Elven Toldaaen.paa begge Siider; — — — Disse 3 Lap-Finners Lands Strækning gaar fra Söer i Nord 3: miile og liigesaa langt fra väster i öster. — — — [De bägge sjöarna Rödejaure motsvara tydligen *Övre och Nedre Bjellaavand* på Oberst Nissens "Kart över det nordlige Norge" 1905; Ulf-field är *Öljfeld*³²].

Pouel Pouelsen Ramschielskar brugendes det field Gassa-vara, haver alleene de Fielde *GiedgimKiok*, *Ramschielskar*, og *Gassa vara* med 2:de Vande, *Grubbe jaure*, og *Ramschiel-vand*, og 2 Skouge af Furru og bierk. [Ramschielskar är det-samma som nyssnämnda kartas Ramsgjelfjeld].

Det field GiedgimKiok er mest rund 1/4 miil stoer, og har græss og Maasse oven paa; Det har 1/2 miil fra sig i öster en tang af Ulf-field udgaendes, som Finnerne kalde Niöne, i väster har det en bierke-skoug 3/4 Miil, strækkende sig i yæster til det field Ramschielskar, i Sönder har det det Vand Store Rödjaure, J Nord en Furru- og bierke-Skoug, som hörer Saltdalen i Saltdalens Sogn til,

Det field Ramschielskar er mest rund 1: Miil over fra Foed til Foed, har Græss og Maasse oven paa sig; J öster har det den bemelte bierke skoug, i väster Toldaadalen, liigesaa dend samme dahl i Söer; J Nord er Gassa-vara;

Det field Gassa-vara er mest rund, Flad oven paa, med Græss og Maasse paa 1/2 Miil stort; J öster har det fra sig 1/4 veis det Vand Grubbe jaure, hvoraf en bæk rinder et bösseskud först i öster, siiden i Nord ad Saltdalen; 1/4 vejs i Väster derfra ligger *Beier-Skare* [fjällpasset Beierskaret söder om Gjömmervandet på kartbladet Bodö] med fleere fielde i väster hend til Beier nord; 1/2 Miil Sönden fra Gasse-vara ligger Ramschielskar, og Norden der fra Overdals-Skoug, Saltdalen tilhörendes. Grubbejoure er et liidet rundt vand et bösse-skud stoert.

Ramschiel-Vand ligger Västen under det Field Ramschielskar 3/8 Miil langt fra öster i väster, Vs miil breed, der af Rinder Elven Gied-aaen i Syd väst, omtrent 1/2 m: Norden for Toldaaen, i Beier-Elv tæt östen for den österste gaard i denne böid Østbakken, — — — Dend Eene Skoug af Furru- og bierk har denne Finn jmellem Ramschielskar og Beier-skaret 1/4 Miil lang og breed; Dend anden Skoug har hand af bierk östen for Grubbe-jaure, 1/4 miil breed til Fieldet i öster, og 1/2 Miil lang fra Söer i Nord.

Denne Finns Fields Sæde strækker sig fra Øster i væster 2 miile lang, og fra Söer i Nord liigesaa." — — —

Vol. 111, sid. 22: "Sönden for SaltElven er *Lönsdal*, hvorigiennem Löns-Elven fra Sör i Nord rinder i Salt-Elven, som af Bejers LapFinner besiddes, og er lang en 3 Miil."

Föret omtalade vittne: "Saa snart man er kommet igiennem Grrændze pas-sagen Tebunvagg, kaldes det Svenske Finne-laug paa Fieldene, hvor över en Lens-mand er satt, *Semisjaure-bye*."

De lappar, som sutto på Beierens eller, som det också säges, Gildeskaals fjäll, sammanfattades i de svenska skattelängderna under namnet *Söder Wæster Bye* och de lappar, som sutto på Saltdalens fjäll, under namnet *Norder Wæster Bye*, allt enligt detta samma vittne. Saltdalens södra område börjar med det ovannämnda Viskeskiok.

Även i Trondhjems Stiftsarkiv förvaras en del handlingar, som tillkommit under eller i samband med Schnitlers undersökningar och särskilt röra fjällapparna i Saltens Fogderi, fr. o. m. Beieren t. o. m. Ofoten. De äro sammanförda i ett konvolut med signum "Saltens Fogderi, Breve vedk. Østlapperne 1740—1752" och innehålla bl. a. ett utdrag ur protokollet för" lappetinget på Rognan i Saltdalen den 26 sept. 1746, där lapplänsmannen för Beierens och Saltdalens Findlapper framlade "een Liste över de Fieldlapper, som sig opholder i Bejerens Fielde". En stor del av dem hade infunnit sig och betalade sin skatt, varom säges: "Velbemelte H' Fogden derpaa Opraabte af Bejerens district, fölgende Lapper effter Listen som er leveret — 1) Ejner Pettersen Rebvaij som mödte og forklarede, at hand er dend samme som i aaret 1744 har anmeldet sig, og nödt tilladelsse: at bruge og beboe Fieldene Kryppoe med meere. dog har hand med sig udi interessentskab Ole Jacobsen Stormyhr og Christen Mognsen ibidem som icke mödte." Dessa samma personer omtalas också hos Schnitler, jfr s. 32 ovan, och Rebvaij är tydligen det-samma som Schnitlers Revivagge. Som n:o 2 uppropades Anders Andersen Till ing eller Tolledahl, jfr Tolaadalen s. 32 ovan. *Tellingen* är enligt Oberst Nissens karta ett fjäll mellan Tollaen och Beierelven⁸². Näste man var Peder Andersen *KnapField* eller Tolledahl, som likaledes namnes av Schnitler. N:o 4 Povl Povlsen *KnapField* eller Tollefsdahl måste vara identisk med Schnitlers Pouel Pouelsen Ramschielskar. N:o 5 Anders Mortensen *Röddingen* och n:o 10 Povl Ejnersen *Röddingen* saknas hos Schnitler. N:o 6 Peter Bentzen *Stormdahl* omtalas även av Schnitler som kamrat till Knudt Petersen. För n:o 7 Morten Bentzen (ej hos Schnitler) finnes ej någon ortbeteckning. N:o 8 Morten Pettersen *Camboe* saknas likaledes hos Schnitler; hans land återfinnes ej på nu tillgängliga kartor. N:o 9 är Schnitlers Knudt Petersen. N:o 11 Anders Andersen *Hahl-Randahl* anges av Schnitler bo i Tolaadalen. N:o 12 Anders Mortensen *Feen* eller Röddberg torde vara densamma som Schnitlers första vittne i Salten. N:o 13 Anders Baggesen *Schieffield* "er i aar kommen til at bruge Fieldene i Bejeren". Även n:o 14 Knudt Povlsen ibi-

dem saknas hos Schnitler. N:o 15 Peter Knudsen *Jerf Field* slutligen hade också först detta år kommit ”udi Fieldene”. I denna förteckning anföras således åtskilt flera fjäll såsom innehavda av lappar än hos Schnitler, men med det nuvarande kartmaterialet kan man tyvärr ej lokalisera dem⁸².

Vid tinget i Arjeplog den 4 febr. 1756 inhämtade Qvist och Hellant upplysningar även om dessa lappar. Svaren på deras frågor återfinnas i bil. 4 till deras ovannämnda berättelse. Där förekommer bl. a.:

”Frågades: hwilka byar pläga flytta årligen öfwer Gräntsen till Norrige? Swar; större delen af Söder wäster byn och någre af Norrwästerbyn. — — —

Att icke alla uti Söderwästerbyn flytta öfwer Gräntsen, och allenast några i Norrwästerbyn, det skulle härröra deraf att icke flere, än de, som flytta, äga Sommar Land i Norrige; Wid pass 1741. och 1742. skola de begynt att skatta till Norrige och då Major Schnittler rest ut effter Gräntsen. På femb åhrs tid hafwa de nu ingen skatt erlagt.”

Enligt bil. n:o 11, utgörande utdrag ur ett tingsprotokoll från Arjeplog av den 31 jan. 1730, ägde Söderwästerbyn intet sommarland i Sverige. På flyttningen från och till Norge höst och vår ägde de rättighet att passera Semisjaurlapparnas land. Enligt bil. n:o 10, utdrag ur tingsprotokoll från Arjeplog av den 1 febr. 1710, måste de därvid dela på sig och icke fara alla igenom samma land, varigenom detta skulle förstöras; de uppdelades därför i fyra grupper, två på fyra och två på fem lappar.

Även ERIC TUNELD omtalar i sin ”Inledning til Geographien Öfver Sverige”, Sthlm 1741, s. 311, att bland lappbyarna i Arjeplog finnes en med namn ”Niarg, eller Söderväster-by, ligger nämst in til Fiällryggen, består af 26 Lappmän, hvilka hafva på Svenska sidan icke några vissa afdelte land; utan allenast en Skogs park, och vistas therfore i Norrige öfwer Sommartiden.” Denna uppgift förekommer sedan oförändrad alla upplagorna igenom.

Saltdalen.

Underrättelserna om Saltdalens lappar upptog Schnitler i Rognan vid Saltdalens kyrka den 10 juni 1743 och följande dagar. De äro nedlagda i början av vol. III av hans protokoll. Saltdalens fjäll uppdelades i ett sydligare och ett nordligare ”Field-Leje”⁸, om vilka protokollen innehålla följande uppgifter:

Det sydligare området.

III, 34 ff.: ”Det söndre Field-Leje — — — har en Strakning fra Sör i Nord, nemlig fra Skademewagge, hvor deres Leje begynder, til imod Skarjahagorre [vid riksröset n:o 235, jfr svenska kartbladet 18 Merkenes], hvor den i Nord endes, omtrent 1 1/2 Miil. Fra Øster i Vester, nemlig fra Grøndse-gangen til imod Bøydens

District, omtrent 3 Miile. Det bestaar af Fielde, Dale, Skouge og Vande, som Söndenifra saaledes beskrives:

Norden fra Gaterrekiok, et Grendse-Field, som hörer Bejerdals LapFinner til, følger en Jord-Dal, ved Navn *Skademe-Vagge*, lang fra Sör til Nord 1. Miil, og ligesaa breed — — —

Norden for Skademe-Vagge ligger et Field, *Skademe kiok*, fra Sör i Nord 1/16, Miil stor, men fra Vester i Øster omtrent 1/2. Miil lang — — — Dog gaar dens Strekning fra Syd-vest i Nord-ost.

Grendse-Gangen er nu fra Gaterrekiok Midt o ver den Jord-Dal Skademe-Vagge, og Midt over Skademe-kiok, hvor den er höyest; Norden for Skademe-kiok ligger *Junker dalen* — — —; Den er 1/16 Miil breed fra Sör i Nord, og strekker sig fra Syd-vest i Nord-ost 3/4. Miil lang;

Norden for denne Dal er det Field *Joxe-kiok* [med riksröset n:o 234] — 1/16. Miil stort.

Grendsen gaar fra Skademe-kiok lige i Nord over Junker dalen midt over Joxe-kiok, hvor den er höyest.

Norden for Joxe-kiok ligger et u-jevnt steened Land, 1/4. Miil stor fra Sör i Nord. Derpaa i Nord følger en Field-Dal — — — *Dorris- Vagge* [Tåresvagge vid riksröset 235 å kartbladet 18 Merkenes], 1/4 Miil over fra Sör i Nord, men fra Vester i Øster 1/2 Miil lang; Dette Dorris-vagge ligger Øster for den Söndre Ende af *Balvatten*. Norden for Dorris-vagge ligger et u-slet Field-Land, 1/16. Miil stort fra Sör i Nord till *Skarjaha-gorre*.

Grendse-Gangen over disse gaar fra Joxe-kiok i Nord over den vestre Deel af Dorris-vagge til det Höyeste paa Skarjaha-gorre; — — —

Fra det Söndre Grendse-Field Gaterre-kiok, dets vestre Ende udgaar en Aae *Gaterre-jok* [= Graddisälven, jfr nedan], og löber omtrent 1. Miil i Nord-vest i Junker-Elven; Nordvest for denne Gaterre-kiok 1/4. Miil ligger et Vand *Rakes-Jaure* [Rakkes på bladet Merkenes], deraf löber en Aae i Vester nogle Riffel-Skud lang i et andet Vand *Lialla Jaure*, deraf löber atter Aaen i Vester til Norden i Gaterre-Jok.

Et Stökke norden for disse Vande udkommer af Skademe-Vagge en Elv *Skademe Jok*, og löber i Vester omtrent 1/2 Miil lang i den Elv Gaterre-Jok, ikke langt fra det Sted, hvor den falder in i Junker-Elven.

Imellem *Rakes-Jaure* og Skademekiok ligger et litet Field — med Navn *Rakes-Vara* [jfr Rakkesvarats på bladet Merkenes] — — —

Et Par Riffel-Skud vesten for dette Rakes-Vara imellem *Lialla-Jaure* og Skademe Jok ligger et noget större Field — — — *Lialla-Vardo* — — —

Naar man gaar herfra i Nord over *Junker-Elven*, saa ligger tæt Vesten for Junker-Elven, hvor den löber fra Nord i Sör, ligeledes tæt Norden for samme Junker-Elv, hvor den har vendt sig i Vester, det Field *Kiöries*, — — — og strekker sig fra Sör i Nord langs med- og vesten for Junker-Elven 3/4. Miil lang,

og er fra Øster i Vester 1/2. Miil breed, med sin Söndre Ende naar det til Junker-Elven.

Vesten for dette Kiöries er det Field *Vannas* — — — og strekker sig fra Øster i Vester over 1. Miil langt, og er fra Sör i Nord omtrent Va. Miil breed; Med sin vestre Ende er det Field-fast, ved en liden Field-Dal, med et andet mindre, men höyt Field *Saido*, rundagtigt, 1/2. Miil stort, med 2. spidse Tinder i Vejret — — —; Dette Saulo-Field ligger i Bugten af *OverdalsElven*, hvor denne vender sig i Nord-vest, og antager det Navn *Salt-Elven*. — — —

At gaa nu herfra igien op i Øster med videre Beskrivelse af dette Field-Leje; Saa ligger, Vesten for Grendse-Fieldet Joxe-kiok, en liden græs-groet Dal, som strekker sig fra Nord i Sör, nemlig fra Bal-Vatten hen til Junker-Elven i Junker-Dalen, og er h Riffel-Skud over breed.

Vesten for denne Dal ligger en liden Fieldklump med en Rygg ovenpaa, græsgroet; den strekker sig fra Øster, langs med Junker-Elvens nordre Side i Junker-dalen, i Vester til Sönden, næsten hen imod det Field Kiöries, 1/4. Miil lang, og er. 1. Riffel-Skud breed; Hvilken Field-Klump kaldes *Sleipa*, — — —

Med dette Sleipa henger i Nord-vest et andet Field *Salla-kiok* sammen, som med sin Østre Ende gaar hen imod Bal-vatnet; Dette Salla-kiok strekker sig fra Øster i Vester hen imod det Field *Baasoive* 1. Miil lang, og omtrent 1/4. breed.

Vesten for Sleipa ligger et langt og smalt, men meget höyt Field *Satterre-kiok*, — — — Det er fra Øster i Vester 1, Miil langt, og 1/4. Miil bredt. — — —

Fra det Field Salla-kiok udfalde adskillige Bække; deraf samles den Elv *Aivos-Jok*, som rinder omtrent i Vester imellem Satterre-kiok og det Field *Alves-niöne*, siden i Nord-Vest igennem den Skoug *Aivos-Vuöbne* [= Evenesdalen, jfr Qvigstad, Nord. Lehnw. s. 87], imod 5 Miile lang, i Salt-Elven, 1/4. Miil Norden for Timmerdal, den överste og Sönderste Gaard i Saltdalen. — — —

” Dette er nu Beskrivelsen af de 2:de Lap-Finners Anders- og Ole Aanensöner deres det Söndere Field-Leje i Saltdalen.”

Vid beskrivningen av Saltdalen och dess bidalar III, s. 21 f. förekomma följande förklarande detaljer: från dalens krök ”i Øster, hvor den [Saltdalen] faar det Navn af Overdalen, eller og Junkerdalen, som af forbemelte Aarsager for Bönder er u-beboelig, og af Lap-Finner benyttes om Sommers Tid, 2 Miile.

Saa i Nord, som allene og egentlig heder Junker-dalen, og Ligeledes af Lap-Finner indehaves om Sommeren, 1. Miil.

Hvorfra i Øster denne Junkerdal sig med Elven vender, hen til Limiten imellem de Grendse-Fielde Skiademekiok og Joxekiok over 1/4. Miil.

I Sydost fra Junker-dalen strekker sig en dal fra Nord-vest i Syd-ost, efter den Elv Gatterre-kiok [sic!], som fra Grendse-Fieldet Gatterre-kiok i Nordvest rinder i Junker-Elven; denne dal af Lap-Finner om Sommeren beboes, og af dennem kaldes Kradesse-Gors, eller Kradesse-dal [alltså *Graddisdalen*] lang 1. Miil — — —”

Det nordligare området.

Vol. III, s. 41 ff.: ”Følger nu det Norderlige FieldLeje i samme Salt dalen, det han, nemlig det 7:de Vidne Jon Pedersen, forklarer. at have tilfælles med 5. andre Lap-Finner, nemlig Mörten Jonsen, Jon Aanensen, Niels Pedersen, Ole Hendriksen og Peter Larsen, og beskriver paa følgende Maade:

Østen for Bal-Vatten, Sönden-fra at regne, ligge de Grendse-Fielde

(1) *Skarjaha-gorre*

(2) *Vuetse-hiols*

(3) *Vuetse-gorre.*

(4) og *Sluppo.*

(1) Skarjaha-gorre er et Field-Skare, 1. Börse-skud Østen for Bal-vattenet, fra Sönden til Norden 10. Skritt omtrent bredt, fra Vester i Øster 2 a 3. Riffel-Skud langt, — — —

(3) Vuetse-Gorre — — — er et Field-Skare — — —

(4) Sluppo er et Field-Skare, det norden for Vuetse-Gorre, derfra bare ved en smal Field-Houg adskilt, ligger fra Bal-Vatten i Øster 1. Riffel-Börse-Skud, — — —

Alle disse 4. navn-givne Grendse-Stæder, Østen for Bal-vatten, bestaar i eet sammenhengig Field. — — —

(5) *Dorrockiok* er et Field, som i Nord ligger tæt ved Sluppo, og dermed henger sammen, er fra Sör i Nord 2. Riffel-Skud över, med Græs begroet, og fra Vester i Øster 1. Miil lang; Fra det Norske Berg Joter ligger det i Øster 1/2 Miil, derfra adskilt med en Field-Dal, hvorj Græs er. — — —

6:te Grendse-Field er *Saulo-kiok*, [Nuort. Saulo mellan riksrösenda 236 och 237 å kartbladet 19 Staika], en meget höy og spidz Field-Klump — — —

Derpaa lige i Nord følger

7:de Grendse-Field *Batue-kiok*, — — — fra Sör i Nord 1/4. Miil breed, og

fra Vester i Øster strekker det sig 1. Miil lang til et andet Field i Pita-Lapmark, navnlig Gask-oive, — — — Fra Serge-Vardo i Norge ligger dette Rutue-kiok 1.

Miil i Øster, — — —

Norden for dette Rutue-kiok, som meldt, 1/2 Miil er

8:de Grendse-Field *Vassias-kielma*, 1/4 Miil over fra Sör i Nord stor, rundt og la vt, — — — Det ligger fra Salome-Jaure i Øster 1/2 Miil, — — — Med dette Vassias-kielma henger ved en Field-dal i Nord sammen

det 9:de Grendse-Field *Vassias-Mok*, — — — Fra Sör i Nord er det 1/2 Miil stort; Fra Vester i Øster strekker det sig 1. Miil i Længden. — — —

Derpaa i Nord følger

10. Grendse-Merke, nemlig den Østre Ende af *Østre Laami Vand*; hvilket Vand strekker sig fra Øster i Vester 1/4. Miil lang, og henger ved en liden Aae i Vester sammen med det *Vestre-Laami-Vand*; — — —

Tæt norden for Østre og Vestre-Laami-Vande ligger det store Field *Sulielma*. hvor Vidnet er ubekjendt.

Vesten for Vidnets Fieldlejes sönderste Grendse-Field Skarjaha-Gorre, ligger strax derved *Bal-Vatten*. 1. Miil stort, rundagtigt.

1. Riffel-Skud Norden for Bal-Vatten ligger et lidet Berg, fladt oven paa, rundagtigt, med Græs begroed, navnlig *Joter*, 1 Riffel-Skud over stort. — — —

2. Riffel-Skud i Nord-Ost fra Joter er et Vand *Borro-Jaure*, Va. Miil stort, rundagtigt; Udaf dets vestre Ende gaar en Aae, *Borro-Jok*, et par Riffel-Skud lang i Vester, i et andet mindre Vand *Serge-Jaure*, 2. Riffel-Skud langt, og 1. Riffel-Skud breedt;

Af dette Serge-Jaures vestre Ende udgaar en Aae, kaldet *Serge-Jok*, 1. Riffel-Skud langt i Nord-vest i Leiter Elv.

Fra dette Serge-Jaure 1. Riffel-Skud i Nord ligger et lidet Berg, med Græs og Bierke-Skoug paa, kaldet *Serge-vardo*.

Fra Serge-vardo 2. Riffel-Skud i Nord ligger det Vand *Salorne-Jaure*, fra Øster i Vester 2. Riffel-Skud langt, og halv saa breedt; — — — 2. Börsse-Skud i Nord fra Salome-Jaure ligger et bierg *Kialmi bielle*, med Græs begroed, rundagtigt.

3. Riffel-Skud i Nord fra Kialmi-bielle er et Bierg med Græs begroet, kaldet *Krapias-vara*, 1/2 Miil stort.

1, Riffel-Skud derfra ligger i Nord Vestre-Laami-Vand — — —

1. Riffel-Skud Vesten for Bal vatten ligger et Field *Baas-oive*, — — — er fra Øster i Vester 1 1/2 Miil stort og derover, og ligesaa breedt. — — —

Vs Miil i Nord fra Baas-oive ligger det Field *Bald-oive*, 3/4 Miil, — — — Østen for Bald-oive, og norden for *Rosne-Jaure* er *Rosne-vardo*, 3/4 Miil stort — —

Tæt norden for Bald-oive, og vesten for *Nenne-Jaure* ligger det større Vand *Guliets-Jaure*. — — —

Norden for Guliets-Jaure tæt derved er et snaut spidz Field — — — *Sqverte-kiok*, 1/2 Miil stort.

Nord-ost fra Sqverte-kiok er et Field, *Avilen-kok*, — — — 1/2. Miil stort.

Vesten for dette ligger et andet Field *Kiöries*, — — — strækkende- sig fra Øster i Vester. 1/2 a Miil omtrent. — — —

Videre at forklare hans Field-Leje i Vester, Sönden ifra; Saa ligger i Syd-vest fra Baas-oive, et Field, — — — navnlig *Älves-niöne*. — — — strekker sig fra Øster i Vester 1. Miil lang, fra Sönden i Norden 1/2. Miil breed.

Paa den Syd-vestlige og vestlige Sider af Alves-niöne er Bierke-Skoug, ved navn *Aivos-vuobne* [Evenesdalen, jfr ovan s. 37], hvoraf Lap-Finnerne bruge den Østere Deel.

Norden derfor strekker sig det Field Baas-oive did ned.

Der norden for ligger en Field-Dal, med Græs begroed, *Butze-koppe*.

Norden derfor ligger det Field *Deka-kiok*, med Græs begroed, 1/4. Miil stort.

Norden derfor er et høyere og større Field, *Budune-kiok*, fra Øster i Vester 1. Miil lang fra Sör i Nord 1/2. Miil breed.

Næst norden derfor ligger et lidet Field, *Lauke vardo*, 1/8. Miil stort fra Sør i Nord, og ligesaa bredt, med Græs paa.

Vesten for Budune-kiok er det Field *Gilde-Nione*, rundagtig, 1/4. Miil stort. Vesten for denne beskrevne District af det Nordre Salt dalens Field-Leje er Field og Skoug, Kongens Alminding indtil imod Bonde-Böydene ved Saltens Fiord og Elv, deres Strekning, —

Samme Nordre FieldLeje strekker sig

fra Sönden til Norden, paa den Østre Side, nemlig fra Bal-Vattens Söndre Ende i Nord til Østre-Laamj Vand.....3 1/4Miil.

paa den Vestre Side fra den Skoug Aivos-Vuöbne, der hvor den grensder til Böydens District, i Sör til Skiönsta-Åaen i Nord.....3 1/4 Miil.

Fra Øster i Vester paa den Söndre Kant gaar Strekningen fra det Grendse-Field Skarjaha-gorre, der hvor Raa-Gangen er, til bemeldte Skougdal Aivos-Vuöbne, 1 DagsReise, eller.....4 Miile.

Paa den Nordre Kant fra Østre-Laami-Vands Østre Ende, hvor Grendsen er. til det Field Gilde-niöne i Vester, hvor Böydens district begynder, 1 stiv Dags-Reise, eller över.....4 Miile.”

Vol. III, s. 24: Skogarna vid Langvatten (på norra sidan en halv mil i längd och bredd och vid östra ändan likaså), i Junkerdalen (i dess övre del på en sträcka av två mil, där älven är grund och stenig), vid Jorbruälven, Lönsån och Gaterrejok begagnas blott av lappfinnar.

Vol. III, s. 26: ”Den Strekning til Landz fra Saltalds böyden i Øster imellem Salt Elven paa Söndre Side, og den Nordre Vatsdal fra Laamj-Jaure til Øvre-Vand, som er en 4. Miile stor, er af ingen, uden LapFinner, beboelig.”

Vol. III, s. 56: De lappar, som sutto på det nordligare ”fieldlejet”, hade också ”et særdeles Field-Leje i Sverrigs Lap-mark strax Østen for Lands-Kiölen”, vilket emellertid var mindre än det de hade i Norge, ”thi det Stökke i Sverrig kan kun være 1. Miil fra Vester i Øster, og 3. Miile fra Sör i Nord stort”. Det opplyses icke, om icke också lapparna på det sydligare ”fieldlejet”, vilka icke voro vid rätten närvarande, hade land i Sverige jämte sitt land i Norge.

Vol. III, s. 51 f.: ”Adkomst, det være sig Böxel- eller Fæste-Seddel, eller Forlov har han, eller hans Cammerater ingen, ei heller have deres Forfædre haft nogen fra den Kongelige Norske Øfrighed til deres Norske Field-Leje; De vide sig ingen anden Rett dertil, end at det har været en gammel Skik og Brug, at Börnene efter Forældrenes Död have holdet sig til Forældrenes Fieldleje, uden at spørge nogen der om, eller af nogen at vorde spurgt derom, og saaledes er det gaaet til med dennem fra Arildz Tid, Mand efter Mand; Og paa samme Maade sidder han, Vidnet, i sin afdöde Faders Fieldleje; Ikke er det bleven af dennem fodret, ei heller have de begiert, at tage nogen Böxel-Seddel; Og over det samme, at de ingen Böxel-Seddel, eller noget vist for sig have, hender det sig undertiden, at andre fremmede Lap-Finner baade Norske norden ifra, og Svenske Østenifra

have trenget sig ind i deres Field-Lejes District, foregivendes, at de ikke meere Rett, end de fremmede, til Fieldene hafde; Og som de efter Loven ei have tordet tage, eller forskaffe sig selv Rett, saa have de maattet tie dertil, og taale det; Saa at Fieldene ere anseede, ligesom de have ingen især tilhørt, og at en hver, som kom der, hafde Rett, at benytte sig deraf". Härmed bör jämföras, vad samma vittne säger s. 56, att han betalar skatt till svenska kronan, "for et Stökke Land, eller for et særdeles Field-Leje i Sverrigs Lap-mark strax Østen for Lands-Kiölen, han af Sverrigs Crone har fæstet eller lejet; Hvorpaa han vel ikke har faaet et Fæste- eller Bøxel-Brev, mens det er ham sikkert nok, fordi det i den Svenske Tingbog er indskrevet, at han har det Stökke Land til Leje."

Med dessa uppgifter om Pitelagparnas flyttning till Norge, d. v. s. Beieren och Saltdalen, må jämföras SAMUEL ÖHRLINGS uttalande i sin "Dissertatio historico-oeconomica de Arieplog, paroecia Lapponiæ", Upsala 1773, s. 11: "Præcipuæ vero eorum migrationes fiunt tempore vernali, quo suis cum pecoribus ad Alpes Norvegicas, immo ad ipsa maris borealis littora se conferunt; & autumnali, quum revertentes ad sinum Botnicum propius accedunt."

På samma sätt uttalar sig om samma Pitelappar C. G. B. ALENUS i sin "Diss. Acad. Statum Oeconomix, qui hodie obtinet in Lapponia Pitensi, leviter adumbrans" (præs. J. Bilmark), Åbo 1768, s. 13, not a: "Lappones in duos præcipue ordines disperti solent, Montanos scilicet & Sylvestres. Montani dicuntur, qui quum pecoribus satis pabuli non præbent terræ illis addictæ, ad Alpes, quæ Norvagicæ dicuntur, tempore vernali sese conferunt, autumno ingruente ad pristina loca reversuri."

Vid det ovan s. 34 omtalade lapptinget på Rognan den 26 sept. 1746 inlemnade lapplänsmannen också en förteckning på de fjällappar "som sig udi Saltdahlens Fielde opholder, for saa vidt ham har været muelig at udxundskabe". Den innehåller namn på 18 lappar, men blott för en av dem förekommer någon ortbeteckning: "Peder Pedersen ved Laminggaard", vars belägenhet är okänd. Ingen av dessa lappar infann sig vid tinget.

Om uppgifterna hos Qvist och Hellant rörande "Norrvästerbyns" flyttande till Norge, d. v. s. Saltdalens fjäll, se ovan s. 35.

Folden.

Den 25 juni 1743 började Schnitler å gården Helland i Sörfolden examinationen rörande förhållandena i Folden. Detaljerade uppgifter rörande det område väster om vattendelaren, å vilket de svenska lapparna ("östlapparna") plögade uppehålla sig någon tid av sommaren, erhöles emellertid icke. Det säges blott, att de, "om Vaaren komme over Iisfonden, eller Iiskiölen [d. v. s. glaciererna norr om Sulitelma], nær denne Böyd og sidde paa denne Böyds Fielde kun en 3 à 4.

Uger, siden herfra tilbage flötte over Iisfonden till Verri-Vatten [Virijaure å svenska kartbladet 12 Sulitälma], hvilket de foregive at være Svensk" (Vol. III, s. 92). I de ovan s. 34 omtalade "Breve vedk. Østlapperne 1740 1752" förekommer även ett protokoll för lappinget den 8 okt. 1746 på Nedergaard i Torfjorden i Folden, där en östlapp Lars Andersen Koch berättade, att han och hans tro söner bodde "paa Tetter Kiock [Te- otydligt skrivet] paa Westre Siide af Kiöllen" och hade tillsammans 30 mjölkande renar. "J forrige tiider haver deres Fæder givet til forrige Foged, een Skatt, som kaldtes kiøb-skatt, for at handle paa Marked udi Torfiorden, samme skatt bestoed endten Eet par Findscoe eller een Rein ost, af Værdie a 4 til 8 s." Det är ovisst, var detta Tetter Kiock låg — möjligen menades härmed Titirfjällen på östra sidan Virijaure inom det nuv. svenska området. Detta strider i själva verket icke mot påståendet, att de boddo på västra sidan om Kölen, enär en hög vattendelare går öster om Virijaure och Vastenjaure, vilken vattendelare av vissa bland Schnitlers sagesman ansågs vara den riktiga Kölen, d. v. s. vattendelaren mellan Bottniska viken och Västerhavet.

I bilagan n:o 6 till Qvists och Hellants berättelse över de södra lappmarkerna förekomma även en del uppgifter rörande de svenska lapparnas överflyttning till fjällen ovan Folden, Sagfjorden och Tysfjorden. De erhöles vid ett sammanträde i Jokkmokk den 16 febr. 1756 och lyda på följande sätt:

"Öfwer til Norrige pläga flytta Turpenjaur- och Sirkas byars Lappar, ungefärligen åtta hushåll af den förra, och af Sirkas 12 å 16 hushåll. Till Aiti-fiord och Torisjocki sträcka sig Torpens Lappar; fiorden, som Sirkas råka, kallas Tiuktaswoutna, Reucktak och Kåtiwoudna. — — —

Fråg: Om de Norrske någon tid fordrat och tagit af Swenske Lappar Skatt?
Swar: ingen skatt har hwarcken fordrats eller gifwits til Norrige, De Swenske flyttande Lappar bruka hwarcken fiska eller skiuta på Norske sidan. — — —

Fråg: hwarföre den minsta delen flytta öfwer gräntsen Sommartiden, och de flere kunna qwarblifwa inom Swenske gräntsen? Swar: Derföre skier öfwerflyttningen, at de hafwa sine Sommarland på Norske sidan: fråg: hwem som gifwit dem samma land? Swar: utaf Norrske bönder och Inwånare begära de lof och tilstånd at nyttia Sommarbetet; desutom blifwa de fläste Swenske Lappar öfwer Sommaren här qware derföre at de äga fiske-redskap och bruka fiska i de på deras land belägne Siöar; men de som pläga flytta öfwer Gräntsen, bo gräntsen närmare och hafwa icke fiske-redskap, utan äro wahne med öfwerflyttning och handel. I gemen hölts före, at de öfwer gräntsen flyttandes Ren jordar trifwas bättre, än deras som bo på denna sidan Gräntsen, deraf, at på fjällen är mera och kylachtigare wäder, men neder i skogslandet warmare. — — —

De Swenske Lappar flytta öfwer til Norrige til Renkalfningstiden, par vveckor för Ersmäss: De Norrske Renarne [som de ha till sytning] föras med: När det kring Michelsmässotiden begynner falla snö och siöarna tilfrysa, återgifwa de Norske sina Renar i dessas wård, då återresan skier. — — —"

Av de i denna handling omtalade lokaliteterna torde "Aiti-fiord" motsvara Sör-Folden, jfr det lapska namnet Ai'de på gården Eidet längst ut vid denna fjord-arm (QVIGSTAD, "Nord. Lehnw. im Lapp.", s. 83). "Torisjocki" är kanske det lapska namnet på någon älv, som går ned i Torfjorden i Folden (jfr RYGH, "Norske Gaardnavne" XVI, s. 237, n:o 32, 41, 42). "Tiuktaswoutna" återger Tysfjordens lapska namn (QVIGSTAD, s. 132). "Reucktak" och "Kåtiwoudna" äro väl att söka bland Tysfjordens armar.

Sagfjorden.

Icke håller rörande fjällapparnas områden i de norska fjällen ovanom Sagfjorden erhöill Schnitler detaljerade uppgifter; examinationen rörande denna trakt började den 9 juli 1743 å gården Hillingan i Hammerö. Vol. III, s. 150 säges det: "Idisse Rotangens [d. v. s. Sagfjordens] Fielde skeer det ligesaa, at de Svenske Øst-Lapper om Sommeren sidde med deres Reen ved Sollo-jaure og Nomme-jaure [*Salojaure* och *Numirjaure* öster om riksröset n:o 245 å svenska kartbladet 7 Akka] paa begge Sider af Luli-edne [Luleälven], og paa Vaisa-Field [i Norge, jfr nedan]; Hvormange? veed Vidnet ikke". S. 155 säges emellertid tydligare: "Kongens Aiminding strekker sig fra Kiölen need til imod Rotangens-Fiords Bottene, Bruges af de Svenske Øst-Lapper om Sommerne."

I de ovan s. 34 nämnda "Breve vedk. Østlapperne 1740—1752" befinner sig bl. a. en "Antegnelse paa Øst Lapperne Og deris steder Som Sig udj Hammer Öens fieldis District, Som kaldis Lapmarchen paa Norges Grenser, Sig Opholder Om Sommeren, fra d. 17. Junj til d. 12. Augustj, Som er udj 8te Ugers tid j det Lengste Og Siden forflötter Sig Öst paa Suerges Grenser", vilken handling är utställd av lapplänsmannen Christen Christensen Hillingen den 4 aug. 1746. De trakter, som där upptagas såsom lapparnas vistelseorter, ligga emellertid inom Sveriges nuvarande gränser omkring *Salojaure* öster om riksröset n:o 245.

Tysfjorden

I Tysfjorden börjades undersökningen den 19 juli 1743 på gården Kjöbsnes. Vol. III, s. 175 f.: "Svenske Østlapper komme herover Vesten for Landzkiölen om Vaaren, og opholde sig Sommeren over paa de Norske Fielde, deraf nogle nærme sig Fiord-Bottene paa 1 og 1/2 Miil." Mera detaljerade uppgifter gävos av två dylika "östlappar", varom anföres följande (III, s. 177 f.): Peder Pedersen tillsammans med två andra familjer av svenska östlappar, inalles 15 personer, "tilholde i *Helmokfiords-Botten* af Tysfiord i Lödingens Gield Saltens Fogderie Sommeren över; Der han saaledes i 20. Sommere efter hinanden har ligget. Han selv siger, at have en 15. Melke-Reen [lapparnas uppgifter om deras renars antal får

man som bekant ingalunda taga efter bokstaven]; don Eone hans Camorat har vel ligesaamango, og den anden vel fleere.

Deres Fieldleje begynder fra Fiord-Botten af de nærmeste Fielde paa et Rom af 1. Miil-vejs, hvorpaa de holde deres Dyr, og i Fiorden benytte de sig af at fiske, saaledes nærende sig af deres Reen, og Fiskerie."

S. 184 ff.: "De nærmeste Lapper paa den Norske Side, som sidde nærmere Grendsen, end dette Vidne Peder Pederson, er (1) Øst-Lap Iver Aanesen, som nu for Retten havde indfundet sig, og forklarede herpaa, at han om Sommeren sidder paa det Norske *Vaisa Field*, og kommer med hvert neer til Helmokfiorden a t fiske derj; Han har 4. andre Svenske Lappe-familier i sit Naboe-laug paa de Norske Fielde *Stipoive* og *Rantoive* [= Rautoåive öster om riksröset 218 på svenska kart-bladet 7 Akka].

(2) en anden Svensk Lappe-Enke sidder med sin Familie paa denne Norske Side ved *Runas Vatten*; — — —

Denne Kongens Alminding strekker sig fra Grendserne i Vester hen til Tysfiordens indre Fiorders Bottener, og benyttes alleene af Svenske Østlapper,

Ingen Trætte om disse Grendse-Stæder har nogen Tid været imellem de Norske og Svenske. Thi de Norske Bønder kan ikke bringe sig det Landskab til nogen Nytte, og derfor have de Svenske Øst-Lapper om Sommeren betient sig deraf ubehindrede."

Bland de nyssnämnda "Breve vedk. Østlapperne 1740—1752" ligger också ett av Schnitler den 15 sept. 1748 i Grundfjordbotten med ledning av de till marknad ankomna östlapparnas uppgifter upprättat "Mandtal Paa de Öst-Lapper som Söger Need i Grundfiordbotten i Tysfiorden, som i Aar har betalt Skat, ligeleedes hvor mange Reens-Dyr eenhver Familie har, saa. og Fieldenes Nafne, hvor forbemelte Dyr gaar om Sommeren." Det upptager 26 lappar, av vilka en har angivit sig ega 100 renar och den rikaste av de övriga icke mera än 40 sådana — tydligen alldeles lögnaktiga uppgifter. Nio av dem uppgåvo sig vistas på det ovannämnda *Weijse Field*, vilket torde ligga inom Norge. En bodde "paa dend Nordre Weijse Field".

Vid de underhandlingar, som föregingo avslutandet av 1751 års gränstraktat, rådde mellan de svenska och de norska ombuden på vissa punkter olika meningar rörande gränsens gång. Vid ett möte i Nordlands amt vintern 1747 1748 preciserades och avhandlades dessa tvistepunkter närmare, för vilket 1748 års "Gränse-föreningsprojekt" (Danica, Den norska Gränskommissionen, svenska Riksarkivet) utförligt redogör. Andra delen av den tjugonde tvisten rörde gränsen "ifrån Suletielma till Ifwarsten [röset n:o 259], som består af hela Luleå Lappmarks Gräns." De svenska ombuden yttrade i avseende härå (s. 345 f.): "I ty bör ock samma Swenska linea ifrån Norra Suletielma till Tiorro fiell [röset 2481, beständigt förblifwa Riks gränssen. Äfwen ock synes den öfrige dehlen ifrån Tiorro fiell och

till Iwarsten kunna till Riks gräns antagas, ehuru Sverige af ålder liaftt och har ägande rätt å andra sidan fiellryggen ned till hafwet, emot det at Caitom Lapparne få efter gammalt bruk flytta om Sommaren neder till hafs kanten och niuta där gräs bete för sina Renar, samt fiske uti Wästerhafwets Siö wikar med Mätande [i den norska texten återgivet med "med Krog eller Angel"] — — —." Gellivare-lapparna, åtminstone de inom södra och mellersta delen av socknen boende, vilka hade sitt namn efter den stora Kaitumjaure, plägade således gå över till Tysfjordens fjäll och ända ned till havsstranden. De nordligaste lapparna inom Gellivare socken hade ursprungligen icke hört till Kaitumbyn utan till "Siggevara", den sydligaste byn i Torne lappmark, från vilken de avskildes vid bildandet av Gellivare församling år 1742. Dessa flyttade över till Ofotens fjäll, jfr härmed nedan!

Även Qvists och Hellants berättelse innehåller några uppgifter om Lulelapparnas vistelse på Tysfjordens fjäll, jfr härmed ovan s. 42.

Ofoten.

Från Ofoten finnas i Schnitlers protokoll inga detaljerade uppgifter angående omfattningen av fjälllapparnas sommarbetesmarker på norskt område; det säges blott (III, s. 213): "Över for Indfiordenes Botten boer Ingen, saasom Landskabet dertil af Naturen skal være u-beqvem, at forstaae for Bønder-Folk: Mens for Lap-Finner, som holde Reen, er det om Sommers Tid beleiligt, at ligge Østen for Bottene i Fieldene." III, s. 221: "De Svenske Øst-Lapper have, förend Missions Verket [d. v, s. VON WESTENS i början av 1700-talet] begyndtes, siddet til Deels om Vinteren ved Fiordene, og skal have betalt derfor til Fogden hver et Par Lappe-Stövler af Reen-Fødders Skind, til Laug Manden 1. par Lappe-Skoe, til Sorenskriveren 1 par dito, som blev kaldet Lappe-Skat: Men da de ved Missionens Stiftelse bleve holdne til at læsse, fløttede de over om Hösten til Sverrig; Siden have de intet svaret, uden de som komme ned til Fiordene om Sommeren", de betala skatt. "Disse Svenske Østlapper, siden de have extenderet de Svenske Grendser noget vidt, og sagt, at Landskiölen skulle gaae til næsten 1/2. Miil nær Ofodens Fiord, — — —." III, s. 237: "Kongens Alminding strekker sig fra Grendsen [som Schnitler ansåg gå mycket längre mot öster än den nu går] i Vester ned imod Bøyden en 3. Miile vejs, bestaaer af vilde u-beboelige Fielde, bruges af de Svenske Østlapper, og kan af Ingen anden nyttes."

I "Breve vedk. Østlapperne 1740—1752" träffar man åtskilligt flera upplysningar om deras flyttningar till dessa trakter. Där finnes bl. a. en utförlig "Specification over hvor Mange Øst lapper ieg Lensmand Lars Johanssen for Ofodens Fierding Haver Tilsagt at Mode Till Ting og Märket d. 17 Octobris sidst [1746] ligeledes og hvor Mange Riinsdyr Eenhver har Angivet." Den upptager hela 81

lappar, vilkas sammanlagda, naturligtvis alltför lågt angivna renantal var 3,944. Blott tre hade angivit sig ega 200 renar och nio andra ett antal av 100—195.

I en bland dessa brev förvarad "relation" av Schnitler, daterad "Sydre Siomnen" den 25 juli 1748, omtalar han, att vissa av östlapparna komma ned i "Sydre Siombotten" och andra i Beisfjorden. Att dessutom en stor del av dem kom ned i Rombaken, är tydligt. Schnitler meddelar också "Mand-Tallet Paa Øst-Lapperne som Ligger Til Rombagen j Ofoden", vilket är daterat i Hergotten i Rombaksfjorden den 29 juli 1747 och upptager 85 lappar med inalles 5,088 renar (den rikaste sade sig icke ha mer än 210). Ett annat mantal, daterat den 25 juli 1748, upptager "do Øst-Lapper som Søger Need i Sydre Siomnen Som i Aar har betalt Skat, Ligeledes hvor mange Reens-dyr Een hver Familie har, saa og Fieldenes Nafne hvor forbemelte Dyr gaar om Sommeren" och omfattar 21 lappar med 900 renar; de två rikaste skulle vardera ha blott 100 renar. Deras betestrakter lågo på *Bergnæs-Fieldet*, *Sukas-Field et*, *Bierga Fieldet*, *Store Lie Fieldt*, *Mockelis Fieldet* [Måkkolis längst i norr på svenska kartbladet 7 Akka], *Wirak Fieldet*, *Batni Fieldet* och *Græsse-Berget* samt vid *Sidas Vandet* [Sitasjaure på samma kartblad]. Några av dessa fjäll lågo väl inom Norges nuvarande gränser. En av de hithörande lapparna hade vid ting i Ofoten den 8 juni 1747 erhållit formlig tillåtelse att vistas i Norge, varom tingsprotokollen för Saltens Fogderi 1745 -1750, fol. 125 upplysa följande: "Fogden i andledning af østlappen Olle Michelsens Forlangende at faae for sine Reens dyr, for aarlig taalelig Skatt til Norriges Crone sig bevilget, de 2de smaae Field Dahle her paa Norriges Grendser *Sevi Ripe* og *Tiorda* her i Ofodens Fielde beliggende tilspurdte Almuen, 1: om bem^{te} 2de field Dahle vircheligg og uden dispute hører til Norriges Riige og Ofodens Fielde, der til Almuen svarade Jae; 2do om icke fleere øst lapper med deres Rejns dyr tilligemed Olle Michelsens Reens dyr paa samme stæder kunde have Græsning; svarede, at da Olle Michelsen har om trent 100de Rejns dyr Saa kand icke fleere paa samme 2de stæder nyde Fornöden Græsning, og 3^{tiø} hvor længe øst lapperne plejer at ligge med deres Rejn ? [oläsligt ord] ved oven meldte destricter, der til Almuen svarade at østlapperne icke komme saa langt ned i disse fiede, förend det lacher mod Sⁱ Olai tiider, da de der eftter bliver liggende med deres Reens dyr 14 dago à 3 uger da de igienhöjere op til Fieldz og begiver sig paa hiem vejen." Var dessa *Sevi Ripe* och *Tiorda* lågo, är- med det nuvarande kartmaterialet omöjligt att avgöra.

De lappar, som flyttade över till Ofoten, tillhörde väl huvudsakligen "Jukkasjärvi Nederby", som innehade södra sidan av Torneträsk. Om dessa lappar säges i 1746 års svenska gränsprotokoll under den 19 juli, att denna sida av sjön tillhör "Juccasjerfwie Nederbys Lappar, som hafwa den sidan af Torneåträsket till sin nyttning och up- samt nedflyttningzort, då de fara til och ifrån fiellryggen; uppå hwilken den By en Sommaren öfwer merendels sitter och ganska få af de dertil lydande Lappar komma längre neder åth hafs kanten, hwartil de ock utan

någon afgiffts erläggande til Norrska Öfwerheten berättigade warit; hwarmed de ock nerwarande och under d. 15 upptecknade Juccasjerfwie Öfwerbyes Lappar instämbde". Det framgår således härav, att även en del av dessa lappar på sommaren kommo "längre ned åt havskanten" i Norge.

Vid den ovan s. 44 omtalade konferensen i Nordland mellan svenska och norska granskommittéer blev även gränsens gång mellan de nuvarande rösen 262 i "Kalam wagg" och 268 på "Reuri fiell" föremål för olika meningar, som sammanfattades i den tjugoandra "tvisten". I det svenska förslaget rörande denna läses s. 350: "Emedan Swenska Rättigheten å andra sidan fiellryggen neder till hafwet, så wähl emot denne som alla efterföljande Twister continuerar. Ty kan man på intet annat sätt än med sådan condition som wid den XX Twisten är proponerat [rörande överflyttningsrätt för fjällapparna] här eller på andra ställen alt ifrån Titis nord antaga fiellryggen till en Begge Rikernes gräns." Härav framgår, att svenska fjällappar även på denna sträcka av gränsen plägade överskrida den samma. Vid den föregående, tjugoförsta tvisten, som rörde sträckan mellan rösen 259 och 262, vilken i förslaget till gräns av misstag blivit "lemnad utan Herre", omtalas icke uttryckligen något vilkor rörande överflyttningsrätt, men att den förutsattes även för denna punkt, framgår av det vid den tjugoandra tvisten begagnade uttrycket "här eller på andra ställen alt ifrån Titis fiord", vilken synes ha räknats ligga nedanför röset 248 (jfr ovan s. 44). Det framgår också av svenskarnas yttrande s. 366 under tjugosjätte tvisten: "I betraktande hwaraf så wähl som ock at man å Swenska Sidan ifrån Titisfiorden och till Malanger samt ett stycke der frammanföre redan har cederat halfwa landet å Norrska Sidan om fiell ryggen till Norrska Cronan, emot en ringa douceur allenast för de Swenska lapparne at utan ringaste afgift fritt niuta Sommarbete och fiske derstädes — — —" Här undantages således icke gränsen mellan rösen 259 och 262 från detta allmänna vilkor.

Att en del av de lappar, som på sommaren kommo till Ofoten, hörde hemma i nuv. Gellivare församling, framgår av upplysningar, som Qvist och Hellant erhöillo vid ett sammanträde i Gellivare den 26 febr. 1756 och som meddelas som bilaga n:o 7 till deras berättelse Över de södra lappmarkerna. Där frågades:

1° Ifrån hwilken By öfwer-flyttningar plägar skie? Swar: at både ifrån Kaitum by och af dem, som ifrån Juckasjerfwie äro hitlagde, skie öfwerflyttningar, icke alla åhr utaf alla, utan stundom de, annan tid åter andra.

2° Om de Lappar, eller någon utaf dem, som ordinairt ligga ned mot Landsrået, pläga flytta öfwer Gräntsen till Norrige? Swar: Ingen, som har sitt wissa Land neder i skogs landet [d. v. s. skogslappar] umgå med öfwerflyttning. — — —

4° Hwad tid de, som pläga flytta öfwer Gräntsen, sådane flyttningar företaga? Swar: litet efter gamla Mid-Sommars tiden, då myggorne som mäst framkommit, skier öfwerflyttningen;

5° Huru långt in öfwer Norrska gräntsen flyttas? Swar: til 1, 2 à 3 mihler öfwer Gräntsen, alt som myggorno äro mer eller mindre;

7° Huru många dagsleder eller mihlor ifrån Gräntsen ned til närmaste fiord, och hwad den Norden kallas? Swar: en liten dagsled eller 1 1/2 mihl til Skefwa eller på Norrska Skiomma [Skjomen i Ofoten”];

8° Närmaste Kyrcka heter Ankenäs; — — —

11° Om de, hwilka flyttat öfwer Gräntsen någon sin gifwit skatt til de Norrske, eller ej, och om de Norrske fordrat skatt, samt hwad tid skatt fordrats? Swar: för 3 eller 4 år sedan har Länsman i Skefwa på Norrska sidan tagit af dem ostar, 3 st: af de förmögnare, 2 af de mindre förmögne;

12° Om engång thertil kommer, at de, som flytta öfwer Gräntsen, skola enligt Tractaten, betala för Renbetet, hwad de Swenske Lapparne då tycka sig willja göra? Swar: at de icke thes mindre willja flytta; — — —

14° Ingen Norrsk Lapp medföljer sine Renar, utan deras kreatur wallas af de Swenske; skolandes ock de Norrske Lapparne wara fattige; — — —

20° frågades: hwad de tilhandla sig i Norrige? Swar: Miöl, Salt — — —; dröija i fiordbotnarna 2 til 3 dagar, högst 8 dagar i motwind; dröija ej heller wäster om fjällryggen längre, än högst 2 til 3 weckor, om det är mycken mygg. Ingen fiskar der ej eller fångas fogel af Swenske Lappar. — — —”

I QVISTS och HELLANTS ”Berättelse om Tärneå Lappmarcker” meddelas som bilaga C följande uppgifter om Jukkasjärvilapparnas överflyttning till Ofoten m. m., vilka de erhållit å tinget i Jukkasjärvi den 28 jan. 1754: ”At detta Tingslag är delat uti 2:ne byar, nemligen i nedre eller Siggiewara [som flyttade på södra sidan om Torne träsk] och öfre eller Tingiwara [som flyttade norr och öster om träsket], bägge försedde med hwar sin LappLänsman, i skrifwande oöfwade. At af öfre byn två tredjedelar, men af den nedre allenast en tredjedel skiftewis skall wara nödsakade, för swagt och otillräckeligt bete, med sine Reenkreatur å Norrska sidan öfwerflytta, thärest ock berörde djur sommartiden bättre skola trifwas, anseende å samma sida warande kyligare Clima; Oagtat the thärstädes af the Insecter, som Corra förordsaka, swårare, än å thenna sidan beswäras. At öfwer flytningen härifrån i slutet af aprill månad företages och på 2:ne weckors tid fullföljes, tå the af nedre Byn flyttande, anlända till fjordarne, Ostma [!, tydligen läsfel för Skjomen] och Rombak, the af öfra Byn åter till Balsfjord, Nordfjord [i Malangen], Malanger, Reisten, Salanger, Löfanger [Lavangen], Rytanger [Gratangen] och Ofoten. at the under thes wistande å nordska. sidan idka, sedan the sig hos wederbörande angifwit, så wäl skjutande som fiskande; dock thetta sednare icke i hafssjön, utan i fjordarne, högst trenne weckors tid. — — — At åter flytningen från Norrige hit öfwer sker Olofsmässotiden [29 juli] och fulländas ungefär Michaelis tid [slutet av sept.]”

Sammanfattning.

Ett studium av våra källor visar således, att omkring mitten av 1700-talet fjällappar med sina renar för en längre eller kortare tid av sommaren överflyttade till nuv. Nordlands amt, där de upptogo ett så gott som fullständigt sammanhängande, mer eller mindre brett område utefter riksgränsen ända från amtets sydligaste punkt till dess nordligaste.

I söder började deras område på norra sidan av Börgefjeldets stora fjällmassiv, över vilket gränsen till nuv. Nordre Trondbjems amt går. Det sydligaste beteslandet uppgavs sträcka sig omkring tre mil ”fra Susen Elv i væster til Krudfield östen for Onker-vandet i öster⁸, men det bör då i väster ha sträckt sig även till fjällen på Susenälvens västra sida, eljest vore 3 mil en alltför överdriven siffra.

Härifrån går den västra gränsen för lapparnas område upp till Rös Vandet, i vilket de hade fiske. Även till fjällen på sjöns västra eller åtminstone nordvästra sida synas de ha gått, att döma av att Bleikvandet hörde dem till (s. 29). Norr därom ligga de stora Oksfjeldene eller Okstinderne, där många lappar vistades. Deras område omslöt vidare Akersvandet och Akersfjeldet, varefter dess gräns synes ha böjt något mot öster och, på avstånd följande den nuv. riksgränsen, omslutit Kalvandet och norr därom Kjerringfjeldet söder om Virvasälvens inlopp i Ranenälven. Här var norra gränsen för de lappar, som skattade till både Norge och Sverige och som i samband med gränsregleringen fingo välja mellan att tillhöra det ena eller andra riket.

Från denna punkt bredde lapparnas område ut sig mot väster och omfattade fjälltrakterna ända bort till Svartisen, vilken det följde ganska långt ned i Beierdalen, kanske ända till Beierfjorden. Fjällpasset Beierskaret söder om Misværffjorden låg likaledes inom lapparnas betestrakt, som härifrån sträckte sig bort emot Saltdalen. Saltdalens övre del, från och med dess krök mot öster, innehades utslutande af lappar. Evenesdalen och fjälltrakterna öster om Saltdalen och Skjerstadfjorden ända upp till Skjönstaån voro likaledes upptagna av fjällappar.

Sulitelmas och närgränsande fjälls glacierer lade här hinder i vägen för lapparnas framryckande mot havet. Först norr om Sulitelma kunde några lappar komma ned till trakterna ovan Foldenfjordarna och Sagfjorden. I Tysfjorden var överflyttningen starkare. Här gingo lapparna med sina renar ned till fjordbottenas omedelbara närhet och plögade dessutom själva fiska nere i fjorden.

Norr härom lade Frostisen ett nytt hinder i vägen för lapparnas flyttning över gränsen. Öster och nordost om densamma ligga emellertid vida fjällsträckningar, vilka begagnades av lapparna om sommaren och som brant stupade ned i Ofotenfjorden. Säkerligen gingo renarna här mycket nära till fjordens stränder. Även på östra sidan av fjorden sutto en mängd fjällappar på sommaren. Om lappar på Hinnöns Nordlandsdel och i Västerålen se sid. 72.

Fjällapparnas betestrakter i Tromsö amts fastlandsdel.

Gravfjorden och Gratangen.

Den 13 aug. 1743 gick Schnitler över edet från botten av Herjangsfjorden i Ofoten till botten av Gratangen. Där på edet såg han, huru "mangestedz det skiønneste Græss, ganske tykt og saa høyt, som til Hov ten af en Mand, stoed, efter Lappene, hvilke tiilig om Vaaren ligge der med deres Reen" III, s. 251; IV, s. 13 förklaras det ytterligare, att denna frodiga gräsväxt härledde sig från gödslingen genom lapparnas renhjordar "heel tiilig om Vaaren".

Den 16 aug. 1743 började examinationen å gården "Grötangensbotten", den innersta gården i Gratangen. Åtskilliga svenska lappar voro närvarande, och av dessa förklarade det andra vittnet i Senjens Fogderi Lars Guttormsen, att hans "Field-Leie", som var det sydligaste i trakten, "begynder i Sör paa Eidet imellem Ofodens og Gratangens Fiorder; Det Østerste [tydliggen skrivfel för vesterste] Field deraf heder Fladfield, rundagtigt, 1/4. Miil vidt fra Sör i Nord, og mindre bredt, Græss- og Maasse-groet med Bierke-Skoug omkring, 1/8. Miil i Sör fra Gratangens Fiords Botten, og 1 knap Miil Norden for Harjangers Fiordz Botten i Ofoden; Ligger tæt Vesten for Eidevatten [torde alltså vara identiskt med *Snau-fjeldet* mellan Labergdalen och Gratangseidet å kartbladet Narvik].

Tæt Østen for dette Eidevatten er det Field Leigasfield, høyt, [— kartans *Læigastind*] — — —Østenfor Leigasfield er en dal, *Rikodal* med Græss og Bierk i, lang fra Sör, neml. fra Riko-vatten i Nord förbi Leigas field över 1. Miil, 1/8 Miil breed [kartans Græsdalen eller Rikovagge]. J denne dal er det Vand *Rikojahre*, og *Riko-jok*, eller Aae, som rinder i Sydvest i *Börkviig Elven* [kartans Elvegaardselven, jfr gården Bjerkvik vid dess utlopp], med videre, som de i Ofoden beskrevne ere.

Østenfor denne Rikodal, og i Nord 1/2 Miil fra Rikojok ligger *Harvesöive*, som er rundagtigt, høyt og brått, ubestigeligt, snaut uden Græss og Skoug-, dette skal være 1/2 Miil vidt [kartans Harvescokka eller Bukkefjeldet och därmed sammanhängande höga toppar].

Østen for *Harvesoive* følger en Græss-dal med lave Græss-houger i, 1/2 Miil breed i Øster til det Field *Roirekiok* rundt 1/8. Miil stort, brått, upkommeligt, snaut, med Snee paa" [kartans Reuro eller Börsefjoldene och därmed sammanhängande toppar vid röset n:o 268], varefter landet inöver nuv. svenska gränsen beskrives ända till västra ändan av Torne träsk. "Hid til Tornevatten gaaer Østlap Lars Guttormsens Field-Leje" (vol. IV, s. 22 ff.). Lars Guttormsen innehade denna trakt tillsammans med sin son och dennes familj.

Som bilaga lit. A är till vol. IV fogad en mantalslista på lappar i Gravfjorden, Gratangen, Lavangen och Salangen, som också omtalar, att "Fieldenes Navne, hvor de Nordske Finner om Sommeren plejer at ligge ved med sine Reens-Dyr fra Sör i Nord ere Efterskrevne: *Rævscharet, Schaarbærfield, Due-Dalen, Store Kaalbenfield, Hessebergfield, Moldfordal, Kelis dvs. Middags-field, Sage-fieldet, Kolle-Sem dvs.: Fiskelösfield, Ala dvs. Alfield, Varra-Dala dvs.: fagerdal, Rundfieldet, Kal dvs. Kalke-field*". Av dessa namn torde "Rævscharet" böra identifieras med Rævdalen österom Røvvandet, "Due-Dalen" ligger norr om Dudalstind (jfr kartans Dudalselven) och "Schaarbærfield" ligger någonstädes vid kartans Skodbergvand; om några av de övriga lokaliteterna jfr nedan under Lavangen. Lappar med renar ha således legat även väster om det nyssnämnda Snaufjeldet, men att döma av mantalslistans uttryck "de Nordske Finner" i motsättning till "Svenske Lapper" såsom de noto-riska fjällapparnas benämning torde det kanske huvudsakligen ha varit norska "Böyde-Lapper", d. v. s. utarmade, f. d. svenska fjällappar, som legat här på sommaren med sina fåtaliga renar, vilka de på hösten sände över till Sverige med fjällapparna. Möjligt är ju, att de ifrågavarande fjällen utgjort dessa fattiglappars renbetesland också under deras välmaktsdagar som fjällappar; i alla händelser ha värkliga fjällappar före tiden för Schnitlers undersökningar gått ut hit, jfr sid. 52.

Närmast i norr om Lars Guttormsens land låg det land, som innehades av det tredje vittnet Lars Mikkelsen, och som vol. IV, s. 25 f. angives "at være *Rita-vara*, 1/8 Miil Norden for Eidevatten, et Field med Græss oven paa, og Bierke-Skoug paa begge Sider, 1/2 Miil langt fra Sydvest i Nordost, et Par Riffel-Skud bredt, med en rundagtig Tind i Sör, og en spidz Tind paa i Nord-ost. Fra dette Rita-vara rinder en liden Aae i Vester, nogle Börsse-Skud lang i Gratangens Fiorz Botten. [Synes således vara identiskt med *Höitind* på kartbladet Narvik.]

Østen for Rita-vara, er ved en Græss-dal af 3 Riffel-Skudz Brede adskilt Siss-oive [kartans *Sistind* eller *Sisoaivve*, troligen tillsammans med *Melkefjeldet* och *Grönfjeldet*], fra Sydvest i Nord ost 1. Miil langt, og 1/2 Miil bredt, med noget Græss og Maasse paa, fladt med 2. Tinder paa, den Søndre er höyest og spids, den Nordre lavere og flad oven til.

Østen for Sisz-oive kommer en Græss-dal med nogen Bierke-Skoug i, et Par Börsse-Skud vid i Øster [förmodligen kartans *Stordalen*], og derpaa i Øster følger det Field *Kierrom*, med en fladagtig Tinde oven paa, med Snee og Jis dekket, fra Sör i Nord, meere end 1/4 Miil langt, og næsten ligesaa bredt. [Namnet återfinnes icke på amtskartan; mera detaljerade och noggranna kartor äro ännu icke utgivna för dessa och nordligare trakter i Tromsö amt.]

Efter en Græss-dal Østen for *Kierrom* ligger det Field *Nörja-nönis*, 3/4 Miil langt fra Vester i Øster, og 1/4. Miil bredt, noget höyt og hvast ovenpaa, fra Vester i Øster, med den blaa Jis overlagt [troligen *Njuonjevare* vid röset n:o 271 å svenska kartbladet 3 *Sjangeli* och *Nunnis* på norska amtskartan]; Jmellem föl-

gende Varvoive og Norja-niönis er en Græss-dal, et Par Börse-Skud vid i Øster, hvorj en Aae fra begge Fieldene nedfalder, og rinder i Øster i Torne vatten.

I Nordost fra Norja-niönis er det Field *Varvoive*, rundt, temmelig höytt fladt oventil, som en Kiedel-bond, maasset ovenpaa, et Par Bösseskud stort.

Østen for Varvoive er en Bierke-Skoug med Græss og Myrland i, 1 Miil i Øster hen til det Field *Duöderek*, hvilket strekker sig lidet længere i Vester end Tornevatten. Duöderek, som de her kalde Tonderen [finska *tunturi* "fjället" - lapska *duoddarak* idem], beskriver han — — — at stikke fra Sydvest i Nordost en 2 dagers Reise lang, dog ikke saa vidt i Øster, som Torne-vatten; — — — [alltså identisk med fjällpartiet Duoddaras, som enligt Haukland i "Beskriv. af Tromsø Amt", s. XXXIX omfatter trakten mellan Altevandets västsida och riksgränsen från Vaggadak eller fjället Revkoaiwe vid Gievdejvurre till Rubben mellan Bardo och Sördalen].

Efter Mitten af dette Duöderek gaaer Kiölen, eller FieldRyggen lige til den Nord-östre Ende; Saasom der *er* det höyest, og derfra har han hört, at bække rinde til begge sider baade ad Norge og Sverrig. — — —

Saavidt vandt denne Lars Mikkelsen."

De svenska fjällapparnas sommarbetesland söder om Gratangenfjorden sträckte sig alltså enligt Schnitlers uppgifter från den nuv. riksgränsen söder om Altevand med säkerhet t. o. m. Snaufjeldet på Gratangseidet, möjligen ända till Skodbergvandet. Att de likväl kunnat gå ända ut på näset mellan Gravfjorden och Ofoten, framgår därav, att lapparna väl endast på denna väg kunde nå Hinnön, där de enligt andra källor måste ha funnits redan betydligt före Schnitlers tid. Ur tingsprotokoll kan man för övrigt konstatera deras närvaro här redan atbkilligt före Schnitler. Sålunda förekommer i protokollet för tinget å Selsæter i Ibbestad den 9 juli 1725 följande uttalande: "Af lige beskaffenhed [med förhållandena vid Skaarvik i Salangen, jfr. nedan s. 60] är det med pladsen *Opdahl* [i Gravfjorden j som i lang tid haver været under Tæltet og smaa hytter beboed, hvis Rydning og Jord dyrchelsse haver allene været at opbrende Skowen, somme Aar ogsaa været som öede derfor", etc.

Vid höstetinget på Selsæter den 8 nov. 1725 förekom ett mål mot en fjällapp Ole Joensön Örelöes rörande hemfridsbrott och mordbrand på Tovik i fastlandsdelen av Trondenes väster om Gravfjorden. En del fjällappar hördes som vittnen, varvid "Lars Knudssön som var dend tid Boegrande i fieldet med samme Olle Joensön blev for Rætten frem kaldet og tilspurdt hvor betimelig at denne Sigtede Olle Joenssön kom hjem til sit huuss, saa og hvor lang vej der er imellæm Toevigen og det field de boer udj oven for Merreskaer [*Marskaret* längst i nordost å kartbladet Ofoten] — — — Hand suarede, at Olle kom hiem ved Midnatztid samme Nat efter at gierningen var skeed, Vejen emellæm siger hand at være 1/2 Miil og ond og slem Vej" (fol. 93 verso). Målet var före vid flera ting, bl. a. den 19 nov. 1726 (fol. 124 verso), då den anklagade icke var närvarande, "saasom

foregives, at hand er reist op i Lapmarchen med sine Reiner at bortvære paa Vinteren"; han var således svensk fjällapp. Eldsvådan hade inträffat "Tollismisdagen, eller dagen for Juuleaften 1723". Vederbörande lappar hade således detta år övervintrat i Norge.

I den ovan omtalade mantalsförteckningen (vol. IV, bil. A) namngivas för Gravfjorden, Gratangen och Lavangen tillsammans 34 svenska lappar, "som aarlig om Sommeren hid til Grænserne med deres Reens-Dyr plejer ad nedkome".

Om uppgifterna hos Qvist och Hellant rörande överflyttningen till Gratangen se ovan s. 48,

Vid den ovan sid. 44 omtalade konferensen i Nordlands amt 1747—1748 mellan svenska och norska kommissarier rådde olika meningar även rörande gränsen mellan nuv. Torne lappmark och Tromsø amt. Den tvistiga sträckan behandlas i "gränseföreningsprojektet" 1748 i tvisterna XXIII omfattande sträckan från nuv. röset 268 till röset 272, XXIV mellan rösen 274 och 282 och XXV mellan rösen 285 och 294 (trekröset vid Kuokimmuodka). Vid tvisten XXIII, som till största delen rör den sträcka av gränsen, över vilken en del Jukkasjärvilappar gå vid flyttningen till Gravfjorden, Gratangen och Lavangen, namnes då visserligen intet om överflyttningsrätt för lapparna, men att denna även för denna punkt ansågs äga bestånd sedan gamla tider, framgår av de svenska kommissariernas ovan s. 47 anförda yttrande under tvisten XXVI, där intet undantag göres för någon del av gränsen från Titisfjorden till Malangen.

Vid tvisten XXIV, som berör den del av gränsen, där flyttningsvägarna mellan Torne lappmark och Salangen, Reisen och Malangen (delvis väl också Balsfjorden) gå, föreslogs från svensk sida den nuvarande gränslinjen "med sådan condition som wid XX och, XXII Twisten är förmält Nembl. at de Swenska lappar obehindradt och utan Norsk beskatning måge fritt niuta gräsbete och fiske uti Wäster hafsfjordarne efter gammal wanlighet." Vid tvisten XXV föreslogs likaledes från svensk sida den nuvarande gränsen "med den reservation som förut giord är".

Lavangen.

Följer så i Schnitlers protokoll det land i Lavangen, där första vittnet i Senjens Fogderi Hendrik Mikkelsen Biörndaler betade sina renar och som han beskrev på följande sätt (IV, s. 28): "Strax Østen for Lavangen Fiordz Botten er det Field *Kasta*, rundt, 2. Børsse-skud stort, fladt ovenpaa, med Maasse og Græss begroet, nedden under havendes Bierke-skoug [troligen lika med amtskartans Tronfjeld eller Gastabakti]; Dermed henger sammen ved en Myrdal, 1. Børsse-skud vid, det Field *Seidevara*, fra Sydvest i Nordost imod 1/2 Miil langt, en knap 1/4. Miil bredt, fladt ovenpaa, deels græsset deels sneet [förmodligen felhört för Sæinavarre eller väl bättre Sæidnavarre, norska *Snörken*, jfr kartan]; derpaa følger i Øster

Norju-vuöbme, en Skougdal med bierk og Græss i, fra Vester i Øster 1. Miil lang, 1/4. Miil breed [förmodligen Salangsdalen].

J Øst derfra ligger *Veitekiatza*, et Field strekkende sig fra Nordvest i Sydost 1. Miil langt, hvori et Skar, en 3. Börsse-Skud bredt, rundrygget med en Tinde noget høy, og spidz oven paa, nær den Nordvestre Ende, med Snee belagt, men nedene ved Sidene græsset.

Derved i Øster henger sammen *Niönes*, fra Nordvest i Sydost 1/2 Miil langt, 1/4 Miil bredt, rundrygget, med Sand-Jord ovenpaa, uden Græss, med 2. Knoller paa, nær den Østre Ende [jfr amtskartans Nunnis vid röset n:o 271, jfr ovan s. 51].

Herpaa 1. Miil i Øster følger, efter en Græss og bierke-dal, *Duöderek*, hvilket han beskriver ligesom næst forrige Vidne [jfr ovan s. 52], etc.

Det Söndre Landskab af dette hans Field-Leje beskriver han saaledes: Sönden for Kasta ligger Gratangens Fiord. Sönden for Seidevare er Ritavara [?, amtskartans Ritavarre långt väster om Gastabakti]. Sönden for Norju-vuöbme er Sissoive [som dock ligger mycket långt i söder]. Sönden for Veite-kiatza er Kierrom. Sönden for Niönes ligger Norja-niönes og Varroive. Sönden for den Græss og Bierkedal er den Söndre Græss- og Bierke-dal indtil Duöderek."

På åtskilliga punkter gör detta vittnesmål ett förvirrat intryck, vilket väl förorsakas därav att vittnet, enligt Schnitlers ord, var "udlevet og svag".

I denna trakt ligger det ovan s. 51 omtalade "Store Kaalbenfield", vilket sammanhänger med kartans *Kolbansskaret* sydost om Lavangsbotten, och kanske också "Hessebergfield", jfr gården Hessevik vid Lavangsfjorden.

I norr härom följer ett land, vars västra ända beskrives på följande sätt (IV, s. 29): "Imellem Lavangens og Salangens Fjorder ligger det Field *Lodnogietke*, langt fra Vester i Øster 1/4. Miil, og halv saa bredt, fladt, steenet, og somme-stedz græsset". Med nu förhanden varande kartmaterial kan detta fjäll icke till sitt läge närmare bestämmas.

Här i närheten torde också det ovan sid. 51 omtalade "Sage-fieldet" ha legat, jfr kartans Sagelv och Sagvand; fjällnamnet "Kelis" påminner om Gielnanjargga, halvön mellan Lavangen och Salangen.

Om identifieringen av Kelis med Gielnanjargga icke är riktig, skulle att döma av dessa beskrivningar de svenska lapparna i dessa trakter icke gått ut på de egentliga näsen mellan fjordarna. Jfr dock härmed, vad som vittnades av dessa samma lappar i "Jukkasjärvi Överby" inför de svenska gränsingoniörerna don 19 juli 1746; de sade nämligen, "hwad dem och deras By angick att de altid varit wahne öfwerflytta Landz kiöhlen opåtalt och besöka hafs stranden till undwikande af Mygen som deras diur i denne fiell tract mycket plågar innan Olsmässan." Det förefaller otroligt, att lapparna med att besöka havsstranden menat att gå ned blott till fjordbotten. Enligt deras utsago skulle för övrigt Schnitler vid sammanträdet i Gratangsbotten den 16 aug. 1743 ha alldeles förfalskat deras utsagor, något som dock knappast är troligt. Detta uttalande visar väl blott, att

lapparna voro uppskrämda av att genom förhör sättas i mellanhand mellan de norska och svenska myndigheterna.

Till Schnitlers vittnen framställdes även följande fråga: ”Om været nogen Tvistighed imellem de Kongelig Norske og Svenske Undersaattere, eller Lapper om disse Grendse Steder? Hvorom Laug-Rettet [de från trakten varande bisittarna i rätten] blev tillige spurdt?” Varpå svarades (IV, s. 35): ”De have ikke hørt til nogen Tvistighed herom; De Norske Bønder have ei kundet nytte Fieldene Østen for deres Gaarders Leje, uden for saavidt Furre-skougen rakte, til behørende Huus-Timmer, og derfor ei agtet Fieldene: De Svenske Østlapper have derimod giort sig Fieldene om Sommeren saa nyttige, som de have kundet, og villet, uden af de Norske at vorde hindrede, eller turberede, og saaledes er det brugt fra Arildz Tid; ellers forestillede LaugRettet, at disse Svenske Øst-Lapper komme dem tid efter anden for nær, endeg ind til deres Bue-Mark, hvor de have deres Fæe gaaendes, dennem til Trængsel; og omskiönt Bønderne forestille Lappene det, og advare dem, at blive derfra, siunes dog de Svenske Øst-Lapper lidet, eller intet at agte det.” Härav framgår således, att fjälllapparna plögade komma alldeles inpå böndernas marker, vilka på denna tid alla vore belägna intill sjön.

Det var ett mycket stort antal svenska lappar, som vistades här i trakterna om sommaren; missionären på stället namngav en hop sådana, och de vid sammanträdet närvarande lapparna menade, ”at af disse Svenske Østlapper vare der vel 100. foruden deres Familier, som Vesten for Kiölen i Norske Fielde af dette Giølds [d. v. s. Astaffjords] District tilholde” (s. 18).

Det framställdes också en fråga: ”Hvorledes de Svenske ØstLapper bruge de Norske Fielde: Om de have der hvor sit visse aarlige Sæde paa et vist Rom, eller om den; som af dem först kommer, indtager et Rom, som han vil, saa at de Norske Fielde ansees som fielledz for de Svenske Øst-Lapper?” Härpå svarades (s. 21): ”De have gerne et sædvanligt vist Rom paa de Norske Fielde, hvor de aarlig om Sommeren sidde; ellers er ikke rart, at den, som kommer först, og indtager et Rom, for den viiger den anden Efterkommende.” Jfr härom nedan under Lyngen.

Om uppgifterna hos QVIST och HELLAND rörande de svenska lapparnas överflyttning till Lavangen se ovan s. 48. Om uppgifterna i gränseföreningsprojektet 1748 se ovan s. 53.

Salangen, Sör-Reisen och Lenvik.

Förhållandena i dessa trakter undersökte Schnitler på ett sammanträde å gården Nordströmmen i Reisen, vilket började den 28 aug. 1743. Rörande omfattningen av lapparnas sommarbetesland säges följande (IV, s. 52 ff.): ”For at følge Ordenen efter de næstforrige Vidners Förklaring, beskrives Landets Leie Norden for Salangens Fiord först, neml. *Sökanten fra SålängenFiordz Nordre Næss til MalängenFiordz*

Söndre Næss er — — — lång fra Sör i Nord til Østen 5 1/4 Miil. Fielde imellem disse Fiorder og op i Landet ere nu följende:

Giskefield ligger fra Sydvest i Nordost 1/4. Miil langt, og noget mindre bredt, med nogle Tinder, og snaut ovenpaa, men græsset paa Sidene, havendes nogen Bierke-skoug derhos; Paa Söndre og Vestre Sider steilt, paa de andre Sider hældendes [troligen = amtskartans Vindhammeren, jfr gårdarna Gjeskevik, Gjeskenes]. Strax Norden derfor ligger *Faxtinden*, nogle Riffelskud vidt, höyt og spidz, snaut oven paa, men Græsset omkring i Liene.

Dette er field-fast i Nord med *HundstrandField*, fra Sydvest i Nordost 1/2 Miil langt, og omtrent halv saa bredt, fladt med Græss og lidet bierkeskoug ovenpaa [jfr gårdarna Hundstrand vid Dyrösundet].

Ved en liden Myrdal er herfra i Nord-ost adskilt *Börningen*, et Field oventil paa Sydvestre Side iidelig med Snee dekket, og rundrygget, fra Sydvest i Nordost 1 Miil langt, og 1/2. Miil meer og mindre bredt, paa Nord-ostlige Side graat og snaut oven til, men paa Sidene nedentil græss- og skoug-groet.

Haakierring-næsset [vid Reisenfjordens mynning] ligger i Nordost fra Börningen, ved et lidet Skare adskilt, mössrundt, ¼. Miil vidt, höyt og spidz o ventil, med Græss og smaa Skoug-kratt ovenpaa, paa den Nordostlige Side brått.

At gaa nu i Sör tilbage til Salangens Fiordz Nordre Side, saa ligger Østen for de nys beskrevne Fielde Giske, Faxtinden, Hundstrand, og for den Sydvestlige Deel af Börningen en dal, *Svanedal*, med *Löxevatten* og dens Aae i [jfr amtskartans Löksebotten i Salangen]. — — —

Østen for denne Aae ligger det i Gratangens Fiord. p. 29. angivne Field *Varmdale*, som betegnes her med det Navn Favredale [jfr "Varra-Dala" ovan s. 51].

Østen for Löxevatten er *Longesoive*, et rundagtigt, högt och ovenpaa fladt Field, 1/4 Miil stort, med Snee paa, men græsset paa alle Sider.

J Nord-ost fra Longesoive og i Sydost fra Börningen er *Kiergebor-oive*, fra Sydvest i Nordost 1/4 Miil langt og halv saa bredt, noget höyt og fladt ovenpaa, snaut og sommestedz sneet, paa alle Sider græsset [detta eller följande fjäll torde böra identifieras med amtskartans Stenfjeld].

Jmellem dette Kiergebor-oive paa Østre-, og Börningen paa Vestre Side er den dal med *Skodelv-vatten* och *Skodelven* i [kartans Skovand och Skoelven], — — —

Norden for Kiergeboroive et Stökke ligger fieldet *Jovoive*, 1/4. Miil fra Sydvest i Nordost langt, 1. Riffelskud bredt, höyt og rundrygget med Snee ovenpaa, græsset paa Sidene.

Med dette Jovoive henger i Nord sammen *Middagsfield*, rundagtigt, dog noget aflangt fra Nordvest i Sydost en god 1/4. Miil stort, fladt og snaut ovenpaa, med Græss paa alle Sider [kanske kartans Gumpen; ett "Middags Field Sönden for denne Reizens Fiord" omtalas som renbetesfjäll även annorstädes, t. ex. sid. 681].

At gaae tilbage i Sör; Saa ligger Østen for Varradal eller Favredal 1/2 Miil, det

Field *Madiz*, rundt, 1/4 Miil over vidt, ikke ret høyt, fladt og græsset ovenpaa, og paa Sidene.

Med dette *Madiz* henger i Nord sammen *Kuivig* Field, rundt, 1/2 Miil vidt, høyt og fladt ovenpaa, græsset over alt.

Norden for *Kuivig* 1/4 Mil er *Voumoive*, rundt, 1/4 Miil vidt, høyt og spidz med en Tinde paa, bart, med et Skare i paa Vestre Side, hvor stedse ligger *Snee* i, ellers paa Sidene græsset.

Fra dette *Voumoive* ligger ved en kort *Snee*-dal adskilt det Field *Tinden*, rundt, 1/4 Miil vidt, høyt som *Voumoive*, med en Tinde paa, snaut.

Norden for *Tinden* strax derved er *Balkesniunis*, fra Sydvest i Nordost 1/2 Miil langt, mindre end 1/4. Miil bredt; dette *Balkesniunis* ligger 1. Miil Østen for og er det nærmeste til *Reisens Fiords* botten.

Tæt ved *Balkesniunis* i Øster er det Field *Mad Field*, rundt, 1/8 Miil vidt, ikke ret høyt, fladt og bart oven paa med Græss paa Sidene.

1/4. Miil Østen for *Mad Field* ligger *Lyda-Field*, rundt, Vie. Miil stort, fladt med Græss ovenpaa, og omkring [kartans Veltfjeld eller *Lidavillo* norr om *Bardo kyrka*].

Østen for *Lyda* er en god *Furre-Skoug* med nogen *Bierk* i, ved Navn *Berdo-Skoug* hen op til- og langs ved *Berdo-Elv*, hvorom pag. 48, er talt [vid beskrivningen av skogarna i trakten; altså *Bardodalen*].

Østen for *Lyda* 1/2 Miil paa den Nordre Side af *Berdo-Elv* er *Kalkoive*, rundt, 1/4 Miil stort, ikke høyt, fladt og snaut ovenpaa, paa Sidene græsset [jfr. *Kal* dvs. *Kalkefield* ovan s. 51]

Jmod 1/2 Miil Østen for *Kalkoive* ligger *Veikoive*, rundt og snaut oventil, høyt opstigendes i *Vejret*, havendes. Sönden for sig den dal *Veikvagge*, hvorigiennem *Lappene* fare fra Norge til *Sverrig*; dette *Veikoive* med *Veikvagge* er fra Sydvest i Nordost 1/4. Miil langt, og 2. *Riffelskud* bredt; J denne Dal, og paa Sidene af *Veik oive* er Græss. [Veikevagge, d. v. s. *Koppardalen*, är kartans *Kobberskaret* nordväst om *Altevands västra ända*, jfr. ”Beskriv, af *Tromsø Amt*, s. XXXIX],

En knap 1/2 Miil Østen for *Veik oive* ligger *Lodnovara*, rundt, 1/4 Miil stort, høyt, fladt og snaut ovenpaa, græsset paa Sidene [kartans *Luotnavarre*]; Sönden for dette *Lodnovara* strax derunder ligge de 2de *Lodno-vande*, hvoraf *Aaen* rinder i *Sör* i *Altes-jaures Vestre Ende*, som pag. 46. er forklaret [vid beskrivningen av vattendragen i trakten].

1/2 Miil i Sydost fra *Lodnovara* ligger *Altes-jaure*, pag. 45. her beskrevet [Altevandet]; Og 1/4Miil Østen for *Altesjaures Østre Ende* er det Field *Kiolmoive*, fra Vester i Øster 1/2 Miil langt, halv saa bredt, ikke ret høyt, fladt oven paa med *Reen-Maasse*, og med noget Græss paa Sidene; dette *Kiolmoive* bliver et *Grendse-Field*, over hvis Østre Ende, *Vidnet* har hört, at *LandzKiölen* gaaer; helst siden Norden for dets Østre Ende det Vand *Kumas-jaure* ligger, hvoraf *Aaen* rinder i Vester i det Norske *Altes-jaure*, hvorom meere er meldt pag. 46.

1/4Miil Østen for Lodno-vara ligger det Field *Golak* [kartans Guollecærro], fra Vester i Øster ligesaa langt som Altes-jaure. som bliver da omtrent 3. Miile langt, 1. Miil over bredt, høyt med mangfoldigo Tinder, noglo smaa, noglo høye, og med noget Maasse paa, dog ere Tindene snaue og bare, og Græss paa Søndre Side, som hælder ned til Altes-jaure, saavel som paa Nordre Side; dette *Golak* stikker med sin Østre Ende i Øster paa 1/4 Miil nær det Field Toibal, imellem hvilke 2de Fielde en Skougdal, navnlig *Sarevuöbme*, med Bierk i, er. [Efter denna trakt har den nuvarande lappbyn Saarivuoma i Jukkasjärvi sitt namn.]

Det Field *Toibal* ligger fra Vester i Øster 1. Miil langt imod 1/4 Miil bredt, oventil rundrygget med Maasse paa, og noget lidet Græss paa Sidene [Iso Tuopala vid röset n:o 283 å svenska kartbladet I Rostojahre].

Dette Toibal ligger Norden for den Fieldhoug *Tarfelvara* med sin Vestre Ende; Dette Tarfelvara er för pag. 46. beskreven [vid beskrivningen av vattendragen; Tarfalvarre återfinnes på amtskartan vid röset n:o 282].

Og Norden for Toibal ligger et Eid af slet landskab med nogen Maasse og Steen-ITrer paa, et Par Börsse-Skud over bredt, imellem 2de Vande, nemlig *Hougo-jaure*, hvoraf Elven rinder i Vester ad Norge, see pag. 47. og *Korve-jaure*, hvoraf Aaen gaar i Øster ad Sverrig, see pag. 61. herefter [vid beskrivningen av landet på östra sidan "landskölen"; jfr. kartorna]; hvilket Eid skal ligge Norden for Toibals Vestre Ende; Thi har Vidnet hört, at Lands Kiölen gaar Sönden-fra först over den Fieldhoug Tarfelvara, saa over Toibals Vestre Ende, dernæst over dette i Nord paafølgende Eid imellem de 2de Vande Hougo-jaure, og Korve-jaure.

1/8 Miil Norden for dette Eid er det Field *Stokkeborr*, fra Vester i Øster 1 1/2 Miil langt, 3/4 Miil omtrent bredt, oventil fladt, med Maasse paa allevegne.

Över dette Stokkeborres Vestre Deel skal Landskiölen gaar; Thi Norden derfor ligger 2de Vande, nemlig *Vestre-Raude-kiölma-jaure*, og *Øsfre-Raude-Möhna-jaure* [= de förfinskade namnen Yl. och Al. Salmijärvi på bladet I Rostojahre]; Af hin, som för pag. 47. er beskrevet, rinder Aaen i Vester ad Norge, af denne, see pag. 98., flyder Aaen i Øster ad Sverrig; Eidet imellem disse 2de Vande er et Par Börsse-Skud bredt slett land med Maasse paa, og dette Eid skal ligge Norden for Stokkeborres Vestre Ende.

J Nord-vest tæt ved Stokkeborr er det Field *Besse*, rundt, 1/8 Miil stort høyt og spidz paa Nordre Side, og fladvoren paa Søndre Side, med Maasse oventil og paa Sidene [amtskartans Bæssevärre].

Norden for sidst omtalte Eid, som bliver et Grendse-Morke, imodtager det Field *Bosto* med *Rostojahre* etc., vilken trakt närmare beskrives; den ligger nu i Sverige [kartbladen 1 och 2].

At gaa nu neer igien i Vester til Söe-kanten med Beskrivelsen: Saa ligger Norden for ReisensFiord, og i sær Norden for dets Strömsvatten, som er Botten af Fiorden, *Eito-vardo* fra Sydvest i Nordost en knap 1/2 Miil langt, halv saa bredt, fladt og græsset ovenpaa og omkring.

Efter en liden Skougdal i Nord følger *Reenfield*, rundt, 1/8. Miil vidt, fladt oven til, og græsset over alt [jfr kartan].

J Nordvest herfra neer ved SöeKanten er *Kistefield*, fra Sör i Nord 1. Miil langt, 1/8 Miil bredt, deels fladt og græsset, deels rundrygget med en snau Tinde paa, skabt som en Liigkiste, deraf Tinden og Pieldet har sit Navn; neden under denne Tind ligger runten omkring Snee [jfr. kartan].

Tæt Norden herfor er *Corvig Field*, som ved en liden Viig fra Söen adskilles fra Kistefieldet; dette Corvig-Field er fra Sör i Nord en god 1/2 Miil langt og lige saa bredt paa Nordre Side, men smalere paa den Söndre, ovenpaa fladt og Græss-groet, men paa Vestre Side ad Söen steilt med nogen Skoug-Kratt i Revene [jfr. kartans Kaarvik].

Tæt Norden for Corvig er *Lenvigfield*, næsten fiirkantet, paa hver Side 1/16. Miil vidt, höyt og fladt med Klimper paa, og med Grræss imellem Klimpene.

Næst Norden derfor er *Aglap-Field* [längst i norr på näset], langagtigt, efter Strekningen af Malangens Fiord, fra Nordvest i Syd-ost; derfra .det gaaer kroget Østen om LenvigField i Sör; og stöder an til Corvig Fieldz Nordostlige Ende, og gör med Corvig Field 1 stor Miil.

At gaae nu tilbage i Sör: Saa ligger Østen for Kistefield 1/4Miil, og Norden for Reenfield 1/4Miil *Fagerfield*, fra Sör i Nord 1/2 Miil langt, 1/8. Miil bredt, rundt oventil paa Nordre- og fladt paa Söndre Side, med 2. Tinder paa, hvilke ere snaue, men Fieldet ovenpaa er sneet og steenet, paa Sidene græsset [jfr kartan]. 1/4. Mil i Nordost fra Fagerfield ligger *Vatsbrynfield*, fra Syd-Vest i Nordost en knap Va. Miil langt, 1/8 Miil bredt, rundrygget med nogle Tinder paa, snaut og Steen-uret med Snee ovenpaa, paa alle Sider brått [jfr kartan].

Østen for Eito vardo et Par Börsse-Skud ligger *Aise vardo*, rundt, 1/4. Miil vidt, fladt og Steen-uret ovenpaa, paa Sidene græsset [troligen = kartans Audsfjeld söder om Maalselvns kyrka],

Østen for Fagerfield og Aisevardo er Bierke- og Furre-Skoug [d. v. s. Maalselvsdalen] til Kalkoive i Øster, hvorom för pag. 48. [vid redogörelsen för skogarna i trakten] er meldet, at den strekker sig i Sör hen til *Salangens* Skoug; fra *Kalkoive* siden i Øster paa begge sider af *Altesjaure* hen til Grendsen bestaaer Skougen mest i bierk.

Denne beskrevne Field-District Østen for Söe-Kanten og Fiordene, som her-efter forklares bliver fra Söe-Kanten paa dette Sted hen imod en 9. Miile, indehaves og benyttes af de Svenske Østlapper (undtagen nogle faae Norske Field- og Østlapper, — — —) uden den ringeste Recognition til Norges Crone, og uden at spørge, eller kiende den Norske, det være sig Greistlig, eller Verdzlig Øvrighed. — — — de have af sig selv saaledes holdt den Viis fra Arilds. Tid.”

Ovanstående beskrivning gäller således hela landet mellan å ena sidan nuv. riksgränsen från röset n:o 279 till bortemot n:o 287 och å andra sidan havsstranden från Salangen till Malangen.

det lier imod Hösten, farer han Tid efter anden samme Vej tilbage, Med hannem kan være i Følge somme Aarer 20. somme Aarer 30. Svenske Lappe-Familier, som bruge samme Flötnings Færd" (IV, s. 91). Samma vittne förklarade (s. 95), att "i Torne Lapmark flötte Lapperne, ligesom her i Norge, hvorhen, og naar de vill, saa deraf fornømmos, at i Torne Lapmark maa Lappernes Marke-Lejer ei, som der Sör, være afdeelte, men den Lapmark for samtlige Lapper at være til fælles Brug." Jfr härmed nedan under Lyngen, s. 61.

Om uppgifterna hos Qvist och Hellant rörande de svenska lapparnas) överflyttning till Malangen se ovan s. 48. Om uppgifterna i gränseföreningsprojektet 1748 se s. 53.

Balsfjorden.

Examinationen fortsattes den 18 sept. 1743 på gården Berg vid mynningen av Balsfjorden. "Bönderne bo [i denna trakt] kun langs efter Söe-Kanten, og langsmed Fiordene, paa Söe- og Fiord-Bræddene; videre op i Landet boer Ingen: men det er alleene LapFinner, som derpaa vanke omkring" (IV, &. 108). Dessa svenska östlappar äro "mangfoldige i Tallet" och "idet de ere saa Mange, saa ere ingen Plet i Fieldene, som de jo om Sommeren overfare" (s. 133). De göra bönderna "Förfang og Skade ei allene paa Field-Myrene, hvor Multibær ere, men og paa deres Eng og i Bue-Mark, ved det at Lappenes Reene overfare og nedtræde Multerne, og Grræsset, hvoraf de skulle have Nytte, og Foer til deres Creature; de gjøre Bonden og Skade i Skougen, med at löbe Næver-Barken af Bierken, hvorved Træerne fortørkes, og Skougen ödes; De bruge Skytterie i Skogen, og Kaab-Skytterie [sältskytte] samt Fiskerie ned i Fiordene, hvor dennem lyster, nden Lov, og uden Tiende deraf .at svare; Og omskiönt Bonden forbyder dem det, agte de det ikke."

Några mera detaljerade upplysningar om lapparnas betesområden erhöles här icke, enär de vid denna tid voro för langt borta från platsen. Det upplystes dock, att de plögade göra skada på en stor hjortronmyr söder om Balsfjordens södra botten, d. v. s. *Sörkjosen* (s. 118), och att de brukade begagna sig av *Bredvikeidet* mellan Ramfjorden och Ulsfjorden: "En Bierke-Skoug-Dal er imellem Ramfiordsbugten, der hvor den vender sig fra Nord ad Sör; Fra denne Bugt strekker Dalen, ligesom Ramfiordens første halve Deel, sig i Nord-Nord-Ost over 1. Miil lang, og 1/4. Miil breed, hen til Ulsfiordens Söndre Side; Denne Dal benytte de Svenske Østlapper sig af, og er derfor riig paa Græss (Thi hvor Reenen har ligget, der frödig-giøres Jorden til överflödig öræss-gang) dog er den u-beboed af Bönder (s. 119).

Ett vittne, en norsk fattiglapp, som förut varit svensk fjällapp, berättade: "Dengang han var formuendes af Reen, og foer Rigerne-imellem, holdte han til,

nær Söe-Kanten imollem denne BalsFiord og næste UlsFiord, paa et lidet Field, AasField eller paa Lappisk: *Skiönna-vardo*, kartans Cuoujavarak uppom Vaagsnes nordost om Tromsø; jfr "Beskr. af Tromsø Amt", s. LVI och Hellands "Beskr. over Tromsø amt" I, s. 251], og indehavde en Streckning af 1/2 Miils Vidde; Hvilket Field-Sæde han nu, siden han er bleven Norsk Bøyde-Lap, ønskede at beholde, for at føde sine faa Ren derpaa om Sommeren" (s. 135).

Samma vittne förklarade, att var och en av de svenska östlapparna "har gemeenlig sit visse Rom, hvor de fare til og om Sommeren ligge" (s. 134). Senare säger han likväl, att "i Torne Lapmark flötte Lapperne, ligesom her i Norge, hvor dem Löster, og have ingen viss Boe-Pæl" (s. 135). Jfr härmed nedan under Lyngen.

Vid tinget i Enontekis den 5 febr. 1754 framställde QVIST och HELLANT samma frågor till lapparna rörande deras överflyttning till Norge som de framställt vid det nyss hållna tinget i Jukkasjärvi, "och ärhölds thärpå enahanda swar, som i sietberörde Protocoll [se ovan s. 48] finnes antecknat, och således här nu åberopas, dock med tillsats af nedan nämde omständigheter; nemligen at thetta Tingslag består af 15 nybyggare och 71 Skattlappar, hwaraf 49 höra till Raunala byalag, 9 till Peldojerfwi samt 13 till Sundowara. At the öfwerflyttande sig wid Balsfjord, Uls fjorden, Ljungöfjorden [Lyngen], Kofjorden, Raisen, Nawona [det lapska namnet på Kvänangen] och Qwananger uppehålla".

Om uppgifterna i gränseföreningsprojektet 1748 se ovan s. 53.

Ulfsfjorden

Den 5 okt. samma år sattes rätten på gården Jægervand i Ulfsfjorden. Fjälllapparna voro nu långt borta, varför Sehnitler icke erhöll några närmare upplysningar rörande deras betesområden. I hans protokoll säges blott, att "Bönderne kun boelangsmed Söe Kanten og paa Fiord-Breddene strö-viis: det indere Land derimod af de Svenske Østlapper om Sommeren indehaves" (s. 146). Vid Jægervand hade renarna gjort skada på ängar och hjortronmyrar (s. 165). Ett vittne omtalade, att "hvo som af de Svenske Østlapper först om Vaaren kommer paa et Norsk Field, der setter han sig, og skulle en Anden Østlap komme hannem for nær derpaa, jager han hannem af, bydendes hannem end og Hug og Slag" (s. 167). Deras antal skulle vara 9 (d. v. s. familjer, s. 165).

Om uppgifterna hos Qvist och Hellant rörande flyttningen hit se ovan under Balsfjorden.

Lyngen.

Den 17 okt. 1743 börjades undersökningarna i Lyngen å gården Dybvik och kompletterades å ett sammanträde vid fjordbotten i "Kieleng", en "Finne-Stue",

25 nov. och följande dagar. ”Bönderne boo alleene udo paa Söe-Kanten og Fiord-Breddene: Mens det Indre af det fasto Land besiddes af de Svenske Østlapper om Sommeren” (s. 179). Närmare upplysningar meddelas endast rörande några få ösl-lappars sommarbeten. En av dem satt på. *Svarivara* ”der Sör ved Balsfiord” och de två andra ”i sær paa *Kolsvara*, eller paa Norsk: Qvalvigsfiold paa Vestre Si de af denne Löngens Fiord”, d. v. s. Goalssevarre sydvest om Lyngens kyrka (ss. 299, 306). En fjärde flyttade ”imellem Balsfiord og Ulfsviord til Østen for Kaafiord, den Indfiord af Löngensfiord, paa de Fielde oven for *Skarvdalen*” på södra sidan av Kaafjorden (s. 324). De svenska östlapparna i trakten skulle vara 31 familjer (s. 202). Någon uppdelning av fjällen i särskilda betesland fanns icke, utan den som kom först till ett land, satte sig där (s. 203).

Detta enligt de uppgifter, som Schnitler erhö. Från ungefär samma tid föreligger emellertid ett intressant svenskt tingsprotokoll, som har något annat att förmäla. Vid tinget i Enontekis den 24—28 jan. 1732 avdömdes nämligen ett mål, varom protokollets § 7 förmäler följande: ”Utj twisten emellan Nemdeman Jon Joansson med Tomas Nilsson ifrån Rounulla [d. v. s. Enontekis fjällappsby] kiärande ock gamle skikaren Jon Amundzon Junckj Jbidem swarande, angående dett at denne sennare skall förwekne sommar suttit uppå deras skatteland Fastedalen wid wästersiökanten [norr om Lyngens kyrka] der han likwäll haftt sitt skatteland på kopangen [Koppangen något längre i norr] efter Norska upbördsmännernes upwjuste skattsedler näst förwekne åhr 1731, så förljktes nu parterne i sa måtto, att Jon Amundzon Junckj gaf dem hwardera 3d^r kopp^{mt} derföre, med försäkran at han intet wjdare skulle tränga dem dersammastädes eller wid Fastedalen: hwaiföre som parterne här på gåfwo hwarannan handen uphäfwandes alt vidare påstående och Laga bestraffning; så lät och HäradzRätten der wid förblifwa, sedan den uppå begiäran låtit föregående wederbörandes afhandling i dess protocoll inflyta, doch med förbehåll, at, såframt Jon Amundzon Junckj här med vidare skulle igenkomma, denne saken lika fullt skulle för honom stå yppen, hvilket parterne tilbörigen företyddes.” Härav framgår således, att lapparna ansågo sig äga verkliga skatteland även på den norska sidan och att denna äganderätt var så fast grundad, att de t. o. m. kunde med framgång processa om densamma inför domstol. Att de härför valde svenskt forum, är icke enastående eller ovanligt. Överhuvudtaget avdömdes alla mål, i vilka svenska fjällappar voro parter, vid svensk domstol, även om den handling, varav målet förorsakats, begåtts på norskt område, och de svenska domböckerna från Torne lappmark överflöda därför av mål rörande skuld, stöld, dråp m. m. ”vid Västersjön”. Det hände t. o. m., att erkänt norska undersåtar av lapsk nationalitet läto mål sinsemellan avdömas vid svensk domstol, t. ex. vid tinget i Enontekis 1733 (§ 7), vilket är ett värtaligt bevis för, hur fast de kände sig bundna till sitt gamla hemland.

Om uppgifterna hos Qvist och Hellant rörande de svenska lapparnas flyttning till Lyngen se ovan under Balsfjorden.

Nord-Reisen och Kvænangen

På tinget i Strömfjord i Nord-Reisen den 30 okt. 1743 erhöles inga detaljerade upplysningar rörande fjällapparnas sommarbetestrakter.

På tinget å Nord-Rotsund den 4 juni 1744 med Skjærvö tinglaug, som omfattade Skjærvö, Nord-Reisen och Kvænangen, berättade allmogen, att ”fieldfinerne Noch foruRetter Dem Med at drive deris Reins Diur Ned over deris Jorder, som gjør dem skade Noch med at opsparche græs Roden, og fieldfinerne sielv gjør dem Skade paa Skoven at af flaa Næver og ödelegger skouven, hvor over de tiidt have klaget, og forrige foget haver og paa tingene forbödet fieldlapperne at komme her Need, som Dog intet haver frugtet. Skulle Nu fieldlapperne faa tilböxlet sig Visse Districter af fieldene, Ville det fölge paa, at de Ville blive dristigere, og tilholde sig Meere frihed, og saaledes fortryche Böyde Almuen Med Næver flaaen og skouvens ödeleggelse, og deris Jorders overdrift af deris Reinsdiur, at de snart Maatte fortrenge fra deris Jorder” (Justitsprot. for Tromsö Fogderi 1729—1744, fol. 229). Fjällapparna gingo således ända ned till havskusten, där böndernas gårdar lågo. Jfr härmed också de vittnesmål, som avtryckts nedan s. 67 ff.

Till Kvænangen synas förnämligast Koutokeinolappar ha kommit, åtminstone voro alla de lappvittnen, som avhördes på tinget å Sandnes (den innersta dåvarande gården på västra sidan; ej på amtskartan) den 11 nov. samma år, från Koutokeino; jfr dock uppgifterna hos Qvist och Hellant s. 63 ovan och 84 nedan rörande Enontekislapparnas flyttning även till dessa trakter.

I samband med denna redogörelse för omfånget av lapparnas flyttningar i Tromsö amt på Schnitlers tid måste omnämnas ett hans uttalande i en ”Deduction” av den 26 juni 1745, tryckt som bilaga 7 till 1897 års lappkommissions Indstilling (jfr också Indstillingens s. 30 f.). Han säger där s. 43. ”Aarsag hvorfor Lappe Skatten for nogen Tid har været suspenderet, er en Effect af den norske Øvrighed over Lapperne deres Jurisdiction, thi da Lapperne har gaaet udenfor deres gamle Field-Sæder (som har været et Stöcke Østen for Fiord-Bottene op til Kiölen) ud til Söe-Kanten, og paa Næszene imellem Fiordene, og med deres Reene drevet over Böndernes England, nedtraadt deres Multer-Jorder, flaaet Næver-barken af Træerne, og forödet deres liden Skaug baade i Böyde-Alminding og i Gaardenes Hjemröst, hvortil Bönderne selv höyligen trænge, ei at tale om andre begangene Excesser, som beviises med bilager Lit. E. H. — Saa har Lappernes slig ulovlig Opførsel forvoldet, at de paa et eller andet Sted, da mindelig Advarsel ei kundet hielpe, af den norske Øvrighed ere bleven Landet forviiste, og forbudne at komme over Field-Kiölen ned paa Kongl. Norsk Grund; hvoraf Exempler haves i Anord-

ninger af 30. Aug. 1618 [Rigs-Reg. IX, 132] af 25. October 1653 [Rigs Reg. XI, 78, 81, jfr ovan s. 20] og 20do Juni 1673 [upprepning av brevet 30 aug. 1618] item for nogle Aarer siden i Tromsöen, efter 4 Volum: pag. 293.”

De primäruppgifter, på vilka Schnitler stödor detta sitt uttalande, ha emellertid icke mycket att förmäla om något sådant framträngande av lapparna utanför deras gamla områden. Brevet av den 30 aug. 1648 angår alldeles icke lapparna, utan ”skovfinnerne” i Akershus län, d. v. s. de vid denna tid inflyttande finnarna bortemot Värmlandsgränsen. Gentemot det i mycket allmänna ordalag hållna brevet av den 25 okt. 1653 må sättas min ovan givna framställning av lapparnas flyttningar i älsta tider och deras relationer till sjöfinnarna samt det kungl. brevet av den 10 okt. 1601 (jfr ovan s. 19).

Rörande det ”for nogle Aarer siden i Tromsöen” utfärdade förbudet, angående vilket Schnitler hänvisar till sin vol. IV, sid. 293, säges på detta ställe följande, vilket den 25 nov. 1743 upptagits som vittnesmål av en svensk östlapp vid Lyngensbotten: ”4 Aar siden har han betalt til Proprietaieren Baron Petersens [skatteförpaktarens] Fuldmægtig, Mikkel Hvid Skat. 48 s. for 1 Aar, men siden ikke; Thiden afdöde Kongelig Norske Foged skal have forbödet ham og de fleere Øst-Lapper, at komme paa de Norske Fielde; Efter den Tid er han ikke bleven kræved efter ei heller har han betalt nogen Skat til Norge; Jhvorvel han med de fleere Østlappar, Desuagtet har tilholdet paa de Norske Fielde Sommeren-over, saasom de ej kan undvære dem; derhos sigendes, at han som de andre Svenske Østlapper gerne vill svare Skat til Norge, dersom de faar Lov og Forsikring paa, at sidde paa de Norske Fielde om Sommeren.” Det är ovisst, vilket förbud härmed avses. Jag har icke lyckats finna något sådant, som utfärdats av fogden i Tromsö Fogderi, men väl ett, som år 1732 utfärdats av fogden i Senjen. Troligt är kanske, att det just är detta, som här avses, oaktadt det ligger några år längre tillbaka i tiden. Om 1732 års inflyttningsförbud innehåller domboken för Torne lappmark för år 1733 under § 22 i protokollet för tinget i Enontekis den 25 29 jan. följande:

”Länssmannen Per Larsson Guttorm ifrån Rounulla företedde uppa menighetens vägnar en skrifwelsse som ifrån Wästersjöstranden skal ankommit af följande innehåld. Respective Öfrighed! og Rettens betienter Ved Enoticis ydmygste helsan! Kongl^e Maijil Fogetz skrifwelsse ex dato Vang 12 Martij 1732 er mig for nogen tid siden indhendiget hwor meldis, at ingen Qväner maa föije sig hid ned om Sommeren, uden alenist til de sedwanlige Markneder, og sig strax igen sig hiem föije Item ingen Swenske Finner maa komme hid ned med sine Reendyr paa Norsk grund etze Dette Vilde den Respective Öfrighed for dend Enoteciske almue giöre witterligt til en hwers efterrettelsse, Jeg forblifwer dend Respective Öfrighedz allerydmyste Tienare Niels Lemming Bonde Länsmand udj Helgöe Tingsted löngen den 6 Octob^r 1732, hwarigenom som de förmena skie sig en stor oförrätt emot wanligheten, då de fåt uppehålla sig wid Norska stränderne enär Kiöpskatten blif-

wit på anfordran betalter, anhålla de om Rättens ändring här utinnan; Men som detta aldelos intet hörer til HäradzRättens giöremål, Ty blef före nämde Länsman med denne ansöknigen hänwister til Högwälborne H^r Landzhöfdingen, hos hwilken äfwen detta målet wid tilfälle ödmiukeligen skal blifwa anmält." Det är mig okänt, vilken befattning landshövdingen tog med ärendet.

Om detta förbud säges ytterligare i Schnitlers "relation" av den 15 april 1744 (tryckt i "Indberetning fra den ved kong. Resol af 6te August 1892 til Undersøgelse af Lappeforholdene i Nordlands Amt anördnade Kommission" som bilaga 1), s. 59: " Som saaledes denne Nordlandske Fieldtrakt for Ingen, uden Fieldlapper, om Sommers Tid, er beboelig; saa skulle det og blive vanskeligt, om man endskiönt ville, at forbyde Fieldlapperne disse Fielde; Thi i saa viid en Udörken skulle det være umuligt, at finde dem i en liden Finnegamme, saa stor som et Tælt, hvori 1 à 2 Familier tilholde, hvilken de med sig före, naar deres Ren fra et til et andet Sted nötte; og naar man skulle have for jaget nogle af dem, komme de, saasart man vendte Ryggen, tilbage, saasom de umelig med deres Ren kan undvære de Norske Fielde, med mindre man ville se dem med deres Dyr omkomme; Exempel herpaa har erfaret Nordest i Tromsöens Fogderi. For en 5 Aar, efter Fieldlappernes. Beretning, skal, (jeg ved ikke af hvad Anledning eller paa hvad Grund?) Fieldlappene, nemlig de Svenske Østlapper, af de Kongelige Norske Betientere være forbudne at komme paa de Norske Fielde; Fölgen af dette Forbud har nu været denne: Fieldlapperne, som för havde betalt Lappeskatten, til Baron Petersen, have ei turdet komme ned til Sökanten, at erlægge Fieldskatten, og siddet saaledes i 5 Aar skattefri; og dog alligevel benyttet sig ligefuld i den Tid, som tilforn, af de Norske Fielde,, som noget, foruden hvilket de ei kan leve." På detta sätt skrev Schnitler den 15 april 1744, på grundval av de uppgifter han själv under sina opartiska undersökningar. inhämtat. Däri finnes således intet om att lapparna under senare tider börjat gå längre ned till havet än förr. I stället säges det uttryckligen, att de nu icke såsom förr vågade öppet komma "ned til Sökanten", d. v. s. ut till segelleden, såsom detta uttryck betyder hos Schnitler. Då han något över ett år efteråt i sin deduktion skriver om samma sak, har han fått nya upplysningar, vilkas halt genast skall närmare belysas.

I Schnitlers bilaga lit. E talas ingenting om att lapparna gått längre ned mot havet än vanligt.

Bilagan lit. H utgör ett utdrag av ett protokoll från Rotsunds sommaring den 12 juni 1745, rörande ett mål, varom i den i Trondhjems Stiftsarkiv förvarade tingsprotokollsboken för Tromsön 1745—1760 säges följande:

"Fieldfinnerne var ved Tolken bem:te Nyensted, for Retten begierende, at vedkommende betient, hvem det tilkommer, ville give dennem Skriftlig bevilling paa de fielde at besidde fremdeeles som de nu tilholder paa, efterdj de skatter her til Norges Crone, og endeel af dem her paa Tinget har betalt Skatt som fogden oppebaaret. For dette destricts Norsk bönders vegne, svarede ombudsmanden [för för-

paktaren av lappskatten] S^f Michel Hvid, at det maatte drages i betænking, at give Fieldlappeme bevillings sedel for de bogierte fieldpladser, saasom de ere langt uden for Fiordbottnene beliggende, hvor de gjør de norsk Skatte bönder förfång paa deres böxlede jorder og Söefinnerne paa deres finne pladsor, naar de lade deres Reensdyr gaa over deres Eng-mark, föröder deres fornödne brendeveds Skove, benötter sig Vejde-Skab [jakt], som lejendingerne paa deres jorder, Væhr og Skiær, selv kunde benötte sig af med andre saadanne fleere Insolentier, derfor formoedes at fieldlappeme maatte tilholdes at forblive paa de gamle field-lapmarker, imellem fiordbottnerne og fieldRyggen eller Kiölen.”

Fogden frågade nu de tilstæde varande fjällapparna, som ”haver anbudet sig at ville beboe deendel field dahle, imellem Sverrig og Norge, og derfor betale til Cronen aarl. Skatt, om det er græntze fielde, fieldahle eller böygde almind, derom Retten ville behage at indhente deres Svar? derpaa lapperne gav deres Svar: at de om-qvæstionerede græntze fielde eller fieldahle, er nær ved Söen beliggende og ved bönder gaardene, men ikke oppe ved field-Kiölen, ligeleedes tilspurde fogden dennem, hvor langt at disse fielddale som de har begiert at beboe, ligger fra Söen og fra Böygde-almuen, enten en halv, heel eller fleere Miile? Derpaa svarede lapperne, at disse deres fieldSæder kand være 1/2 fierdings vej op fra Söen, dog meere og mindre.

Nok tilspurte fogden, nærværende almue, om de anseer disse omrörte fielddahle at være nogen Almind, enten Kongel. Almind eller böygde Almind? Derpaa svarede almuen, at de om spurte Almindinger ere böygde Almindinger, Endnu tilspurde fogden dennem, hvoraf de veed, at det er böygde Almind ? Almuen svarede: at de veed det deraf, at de af ålders tiid haver haft det til deres jorder, som de har böxlet fra fields til fiære, til deres fornödenhed med Skovhust, Næver flaaing, Skav til föede til Creatuerene om Vinteren og saa viidere. Fogden Sagde: At siden her ikke paa enten Almuens eUer fieldlappernes side, er tydelig Jllustreret, hvilket med Reservation staar derved, at foromme fielde enten strækker sig til fieldkiölen eller er af Kongens eller böygde Almind, saa understaar fogden sig ikke, at give de sig anbydende fieldlapper bevillingssedel paa de anförte fielde, men vil have denne Casus henstillet til høyere övrigheds forgot befindende og nermere dispensation, og til hvilken ende fogden begierede det passerede beskreven [d. v. s. anhöll om protokollsutdrag].”

Efter någon diskussion mellan fogden och Michel Hvid rörande äganderätten till lappskatten, vilken fogden uppburit, men denne senare å skatteförpaktarens vägnar gjorde anspråk på, frågade fogden, ”om lapperne fra Alders tiid, har betalt nogen lappeskatt til Norge, og om de og med Retten er bleven plejede af de Kongel: Norske Betientere, meedens lapperne sig her i Norge westen for Kiölen haver opholdt? [Här börjar Schnitlers bilaga lit. H.] Derpaa svarede S^f Hvid, at det er upaatvilelig, at her har været betalt lappe Skatt af Alders tiid, hvilket det Kongel: allernaadigste Skiöde af 1666, udtröckelig beviser, hand haver og Selv

ladet oppebære samme lappeskatt paa lappe markederne i qvængen, Schiibotten i Löngen og andre markedspladser i Tromsen, og da er der holt Justitz over Lapperne naar de noget haver begaaet som de ikke burde, men da de udstrægte sig forvit og gjorde landets indbyggere adskillig förfång, hvorover meegen klage til tingene indløb, saasom lapperne flöttede sig ud langt uden for fiordbottnene, gjorde uskik med fiskeri og bemegtede sig land og strand, saa bleve de for nogle aar siden forböden at komme her ned, landets indbyggere til fortrængsel og da kunde man ikke bekomme nogen Skatt af dennem, men faar de nu den forrige frihed igien, saa vil følge paa, at de baade faar Skatte og staa under den Norske övrigheds Jurisdiction som tilforn.

Lapperne blev nu af Retten tilholt, efter forestaaende omstendighed, at holde sig oppe i fieldene paa deres forfædres gamle. Sæder, paa den Kongel. Norske side af Kiölen, for hvilket de skatter, men ikke at komme ned til Söen i böygdén med deres Reen at Præjudicere de Norske indbyggere; Men dog at svare den Skatt som i forrige tiider som för er melt.

Lapperne blev tilspurt om de i forrige tiider, förend de bleve forbudne at komme her ned til Söe siden, har svaret nogen Skatt, eller deres forfædre for dennem? derpaa de svarede: at de og deris forfædre har betalt Skatt til Norges Crone förend forbudet; men angaaende Justitiens Haanthavelse, mindes eller ved ikke lapperne noget om, dog berettede lensmanden, at de i gammeltid blev indskrænket under Justitien ligesaa vel som andre, naar de forsaae sig, og man kunde faae dennem fat”.

Endast på Michel Hvids auktoritet, utan att ens av lapparna själva söka utforska, om de icke av forno gått med sina renhjordar ända ut till ”Sökanten” eller segelleden och icke blott till fjordbottnarna, avgör således fogden målet till Michel Hvids och böndernas fördel.

De lappar, som det här är frågan om, voro tydligen de, som vistades på Lyngens och Nordreisens fjäll, vilka ligga närmast till Rotsund. Att dessa verkligt under 1700-talets första hälft skulle ha börjat gå längre ut åt havet än förut, är emellertid alldeles otänkbart, särskilt därför att de bästa sommarbetena för ren här ligga — och naturligtvis också på 1700-talet lågo — just ute på havsnäsen mellan fjordarna, jfr beskrivningen på renbetestrakterna Cakkalak och Nuovasnjargga av HAUKLAND, sid. LXXI ff. i ”Beskr. af Tromsø Amt” 1874. Det är självklart, att lapparna och renarna även för 200 år sedan uppsökte de bästa sommarbetesplatserna och icke nöjde sig med de sämre och myggrikare längre inåt landet, allra helst som kusten då ännu icke var mycket upptagen av fastböende. Domen från Rotsund den 12 juni 1745 är tydligen att hänföra till de vanliga resultatet av konflikterna mellan fastböende och nomader. Då en bonde sätter sig fast på en nomadlapps gamla trakt, blir han ”trängd” av denne, och snart uppstår då legenden om den gamla goda tiden, då lappen icke begagnade landet — sitt eget land — i samma utsträckning som nu.

Sedan domen blifvit utsagd och Schnitler fått ett ofullständigt utdrag ur protokollet, drog han, utan att ha tillfälle att närmare undersöka målets beskaffenhet, den slutsatsen, att lapparna på ett eller annat ställe verkligen börjat gå utanför sina gamla trakter. Detta ansåg han nu vara orsaken till det förbud för inflyttning till Norge, som han i sin den 15 april 1744 daterade "relation" omtalat och som lian då icke vetat någon orsak till. I "deduktionen" av den 26 juni 1745 nämner han således detta förbud såsom orsak till att det under någon tid icke influtit någon lappskatt, utan denna "været suspenderet." I våra dagar slutligen användes detta Schnitlers yttrande i deduktionen såsom bevis för att lapparna *överallt* i Tromsø Fogderi och icke blott i Rotsundstrakten "gaaet udenfor deres gamle Fieldsæder (som har været et Stykke østenfor Fiord-Bottene op til Kjøløen) ud til Søe-Kanten og paa Næssene imellem Fiordene" (1897 års lappkommissions Indstilling, s. 30 f. med flera ställen). De premisser, på vilka denna slutsats beror, visa sig alltså vid närmare undersökning vara alldeles otillfredsställande och felaktiga.

Sammanfattning,

I stort taget kan alltså sägas, att de svenska fjällapparnas sommarbetesland i dessa, trakter omkring mitten av 1700-talet omfattade Tromsø amts *hela* fastlandsdel.

Fjällapparnas betestrakter på öarna i Tromsø amt

I början av detta arbete har jag sid. 7 f., 11 ff. redogjort för de skäl av språkvetenskaplig och historisk art, som tvinga oss att antaga, att lapparna redan sedan urminnes tider som nomader gått ut till öarna i Tromsø amt. Sid. 16 f. har jag vidare påpekat, att man från 1670-talet äger ett bestämt omnämnande av dessa flyttningar. När man då i de Schnitlerska protokollen söker efter uppgifter om samma sak, finner man, oväntat nog, icke några sådana och detta oaktat alla viktigare öar i Tromsø amt där ganska noga beskrivas. Med kännedom om den noggrannhet, med vilken Schnitler företog sina undersökningar, skulle man således vilja antaga, att dessa flyttningar åter upphört så långt före Schnitlers tid, att hans sagesman t. o. m. glömt av dem.

Att så icke varit fallet, framgår emellertid av en undersökning av Senjens och Tromsø Fogderiers räkenskaper från förra hälften av 1700-talet, förvarade å norska Rigsarkivet, i vilka man träffar en mängd anteckningar om fjällappar på

öarna i Senjens Fogderi, från Hinnön i söder till och med Senjen i norr. Rörande hithörande förhållanden på de nordligare öarna, vilka hörde till Tromsö Fogderi, får man tyvärr inga upplysningar, enär "fieldfinneskatten" här var bortförpaktad och hörde till baron de Pettersens gods; varför den i fogdens räkenskaper upptages blott som en icke närmare specificerad summa, 3 rdr, för vilka godset skulle skatta till kronan.

I Senjens Fogderi upptogs under ifrågavarande tid fjällfinneskatten fr. o. m. år 1717 och belöpte sig då till 24 rdr. I specifikationen (n:r 68) "över de Field Finner Som Indeværende Aar haver indfundet sig her i fiordene" upptagas detta år 10 lappar såsom uppehållande sig i Astafjords Tingsteds distrikt, 8 lappar, uppehållande sig på fjället i Dyrö Tingsted, och 3 andra. Somliga av dem uppgåvo sig ha vistats där sedan 1714, andra sedan 1715 etc. — var och en har tydligen ljugit efter bästa förmåga för att slippa undan med skatt för så få år som möjligt. I specifikationen yttrar fogden, ANDERS TÖNDER, vidare: "Disse fieldfinner haver indfundet sig indeværende Aar, og haver betalt oven indførte skatter, Huor om Jeg underdanigst vil formode at Staae til troende, Saasom Jeg ingen anden beviis om dem kand forskaffe, til at belegge mit Regenskab, efterdj de ej Søger Ting, ej heller opholder sig ved Söesidden, uden den Korte Stund, höieste Sommers tid, naar de alleene udvender deris finnevahre her i fogderiet moed Madvahre igien, til deris ophold, og Søger saa til fields igien med deris Reinsdyr, Saa at om endskiönt der kunde findes fleere af dem, er det mig u-bekiendt, og for mig u-mueligt dem at opsøge, naar de icke vil self indfinde sig".

Räntekammaren gjorde en del anmärkningar rörande denna nya skattepost, vilka anmärkningar återfinnas som 29:de posten i dess "Anteignelser" i fogdens "räkenskaper". I sin förklaring, vilken avgavs ett par år efter insändandet av ifrågavarande års räkenskaper, säger fogden ANDERS TÖNDER:

"Jeg haver paa ingen Anden Maade vist at begynde at indfordre denne field finne skat, end Regenskabets har udvist, saa som ieg forefant fieldfinnerne paa Sommer tingene da ieg komb der og endelig fornamb at de opholte sig dette Aar med deres Reins dyr paa denne side field Ryggen, hver for ieg siuntes at de burde Contribuere noget til deres Kungl. May^t derfor, og der for "skede den skat, som nu hver efter sin formue var god for at give, hver efter Regenskab er Svaret, har og om samme fieldfinneskat Aarlig her efter ladet mig vere Angelegen, at fornemme hos Allmuen paa et hver Ting, hvem som sig her om Sommeren har opholdet, och der for Andbefalet Bonde Lensmendene at tilsige dem at søge Sommer tingene at de da udj skat kunde legges efter en hvers vilkaar, og betale, som og er skeed, paa det deres Kungl. May^t kunde Nyde Noget for sin Allminding som de bruger om Sommeren til deres Nötte, som sees kand af Efterfølgende Aars Allerund: Regenskab og læg, og paa Anden Maade kand Vel dermed icke omgaaes som Amptmanden Noch her om er bekient, saa som de det Ene Aar icke ere paa de Stæder som det Andet, hver om ieg og min Memorial til AmptManden

har indrivet som ieg Vil formode nermehre der paa har givet oplysning og følger her ved N° 14"; memorialet innehåller intet nytt om saken.

Av detta års räkenskaper kan man likväl icke se, om några av där omtalade fjällappar värligen flyttade ut till öarna. Av fogdens yttranden i specifikationen skulle man i stället vilja draga den slutsatsen, att de blott uppehölo sig på fastlandet. Dyrö Tingsted har visserligen namn efter en av öarna, men omfattade också Sör-Reisen på fastlandet. Redan nästa år, 1718, får man emellertid bestämda uppgifter om fjällappar på öarna. Då upptagas nämligen för Sands Tingsted, vilket omfattade nuv. Bjarkö Herred och således bl. a. en väsentlig del av Grytön, lapparna Grim Nielsen find, Svend Nielsen och Niels Erichsen. "Viedere findes her iche i tingstedet som sig Kand opholde, og saasart de ere her, saa forflötter de sig Anderstedz igien og til Andre fougderier saa det vil falde tungt for fougden at faa noget hos dem." Och vidare: "Fougden til Spurte Allmuen udj Qvæfiords Tingsted [på Hinnön] paa Sommertinget inden Retten om dem Var Vitterlig, at sig her nogen fieldlapper opholder, at Mand da saadan kunde efttersøge, og til skatt Taxere: hvortil blev Svared at her i dette tingsted ingen fantes Af saadan slags folch at opholde sig uden at de som snarrest kunde komme fra westeraalen om Vinteren og Strax Reise af igien."

Längre fram i tiden får man man ännu flera uppgifter om dessa fjällappar på öarna. Ar 1721 funnos sålunda i Kvæfjord på *Hinnön* tre sådana, vilka "tilholder over Elsnæs Marchen [Elgsnes langst ute på udden nordväst om Trondenes kyrka] og fleere field finner findes iche her udj Ting stædet dette Aar som sig her opholder" Nästa år hade en af dem flyttat till Sands Tingsted och "opholte sig paa fieldet over den Jord dahle [på Grytön], og var en fattig Mand". År 1724 funnos här 5 lappar, som "opholder sig her i fiordene dette aar". Två år senare vistades en av dem "under Skierstad Jorden" [Skjærstad vid Kasfjorden]; en annan, som ej upptages i 1724 års förteckning, "tilholder sig nu udj Refsuns Marchen" [jfr Refsnæs vid Östrefjord]. Sammastädes hölls sommaring den 28 juni 1728, "hvor da Allmuen og Lauvrettet blev af fogden tilspurt, om dem var witterlig at her nogen fieldfinder opholder sig her udj dette Tingsted: som iche nu blev tilfört udj huus Mands Mantallet og kand have deres Reinsdyr, hvor til blev svared og giort bekient,

at aamund Grimsen som var forleden aar i skielles vig Marchen i Sands Tingsted er nu dette Aar her udj Kars fiorden: Taxeris her for 48 s. — —

Per Joensen lap er her og har boelig udj Refsens Marchen. Taxeris for 48 s.

Per Ascheldsen som nu er nedkommen i Aar under schierstad Marchen og er kommen fra Andenes fougderi er nu bleven Taxeret 48 s. — —". Året därpå uppehöll sig en lapp vid "wichlands Elven" [vid Vikeland söder om Kvæfjord kyrka] och en annan på "Kiengsnes" vid Östrefjord. År 1731 anmäldes den förre av dem vara "en Stachel og kand slet intet Contribuere nogot". År 1735 fans det 3 fjällappar i Gulesfjorden och därjämte en del lappar, som uppfördes bland

husmannen och betalade husmansskatt. Året därpå blev det ”berettet om en find ved navn Christen Nielsen som skal være giftt avigte aar og tilholder i Guldhols Marchen [vid Gullsfjorden]”. År 1737 hade två för detta år nykomna lappar sitt tillhåll i ”Elde Marchen” [Elde vid Kvæfjordens mynning på dess östra sida]; en likaledes nykommen vistades i ”Gaafiorden”, d. v. s. Godfjorden. Även nästa år funnos de på samma ställen, men 1739 hade en av dem ”i waar afreist herfra til Andenes i Westeraalen, hvor hand opholder sig”, och 1740 flyttade en lapp från ”Qvæfiord Eiet” till Västerålen. År 1748 hade en lapp flyttat från Aspenes vid Kvæfjordens mynning till Västerålen. År 1749 slutligen funnos fjällappar vid Moldvigen [därintill], Aspenes, Schierstad och Östfiord.

Även från Fuskevaags tingslag, vilket omfattade nuv. Trondenes herred, omtalas en del fjällappar, om vilka man dock i allmänhet ej får veta, om de uppehöll sig i tingslagets fastlandsdel eller på Hinnön. År 1727 säges likväl: ”her er needkommen i Aar Niels Erichsen find som tilholder udj Brochvig-Marchen [nära Fuskevaag på Hinnön] og bruger Smaat Smie Arbeide. Taxeris udj 48 s.” Han kan således knappast ha varit helhomad. Två år därefter funnos flera, varav en uppehöll sig i ”Sör vig Marchen” [Sövik norr om Fuskevaag] och två, som voro ”i Aar needkommen”, i ”halsse böe Marchen” [Halsebö invid Sövik]. Dessa trakter ävensom Bredvikmarken något längre i norr och Ervikmarken väster om Trondenes kyrka (jfr nedan under Sands tingslag) blevo så småningom stamhåll för lapparna på denna kant av Hinnön.

Från Sands tingslag omtalas år 1726 tre fjällappar i ”skiellis Vig Marchen” ovan Skjellesviken på *Grytön*. År 1728 flyttade en lapp härifrån ”til Sennien landet paa den Anden side over fiorden”, och 1730 säges det, att han ”tilholder udj Senniehesten”, fjället på Senjens södra udde. ”Paa Sommertinget [1731] som holtes d. 28 Junj paa Lundenes, gjorde fogden til samplig Allmue inden Retten, saa vel söm til Bonde LensManden [tilspørsel] om dem var witterlig, at sig her i Tingstædet nogen finner dette Aar sig opholder enten paa Allmindinger eller paa leylendingernes Grunde: Med deres Reinsdyr, de da vilde Andgive dem og forklare hvad de om en hvers wilkaar [visste] at de nu til schat kunde Andføres.

her til blef Svaret, at disse finner farer fra it Stæd til it Andet hver Aar, saa at Mand lidet kand vide af dem at sige Men af dem som de kand vere bekient dette aar her at opholde sig findes,

Aamund Grimsen findes her dette Aar og andføres til schat 48 s. Per Persen opholder sig dette aar under salig Bræmers i Ervigens Grund, i Kalch dahlen kaldet Taxeres 48.

Jlige Maade er Anders Persen find paa samme Stæd dette Aar. og legges i schat 48.

Knud Andersen lap er i dette Aar her i Tingstedet Andkommen: legges udj 48. Per Peersen som har sit tilhold paa Senniehesten blef lagt i Aar 48 s.

fleere finner Viste Bonde lensManden eller Allmuen iche af at sige at holde sig oppe her i dette tingsted dette Aar”.

Næsta år var Per Persen find i Senjehesten borta; ”ingen hafde formunmed ham i Tingstædet dette Aar, ey heller wiste af ham at sige”.

Från *Dyrö* tingslag berättas år 1735. att Olle Haldvorsen find detta år uppehöll sig ”her paa landet paa dyröen”. Även 1738 hado han ”sit tilhold paa self Dyröen”. Två år senare var han ”en fattig find” och 1743 ”ganske forarmet”.

Till detta tingslag hörde också nuv. Tranö herred, som även omfattar en del av *Senjen*. Härifrån omtalas år 1729, att ”Gumpe [förmodligen skrivfel för Junke] lärs find har sit tilhold over Robbestad i det field”. Robbestad ligger vid Solbergfjorden. Nästa år säger rätten, ”at dem var witterlig at Juncke Lars er liggende med sine Rein over Robbestad Marchen og hand kunde Noch betale 48 s.”, d. v. s. den högsta skatt, som dessa fjällappar brukade få betala. Även nästa år fans han här. Han var tydligen samma person som den nedan s. 78 omtalade Junka-Lars. På Stangeneslandet, den väster om Dyrön utskjutande halvön, sutto 1735 två lappar. År 1737 ”er Olle Olsen find tilkommen og har sit leye under lechangs Marchen [på samma halvö] som og har nogle Reins dyr skatter eftter formuen 32 s.” Året därpå tog han emellertid tillsammans med en annan lapp jord på Vasjord på Senjen ”og der for her udelodes af dette Mandtal”.

Om de fjällappar, som omtalas från Baltestad och Gisunds tingslag, omfattande nuv. Hillesö, Lenviken, Maalselven och Bardo, även gingo ut till Senjen. kan icke med hjälp av dessa källor bestämmas.

Rörande Torskens, Gryllefjords, Bergs och Mefjords tingslag säges år 1724: ”Paa Sommer Tinget dette Aar eftter at Ledingen var Lagt, saa Vel som huus Mends Mandtallet da blef Allmuen saa Vel som Lavrettet af fougden tilspurt, om dem Var witterlig at her udj disse Tingsteder nogen field finner dette aar vare needkommen og sig her ved Söesidderne med deres Rensdyr sig opholder, at de til schat kunde Andføres, hvor Til blef Svared at her i disse Tingsteder er slet ingen af disse slags folch, saa som det er Alt Ved havsiden: hvar de iche kand komme ud”.

Av allt, som i räkenskaperna säges om dessa lappar, som betalade ”fjällfinnsskatt”, framgår, att de voro nomader, som levde på renskötsel. De särskiljas sålunda alltid strängt från ”sjöfinnarna”, som betalade en annan slags skatt av samma art som norrmännens; år 1734 säges t. ex., att i Torsken, Gryllefjord, Berg och Mefjord på yttersidan av Senjen icke finnas andra lappar än ”de faae Söefinnor, som her tilholder og Aarlig har deres huuse [1735: finnegammer] under leyendingernes Grunde: og bliver lagt for leding”. Icke håller år 1720 finnes det där andra lappar än de ”Söefinner som for dagskat og leding ere Taxercede og beboer leilendingernes Grunde”. Så fort en fjällapp sätter sig ned såsom bofast, utgår han också ur detta register och uppföres bland de bofaste norrmännen och sjöfinnarna, varpå ett par exempel nyss ha anförts. Även då en fjällapp tog tjänst

hos en fastboende, utslöts han ur registret, såsom uttryckligen säges om en lapp i Sands tingsted år 1740.

Om dessa fjällappare levnadssätt säges i fogdens förklaring på 10:de posten i räntekammarens "Anteignelser" i hans räkenskaper för år 1720: "Thi det er sandfærdig, at disse fieldfinder maa Regulere sig efter deres Reins dyr, saa at naar de slipper dem om hösten paa fieldet, efter at de har udMelchet dem om Sommeren, løber de da paa deres Egen haand om vinteren af Et field paa et andet at søge sig efter deres føde, og Maa da fieldfinden have Stoer u-mage for at søge op sine Rein igien, og saa flötte sig hvor hand finder dem om foraaret, ofte fra et fougderi i et Andet, Ja paa Sverriges grendser: og at disse field finder [några, som upptagits i föregående års räkenskaper] iche har været indført her dette aar til skatt: er at de iche har været her i fougderiet som finnelægget [specif. n:r 115] liar forklaret, og det var bedre for Landet at de iche komb her need om Sommeren, thi de er en tyngsel for Alhnuen, og opbrender schouven hvor de ere, og i Anden Maader beschadiger den, saa de vil Raade over en hvers leyeboel hvor de opholder sig, Nu med Næver at Rive af Træerne Nu med træskaaler og trouv at hugge, Nu med deris börse at ödelegge hvad de finder, saa de agter ingen tiltale eller Advarsel."

Och 1724 säger fogden i sitt svar på post 13 i "Anteignelserne": "Belangende disse Omstrippende og for Landet meget skadelige FieldLapper: som i det eene Aar er her og det andet Aar der, end i it, end i it andet Fogderie, da har ieg paa ingen anden maade kundet svare Regenskab for dem end skeed er, Og som deres Kongl: Maj:t udi sin allemaadigste Forordning af 27 Septbr 1726 har ladet forbyde at disse Field Lapper iche skal søge Ting, mens i dend stæd udnæfnis it stæd hvor bonde Lensmanden skal annamme deris skatt, saa skal de [den ?] vel Aar efter Aar aftage, thi de agter lidet Fogden og slet intet Lensmanden."

Att de t. o. m. voro nödsakade att uppsöka sina renar "paa Sverriges grendser", betyder tydligen, att de åtminstone ofta måste flytta över till Sverige för vintern, d. v. s. att de voro svenska fjällappar, som väl något år eller några år i sträck kunde vedervåga att övervintra med sina renar i Norge, men likväl esomoftast voro tvungna att flytta över till sin rätta vintertrakt öster om fjällryggen. Härmed sammanhänger, att de alltid uppträda helt plötsligt i räkenskaperna, ofta med en anmärkning, att den och den i år för första gången kommit "ned" eller "ned från fjället", och härmed sammanhänger också, att de så ofta efter några års förlopp åter försvinna ur räkenskaperna. På fogdens fråga efter dem svaras då, att de ingen vet, var de befinna sig, eller att de är o "under fjället" eller "på fjället" eller at "hand avigte Aar var her Mens i winter er hand död paa fieldet [d. v. s. i Sverige] hvor han hafde sit tilhold og berettes om Enchen at hun paa fieldet shal gifte sig igien med en Svensk lap" (Dyrö 1735) o. s. v. Ibland anmälas de också ha flyttat till Ofoten eller till "Kanstad fiorden i Saltens fougderie i lödingens Gield" [på Hinnön] eller till Tromsö Fogderie eller till Lyngen o. s. v.

Ofta händer det emellertid, att de stanna i Senjens fogderi för alltid. De äro då i regeln fattiga och kallas för "utarmed" och "en Stachel". Ett exempel härpå har givits ovan s. 74 och många andra kunde tilläggas. Dessa äro de "norske böydellapper", varom Schnitler så ofta talar och vilkas eländiga liv han skildrar (jfr nedan), men alla dessa "fielddapper" kunna ingalunda vara dylika proletärer, utan en stor del av dem måste man ovilkorligen räkna till de verkliga nomaderna, som efter urgammal sed flyttade mellan Sverige och Norge och ofta kommo ända ut på öarna.

Att de icke voro riktiga norska medborgare, utan i detta avseende främlingar, framgår också av fogdens ovilja mot dem och hans nyss citerade ord, att det vore bättre, om de alldeles "iche komb her need om Sommeren". I en tid, då penningknappheten var så stor, att man för att skaffa kronan pengar måste påhitta sådana skattetitlar som perukskatt och "topskat", d. v. s. skatt på de förnämligare damernas hårprydnader, hade fogden säkerligen yttrat sig på annat sätt om dessa skattedragare, om de verkligt varit norska undersåtar. Den skatt de fått betala, hade väl då också varit större än de 48 skilling, som nu var det högsta beloppet.

Av detta låga skattebelopp får man ingalunda draga den slutsatsen, att de lappar, som flyttade ut till öarna, voro särskilt fattiga. Icke håller de svenska fjällappar, som med sina renar stannade på fastlandet, betalade mera till norska kronan, de flesta t. o. m. mindre, oaktat säkerligen många av dem voro ganska förmögna. De fjällappar ute på öarna, som särskilt angivas som fattiga, fingo betala blott 24 à 32 skilling, t. ex. gamle Niels Aamundsen, som vid sommaringet i Fuskevaags tingslag 1724 angavs "at vere en fattig Mand og haver iche Mehre end Een half Snees Reinsdyr. Kand ey schatte Mehre her end 1 m. 8 s." d. v. s. 24 skilling.

Fjällapparna på öarna i Tromsö amt omtalas för övrigt från denna tid icke blott i fogderäkenskaperna, utan även i en annan källa, nämligen i en av den kände lappmissionären ISACH OLSEN, Thomas von Westens medhjälpare, skriven "Underdanigst Underretning om Nordlandene", vilken är daterad den 27 nov. 1718 och finnes i Kgl. Bibl. i Köpenhamn (Kall. Saml. Folio N:o 228) och i avskrift i Univ. Bibl. i Kristiania (Kildeskriftfondets Sami. N:o 301).

Han säger (s. 2 i avskriften i Kristiania): "J Jbbestad paa den Øe Rolla boer Hr Christen Krog, og Tranens og Dyrøens Kirker hører hannem og til. Finde Fjordene, der inden føre, som og hører dertil, som er Faxfjord, Salangen, Lauffangen, Gradangen og Dradford [tydiligen skrivfel för Gravfjord], skal være et heell sleddt Leffnet der inde hos dem.

Der vanker og Finne Lapper med deris ReinsDjur paa disse Øer, som Rolla, Andorja, Tranen, Dyrøen, og paa den store Senjens Øe, som skal være 12 Mile omkring.— — —

De Svenskes Finne Lappe Byer, der oven före, sees i Kortet, saa og de færdske Vande og Sjøer, som ere mit paa Fjeld Ryggen eller Kjöllens kaldet, — — —

[s. 15] J Qvæfjorden paa samme Øe Hinden der næst ved Thronæs, er og en Gapelan. Der er og Finne Lapper i denne Fjord, men ellers vanker der Finnelapper omkring alt paa denne store Hindens Øe, som skal være til en Snes Mile omkring med deris Reensdjur; meget slette Mennsker; ja ogsaa undertiden paa de andre store Øer der uden före, ogsaa med deris ReensDjur.”

Det finnes vidare bestämda uppgifter om att svenska lappar gingo över till *Hinnön* med sina renar under senare delen av 1700-talet. Härom vittnar följande skrivelse från amtmannen i Tromsö amt till Inredepartementet, daterad den 2 dec. 1872 och tryckt som bilaga n:o 7 till 1887 års stortingspropos. n:o 1, Hovedpost VI, Kap. 9, Tit. 1 (s. 18 f.): ”Ved nærmere at forespørge om denne Sag [spår av gamla lappläger på Hinnön, vilka omtalas i bilagan n:o 6, sid. 17 f.] fik jeg af en paalidelig og förständig Lap ved Navn Henrik Andersen, som nu er Bumann og Jorddyrker, boende paa Husjord, under Gaarden Røberg paa Fastlandssiden af Thronenæs Herred, følgende Oplysninger:

Hans Farfader hed Ole Nilsen, var Fjeldfin fra Jukasjervi i Sverige og eiede omtrent 1,000 Ren. Samtidig med denne Ole Nilsen levede de ligeledes svenske Lapper Paul Alet, Per Paulsen og Knud Aanet her, som efter Beretterens Udsagn eiede flere Tusinde Ren. Samtlige disse 4 Lapper laa stadig hver Sommer med sine Ren paa Hindøen, ligesom deres Forfædre havde gjort før dem. Men ikke atene om Sommeren betede de der, ogsaa om Vinteren pleiede ialfald nogle af dem af og til at ligge over paa Hindøen med endel Ren. Da Ole Nilsen blev ældre og fandt Nomadelivet anstrængende, tog han Rydningsseedel paa Pladsen Husjord og blev fastboende der. Sine Ren havde han fremdeles gaaende dels paa Hindøen, dels paa Fastlandet, dels i Sverige. De bevogtedes, efteråt gamle Ole Nilsen söm anført var bleven fastboende, dels af hans Søn Anders Olsen, dels af andre Lapper. Da Ole Nilsen døde, övertog Anders Pladsen og havde fremdeles sine Ren for det meste paa Hindøen. Det gik imidlertid i Anders's Tid lidt efter lidt ud med Renholdet, dels fordi Anders ikke kunde skaffe paalidelige Vogtere, dels fordi de fastboende paa Hindøen tiltog i Antal og fortrængte Lapperne. Anders Olsen lever endnu nogle og niti Aar gammel som Kaarmand paa Husjord, som er övertaget af hans Søn ovennævnte Henrik Andersen, som nu efter eget Sigende blöt eier 10 å 20 Ren.

Han tillagde, at de ovennævnte 3 gamle Lapper Paul Alets, Per Paulsens og Knud Aanetsens Efterkommere ogsaa efterhaanden dels have mistet mange Ren, dels ere blevne fastboende, hvilket er Grunden til, at der nu i endel Aar dels ikke er ført, dels kun er ført faa Ren over til Hindøen,

Beretteren bemærkede forøvrigt, at det var en blandt Lapperne vel kjendt Sag, at de fra Alderstid havde betet paa Hindøen — — —.”

Även från *Senjen* erhåller man tydliga och klara uppgifter ur liknande källor

om de svenska lapparnas flyttning till ön vid samma tid. Härom upplyser 1897 års lappkommissions Indstilling, sid. 81): "En 70-aarig Føderaadsmand, Gunder Gundersen Græsmyrskogen, boende paa Senjenøen, hvor han er født af lappiske Førelde og hvor han har boet at sin Tid, forklaredo [inför kommissionen år 1898]:

Hans Fader, der döde, da Sønnen var 10 Aar gammel, havde oprindelig været svensk Flytlap. Faderen havde fortalt ham, at svenske Flytlapper i 2—300 Aar havde brugt at flytte ud paa Senjenøen med sine Ren om Vaaren og tilbage om Høsten til Sverige. Saaledes nævntes som saadanno Lapper hans Morfader Anders Persen og Ole Amundsen og Junka-Lars (om vilken se ovan s. 74). Siden Faderens Død havde ogsaa hans Morbroder Ole Andersen, der saavidt han erindredo döde for omkring 20 Aar siden i 80-Aarsalderen som fastboende paa Senjenøen, fortalt ham det samme. Ogsaa Ole Andersen havde oprindelig været svensk Flytlap.

Gunder Lasse Olsen Tømmerbakken, 50 Aar gammel, Gaardbruger paa Senjenøen, Søn af Ole Gundersen Tømmerbakken, som er født i Sverige i 1812, oplyste, at hans Fader, som nu var syg og blind, saa han ikke kunde mode for Kommissionen, havde meddelt ham følgende:

Hans (o: Gunders) Farfaders Moder med 4 Sønner fulgte i Begyndelsen af Aarhundredet svenske Flytlapper til Senjenøen, hvor han tog fast Bopæl. Ingen af hendes Slægt havde siden ernæret sig som Flytlapper, om de end havde haft Ren, som om Vinteren havde været sendt til Sverige med svenske Flytlapper.

Han (Gunder) kunde selv mindes 40 Aar tilbage, og i denne Tid havde der hvert Aar kommet svenske Flytlapper med Ren til Senjenøen om Sommeren. Af ældre Folk og særlig af sin Fader havde han hørt, at det samme skal have været Tilfældet, siden hans Familie flyttede til Senjenøen, ligesom at der ogsaa før den Tid skal have været svenske Flytlapper paa Senjenøen. Dog havde han ikke hørt fortælle, hvorlænge dette skulde have fundet Sted, særlig ikke at det skulde varet i 2—300 Aar, saaledes som af hans forannævnte Farbroder, Gunder Gundersen, forklaret."

Gentemot dessa vittnesmål kunde man vilja sätta ett sådant, avgivet inför samma kommission av en bonde, en 75-årig födorådsman, som var född och hela sitt liv hade bott på Finfjordeidet söder om Kistefjeldet i Lenvik. Han berättade (ibid., s. 88 f.): "Han kunde fra sin 8—10 Aarsalder erindre, at der opholdt sig paa Senjenøen 4 Lapper, nemlig Anders Paulsen Grønli, Thomas Larsen Grønli, Gunder Larsen Græsmyrskogen og Ole Larsen Græsmyrskogen, hvilke boede paa Eiendemme tilhørende Staten. Saavidt han vidste, var de i sin Tid komne fra Sverige, men havde taget fast Ophold paa Senjenøen, hvor de blev boende til sin Død. De brugte hver Høst at jage sin Ren over Gisund ved Finsnæs til Fastlandssiden, hvorfra svenske Flytlapper medtog dom til Sverige, og hvorhon de atter bragte dem tilbage om Vaaren, idet Eierne saa igjen førte Ronon over til Senjenøen for Sommerbeitning. Han kunde ikke erindre, at svenske Flytlapper i hans Barndom flyttede over paa Senjenøen for der at søge Beite for sine Ren.

Derimod kunde han erindre, at svenske Flytlapper holdt til paa Fjeldene paa Fastlandssiden, særlig paa Kistefjeld og Fagerfjeld. Han har ikke hørt af gamle Folk, at Flytning af svenske Flytlapper til Senjenøen skal have fundet Sted før hans Tid. Naar saadan Flytning er begyndt, kunde han ikke nærmere angive." Vid detta vittnesmål bör emellertid anmärkas, att vittnet icke bott på själva Senjen, utan ett stycke in på fastlandet. Han kan därför omöjligen ha fått den intima kunskap om förhållandena på ön som de nyss anförda vittnena, vilka dessutom själva voro av lappstam, och man kan därför inför deras vittnesmål icke fästa så stort avseende vid hans.

Ännu mindre avseende kan tydligen fästas vid en på samma ställe anförd förklaring af kommunalordföranden i Hillesö, som erkänner sig sakna personlig kännedom om fjällapparnas flytning till Senjen, men dock är "tilbøielig til at antage", att svenska fjällappar först omkring mitten av 1840-talet började flytta över till Senjen över Gisund. Något bevis för detta sitt antagande synes han ej ha presterat.

Rörande fjällapparnas flytningar till de nordligare öarna i Tromsø amt innehålla, såsom redan påpekats, de eljes så värdefulla fogderäkenskaperna från första hälften av 1700-talet ingenting. Att renskötsel likväl förekom även på dessa öar, intygas emellertid av andra källor. Vid tinget på Elvevold med Helgø tingsteds allmoge den 27 okt. 1741 förekom således (enligt Justitsprotokoller for Tromsø Fogderi 1729—1744, fol. 182 verso; Thjems Stiftsark.) ett mål mellan "Aamund Siursen find Søer grundfiord" på Ringvatsön och "Lars Peersen find stoer steen Næsset udj Ulsfiorden", därför att denne senare "skal have skaatten 2de af hans Simle Rein [renkor] som gich paa Ringöen", d. v. s. *Ringvatsön* eller möjligen Renön. Emellertid var käranden möjligen blott sjöläpp, om också hans renägareskap visade, att han åtminstone härstammade från fjällappar.

Underrättelserna om fjällappars renskötsel på *Kvalön* gå med säkerhet tillbaka till 1700-talet. Den år 1897 tillsatta norska lappkommissionen utfrågade år 1898 bl. a. också de på Kvalön liggande svenska lapparna, huruvida det funnits fjällappar där före en Per Prost, som på 1830-talet och kanske också senare under längre tid vistats på ön. Dessa kunde dock "intet Bidrag yde til Spørgsmaalet om, hvorvidt der havde været Lapper paa Kvaløen før Per Prost, uden forsaavidt som de havde hørt, at saa skulde være Tilføldet allerede længe før Prosts Tid, nemlig paa en Tid, da der kun fandtes nogle faa Gaarde paa Kvaløen" (1897 års kommissions Indstilling, s. 88). Vidare: "En 78-aarig Gaardbruger i Tromsøundet, der i 32 Aar havde været Lappeopsynsmand ved Rystømmen, forklarede, at efter livad han har hørt fortælle, skal der før Per Prost have været en Mand, som holdt til paa Kvaløen med Ren. Denne Mand skal have baaret Navnet Per Figenskoug og antoges at have været Lap. Hvor han var fra eller kom fra, vidstes ikke. Denne Per Figenskoug opholdt sig paa Øen nogle Aar baade Vinter og Sommer, men flyttede saa til Balsfjorden. Senere kom saa til Kvaløen den tidligere nævnte Per Prost" (ibidem, s. 87). Ordföranden i Hillesö förklarade, att "da han kom

til Kvaløen i 1854, opholdt sig der Enken efter Per Prost, som da af de Fastboende opgaves at have været den første Ronlap, som var kommet til Øen. Foranlediget ved, at de paa Kvaløen besøgende Lapper paaberaabte sig]Rester af gamle Rengjærder i Strømsdalen og mellem Kattfjord og Kalfjord som Bevis for ældre Lappebesøg, oplyste Ordføreren, at han kjendte disse Levninger, men at han var overbevist om, at de ikke var ældre end i Høiden 40 Aar (jfr. dog Förhandlingsprotokollen, Side 24—25).” Då dessa förhandlingsprotokoll icke äro tryckta, kan man tyvärr icke avgöra, om icke de på s. 24—25 anförda omständigheterna möjligen äro av avgörande betydelse för frågan om renskötelsns ålder på Kvalön. I alla händelser torde man omöjligen, även efter ett studium av övriga inför kommissionen avgivna vittnesmål från denna trakt, kunna instämma i kommissionens yttrande s. 88: ”Efter disse samstemmende Oplysninger forekommer det Kommissionen, at det ikke kan være synderlig tvivlsomt, at den første Lap er kommen til Kvaløen i 30-Aarene” av 1800-talet.

Inför de fakta, som ovan anförts från första hälften av 1700-talet, får man således icke tyda Schnitlers tystnad angående rensköttsel på öarna därhän, att någon sådan icke på hans tid förekommit. Man får i stället söka förklara, hur det kunde komma till, att Schnitler icke nämner något om den, oaktat den faktiskt förekom. Förklaringen ligger i själva verket nära till hands. Schnitlers egentliga uppgift var att studera förhållandena i gränstrakterna i och för den blivande gränsregleringen, men öarna hörde icke till gränstrakterna. Även på den tid, då Sverige tvistade med Danmark—Norge om väldet vid Ishavet, framställdes från svensk sida inga pretentioner på välde över öarna, oaktat många svenska skattedragare, sjöfinnar, sutto där. Det var således naturligt, att Schnitler skulle behandla öarna mera en passant och att han fördenskull aldrig utlyste officiella sammanträden på dem, där han enligt sitt vanliga schema kunde få utfråga allmogemännen, både lappar och bönder. Han inskränkte sig i stället till att av prästen (så på Hinnön) eller av sorenskriveren (så på Senjen) erhålla en mer eller mindre noggrann skildring av trakten. Det är blott för öarna fr. o. m. Kvalön vid Tromsö mot norr, som han vid sammanträden på fastlandet av allmogemän erhåller beskrivningar med ganska detaljerade upplysningar om den fastboende befolkningen. Några frågor om eventuellt ditflyttande fjällappar framställer han emellertid icke — och får sålunda icke heller några svar rörande dessa ting.

På Schnitlers tid vistades det enligt hans egna uppgifter trenne slag renägande lappar i Tromsö amt.

För det första de svenska ”östlapparna” från Torne lappmark.

För det andra några få norska östlappar — år 1743 endast sju familjer, en i Sör-Reisens fjäll och de övriga i Malangen. Dessa flyttade mellan Sverige och Norge på fullständigt samma sätt som de svenska östlapparna, men betalade skatt till Norge, besökte de norska tingen och gingo till nattvarden i norska kyrkor. Att de till alla delar voro ett med de svenska östlapparna, framgår för övrigt

därav, att alla de norska östlappar, som figurera som vittnen i Schnitlers protokoll, voro födda av svensk-lapska föräldrar. Det 14:de vittnet i Senjens Fogderi är ett av dem. Han vittnar (IV, s. 67), att han "er födt paa Tromsens Felde i Norge af Svenske Lappe-Forældre, döbt i Tromsøe Kirke, hos hans Forældre i Norge opfödt, i sin Christendem noget af Bønder-Folk, noget af den Norske Missionaire oplærdt, over 40. Aar gammel, gift med en Svensk Lappe-Kone, og af en Svensk Præst i Torne Lapmark Jokaskervs LappeKirke ægte-vied". Hans fader hade likaledes betalat skatt till Norge. En annan, 15:de vittnet, vittnar s. 68, att han är "födt i Sverrigs Torne Lapmark i Granskougen 1. Dags Reisse Norden for Jokaskervs LappeKirke af Svenske Lappe-Forældre, döbt i bem:te Jokaskervs Kirke, opfödt hos hans Forældre, kommet hid til Norge, da han var 26. Aar gammel, i sin Christendem af den Norske Missionaire oplærdt, 50. Aar gammel, gift med en Svensk Lappe-Kone, og af en Svensk Præst ægte-vied." Den tredje, 17:de vittnet i Malangens fjord, berättar s. 100, att han är "födt i Torne Lapmark af Lappe Forældre, döbt i Jokaskervs LappeKirke, hos hans Forældre i Torne Lapmark opfödt, i sin Christendem i Sverrig oplærdt"; även hans fader hade skattat till Norge. En broder till honom, 19:de vittnet (s. 103), hade varit svensk östlapp, men var nu utarmad och hade blivit norsk "böydelap". Den fjärde norska östlappen slutligen, 18:de vittnet (s. 102), var "födt paa den Svenske Side, 2. Miile nær Field-Ryggen af LappeForældre, döbt i Jokaskervs Lappe Kirke, hos hans Forældre opfödt, i Sverrig i sin Christendem oplærdt af den Svenske Klokker". Även detta vittnes fader hade skattat till Norge. Om de återstående tre norska östlapparna också haft tillfälle att framlägga sina personalia inför Schnitler, skulle de förmodligen ha innehållit ungefär detsamma, d. v. s. de skulle ursprungligen ha varit svenska fjällappar, som av en eller annan anledning — förmodligen för att känna sig tryggare inför de norska myndigheterna — börjat betala skatt till den norska kronans rättsinnehavare.

Det tredje slaget renägande lappar i Tromsø amt utgjordes av ett litet antal fattiglappar, vilka sedan sin välmaktstid som svenska fjällappar hade kvar några få renar, som de om hösten sände till Sverige med de överflyttande fjällapparna och återfingo på våren. Åtminstone en del af dessa "Norske Böyde-Lapper" skötte sina renar själva om sommaren, vilket framgår av några uppgifter hos Schnitler. Sålunda säger han vol. IV, s. 19 f. rörande detta slags lappar i Gratangen och kringliggande fjordar:

"Norske Böyde- eller Field-Lapper blive her og stadig i Norge, og tilholde enten i Kongens Alminding, eller paa Bøndernes Felde, en deel have Bøndernes Forlov hertil, en deel ikke; Af disse Böyde-Lapper siger LaugRettet, at Mangfoldige fra Sverrig hidovor kommo udarmede, hvoraf nogle trygle [tiggå] sig frem fra et Sted til andet, at det ret besværges Almuen; Om Vinteren sidde de ved Fiordene og fiske, og brugo Skougon, som dem lyster, uden at spørge Bonden, paa den Tid, (om Vinteren nemlig), de deres Reen med de Svenske Østlapper til Sverrigs Lap-

mark have oversendte; Om Sommeren, naar de ved de Svenske Øst-Lapper have faaet deres Reen tilbage, ligge de i Fjeldene, hvor de vill, uden Lov; Nogle af disse Böyde-Lapper have nu nogle Reen, nogle Ingen: de som have Reen, siger Laug-Rettet, svare til den Norske Foged Skat aarlig, à 24. 32. og 48 s. hver, efter sin Leilighed.” Deras antal i Gravfjorden—Salangen var 49 familjer (s. 18).

I Sör-Reisen och Malangen funnos också några få sådana ”Böyde- eller Field-Lapper, som bli ve stadige her i Norge, nære sig deels af deres Reen-Dyr, hvilke de imod Vinteren med Øst-Lappene oversende til Sverrigs Torne Lapmark, og om Vaaren faae derfra tilbage, deels leve af Fiskerie i Fiordene, deels af Arbeide for Bönderne” (s. 50). Deras antal var 9 familjer. En sådan bygdelapp vittnade, att han ”holder stadig til her i Norge paa MiddagsField i Kongens Alminding paa Søndre Side af Reisens Fiordz Botten om Sommeren med nogle sine Reen, om Vinteren sidder han neere ved den Norske Reisens Fiord, da han til Sverrig har sine Dyr oversendt, og nærer sig af Fiskerie i Fiordene, og Arbeide til Bönderne” (s. 51 f.). Han var född i Salangen av svenska lappföräldrar och var döpt och upplärd i sin kristendem i Norge.

Samma förhållande ägde rum i Balsfjorden, där en ”Norsk Böyde-Lap” önskade få behålla det betesland han som svensk fjällapp haft på Skiönna-vardo (jfr ovan s. 63) ”for at føde sine faa Reen derpaa om Sommeren” (s. 135). I Balsfjorden funnos 3 sådana fattiglappar, i Ulfsfjorden 4, i Lyngen 6 och i Nord-Reisen 7.

Till denna kategori av lappar hörde tydligen också de, om vilka RHEEN talar år 1671: ”Fürüthan desse lappar eller Skrijkfinnar [fastboende sjöfinnar], äre och [i Norge] någre fåå Rätte lappar, som föda sigh alleena af Reenar, som Swänske lapparna, doch äro the mäst fattige och af ingen stoor förmögenhet” o. s. v. [hela yttrandet anført ovan sid. 17].

Endast lappar av dessa trenne kategorier ägde på Schnitlers tid renar i Tromsö amt. Att döma av de föreliggande underrättelserna, både hos Schnitler och andra, ägde däremot de egentliga, fullt bofasta sjöfinnarna i dessa trakter inga renar, utan levde, såsom det ofta framhäves, på fullständigt samma sätt som ”andra bönder”. Det var, såsom för övrigt redan ovan sid. 6 påpekats, en stor och bestämd skillnad mellan dessa västligare och sydligare sjöfinnar och sjöfinnarna i nuv. Finmarkens amt, vilka ännu på 1700-talet också idkade renskötsel i icke alltför obetydlig skala.

Även dessa omständigheter tala således med bestämdhet emot det antagande, som göres i 1897 års lappkommissions Indstilling, tryckt 1904, sid. 92, där det säges, att ”det er visselig ialmindelighed norske Sjølapper eller saadanne Lapper, .som har slaaet sig ned paa Øerne som Fastboende, som ved siden af sin øvrige Næring dersteds har udøvet Renbeitning. Derpaa kan en og anden nomadiserende Lap være kommet ud paa Øerne og have holdt til der Aaret rundt. De egentlige svenske Flytlapper maa antages i en senere Tid at være begyndt at trække

over paa Øerne, hvor de tildels er forblevne i nogle Aar, enten som Nomader eller som Fastboende, i det de isaafald samtidig har holdt endel Ren". I de förhandenvarande källorna torde ingenting kunna uppletas, som talar härför. Det är i stället så, att särskilt de renägande lappar, som på Schnitlers tid vistades i Tromsö amt och räknades för norska undersåtar, i alla de talrika fall, där man kan undersöka förhållandet, voro f. d. svenska fjällappar. Man kan därför med full trygghet påstå, att också de renägande lappar, om vilka inga närmare personuppgifter lämnas, voro f. d. svenska medborgare och att det vid denna tid överhuvudtaget icke fanns några verkliga norska renägande lappar i dessa trakter, d. v. s. lappar, som under flera generationer såsom norska undersåtar idkat renskötsel eller ägt ett väsentligt antal renar. Bevisningsskyldigheten åligger här tydligen den, som påstår, att det omkring tiden för avslutandet av gränstraktaten 1751 här fanns norska renägande sjöappar och att också de renlappar, som fogderäkenskaperna och Isach Olsen omtala från öarna i Tromsö amt, voro gamla norska undersåtar.

Varifrån skulle för öfrigt dessa renägande norska lappar ha fått sina renar? Icke lära de väl ha kunnat få dem genom köp eller genom någon skattekrävningensrätt såsom hålogalänningen Ottar på kung Alfreds tid. Därtill voro dessa lappar utan tvivel för fattiga, för svaga och initiativlösa. Återstår då, att de fått dem genom arv. Men då måste deras fäder ha varit fjällappar, och fjällapparna ansågos sedan länge tillbaka som svenska undersåtar, enär de under större delen av året vistades öster om Kölen och betalade hela sin skatt eller åtminstone större delen därav till Sverige. En och annan norsk sjöapp kunde visserligen ha tjänat ihop dem såsom dräng hos fjällappar eller fått dem genom gifte med någon fjällappflicka, men dessa undantag kan man ju ej upphöja till regel.

Renskötsel kan för övrigt icke existera någon längre tid i oavbruten följd på öarna i Tromsö amt utan flyttning till fastlandet, d. v. s. Sverige, enär vinterbetet på öarna i langden är otillräckligt, något som visas av upprepade erfarenheter från senare tider.⁸³ Från vilken tid än renskötsel på öarna omtalas, förutsätter den alltså överflyttning till fastlandet och Sverige för vintern, d. v. s. att vederbörande lappar under större delen av året vistades i Sverige och således enligt det före 1751 års traktat vanliga föreställningssättet voro svenska lappar. Vistelsen på öarna erbjuder och erbjöd emellertid den fördelen framför vistelsen på fastlandet, att öarna icke äro så hemsökta av varg och andra för renskötseln farliga rovdjur. Det är därför icke underligt, att många lappar också försöka övervintra där. Snart nog är emellertid vinterbetet slut på öarna, och då måste gamla flyttningen till fastlandet åter vidtaga. Flyttningen till öarna får således lätt en något annan karaktär än den mellan skogslandet och fjällen, vilket yttermera framhäves därav, att lapparna då och då av den ena eller andra orsaken underlåta att flytta ut till Öarna för några år. Särskilt under äldre tider, då utrymmet för sommarbetet

på fastlandet icke var så strängt upptaget både av bönder och lappar som nu, kunde dylika mellantider ofta förekomma. Sådana periodiska uppehåll i flyttningen kunde emellertid naturligtvis icke förta dess hävd.

De trakter i svenska Lappland, från vilka de överflyttande lapparna kommo,

angivas ganska noggrant i de Schnitlerska protokollen. De lappar, som uppehöll sig om sommaren i Susendalen i Vefsens fjäll, vistades sålunda på vintern i Åsele lappmark (3:dje vittnet i Helgelands Fogderi), likaså de som vistades i Krutfjeldene, Vaagvasfjeldet och Hatfjeldet (4:de vittnet). Ranens fjällappar kommo från Lycksele lappmark (9:de vittnet). Beierens fjällappar tillhörde Sörvästerbyn och Saltdalens fjällappar Nordvästerbyn i Pite lappmark (jfr ovan s. 31); dessa byar finnas ännu kvar i Arjeplog. Foldens, Sagfjordens och Tysfjordens fjällappar kommo från Lule lappmark (III, ss. 150, 139, 177). Ofotens fjällappar hörde hemma i Jukkasjärvi (III, ss. 222, 249), men delvis också i nuv. Gellivarc (se ovan s. 48). Rörande de trakter, från vilka fjällapparna kommo till Tromsö amt, ger följande vittnesmål besked (V, s. 402): "Norden-fra at reigne, saa komme Part af de Enontekis-Lapper om Vaaren neer til Reisens- Part til Löngens- Part til Ulfs- og en Part til Bals-Fiordene i Tromsøens Fogderie; Paa hvilket sidsto Sted de Rigeste af Lapperne skal tilholde; Fra Jokasjarfs Lappe-Hoved-Sogn ligge og nogle ved sidstbenævnte Balsfiord, nogle ved Malangens-Fiord, andre ved Reisens-Fiord, og saa videre Söer ad i Senniens Fogderie" Till trakterna öster om Nord-Reisen kommo enligt Schnitler endast Koutokeinolappar (V, s. 392): "De Øfrige af Koutokeino [som icke komma till Alten] söge ned til Tromsøens Norske Fiorder nordest i Nordland, nemlig i Qvæningen, Oxfiord, Strömsfiord, Reisens Fiord", jfr härom nedan.

Även i några andra gamla papper träffas uppgifter angående de trakter i Norge, till vilka överflyttningen skedde från svenska sidan. Särskilt må anföras, att vid tinget i Enontekis den 5 febr. 1754 en lapp från Peldojerfs lappby förordnades till "Länsman öfwer dem af Lappallmogon uti Peldojord och Sondowara, af Enontekis Lappmarck, som äro wane, at, höst och wår, öfwerflytta till Norrske Siöstranden samt fjordarne Kaiwouno eller Kofjorden, Raisen, och Nawuono eller Qwenanger." En annan lapp skulle ha inseende "öfwer Lappallmogon af Enontekis och Raunala by, som wahne äro, at, höst och wår öfwerflytta, til Norrske sidan samt fiordarne Patswouno eller Balsfiorden, Muskawouno eller Uls-

fjorden, och Liungen eller Linkiö" (QVIST och HELLANT, "Berättelse om Tärneå Lappmarcker", bil. lit. O). Den sistnämnda byn, Raunala eller Rounola o. dyl., omfattade fjällapparna i Enontekis, både i den nuv. svenska och nuv. finska delen av socknen. "Peldojerf" synes från början ha omfattat uteslutande skogslappar inom östra delen av nuv. finska Enontekis runt kartornas Peltovuoma m. m., men omfattade vid nu ifrågavarande tid tydligen också några fjällappar. Samma förhållande egde rum med "Sondovara", som hade sitt namn efter ett berg i närheten av Suantojärvi väster om finska Enontekis kyrka och som förmodligen från början likaledes varit blott en skogslappby, men senare övergick till en by av fjällappar med områden dels inom nuv. finska Enontekis, dels också inom den nuv. svenska delen av socknen eller Karesuando. Vid tinget i Enontekis den 6 febr. 1671 "bleff ransakat om dhe Träsk och Lägenheeter, hwar och en brukar, och om någre öde liggia". Det befanns då, att till Sondawara by bl. a. hörde följande sjöar, som ligga i nuv. Karesuando socken: "Kiälota Järfwi, d. v. s. Kellottijärvi, och "Manna Järfwi", Mannajärvi, väster om Karesuando kyrka; "Karissoua Elff", varmed närmast torde avses Kaarevuopio invid kyrkoplatsen; "Rådas Järfwi" = Ruodusjärvi; "Tullingsuande" någonstädes i närheten av Tuulinkivaara; "Luongas Järfwi" = Luongasjärvi; alla de tre sistnämnda sydsydost om kyrkan. En mycket väsentlig del av byn låg således inom nuv. Karesuando, och det var således även i vår nuvarande mening svenska fjällappar, som några decennier senare plägade härifrån överflytta till Kvænangen.

Under äldre tider synas egorättsförhållandena i avseende på beteslanden ha varit ganska noggrant bestämda och iakttagna, även för sommarbetestrakterna på norska sidan, jfr t. ex. det ovan s.64 relaterade målet av år 1732. längre fram i tiden utvecklade sig emellertid en ganska stor godtycklighet vid flyttningarna, så att de gamla gränserna mellan skattelanden och t. o. m. mellan de olika lappbyarna, åtminstone inom Enontekis, till stor del försvunno. Häröver klagar ER. J. GRAPE i sin beskrivning över Enontekis socken i Vet. Ak. Handl. 1803. s. 275: "Hvarje by hetes väl hafva sin serskildta tract, och hvarje Lappe sitt serskildta skatteland, men intetdera är genom råmärken utmärkt, och de fläste göra nu mera intet afseende på gammal häfd, utan flytta efter behag, ifrån ena byen till den andra, hvilket kunde och borde förekommas, såsom föranledande till flere oredor så emellan dem sjelfve som för Prästen." På samma sätt i ett något äldre manuskript av honom, daterat dec. 1794 (i Hülpherska samlingen å Gymnasiibiblioteket i Vesterås): "Men att så skatt- som oskattlagde Lappar, utan föregången vederbörlig undersökning eller erhållet tillstånd dertill, årligen flytta ifrån ena Lapp-byen till den andra, det både kunde och borde förekommas", etc. Att lapparna för övrigt även på andra håll gern växlade sommarvistelseort, ses av ss. 40 f., 55, 61 ovan.

Tiden för flyttningen över gränsen.

I de Schnitlerska papperen anges i allmänhet även tiden för överflyttningen mycket noga. särskilt för de trakter, där lapparna under någon längre tid uppehöll sig i Norge. Samtidigt ger Schnitler också på några ställen viktiga upplysningar rörande det sätt, på vilket flyttningen ägde rum.

För Susendalens fjäll i Vefsen gällde enligt tredje vittnet i Helgeland följande tider: ”Hand farer om Helgemæs-tiider Nembl: först i November [1 nov.] her fra Norge over til Sverrig, og kommer til bage om Korsmesse nembl: först i Majj-Maaned [8 maj].”

Fjärde vittnet i Helgeland, vilken innehade Krutfjeldene, Vaagvasfjeldet och Hatfjeldet i Vefsen, flyttade på samma tider som den föregående.

Elfte vittnet darsammastädes, vilken innehade Virvandet och Virvandsfjeldet i Ranen, flyttade liksom hans stamförvanter på nu v. svenska sidan om gränsen ”her fra over til Sverrig ved gamble helgemæs-tiider i November [varmed förmodligen menas 1 nov. efter gamla stilen = 12 nov. efter nya stilen] og kommer til Norge til bage i Maj maanet.”

Fjällapparna i Beieren flyttade enligt första vittnet i Salten. med vilket övriga vittnen i trakten instämde, på samma tider som de föregående: ”Hand Farer om Helgemæs-tiider, nembl: först in November her fra Norge over til Sværrig, og kommer tilbage om Korsmæs nembl: först in Maj Maaned.”

Lapparna i Saltdalens fjäll ”ere nödte til, om Hösten om Helgemiss Tider at fare over til Sverrig, hvor mangfoldig Gran-Skoug er, og om Vaaren om Kaarsmisse Tider maa de være herover i Norge, som da er den Tid, at Reenen kalver” (III, s. 53).

I Folden berättades, att ”de saa kaldede Øst-Lapper, som overvintre i Sverrig, og om Vaaren komme o ver Iisfonden, eller Iiskiölen, nær denne Böyd og sidde paa denne Böyds Fielde kun en 3. à 4. Uger, siden herfra tilbage flötle over Iisfonden til Verri-Vatten” (III, s. 92). Vid sammanträdet, som hölls den 25 juni 1743, var en östlapp närvarande, en annan sades ännu icke ha kommit över ”Iiskiölen”.

Lapparna på Hammeröns fjäll uppehöll sig i Norge från den 17 juni till den 12 augusti, högst 8 veckor, jfr ovan s. 43.

Rörande lapparnas överflyttningstider i de nordligare delarna av nuv. Nordlands amt och de sydligare delarna av Tromsö amt lämnas inga närmare upplysningar. Följande detaljer må dock anföras:

I en som bilaga lit. F. till vol. III bifogad skrivelse från missionären Jens Kildal i Tysfjorden säges: ”Den største deol af de Svenske lapper ligger paa den österste side af Field-ryggen, om sommeron, men nogle faae af dem, kommer dog, i [oläsligt ord], og i u-orden ned til Voros fior-botner om Vaaren, hvor de kand ligge en 14. dagen tiid, indtil sneen tager noget af i Fieldene, end merkes paa ad-

skilligt, (: skiönt ingen gaar op til fioldryggen og ser de svænske lappers boepøle :) at dog, en del af dem ligger, en liden tiid, om sommeren, paa den Vesterste side fiold-ryggen.“ Jfr ogsaa den ovan s. 42 avtryckta oppgiften.

Den præktiga gråsvåxten på edet mellan Harjangen och Gratangen härledes vol. IV, s. 13 därav, att ”Lappene ligge der heel tiilig om Vaaren, med deres Reen, hvoraf Jorden göres saa frodig”.

Den 28 aug. 1743, då sammanträdet i Sör-Reisen börjades, omtalades, att de svenska östlappar, som på sommaren ligga i det ovan sid. 54 omtalade beteslandet Lodnogietke mellan Lavangen och Salangen, ”ere alt herfra flöttede Øst-ad”.

Om östlapparna ”af Malangens Fielde” heter det vol. V, s. 411 f.: ”Disse Jokasjarfs Lapper fare Østen-fra om Kaarsmisse, og nogle derefter, over Fiold-Kiölen, og holde sig der nogle Uger nær ved Kiölen paa dens Vestre Side, siden flytte de neer, imod Fiord-Botten, en 8 Dage omtrent for S:t Hans Tid, blive en 4 Uger meer og mindre, herneere, og flytte op imod Kiölen igien, og ligge der en Tid lang, men 8:de Dage omtrent for Mikkelsmiss [29 sept.] fare de over Kiölen tilbage i Sverrigs Lapmark.” Härmed överensstämmer, att de flesta svenska lappar icke kunde komma ned till sammanträdet på Sultenvik den 9 sept. 1743, enär de voro för långt borta. Blott en av dem var närvarande och ”berettede om de andre Svenske Østlapper, som allerede vare faren Øst-over, at, efter det bekomne budskab om Majorens Komme, havde de gerne villet möde hannem, og ventet efter hans Ankomst: men fordi det leed saa længe ud paa Hösten, maatte de endelig före deres Reen Øst-over” (IV, s. 95).

För Enontekis lappar, vilka om sommaren kommo till Balsfjorden, Ulfsfjorden, Lyngen och Nord-Reisen (jfr ovan sid. 84), gällde följande flyttningstider: ”De fare Østen fra over Fiold-Kiölen neer til den Norske Söe Kant [d. v. s. kusten ute vid segelleden] en Deel om Kaarsmiss, en Deel mitt i Maj., en Deel om Pintze-Tid for og derefter alt til S:t Hans Tid; paa Vejen fra Kiölen til Söen tilbringe de 2 à 3 Samdyng [dygn], og ligesaa lang Tid paa TilbageReisen; En deel af dem blive nu ved den Norske SöeKant til S:t Olufs Tid [29 juli], en deel til Bartholomæi [24 aug.] og derefter til sidst in augusto” (V, s. 409). Detta vittnesmål upptogs under maj månad 1745 i Lyngsbotten; under tiden 16—28 maj kommo inalles 18 Enontekislappar dit, efterskickade av Schnitler.

Jämför härmed ett vittnesmål, avgivet i Lyngen på sammanträdet den 17—26 okt. 1743: ”De nærmeste Østlapper i Sör ere de af UlfsFiordens Fielde; de i Nord nærmeste ere de i Reisens Fielde; Disse Østlapper fare om Mikkelsmiss Tider [slutet av sept.] fra Fiordene ad Kiölen, og holde sig en Deel deraf paa den Norske Side nær Kiölen til Helgemiss, primo Novembris: men de som have FiskeVande i Sverrig, fare strax over Kiölen didhen; Om Kaarsmiss den 3 Maj: komme de tilbage ad Kiölen paa den Norske Side, og flötte efter Haanden ned ad de Norske Fiorder” (IV, s. 224). Med dessa uppgifter stämmer det, att inga östlappar kunde komma ned till sammanträdet i Balsfjorden den 18 sept. 1743, enär de ”sagdes

nu allerede at være fløttet saa langt Øst-over, at man ei kunde naae dem" (IV, s, 106 f.). Icke håller på de närmast följande sammanträdena i Ulfsfjorden, Lyngen och Nord-Reisen träffade Schnitler några östlappar.

Även i några andra norska 1700-tals manuskript träffas man endel upplysningar rörande lapparnas flyttningstid, vilka väsentligen överensstämma med vad man finner hos Schnitler.

Sålunda skriver prosten i Helgeland ANDERS DASS i en "Embeds Erklæring — — — om Aarsagen til Fin-Lappernes Overflytning til Sverrig, og det allerbequemmeligste Middel til Fin-Lappernes grundige Oplærelse i Christendemmen", daterad Alstahoug den 2 jan. 1716, på följande sätt: "Lapperne i Nordlandene reiser" her ifra Norrig i September eller October Maaned over til Sverrig; derfra komme de hidover igjen udi April eller Maj Maaned, og bliver saa her Vaaren, all Sommeren og ud paa Hösten till i September eller October Maaned, da de farer over igjen til Sverrig" (s. 79 i Kildeskriftfondets Saml. n:o 313 å Kristiania Univ. Bibl., kopia av n:o 421⁴ i det Holstein-Ledreborgske Bibl. og Manuskriptsaml. i Köpenhamn). Dessa uppgifter gälla säkerligen närmast lapparna i V ef sen och Ranen, vilka lågo närmast till prosteriets huvudort.

I Kildeskr. Saml. n:o 231, kopia efter Thottska samlingen n:o 1733⁴ å Kgl. Bibl. i Köpenhamn, finnas likaledes några upplysningar i detta ämne. Förf. är anonym, men måste att döma av några uttalanden i manuskriptet ha varit missionär bland Vefsens lappar, innan han skrev detsamma, och bör ha skrivit det efter von Westens död 1727. Han säger s. 26: "Fjeldlapperne i Nordlandene og i Finmarken flotte, som jeg för har sagt, om Vinteren ind paa de Svenske grændser i det Svenske Lapmarkj ved Micheldags Tider [slutet av sept.] nötter de österst i vore Fjelde, og ved Alle Helgens Tid [1 nov.] reise de alle af de Norske Grændser, thi da er gjerne all Marken bedækket af Snee, saa de kand bequemmelig bruge deres Skie og de för omtalte Kaner [slädar]; om Foraaret igjen in medio Martii, begynde de igjen at nærme sig vore Grændser, og först eller midt i April ere de gemeenlig alle i de Norske Fjelde indkomne." Med de norska fjällen tyckes förf. mena hela fjälltrakten i motsats mot skogen i öster. Även härav framgår, att hans beskrivning närmast avser förhållandena i Vefsen och väl också Ranen, enär enligt den även på Schnitlers tid vanliga uppfattningen hos norrmännen i trakten Norge här i öster sträckte sig icke blott till vattendelaren eller "Kölen", utan ända till skogslandet öster om fjällen.

Utförligast äro de upplysningar man finner i ett anonymt manuskript "Om Lappernes Væsen i Levemaade og Afguds-Dyrkelse i Nordlandene fra forrige Tiider" (n:o 263 i Kildeskr. Saml. — n:o 947 folio i den Thottska saml.). Förf. torde ha varit någon missionär och har skrivit manuskriptet efter år 1752, vilket är det sista däri omnämnda årtalet. Han säger s. 12: "Deres tiid [nämligen lapparnas tid att flytta från Sverige till Norge] er först in Majo, saasnart de Norske Grændser begynder at blottes for Snee, da de Lapper, som söge til Wefsen og Ranen

paa Helgeland, icke Komme saa tidlig, siden Sneen ligger længere i Fjbrdene, og; de maae holde sig til sine visse böxlede Fjælde, og icke strippe ned i Böygdea med sine Reensdyr til Söekanten. Dend heele streckning Nordenfor [berättelsen avser landet mot norr ända t. o. m. Lyngen] Kommer de saa meget tid—ligere över, og af Förstningen, da Fjældene endnu er bedækket med Snee, søger de med sine Creaturer ligeneed til Söebredden for at benytte sig af de förste Flæcker, som for Snee blir blottet, hvortefter Soelen naaer sin Höyde, og Fjældene blir derved for Snee blottet, flytter de længere og længere i Øster op, indtil först in September eller sidst in Augusti; ligesom Sneen Kommer hastig til i Fjeldeney begir de sig til sine Vinter-Boeliger i Sverrig.”

Vid ting i Ofoten den 8 juni 1747 oppgav allmogen, at ”östlapperne icke komme saa langt ned i disse fælde, förend det lacher mod Sⁱ Olai tiider [29 juli], da de der eftter bliver liggende med deres Reens dyr 14 dage à 3 uger da de igien flötte höjere op til Fieldz og begiver sig paa hiem vejen” (jfr ovan s. 46).

Vid tinget på Elvevold med Helgö tingsteds allmoge den 17 juni 1743 (Justitsprot. for Tromsö Fogderi 1729—1744, fol. 224; Thjems Stiftsark.) förekom ett mål rörande en skogseld vid Skibotten i Lyngen föregående sommar ungefär samtidigt med tinget, som var den 2 juni. ”Vidnet tillspurdes om der var fieldfinner der i Marchen? Derpaa Vidnet svarede, at der var vel Nogen; Mens icke saa Nær ved den stæd hvor branden Var.” Det fans således fjällappar i denna trakt redan omkring den 2 juni.

Vid tinget den 12 juni 1745 på Nord-Rotsund med Skjærvö tingslag, till vilket hörde Skjærvö, Nord-Reisen och Kvænangen, tillfrågades de tillstädeskomna lapparna, ”livad tiid det var beleiligst om. aaret, at holde lapping for dette destricts field finner og lapper samt paa hvad sted det for dennem beleiligst kand holdes for at haanthave Justitien imellem dennem.” Lapparna svarade härpå, ” at paa denne tiid som det sædvanlige Sommerting höides, kand ogsaa lapping for dennem forrettes, og det paa det sædvanlige Sted Rotsund.” Vid tiden för sommaringet voro de alltså redan så långt ute vid havskusten, att Rotsund vid sundet mellan Ulön och fastlandet låg lämpligt till för dem. Under åren 1729—1745 hade tinget hållits där tidigast den 29 maj och senast den 14 juni och år 1750 hölls det så tidigt som den 21 maj.

Även från svensk sida finnas uppgifter rörande tiden för lapparnas flyttning till Norge. Särskilt finnas sådana i bilagorna till QVISTS och HELLANTS ofta citerade tvänne berättelser rörande lappmarkerna. I bil. 1 till berättelsen om de södra lappmarkerna, utgörande utdrag ur protokollet för tinget i Åsele lappmark den 10 jan. 1756, redogöres sålunda bl. a. för överflyttningen till och från fjällen i Vefsen, jfr det ordagranna avtrycket ovan s. 24 f. De ”norska lapparna avflytta härifrån” Valborgsmessotiden (1 maj) ”eller den tiden som renarna kalva”. Åselelapparna flyttade till Norge omkring midsommartiden och stannade där (”bakom bergen”) 14 dagar, 3 veckor eller högst en månad. Återflyttningen skedde för

”fjällapparna” omkring Larsmässan (10 aug.), men ”de, som boddo närmare havet”, flyttade ej förrän efter Allhelgonatiden (1 nov.). Lapparna uppdelas således här i tvänne grupper, den ena omfattande dom som hade sina sommarbetesland längre i väster och därför måste flytta tidigare och kommo tillbaka senare, den andra omfattande de lappar, som hade sina sommarland längre i öster, huvudsakligen väl öster om den nuvarande riksgränsen, och överflyttade endast för den egentliga högsommaren, då de sökte skydd bakom bergen och förblevo ”på samma ort”, d. v. s. denna ort väster om fjällryggen, ”mera och mindre efter som marhettan avtager”, 14 dagar till en månad.

Till de förmodligen något nordligare fjällen i Vefsen hänföra sig vidare de uppgifter, som innehållas i Qvists och Hellants bilaga 2, omfattande ett protokollsutdrag från tinget i Ume lappmark den 19 jan. samma år. Om de lappars överflyttningstid, vilkas sommarbetesland lågo väster om den fastställda riksgränsen, säges här ingenting. Det upplyses blott, att de lappar, som hado sina skatteländ på svenska sidan, stannade där, utom någon enda då och då, som när het sommar inföll, flyttade över gränsen ungefär vid Jakobsmessotiden (25 juli) och stannade på dess västra sida högst 14 dagar (jfr ovan s. 25). Samma förhållande gälde för de lappar, som flyttade över till Ranens fjäll.

I bil. 4, utdrag ur protokollet för tinget i Arjeplog den 4 febr. 1756, säges om Södervästerbyns och Norrvästerbyns överflyttning: ”Ermäs [18 maj], och Midsommars tiderne flyttas öfwer Gräntsen; Lägra sig hart nära in till Gräntsen; Lars mäss [10 aug.] och Bärtelsmäss [24 aug.] flytta de åter hit öfwer tillbaka.” De gingo till fjällen i Beieren och Salt dalen.

Bil. 6 utgör ett utdrag ur protokollet för ett sammanträde i Jokkmokk den 16 febr. samma år och lem nar rörande lapparnas överflyttningstid en del uppgifter, som troligen närmast gälla dem, som gingo över till Tysfjorden. (De övriga till Norge flyttande Jokkmokkslapparna vistades väl blott någon kortare tid på andra sidan gränsen, jfr Schnitlers uppgifter härom.) Enligt Qvist och Hellant flyttade lapparna här över till Norge till renkalvningstiden, ett par veckor före Ers mäss (18 maj), och flyttade tillbaka vid Mickelsmässotiden (29 sept.), då snön börjar falla och sjöarna tillfrysa (jfr ovan s. 42).

I bil. 7 meddelas de uppgifter om vissa Gellivarelappars överflyttning till Skjomen i Ofoten, som erhöles på ett sammanträde i Gellivare den 26 febr. 1756. De flyttade över gränsen något efter midsommar enligt gamla stilen (d. v. s. 5 juli enligt nya stilen), då myggorna äro svårast. De vistades icke väster om fjällryggen längre än högst 2 till 3 veckor, beroende på myggförhållandena (jfr ovan s. 47 f.).

Vid tinget i Jukkasjärvi den 28 jan. 1754 anmäldes, att lapparna företogo flyttningen över till Norge i slutet av april och fullföljde den på två veckor, då de anlände till Skjomen och Rombaken i Ofoton, Gratangon, Lavangen, Salangen, Sör-Reisen, Malangen, Nordfjord i Malangen och Balsfjor-

den. Återflyttningen företogs Olofsmässotiden (29 juli) och var fullbordad ungefär vid Mikaeli (slutet av sept.), jfr ovan s. 48.

Vid det därpå följande tinget i Enontekis den 5 febr. erhöles samma uppgifter rörande de lappar, som överflyttade till Balsfjorden, Ulfsfjorden, Lungen, Nord-Reisen och Kvænangen, jfr ovan s. 63.

Härmed äro att jämföra de uppgifter, som meddelas av kyrkoherden i Enontekis E. J. GRAPE i hans "Enontekis Sokns Beskrifning", daterad december 1794. Ett ex. av denna beskrifning finnes i manuskript i de Hiilpherska samlingarna tiU-en beskrifning över Lappmarken i Vesterås Gymnasiibibliotek. I utvidgad och något omarbetad form trycktes densamma i Vet. Ak. Handl. 1803—04. Manuskriptets § 12 lyder: "Lappars årliga och ständiga Flyttningar äro bekanta. I hela Församlingen finnas icke flera än 9 hushåll som icke. hvarje vår afflytta öfver fjällen till Norrska stranden, och därför kallas Outa- eller Skogsbygd-Lappar; men äfven desse ombyta bostäder både sommar och vinter inom sina vidsträckta tracter. I slutet af April afresa Fjäll-Lapparne ifrån Kyrkobygden och återkomma i början af November. Vid pass hälften af denna tid [i VAH 1803, s. 287: Vid spass 3 månader af året] vistas de på Norrsk bottn, — — —." Tiden för överflyttningen till Norge överensstämmer här fullständigt med de föregående uppgifterna. Att alla Enontekisjappar skulle ha vistats inom norskt område blott tre månader av året, torde emellertid vara oriktigt och bero på alltför stark generalisering.

I gamla tingsprotokoll finner man likaledes en del uppgifter rörande tiden för de svenska lapparnas vistelse i Norge och i allmänhet för deras flyttning över gränsen. Sålunda förekom vid tinget i Jukkasjärvi i jan. 1732 ett mål rörande mord på en svensk lapp, vilken blivit ihjälskjuten vid sin kåta, som för tillfället befann sig "wijd Mala skog och Elf två mihl ifrån Wästersjön Malangi Potj", alltså någonstades vid Maalselvens nedre lopp. Mordet hade enligt protokollet begåtts den 9 juni (gamla stilen, alltså 20 juni nya stilen). Vid denna tid hade således fjällapparna redan hunnit så långt ned mot kusten. Ett av vittnena, likaledes en svensk fjällapp, bodde då "wjd en ort Tionawardo eller Tånk[?] Elf", vilket torde vara identiskt med Troldfjeld eller Cuonjavarddo nordost om Tromsdalen, alltså ändå längre ut.

Vid tingen i Enontekis i jan. 1725 och jan. 1726 företogs ransakning rörande ett misstänkt dödsfall. En svensk fjällapp hade drunknat vid det ställe, där "Karkamjockj eller Patzjockj" utfaller i "Patziwononpärä", d. v. s. Balsfjordsbotten, "strax eller några dagar efter missommaren". Hans by hade funnits strax i närheten.

Vid tinget i Enontekis i jan. 1733 förekom ett mål rörande slagsmål mellan två familjer på flyttningen till Norge på landet Kummavuoma, varmed åsyftas skogslandet vid Kummajoki nedanför Kilpisjärvi inom Karesuando. Slagsmålet hade egt rum i början av maj. Dessa familjer hade således vid denna tid ännu icke överskridit den nuvarande riksgränsen.

Vid tinget i Enontekis i jan. 1736 pliktfälades en lapp för sabbatsbrott, enär han med hela sitt hus och bohag flyttat hela tredjo och fjärdo dag pingst och natten däremellan år 1734 (4 och 5 juni gamla stilen 15 och 16 juni nya stilen) ”på andra sidan nällryggen ifrån en ort wid Namn Muotkalachtj först forbjWirra-kortziwuolla och sedan utj ett ryckande utan at stadna ännu längre bort forbj Lavanga Wuodda Suu en betes platz så kallad”. Jag har ej kunnat utröna, var dessa platser äro belägna. ”Lavanga Wuodda Suu” betyder kanske ”början av Lavangsskogen”. Till denna trakt böra Jukkasjärvilappar ha flyttat, och härmed stämmer också överens, att lappen uppgavs ha flyttat tillsammans med sina mager, ”som woro utj et kåtalog med honom ifrån Juccasjerfwi”, och att en namngiven Jukkasjärvilapp flyttat samma väg före honom på annandag pingst. Ett vittne i målet hade lägrat sig vid samma Lavanga Wuodda Suu redan något före pingsthälgen för att tillbringa densamma där.

Vid tinget i Enontekis i jan. 1737 förekom ett mål mellan en lapp från Saarivuoma by i Jukkasjärvi och en Enontekislapp Pilito för att en den förre tillhörig rentjur ”skall blifwit dräpen utj Piltos by framfarne Missommarstidh 1736 pa Neita Wacki fiäll udde wid WästerSiön”. Nieiddavagge är Andersdalen på Balsfjordens östra sida (HELLANT, ”Beskr. over Tromsø amt” I, s. 251).

Följande mål äro upplysande för frågan om, huru lange på hösten lapparna stannade i Norge:

Vid tinget i Jukkasjärvi i jan. 1733 förekom ett mål rörande beskyllning för stöld, som skulle ha egt rum i Norge. Ett vittne anförde då bl. a., ”at han för 3 år sedan trenne dagar efter Andersmäss [30 nov. g. st. = 11 dec. n. st.] skal rest med sin Swärfader Anders Nilsson Walkia til Anders Andersson Mattis by medan de ännu lågo på andra sidan fiällryggen.”

Vid tinget i Enontekis i jan. 1732 förekom en tvist rörande ett skatteländ, varvid gränsen mellan Sondavara och Rounulla byar närmare beskrives. Den hade blivut ånyo uppgången av därför särskilt utsedde lappar, som gåvo sig ut på denna förrättning ”en wicka för Simonsmässan eller den 21 October” [g. st. ”= 1 nov. n. st.], men en av de utsedde kunde de icke få bud till, eftersom han ännu låg ”wid Wäster Siön”. Icke håller en annan kunde infinna sig, emedan han då låg ”mot wäster Siön”.

Vid tinget i Enontekis i jan. 1737 kärke en lapp i Rounullaby till en lapp i samma by, ”för det han näst framfarne Höstars wid WästerSiön Simonsmäss-tidhen [28 okt. g. st. = 8 nov. n. st.] skall förfölgt dess flychtiga i bet gåendhe renar” och slaktat en av dem. Samme man tilltalades också för renstöld, som bogåtts år 1731, då han litet före Andersmäss [30 nov. g. st. = 11 dec. n. st.] flyttat förbi kärändens läger vid ”Kilpijerwiranta”, d. v. s. på Kilpisjärvis strand langst uppe vid nuv. riksgränsen.

Gentemot dessa detaljerade och på vederbörliga punkter väsentligen samstämmande uppgifter står ett uttalande i en skrivelse från Amtmanden i Nordlandene

SCHJELDERUP av den 15 Febr. 1716 om "Finnernes og Lappernes nuværende Tilstand" (sid. 86 i den ovannämnda n:o 313 i Kildeskr. Sami.): "Samme Fjeldfinner, som -saaledes om Sommeren søger ned paa dend Norske Siide, kaldes Græntze Lapper, hvilcke for det beneficium de ny der derved, at de om Sommeren, som er de 3 Maa-iieder, Junius, Julius og Augustus, maae drive deris Reensdyr paa dend Norske .Siide, skatter til Vores Konge 1/3 Deel imod det de til Sverrige udgiver⁸. Ytterandet i sin helhet visar emellertid, att ifrågavarande amtman icke hade någon större personlig kânnedom om lapparnas förhållanden, något som också framgår av skrivelsens innehåll i övrigt. Den tid lapparna vistades i Norge kunde icke generaliseras så allmänt, som här blivit gjort, enär den var betydligt olika i olika irakter. Även benämningen "Græntze Lapper", som eljes synes vara alldeles obekant, visar, att det var långt från Trondhjem, skrivelsens avfattningsort, till Nordland och Finmarken.

En *sammanfattning* av alla dessa tidsuppgifter visar oss två väsentligen olika arter av överflyttning till Norge.

Den ena arten bestod däri, att lapparna vistades med sina renar endast en relativt kort tid av sommaren väster om riksgränsen. Så var förhållandet i fjällen ovan Ofoten och Hammerön, kanske också i Foldens fjäll, åtminstone att döma därav, att en av de dit överflyttande lapparna ännu den 25 juni icke kommit över "Iskölen", d. v. s. glacierna väster om Virijaure. Det är tydligt, att dessa lappar flyttade över gränsen endast för en kortare tid av högsommaren, då myggplågan i de lägre fjällen är värst.

I alla andra trakter åter kommo lapparna betydligt tidigare. Den hos Schnitler vanliga tidsbestämningen är Korsmessa, den 3 maj, och även de övriga manuskripten ange en dylik tidpunkt: "först in Majo^a — "udi April eller Maij Maaned" — "Att öfverflyttningen här ifrån i slutet af April månad företages och på 2:ne weckors tid fullfölljes", o. s. v. Då man frågar sig, varför lapparna valde just denna tid i de första dagarna av maj för sin ankomst till den norska havskusten eller de norska fjällen, finner man lätteligen svaret däruti, att *flyttnings-tiden bestämdes av kalvningen, som inträffar omkring mitten av maj*. Några renkor kalva visserligen före denna tid och några efteråt, men huvudmassan av kalvarna komma medio maj. Under och närmast efter kalvningstiden måste renkorna och de nyfödda kalvarna lämnas i så stor ro och frihet som möjligt och kunna därför icke såsom vid flyttning drivas från ställe till ställe. Kalvningen bör vidare om möjligt ske på något så när snöfri mark, enär de nyfödda kalvarna annars vid inträffande oväder lätt frysa ihjäl, och måste försiggå i trakter, där fjällrenen icke plågas för mycket av mygg och broms, alltså utanför det egentliga skogslandet.

I de flesta lapptrakter finnas dylika för kalvningen lämpliga områden både

öster och väster om högfjällen, och hit sker således flyttningen i god tid före den egentliga kalvningstidens början. I de norra delarna av Torne lappmark saknas emellertid till stordel lämpliga kalvnings- och sommarbetotrakter på den östra sidan om vattendelaren⁸⁴, varför lapparna där måste flytta över till fjällens västra sida, d. v. s. till Norge redan i de första dagarna av maj, något som en del lappar även i äldre tider gjorde också i de sydligare lappmarkerna. I Tromsö amt och norra delen av Nordlands amt måste i så fall flyttningen om möjligt utsträckas på en gång ända till havskusten, enär det vid denna tid på året knappast finnes bete för renarna i de högre belägna trakterna⁸⁵.

Tiden för återflyttningen till skogstrakterna öster om fjällen var mycket mera växlande och olika i olika trakter. I allmänhet stod densamma tydligen i förbindelse med ankomsten av den första mera beständiga snön. Förmodligen stannade man väster om vattendelaren så länge som man hade något så när säkert bete därstädes,- d. v. s. så länge som man kunde hoppas på att nytt töväder skulle lösa upp och taga bort den "flen" eller isskorpa över renlaven och den hårt packade och svårgenomträngliga snö, som plägar bilda sig på fjällens västra sida.

Utan tvivel äro dessa flyttningsseder blott ett arv från den tid, då de nuvarande tamrenarnas förfäder såsom vildrenar vandrade från och till fjällen och havskusten. Även vildrenarna måste uppsöka lämpliga kalvningstrakter och sommarbeten, och dessa trakter kunna knappast ha varit några andra än de nuvarande, ty naturen har väl här i huvudsak förblivit densamma ända sedan den tid, då lapparna ännu icke hade börjat anse vildrenarna som sin personliga egendom och göra dem till "tama" renar. *De nuvarande flyttningstiderna grunda sig således i huvudsak icke på lapparnas eget tycke och förgottfinnande, utan på naturförhållanden, över vilka människan ingen makt äger.*

1800-talet och våra dagar.

Från de första decennierna av 1800-talet har man blott några få, i en del resebeskrivningar etc. spridda underrättelser och notiser rörande omfånget av de svenska lapparnas flyttning till Norge och tiden för gränsens överskridande. Under denna tid bli emellertid i följd av odlingens framsteg konflikterna mellan lapparna och de bofaste talrikare och en verklig lappfråga börjar uppstå, som nödvändiggör myndigheternas ingripande och därigenom framkallar en hel litteratur av utlåtanden och betänkanden, i vilka man finner en mängd upplysningar om allehanda lapska förhållanden, först och främst naturligtvis om lapparnas flyttningar och vad därmed står i sammanhang.

Den första svensk-norska lappkommissionen tillsattes genom kungl. resol. av den 1 april 1843. Av dess år 1844 avgivna betänkande med tillhörande bilagor har endast en del blivit tryckt såsom bil. 12—19 till 1897 års norska lappkommissions Indstilling av år 1904. Av bilagorna till betänkandet har blott den viktigaste, nämligen protokollet vid sammanträdena i Muonioniska den 27—28 mars och i Karesuando den 30 mars 1844, blivit på svensk sida bevarad i Justitiedepartementets arkiv; de övriga, dels i original, dels i avskrift, finnas å norska Rigsarkivet.

1843 års kommissions arbete ledde icke till något slutligt resultat. De missförhållanden, som föranlett kommissionens tillsättande, fortdro emellertid alltjämt. De föranledde slutligen en skriftväxling mellan amtmannen i Finmarkens amt och landshövdingeämbetet i Norrbottens län under åren 1859—1866, varunder meddelades åtskilliga uppgifter angående omfånget av lapparnas flyttningar och tiden för deras anträdande. Av särskild vikt är en av amtmannen den 26 maj 1862 meddelad förteckning över de trakter i nuv. Tromsö amt, där svenska lappar plögade färdas. I anledning av dessa misshälligheter anställdes också förhör med lappallmogen i Karesuando den 3 mars och Jukkasjärvi den 8 mars 1866 och i samband härmed även i Gellivare, Jokkmokks och Arjeplogs socknar. Protokollen över

dessa sammanträden och den i anledning härav till Kungl. Maj:t från Kon. Bef. i Norrbottens län sända skrivelsen av den 2 maj 1866 äro av stor vikt för kännedomen om denna fråga.

Den 29 maj 1866 tillsattes så en andra svensk-norsk kommission för behandling av lappfrågan. Under sommaren s. å. anställde denna kommission förhör med lappar och bofaste i Tromsö amt. Protokollet häröver är tryckt såsom bil. 24 till 1897 års norska lappkommissions Indstilling av år 1904. Kommissionens betänkande återfinnes i Kungl. Maj:ts prop. n:o 8 till 1871 års riksdag och prop. n:o 2 till samma års odelsting (Norges Storthings Forhandl. 1871 III).

Den brännande lappfrågan föranledde från norsk sida en noggrann undersökning av renbetesmarkerna och lappförhållandena i Tromsö amt, vilken undersökning företogs under åren 1870—1873 och leddes av agronomen ISAK HAUKLAND. Den synnerligen värdefulla och utförliga redogörelsen härför, ur vilken i det följande blott några få, viktigare utdrag meddelats, föreligger som ett bihang till en år 1874 av Norges Geografiske Opmaaling utgiven "Beskrivelse af Tromsø Amt". Att härvid observera äro också några därsammastädes offentliggjorda rapporter av officerare, som tjänstgjort vid kartläggningen av amtet.

Frågan rörande en svensk-norsk lapplag förföll emellertid även denna gång. Den upptogs dock åter och ledde slutligen till antagandet av 1883 års lag, vars förarbeten återfinnas i Kungl. Maj:ts prop. n:o 18 till 1882 års riksdag och prop. n:o 2 till samma års odelsting (Norges Storthings Forhandl. 1882, del 3), samt prop. n:o 36 till 1883 års riksdag och n:o 6 till samma års odelsting (N. St. Forh. 1883, del 3).

En del upplysningar rörande lapparnas flyttning till Norge erhållas även i "Förslag till förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige", avgivet av en den 16 juni 1882 tillsatt komité, vilket förslag slutligen ledde till 1886 års svenska lapplag. De uppgifter man här finner, torde väsentligen vara grundade på uppgifterna i förarbetena till 1883 års lag.

Rörande de svenska lapparnas flyttning till Nordlands amt erhållas upplysningar i en den 24 juli 1894 avgiven "Indberetning fra den ved kongelig Resolution af 6te August 1892 til Undersøgelse af Lappeforholdene i Nordlands Amt anordnede Kommission" och en separatbilaga därtill, innehållande utdrag ur uppgifter, som lemnats av länsmän o. a. inom amtet.

En del upplysningar erhållas även i "Förslag till lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige", avgivet av en den 1 april 1895 tillsatt komité, vilket förslag ledde till 1898 års svenska lapplag.

En mängd värdefulla upplysningar om de svenska lapparnas flyttning till Norge erhållas i en i april 1904 avgiven "Indstilling" från en den 9 sept. 1897 tillsatt norsk lappkommission.

Slutligen behandlas denna fråga utförligt av en den 16 juni 1906 tillsatt svensk kommission i dess i dec. s. å. till Konungen avgivna berättelse.

De i dessa officiella aktstycken meddelade uppgifterna äro emellertid av ganska skiftande värde. Några av dem härstamma nämligen icke tillräckligt omedelbart från de i detta fall enda verkligt sakkunnige, lapparna själva, utan från ämbetsmän, som i följd af sin ställning dels icke kunnat komma i den intima beröring med lapparna, att de kunnat till fullo tillgodogöra sig de upplysningar de tilläventyrs fått av dem, dels icke kunnat genom egen iakttagelse erhålla kännedom om lapparnas flyttningar till Norge och därmed sammanhängande omständigheter. Även då uppgifterna härröra från riktiga förhör med lappar, måste man ibland fråga sig, om verkligt frågorna framställts på ett sådant sätt, att rätta och fullständiga svar kunnat erhållas. Och framför allt måste man tillse, att icke generella slutsatser dragas av uppgifter, som endast röra en viss trakt, en regel, mot vilken många försyndelser skett. Då det gäller att tolka uppgifterna i särskilt de äldre officiella aktstyckena, måste man således iakttaga en ganska sträng kritik, och på några punkter blir det också nödvändigt och lämpligt att avskilja de underrättelser, som hänföra sig till ett bestämt, trängre område, från sådana av mera allmän natur.

Fjälllapparnas betestrakter inom Nordlands amt

Vefsen.

1844. Till 1843 års kommission avgavs av kronolänsmannen E. HOLMSTRÖM en i Lycksele den 4 mars 1844 daterad skrivelse, utgörande svar på vissa av kommissionen framställda frågor. Dessa senare synas icke vara bevarade, varför några av svaren numera äro svåra att förstå. Såsom av 8:de svaret framgår, avser skrivelsen både Åsele och Ume lappmarker och således också både Vefsen och Ranen i Norge. . Av densamma må här anföras följande partier:

”2) Svenska Lappar som ega Renbetesland längre ned från riksgränsen flytta under hetaste Sommaren med sina Renar öfver på Norrska sidan på 3 à 4 veckors tid och detta tillfälligtvis och föga under kalla Somrar.

3) I mon af Lappska Nationens minskning tycks öfverflyttningar aftaga, men behovet deraf kvarstår.

7) — — — Svenska Lappar lära väl ganska sällan med sina Renar besöka hafskusten i Norrige, ty det är fjellhöjden, som är föremålet för deras utvandring.

8) Svenska Lappar besöka föga bebyggde trakter i Norrige, men Norrska Lappar kunna någon gång hinna ända ned till Umeå Stad, dock hålla de sig som ofvan namnes mest inom Stensele, Sorsele och Wilhelmina Socknar.

15) De Svenska Lappar som ega Renbetesland å Fjellhöjderne vid Riksgränsen behöfva icke besöka Norrige, men lära likwel icke sällan söka sin fördel (d. v. s. bete) inom grannriket.”

I en skrivelse av den 9 maj 1844 till de norska medlemmarna av 1843 års lappkommission meddelar amtmannen i Nordlands amt bl. a. följande: ”hvad den øvrige Deel af Amtsdistrictet betræffer, da hjemsesøges det i større og mindre Grad af Svenske Lapper, — — — paa Helgeland er det i Særdeleshed Vefsens Præstegjeld, hvor Lapper i det saakaldte Hatfjelddal og Susendal opholde sig, men er dette kun, saavidt vides, om Sommeren, da Renene fra Yinteren af og til paafølgende Foraar fødes i Sverige.”

1873. Lapparna i Åsele lappmark tillhöra ”egentligen Vilhelmina, i hvars stora fjällgrupp —' Byrg-fjällen, med den stora Jadnems-klumpen — de hålla till om sommaren, vandrande till och öfver norska gränsen längs Ångermanelfven och dess stora gren Wojm-ån. — — — Ume Lappar dels hålla till på fjällen mot riksgränsen — — —, dels vandra de under sommaren in åt Norge till Ranen och Vefsen.” v. DÜBEN, ”Lappland och lapparne”, s. 442.

1880. K. M:ts Bef. i Västerbottens län har ”anledning antaga, att icke någon större del af de vesterbottniska lapparne pläga med sina renhjordar tränga långt in i Norge. Härom yttrar länsmanen i Vilhelmina socken, dels att det är troligt, att renarne å många ställen inom Norge åstadkomma skada, men att han, som i Vilhelmina varit länsman i trettio år, aldrig hört talas derom, ehuru nämnde socken gränsar till Norge och lapparne från Vilhelmina årligen under sommarmånaderna vistas på gränsen och inom Norge, dels ock att förbud kunde utfärdas för svenska lappar att öfverskrida norska gränsen, hvilket ej heller vore för lapparne behöfligt, enär sådant i forna tider ej var brukligt, då lapparne med sina renar likväl befunno sig bättre än nu för tiden” (sid. 140 i bil. till prop. n:o 18 till 1882 års riksdag). Att det dock i forna tider varit brukligt, att svenska lappar under sommaren vistats inom ifrågavarande trakter i Norge, ses av redogörelsen ovan s. 23 ff.

1883. ”En del af dem [Vilhelminallapparna] uppehåller sig ock hela sommaren på de fjäll, som ligga invid riksgränsen, andra deremot beta under högsommaren sina renar äfven på norskt område. Dorothea-Lapparne — — — föra renarne på bete å ömse Sider om riksgränsen under högsommaren” (s. 46 i 1882 års svenska lappkomites lagförslag). ”Inom Stensele förekomma blott tvänne renbetesland, inom Tärna kapellförsamling deremot femton, hvilka land innefatta såväl fjällskogsmark som lågfjäll. De begagnas såsom renbetesland höst och vår, då hvarje Lapp, som ensam är inrymd på något land, endast har sina renar under vård, eller, der flere äro å landet inrymde, deras renar hållas tillsammans i en hjord. Vid midsommaren draga de till fjälls samt gå ned i Norge, der de under en del af Juli och Augusti månader beta sina renar dels å de fjällslutningar och fjällplataer, som ligga i närheten af riksgränsen, dels längre österut [tydligt tryckfel för västerut] inom Ranens och Wefsens dalgångar. Till höstvistona komma de i början af September” (s. 45 ibidem).

1892 års lappkommission ytrar i sin Indberetning, s. 9 ff.: Renbetetrakten "Susendalen, der dannes af Trakten mellem store Børgefjeld og Rigsgrænsen, bestaar hovedsagelig af det til Hatfjelddalens Herred hørende Dalføre langs Susenelven. — — — Her er store Fjeldvidder, der gennemskjæres foruden af Susendalen kun af en syd for samme og adskilt derfra ved Susenfjeld liggende bred Fjelddal, der kaldes Teplingerne.- — — — For omkring 50 Aar siden, ligesom tidligere — saavidt vides —, beitede her udelukkende norske Lapper sine Ren i Sommertiden, medens de om Vinteren søgte ind i Sverige. Disse Lapper havde Bygsel paa Renbeitetrakterne af Lappeskattens Indehavere Brodtkorb eller Holst. Nogle Uger i den varmeste Sommertid har tildels enkelte svenske Lapper efter erhvervet Tilladelse hos de norske Bygsellapper og mod Vederlag beitet et mindre Antal Ren nær Rigsgrænsen i Teplingerne. Efterhaanden blev imidlertid Vintertilværelsen i Sverige for de norske Lapper mere indskrænket og — — — Udskilningen i Vaartiden vanskelig at faa udført, hvorfor det er gaaet meget tilbage for Lapperne i Trakten. Kun tre Familier holder sig der endnu, men deres Renflokke er meget smaa. Hvad som især har virket lammende saavel paa Lappernes som Bøndernes Bedrift baade i Susendalen og Hatfjelddalen er — — — Løsrentrafikken fra Sverige, som er begyndt for mellem 10 og 20 Aar siden og som, hvis den ikke snart stoppes, i Løbet af faa Aar kan befrygtes at blive skjæbnesvanger for disse Bygder. Denne nye Maade at beite Ren paa bestaar deri, at svenske Lapper fra Grændsedistrikterne, fornemmelig Tärna, i Kalvningstiden om Vaaren udskiller de Simler, der har Kalv, og läder Resten af Flokken paa egen Haand drive indover Susendalen og Hatfjelddalen, uden Bevogtning, medens Lapperne selv lever i Leire paa den svenske Side af Grænsen, passer Simlerne og har det mageligt. Under foranførte Thingsvidne og fra andre paalidelige Hold er det udtalt, at ca. 10,000 Ren paa denne Maade drives indover det fattige Hatfjelddalens Herred, hvor intet skaanes; Fjeldbeiter, Udslaatter, ja endeg tildels Ager og Eng inde ved Gaardene ødelægges af disse halwilde Dyr. — — — Renen søger ikke op tilfjelds fra Bygden, før Varmen kommer, og i kolde Somre gaar den der helt til Høsten. — — —

Hvad föran er anført om Susendalen betræffende Renbeitningen fra Sverige, gjælder i ikke mindre grad om selve Hatfjelddalen, dog med den Forskjel, at for omkring 20 Aar siden flyttede 2de Lappfamilier over paa den norske Side, opslog sine Kojer og beitede sine Ren fra 1 til 4 Uger i August Maaned. Men omtrent ved den Tid, da den nu gjældende Lappelov gaves, ophørte de med Overflytningen og släp Renen ind over Grænsen uden Bevogtning. Hatfjelddalen lider nu om muligt endnu mere end Susendalen under denne svenske Løsrentrafik. De fleste Fjeldstrækninger var forhen bortbygslede til norske Lapper, men disse er efterhaanden gaaet økonomisk tilgrunde som Følge af den svenske Rentrafik. Den sidste Bygsellap, Klemet Olsen, som endnu eiede Ren, maatte, for at redde Resterne af sin Hjord, opgive sit Bygselland og flytte vestenfor Røsvand for 6 Aar siden."

Från myndigheterna i Bindalen, Vefsen, Hatfjelddalen och Alstahaug erhöll lappkommissionen följande svar på frågor rörande de svenska lapparna (separatbilagan till Indberetningen).

”14. Har svenske Lapper pleiet at flytte ind i Distriktet for at søge Beifce for sine Rensdyr og isaafald til hvilke Tider af Aaret? Hvorlænge har dette Forhold vedvar et?

15. Hvor langt ind i Distriktet og til hvilke dämmer eller Kojestoder pleier disse svenske Lapper efter Sædvane at søge hen?

Bindalens Lensmand:

Ad 14. Ja, tildels i tidligere Tider og da udover Høsten paa Gjennemreise, til de sydligere Distrikter.

Ad 15. Kommer østenfra og reiser gennem Distriktet vestover og har Opholdet da tildels varet flere Maaneder.

Bindalens Herredsstyrelse:

Ad 14. I de senere Aar vides kun en svensk Familie at have søgt Beite for sine Rensdyr her i Distriktet og var Opholdet da omtrent et Åars Tid.

Ad 15. Ved sidstnævnte Tilfælde søgtes Beite i Fjeldene omkring øverste Oaard i Aabygden.

Vefsens Lensmand:

Ad 14 og 15. En enkelt Familie kun en sjelden Gång og da om Sommeren over Hatfjelddalen til Herringbotn.

Vefsens Herredsstyrelse:

Ad 14 og 15. Kun sjelden flytter svenske Lapper hid, men tildels slipper de Okser och Gjeldren uden Vogtere indover den norske Grændse og for endel komme disse ind i Herredet især om Vinteren og Vaaren.

HatfjeUdalens Lensmand:

Ad 14. Med de norske Lappers Tilladelse har de i ældre Tid tildels flyttet hertil og opholdt sig en kort Tid om Sommeren.

Ad 15. Det er kun nær Rigsgrændsen, at dette Forhold har fundet Sted,

Hatfjelddalens Ordfører :

I det Væsentlige som Lensmanden.

Alstahaug Herredsstyrelse:

Ad 14. Ganske undtagelsesvis.”

Rätten att uppbära lappskatt i Vefsen, vilken skatt utvecklade sig till att vara en arrendeavgift för begagnandet av fjällen, såldes år 1666 av kronan till JOKUM IRGENS och har sedermera genom arv och köp vandrat ur hand i hand, så att den vid tiden för avfattandet av nyssnämnda Indberetning tillhörde ett engelskt bolag „The North of Europe Land Company”. Det var ovisst, om bolaget överhuvudtaget brydde sig om att uppbära dessa avgifter. Ett liknande förhållande rådde i avseende på lappskatten i Ranen. se nedan s. 106. Jfr nyssnämnda Indber., ss. 16 ff. och 119 ff.

En av det engelska bolagets föregångare, FREDRIK HOLST, har efterlämnat en jordebok för åren 1847—1864, som utom ett antal af några och tjugo "Bygsel-lapper" (d. v. s. familjer af sådana) i Vefsen och Hatfjelddalen också upptager 30 s. k. "Husmandslapper", som betalade en årlig avgift av 1—4 ort. Proprietären Fredrik Holsts son, sorenskriver ALEX. HOLST har upplyst, att dessa voro mindre bemedlade lappar, som med bygsellappens samtycke lågo i hans land med sina renar (Indber., s. 124). En jämförelse med de eljes kända siffrorna för nomadlapparna i trakten på denna tid (1855: 248 personer; 1865: 169 personer, jfr Indber. s. 68) gör det emellertid kanske mindre sannolikt, att alla dessa husmandslappar verkligt voro norska undersåtar. Några och 50 familjer böra ha omfattat flera personer än t. ex. 169. Åtminstone några av dem torde i stället ha varit svenska lappar, som betalade en mindre avgift för sitt sommarbete i Vefsens fjäll, och det är väl också härpå, som Hatfjelddalens länsman syftar i sitt nyss anförda svar "ad 14".

1895. Vid sammanträde i Lycksele den 10 aug. upplystes det, att Tärnalapparnas "flyttningar till Norge sträcka sig till sjön Rösvattnet, derifrån ströfrenar tränga fram till närheten af Hatfjelldalens kyrka", och om Vilhelminalapparna, att "lapparna från socknens norra del pläga i juli, augusti och en del af september flytta in i Norge till Hatfjelldalen, och från södra delen af socknen till Grong i Nordre Trondhjems amt" (s. 63 i bil. till 1895 års lappkomites lagförslag).

Under åren **1899—1902** utgjorde enligt lappfogdens i Nordlands amt uppgift antalet svenska lappar ("Hovedpersoner") och renar inom de sydligaste distrikten i amtet (om vilkas gränser se nedan!) följande:

		Lappar:	Anmälda renar:	Sannolika renantalet:
18 Kapfjeld	1899:	0	0	1,500
	1900:	7	1,630	1,700
	1901:	7	1,523	1,630
	1902:	2	372	400
19 Susendalen	1899:	0	0	5,000
	1900:	28	6,700	7,000
	1901:	28	6,581	7,000
	1902:	21	5,185	5,500
20 Hatfjelddalen	1899:	22	4,260	5,000
	1900:	25	6,000	6,500
	1901:	7	1,450	1,600
	1902:	6	1,590	1,630
21 Røesaa	1899:	0	0	1,000
	1900:	4	600	?
	1901:	0	0	1,000
	1902:	1	500	550

		Lappar:	Anmälda renar:	Sannolika renantalet:
22	Brurskanken 1902:	5	330	380
23	Tovon 1902:	3	400	440
24	Syv Søstre 1902:	1	170	200

Lapparna i de fyra förstnämnda distrikten uppehålla sig en helt kort tid i juli tätt intill riksgränsen (bil. 25 till 1897 års lappkomm:s Indstilling).

Enligt lappfogden voro de lappar, som uppehölo sig i 18, 19 och 20 distrikten, hemmahörande i Vilhelmina och Tärna och de i 21, 22 och 23 distrikten i Sorsele, vilket senare dock måste vara ett misstag; för Sorsele bör här läsas Stensele (Tärna).

Från Susendalens distrikt ha Vilhelminalapparna också utsträckt sina vandringar till distriktet Smalfjeld, som till sin väsentliga del ligger inom Nordre Trondhjems amt. Alla anmälningar om deras flyttningar till Kapfjeld, till Susendalen och till Susendalen och Smalfjeld gemensamt ha därför, åtminstone under åren närmast före 1903, upptagits på den till amtmannen i detta amt avgivna förteckningen (nyssnämnda Indst., s. 135). Rörande dessa flyttningar skriver lappfogden i Nordre Trondhjems amt den 30 okt. 1900 till amtmannen (ibid., bil. 27): "Af svenske Lapper, som har beitet paa norsk Side i Rørvik Distrikt [distriktet n:o 11, som också delas i en östligare hälft, n:o 11 A Rørvik, och en västligare, n:o 11 B Smalfjeld], har jeg hidtil kun omhandlet Jemtlandslapper. Beitning i dette Distrikt, saaledes som dets Nordgrændse oprindelig fastsloges [d. v. s. lika med den gamla amtsgränsen, jfr nedan!] har imidlertid ogsaa været udøvet af Westerbottenlapper. Disse have nemlig ofte med store Renhjørde flyttet ind paa norsk Side efter Ranserdalen (Ranseren Vand nordenfor Jadnems Røs) i Nordlands Amt [kartbladen Börgefjeld och Ranseren], Herfra har nogle Lappefamilier beitet i Fjeldene omkring Tiplingvandene (som ikke maa forveksles med de ca. 30 km. længere mod Vest liggende Fiplingvande), medens andre have trukket sig vestover mod store Tjukkervand og derfra sydover ind i Rørvik Distrikt mod Giukarevand. Flytningen tilbage er foregaaet samme Vei, altsaa paa Vest- og Nordsiden af Vierma- og Jetnamsfjeldene. Ogsaa disse Flytninger, som de svenske Lapper i 80-Aarene udstrakte endnu længere mod Syd, er nu blevne indskrænkede, saaledes at Lapperne neppe i Almindelighed komme søndenfor Lille-Tjukkelen.

De omhandlede Flytningers Ælde har det hidtil ikke været mig muligt med nogen Paalidelighed at konstatere. Lapperne paastaar imidlertid, at Indflytningen, ialfald til Tiplingvandene og videre vestover mod Kvigtinden, er foregaaet i saa lang Tid, som man har Beretninger fra Fortiden, og jeg har været tilbøielig til at antage, at denne Flytning er en Sidegren af den regelmæssige Flytning, som foregaar mellem Westerbotten og Nordlands Amt. Hvorledes Flytningen i Nord og Vest fra Tiplingvandene efter Susendalføret har artet sig, kjender jeg ikke til.

Heller ikke har jeg kunnet bringe nogenlunde paa det Rene, hvorvidt de svenske Lapper, der som anført nordfra har trængt ind i Rørvik Distrikt, i gamle Dage har svaret nogen Afgift til norske Lapper. Det turde imidlertid ligge nærmest at antage, at Westerbottenlapperne i gamle Dage ikke har beitet længere mod Syd end til Trakten om den gamle Amtsgrændse mellem Jadnems Røs og Kvigtinden.

— — — Jeg er gaaet ud fra, at uagtet Amtsgrændsen efter en Høiesterets-Dom af 1897 skal gaa i en ret Linje fra Jadnems Røs til Bleikarfjeld og derfra i ret Linje til Græsbækkens Udløb i Smalvandet, maa Grændsen mellem Rørvik og Susendals Distrikter fremdeles gaa efter den tidligere Amtsgrændse mellem Jadnems Røs og Kvigtind, idet Resolutionen om Distriktsinddelingen i Nordland, som er falden senere end ovennævnte Høiesteretsdom, angiver Susendalsdistriktets Sydgrændse at skulle være ”mod Syd Amtsgrændsen fra Jadnems Røs til Kvigtind.” Det tvistiga området utgör en trädlös högfjällstrakt på några kvkm., omfattande Kjukkelvandene och några andra småsjöar i det nordöstra hörnet av Namsen-älvens vattenområde. Den nya, på kartbladen Börgefjeld och Ranseren utmärkta amtsgränsen går något sydligare än den gamla.

Till distrikten Smalfjeld och Susendalen gemensamt anmäldes under ”de sidste 5 Aar” före den 4 maj 1903 i genomsnitt 25 lappar med 2,200 renar årligen. ”Af Vesterbottenlapper har der ikke, saavidt jeg ved, været nogen egentlig Indflytning i Smalfjeld Distrikt i nogen af Somrene 1898—1902, men i 1898 og 1901 lod nok endel af disse Lapper sine Ren nordenfra Nordland af beite indover Distriktet, men ikke indover den nye Amtsgrænse. I de øvrige af de nævnte Somre ved jeg ikke, at de har vist sig i Smalfjeld Distrikt” (ovannämnde lappfogdes uttalande i samma Indst., s. 135).

1906. I bilagan till 1906 års svenska lappkommissions berättelse läses: ”Angående inflyttningstiden upplystes från Västerbotten, att under maj månad har betet å norskt område hittills varit obehöfligt för samtliga länets lappar, något som nog kommer att blifva förhållandet äfven hädanefter. Men under förra hälften af juni månad kan det understundom blifva nödvändigt för dessa lappar att söka bete i Norge eller också kan det inträffa, att svenska ströfrenar under denna tid utan att lapparne kunna hindra det söka sig in på norskt område.”

Av amtmanden i Nordlands amt R. THEISEN framhölls inför kommissionens medlemmar, ”att Västerbottenslapparne aldrig förr inkommit i Norge så tidigt som under förra hälften af juni månad och att därför ett nytt förhållande skulle inträda, i händelse de hädanefter skulle medgifvas inflytta vid denna tid.” Han stödde sig härvid förnämligast på 1882 års svenska lappkomites yttrande.

De ovan omtalade distrikten beskrivas i Departements-Tidende 1898, s. 641 ff. på följande sätt:

”Distrikt No. 18, ”Kapfjeld Distrikt” [Kopfjeld är tryckfel], bestaaende af den Del af Vefsens Herred, der ligger inden følgende Grændser: Mod Syd Fogderi-

grændsen mod Namdalen, mod Vest 15de og 17de Distrikts Østgrændser [det senere distriktets østgräns är Vefsenälven och Svenningdalsälven] til Svenningdalselvens Udløb i Vefsenelv, mod Nord Vefsenelv til Herredsgrændsen mellem Vefsen og Hatfjeldsdalen og mod Øst nævnte Herredsgrændse efter Børgefjeld ned til Namdalen.

Distrikt No. 19, "Susendalens Distrikt", udgjørende Trakten mellem store Børgefjeld og Rigsgrændsen og bestaaende af en Del af Hatfjeldsdalens Herred inden følgende Grændser: Mod Syd Amtsgrændsen fra Jadnem Røs til Kvgitind; mod Vest 18de Distrikts Østgrændse, til denne løber ned i Vefsenelv; mod Nord og Øst Vefsenelven, Unkerelven, Unkervand og Skalmodalselven til Eigsgrændsen ved Grændserøs No. 209, samt videre efter Rigsgrændsen til Jadnem Røs.

Distrikt No. 20, "Hatfjeldsdalens Distrikt", bestaaende af den Del af Hatfjeldsdalens Herred, der begrændses paa følgende Maade: Mod Syd Susendalsdistriktets Nordgrændse fra Grændserøs No. 209 til det Punkt, hvor Elven fra østre Fiskløsvand, løber ud i Vefsenelv ca. 3 Km. i Vest for Hatfjeldsdalens Kirke; mod Vest Fiskløselven op til østre Fiskløsvand, over Vandet og fra dets nordvestre Bugt til Lillerøsvandets sydvestre Bugt, langs Vandets vestre Bred og fra dets nordvestre Bugt efter Bækken ned til Røsvand ved Gaarden Sjaavik; videre efter Røsvandet gennem Aakerviksundet op til Bissedørelven, efter denne og store Bissedørdålen op til Fogderigrændsen i Retning af høieste Okstind; mod Nord efter Fogderigrændsen i nordostlig Retning, indtil denne bøier af i sydlig Retning, fra dette Punkt i ret Linie til Græsvandets sydligste Bugt og videre efter Vandet ind til Rigsgrændsen; mod Øst Rigsgrændsen ned til Grændserøs No. 209, Vefsenelvs Røs.

Distrikt No. 21, "Røsa Distrikt", omfattende en større Del af Hemnæs Herred samt den paa Nordsiden af Røsvandet liggende Del af Hatfjeldsdalens Herred inden følgende Grændser: Mod Syd Røsvandet fra Bissedørelvens Udløb til Tustervand, langs samme og Røsaen, til denne overskjæres af Fogderigrændsen; mod Syd og Vest videre efter denne Grændse over Lokttind ned til Veien mellem Fustvasbygden og Elsfjorden, efter denne Vei nord til Elsfjorden, efter denne Fjord og Skarpsundet samt Ranenfjorden förbi Hemnæsberget; mod Nord efter Nord-Ranenfjorden, indtil Herredsgrændsen mellem Hemnæs og Mo gaar ned til Fjorden, og videre efter nævnte Grændse, samt mod Øst Rigsgrændsen, Græsvandet og 20de Distrikts Vestgrændse indtil Bissedørelvens Udløb i Røsvandet.

Distrikt No. 22, "Brurskankens Distrikt", bestaaende af de Dole af Vefsens og Hatfjeldsdalens Herreder, der begrændses saaledes: Mod Syd og Vest Vefsenelven fra Fiskløselvens Udløb i samme inden. Hatfjeldsdalens Herred og til Mosjøen samt Vefsenfjorden ud til Kulstadsjøen og videre efter Landeveien over Fustvasbygden, indtil denne Vei skjæres af Fogderigrændsen mellem Ømesvand og Loktvand; mod Nord og Øst 21de og 20de Distrikts Grændser ned til Vefsenelv ved Fiskløselvens Udløb i samme.

Distrikt No. 23, "Toven Distrikt", udgjørende Halvøen mellem Vefsenfjorden og Ranenfjorden indtil Elsfjorden og bestaaende af Dele af Vefsens, Alstahaug, Næsne og Hemnæs Herreder. Distriktets Sydostgrændse falder sammen med 22de og 2Ide Distrikts Nordvestgrændse fra Kulstadsjøen ved Vefsenfjorden til Elsfjordens Bund ved Ranenfjorden.

Distrikt No. 24, "Syv Søstre Distrikt"⁸, bestaaende af de sydlige Øer i Helgeland fra og med Aasvær, Dønna og Løkta sydover til Vega Herreds Grændser med Undtagelse af de til Kvitfjeld Distrikt (No. 17) henlagte Øer (Havnø, Minland, Rødø, Bærø og Holtøen), — indbefattende Dele af Dønnes, Næsne, Alstadhaug og Tjøtta Herreder samt hele Herø Herred."

Som en allmän anmärkning må tillfogas, att denna enligt § 6 av den svensk-norska lapplagen av den 6 juni 1883 värkställda distriktsindelning endast avser att bestämma gränserna för de områden, inom vilka de lappar, som uppehålla sig där med sina renar, i vissa fall äro underkastade gemensam ansvarighet för skada, som renarna göra på de fastboendes egendom, men att den icke nödvändigt innebär, att alla delar av distrikten skola vara tillgängliga för tillåtligt renbete. Enligt samma lags § 3 äro lapparna fastmera berättigade att med sina renar uppehålla sig endast "å de trakter, vilka vartdera rikets lappar efter gammal sedvana hitintills hava besökt."

Ranen

1817: "Einige derselben [d. v. s. lapparna i Ranbyn] — fast die einzigen in Lycksele-Lappmark — geben auch an die Krone Norwegens Steuer", F.W. VON SCHUBERT, "Reise durch Schweden, Norwegen, Lappland etc. in den Jahren 1817, 1818 und 1820", Bd II, Leipzig 1823, s. 332. Denna skatt är den genom 1751 års gränstraktat bestämda avgiften för renbete inom det andra riket. Att här är fråga om flyttning till Ranens fjäll, framgår redan av namnet på den flyttande byn, Ranbyn.

1844. Om länsmannens i Lycksele uppgifter rörande Västerbottenslapparnas flyttning se ovan s. 97.

Kyrkoherden i Sorsele A. FJELLNER avgav den 21 mars s. å. följande svar på dessa samma frågor:

"N:o 2. Flere Svenske Lappar i Sorsele besöka Norrige med deras Renhjordar årligen i reguliera tourer. Intågen inträffa i slutet af Julii och början af Aug. Återtågen göres i Augusti Månads slut och i början af September. Vistelsen varar 3 a 4 Veckor.

N:o 3. Desse besök hafva i långliga tider varit jemna.

N:o 7. De Svenske Sorsele Lapparne uppehålla sig å vissa orter langst efter gräusesträckningen-----

N:o 8. Sorsele Svenska Lappar besvära merändels icke den bebodde delen i Norrige. — — —

N:o 12. Norrske Lappar måga i Länet flytta efter vanligheten, dock med samma fri och rättigheter samt skyldigheter som Svenske Lappar, då deremot Sorsole . Lapparne borde få, den hetaste sommartiden begagna Junkarfjell, Mjölkfjell (Mjelkevare), Sillbotten (:Sildalje), Roufjell (Roupsatvaare) och Breddal (:Gårdahalla[?]).

N:o 13. Ifrån Sorsele pläga sina 50 hushåll med ungefärligen 5,000 Renar på en månad årligen besöka Norrige, circa 10 Hushåll Norr ska Lappar besöka Sverige med öfver 1,000 Renar.”

Av de nyssnämnda lokaliteterna, där väl alltså Sorselelappar på denna tid brukade färdas, återfinnas *Junkerfjeldet* och *Melkfjeldet* på kartbladet Junkeren. *Silbotnet* ligger norr om Grönfjeldet i södra kanten av bladet Dunderlandsdalen och *Eaufjeldet* i nordost på samma blad; Breddal är kanske detsamma som den lilla *Breidålen* söder om Raufjeldet.

1866. Av de Arjeplogslappar, vilka enligt Kon. Bef. i Norrbottens län hade skatteland i Norge (jfr nedan s. 109), torde säkerligen en del ha vistats i de norra delarna av Mo i Ranen, jfr förhållandena år 1873 nedan s. 109 f.

1873. Om Umelapparnas flyttning till Ranen enligt v. DÜBEN se ovan s. 98 ; om Semisjaurlapparnas flyttning hit enligt samma källa se nedan s. 109 f.

1879. Om Semisjaurbyns flyttning till Ranen se nedan s. 110.

1883. Om Tärnalapparnas flyttning till Ranen jfr ovan s. 98. Om de sydligare Arjeplogslapparnas flyttning jfr nedan s. 111.

1892—1894. Rätten till upptagande av lappskatt i Ildgrubens och Dunderlands distrikt i Mo herred (om vilkas omfattning se nedan) befann sig enligt 1892 års norska lappkommissions Indberetning, ss. 16 ff. och 119 ff., vid denna tid if. d. lapplänsmannen ESAIAS HANSEN LANGFJELDSÆTERS hand efter att år 1666 ha frånhänts kronan och sedermera vandrat ur hand i hand (jfr ovan s. 100 f.). Inkomsterna av lappskatten i Mo bestodo år 1894 förutom av avgifter en gång för alla för utfärdande av bygselbrev samt den årliga lappskatten också av årlig ”Told, en Ydelse, der benævnes saaledes og erlægges af svenske Flyttelapper, der ikke har bøjlet- Land paa norsk Side, men har erhvervet Tilladelse at flytte sammen med Bøxellapperne og benytte Sommerbeite med dem i Fællesskab. Denne Indtægts Størrelse sees kun at have udgjort aarlig Kr. 15.00. Leien har været betalt med Kr. 0.80 til Kr. 4.80 i Forhold efter Renantallets Størrelse” (Indber. s. 123, jfr s. 19).

I Indberetningen säges vidare s. 20, att ”inedens indtil for 5 Aar siden Lapperne kom flyttende fra Sverige omkring St. Hans og drog tilbage ved August Maanedes Udgang, saa har nu — især i den sydlige Del af Mo — det samme Uvæsen begyndt at florere som i Hatfjelddalen med Lösrentrafik fra Svenskegrændsen.—

-----Antagelig 11,000 à 12,000 svenske samt henimod 400 (efter Opgave 360)

norske Ren søge nu Sommerbeite i Mo i Tiden fra St. Hans til Aug. Maanedes Udgang; men dette Renbelæg vil antagelig snart vise sig at være for stort.” Och s. 13 rörande Røsa distrikt i Hemnæs herred i Sörranen: ”Ikke ubetydelig Ren-

drift har her [Dalføret langs Bjørkanelven, der fra Maal-Vandene løber ud i Sørfjorden] forhen fundet sted; men er dette nu indskrænket ved den større Bebyggelse, samt derved, at Esaias Hansen Langfjeldsæter under Paaberaabelse af Skjøde, thi. 1/12 1877, bortbygslers til svenske Lapper ogsaa Dele af Hemnæs Herred. — — — I denne Trakt sommerbeiter nu 3 Lappfamilier ca. 1050 Ren, hvoraf 100 tilhører svenske Lapper og Fastboende.”

I en förteckning öfver nomadiserande lappar i Nordlands amt sommaren 1893 uppgives (Indber., s. 81), att det vistades 9 svenska lappar med 5,600 renar i distr. Ildgruben och 9 svenska lappar med 6,000 renar i distr. Dunderland. De hade alla bygsel i Mo.

På de ovan s. 100 refererade frågorna n:o 14 och 15 angående de svenska lapparnas vistande i Norge erhöill kommissionen bl. a. följande svar från dessa trakter,
” *Hemnæs* Lensmand og Herredsstyrelse:

Ad 14. Enkelte svenske Lapper flytter over Grændsen om Vaaren og flytter tilbage om Høsten; dette Forhold har varet i umindelige Tider; minsket af i den senere Tid.

Ad 15. De holder sig som Regel langs Grændsen.

Mo Lensmand:

Ad 14. Juni, Juli og August, — og fra umindelige Tider.

Ad 15. Sølvklompen, Girivara, Silbotne, Kobbervand, Kaffebeek, Jordbek, Rødfjeld, Andfjeld, Näsa, Stormdal, Blakaadal, Mofjeld, Kaldfjeld, Melkfjeld o. fl. [jfr kartbladen Junkeren, Dunderlandsdalen och Näsa].

Fhv. Lappelensmand *Langfjeldsæter*:

Ad. 14. Ja, svenske Lapper pleier at flytte fra Sverige og indfinder sig i Juli og flytter tilbage i September hvert Aar, tildels overvintret de paa denne Side Rigsgrændsen.

Ad 15. Omtrent 2 Mil fra Rigsgrændsen og besøger de Køipladse for Sommeropholdet paa et bekvemt Sted, hvor der er Adgang paa Brænde og i Centrummet paa sit Skatteland.”

I Indber., s. 39 upplyses, att ”vedkommende Lapper ore antagelig væsentlig fra Sorsele Sogn (Granbyn og Ranbyn) i Ume Lapmark og fra Arjepluog Sogn (fornemmelig Sörvesterbyn) i Pite Lapmark. De regne sig for svenske, men have i Regien skaffet sig Bygselbrev fra Indehaveren af JLappeskatten i Mo.”

1895, den 10 aug., upplystes det vid sammanträde i Lycksele, att ^Ben del Sorselelappar fortfarande flyttar till Norge [d. v. s. Ranen], men endast till fjell-trakterna närmast gränsen”.

Vid sammanträde i Arvidsjaur den 15 aug. s. å. upplystes det, att lapparna från södra delen av Semisjaurs lappby i Arjeplog sommartiden gå över norska gränsen till dalarna ovanför Ranen. Av Sörvesterbylapparna flytta en del sommartiden till trakterna ovanför Ranfjorden. De fjällappar, som höra till Arjeplogs

lappby, gå sommartiden över till trakterna söder om Ranfjorden. Jfr. ss. 63, 83 i bil. till 1895 års svenska lappkomites lagförslag.

Under åren **1899—1902** utgjorde enligt lappfogdens i Nordlands amt uppgift antalet svenska lappar ("Hovedpersoner") och renar inom de bägge huvuddistrikten i Mo Herred följande:

		Lappar:	Anmälda renar:	Sannolika renantalet:
27 Ildgruben	1899	6	1,525	1,600
	1900	9	1,650	1,700
	1901	10	1,855	2,000
	1902	13	2,550	2,800
28 Dunderland	1899	17	2,245	2,500
	1900	2	500	600
	1901	4	1,005	1,100
	1902	8	1,880	2,000

För de lappar, som flyttade till Røsa och Toven distrikt, vilka även omfatta delar av Hemnæs herred i Ranen, har redogjorts ovan s. 101 f. Jfr bil. 25 till 1897 års lappkomm:s Indstilling. Enligt lappfogden skulle de svenska lapparna i 27 och 28 distrikten komma från Tärna, vilket väl dock är misstag för Sorsele.

1906. Rörande de nuvarande förhållandena i dessa trakter se ovan s. 103.

I Dep. Tid. 1898, s. 644 beskrivas de ovannämnda distrikten på följande sätt: "Distrikt No. 27, "Ildgruben Distrikt", udgjørende en Del af Mo Herred, begrændset saaledes: Mod Syd Mo Herredsgrændse mod Hemnæs; mod Vest Ranenfjorden op til Fjordens Rund og videre Dunderlandselven indtil Grønfjeldelven; mod Nord Grønfjeldelven op til Gaarden Østerdal, derfra i ret Linie til høieste Top af Fjeldet Setekentsjok eller Jonkeren og videre i sydøstlig Retning efter Høideryggen. ind til Rigsgrændsen; mod Øst Rigsgrændsen.

Distrikt No. 28, "Dunderlands Distrikt", udgjørende en Del af Mo Herred med følgende Grændser: Mod Syd 27de Distrikts Nordgrændse, mod Vest 26de" Distrikts Østgrændse [från Lille Alterngaard vid Ranenfjorden i rät linie til Langvandets sydligaste vik vid Strupen och därifrån utefter sjön och huvudälven — Glaam-aaga — som faller ned i sjöns nordvästra vik, till Svartisen] og Svartisen, mod. Nord Fogderigrændsen, mod Øst Rigsgrændsen."

Beieren och Saltdalen.

1817. "Sör- und Norrwästerbyen haben ihre Sommerweide in Norwegen und ihre Winterweide in Schweden, daher sie in beiden Reichen Steuern erlegen und ihr Schatz auf der Schwedischen Seite im Jahr 1811 herabgesetzt wurde"; v. SCHUBERT,"Reise" II, s. 339.

I "Budstikken" för år 1817 förekommer en artikel " Om Bodøens Præstegjeld i Nordlandene" av Provst ARNOLD SCHYTTE, som var präst i Bodö 1793—1834. Här omtalas spalt 442: "Kun 2de Lappe-Familier, som føre omvankende Liv med deres Rensdyr, opholde sig i Sognet, dog ikke for bestandig; en og anden Vinter trække de østover Kjølen til Svensk Lapland, fra hvilket de ere hidkomne, og egentlig Ariplog Pastorat, hvor de ældre og voxne ere døbte og underviste i den christelige Religion; de søge nu her Kirke og Altergang og forstaae nogenledes det norske Sprog; deres Rensdyr forskaffe dem alle deres Fornødenheder og er deres eneste Næringsvei." Dessa svenska lappfamiljer, som kommit ovanligt långt mot väster, voro således på god väg att övergå till norska lappar. Bodö Præstegjeld sträckte sig på denna tid i söder till Saltenfjorden, "imod Østen strækker det sig ind igjennem den saakaldede Storstrøm henimod Schierstads Sogn og imod Nordost til Misten Fiord."

1831. "Strax efter midsommaren flyttar Lappen ifrån detta sitt hem [vår-
vistet] uppåt de höga fjellen, ty myggen och hettan, som då inträffa, tvinga hans rehnar att söka denna tillflyktsort. Då uppehåller han sig hela Juli och halfva Augusti deruppe, till en del äfven i Norrige, ty många gifva sig ner i den Norrska skogstrakten." P. LÆSTADIUS, "Journal", s. 218. Sthlm 1831. Skildringen hänför sig huvudsakligen till Arjeplogs lappar.

1844. I en skrivelse av den 9 maj 1844 till de norska medlemmarna av 1843 års lappkommission meddelar amtmannen i Nordlands amt bl. a. följande: "hvad den øvrige Deel af Amtsdistrictet betræffer, da hjem søges det i større og mindre Grad af Svenske Lapper, fornemmeligen i Hammerøe og Foldens Præstegjelder, men og tildels i Saltdalens og Gilleskaals af Saltens Fogeddistrict. "

1866. "Åtskilliga lappar från denna socken [Arjeplog] innehafva såkallade lapps katteland inom Norge, belägna emellan riksgränsen och skogslandet, för hvilka de därstädes erlägga skatt, och begagnas dessa land vanligen endast under varmaste tiden under sommaren. Det lär under stundom inträffa, att dessa lappar kvarblifva öfver vintern i Norge, hvarunder de uppehålla sig inom den skogsbeväxta delen af landet samt vid hafskusten; när då våren kommer och marken börjar grönska, hvilket inträffar tidigare vid kusten än uppe på fjällen, så förinå lapparna icke att sammanhålla sina hjordar, hvarför dessa då understundom göra åverkan på innebyggarnes inägor, därigenom tvister uppstå, hvilka dock hitintills alltid uppgjorts genom godvillig öfverenskommelse. I öfrigt lefva lappar och normänn godt och fredligt med hvarandra och de förra blifva med välvilja bemötta af de senare. Att lapparne nu för tiden mindre allmänt besöka Norge än hvad förr varit vanligt, anses härröra däraf att renhjordarna mer och mer sammansmälta, och en del hushåll äro numera alldeles utan sådana djur." K. Bef:s i Norrbottens län skrivelse till K. Maj:t den 2 maj 1866.

1873. Semisjaurlapparna och Njarka- eller Sörvästerbyn "flytta i medlet af juffi till Norge, der de till renbetesland fått sig upplåtna vidsträckta fjäll och dal-

gångar i Salt-dalen, Bejeren och Moe. Dessa år från år allt mera till tagande flyttningar till Norge ske på några få dagar, och den stora fjäll-sträcka i Sverige, som ligger mellan vår- och höst-vistena å ena, norska gränsen å andra sidan, lemnas obegagnad, ehuru hon är ett af de bästa ron-betesland i Norrbottens län. I medlet af september äro desse Lappar åter vid sina visten", dit de således flytta direkt från Norge. Barturtelapparna eller Nordvästerbyn "gå äfven öfver i Norge på några veckor". Arvaslapparna gå delvis "till Ball- och Langvand-sjöarna i Norge", v. DÜBEN, s. 441.

1879. "Hvad ändtligen fjell-lapparne uti Arjepluog vidkommer, så flytta de af dem, som hafva sina renbetestrakter omkring Pite elf och dess bigrenar [d. v. s. Ärvas och Barturte eller Nordvästerbyn], i likhet med dem i Jockmock, således dels blott inom svenskt område, dels till riksgränsen, der de några veckor uppehålla sig betande renarne än inom Sverige, än i Norge.- — — — De fjell-lappar åter i denna socken, som flytta söder om Pite elf efter de bergssträckningar och fjell, som ligga omkring Skellefte- och Laiselfvens vattensystem [d. v. s. Semisjaur och Njarka eller Sörvästerbyn],- — — — vistas på de närmast skogslandet liggande fjellplataerna under vår- och hösttid, men flytta en vecka efter midsommar, görande blott helt korta uppehåll, efter de egentliga fjellen in på norskt område och stanna der, betande sina renhjordar å de fjell och de dalar, som ligga omkring och emellan Ranen- och Saltenfjord till in uti September, då de lika hastigt som på dittåget återvända till sina höstvisten. Flere af dessa lappar hafva skatteländ uti Norge, ehuru de hafva hemorts rätt i Sverige, hvilket synes vara stridande emot § 2 i första codicillen till gränsetraktaten. Många af de fjell, som ligga emellan norska gränsen och lapparnes höstvisten, begagnas numera ej till bete för renar, sedan dels renhjordarna sammansmält till följd af orsaker, som det här icke torde vara nödigt anföra, dels den nyssnämnda seden [uppkommit] att en större del af sommaren låta renarne beta uti Norge, ehuru det skulle finnas sådant för stora hjordar [på svenska sidan]. Lapparne sjelfva uppgifva, att de fjellsträckningar, som de fått sig upplåtna till renbetesland uti Norge, äro ypperliga sådana och att renarne derstädes kunna bättre hållas tillsamman m. m." Kon. Bef:s i Norrb. län utlåtande av den 31 dec. 1879. i bil. till prop. n:o 18 till 1882 års riksdag, s. 107.

1883. "Lockteå-Lapparne [eller Ärvas] — — — följa vid sina flyttningståg från sina visten, såväl vester- som österut, Piteå-dalen, lemna vistena om våren uti Juni och flytta mot riksgränsen, vid hvilken en del af dem uppehåller sig under den varmaste tiden af Juli och Augusti, hvarefter de vända åter till vistena samt kvarblifva vid dem inmot den 1 December; andra af dem gå aldrig till riksgränsen. — — —

Norrvesterby-Lapparne, äfven kallade Bartut-Lapparne efter det vidsträckta lågfjäll, å hvilket de flesta bland dem hafva sina höst- och vårvisten, flytta från dessa i Juni mot riksgränsen, betande dorunder renarne på de fjäll, som ligga emellan Piteå elf och de tillflöden, som från norr infalla i Skellefteå elf. Invid

riksgränsen, der de uppehålla sig i närheten af Mavas- och Ikisjaure, källsjöar den förra till Piteå och den senare till Skellefteå elf, låta de renarne beta på begge sidor om denna gräns. I början af September äro de åter i närheten af sina visten — — —

Semisjaurs-Lapparne — — — flytta i början af Juli från dessa visten i hastiga dagsmarcher mot riksgränsen och in i Norge, der flere af denna bys Lappar erhållit upplåtelse af renbetesland i de dalgångar, som genomskära fjällen. Från Norge flytta de i September, lika hastigt som vid ditflyttningen, tillbaka till sina visten,

hvilka de åter hafva intagit i senare delen af denna månad. — — —

Mellan Laiselfven och Vesterbottens länsgräns ligga Sörvesterby-Lapparnes hufvudvisten uti björkskogsregionen. Äfven dessa Lappar hafva för vana att vid samma tid, som här nästföret är angifven för Semisjaurs-Lapparne, flytta öfver till Norge, men de uppehålla sig icke derstädes så lange, utan anlita tillika i väsentlig mån de betesmarker, som ligga i dalarne på denna sidan om Näsa och slutta ned

till Laiselfven. I September komma de åter till hufvudvistena, — — — ”

S. 36 ff. i 1882 års lappkomites lagförslag.

1892 års lappkommissions Indberetning, s. 21 f. i ”Partiet mellem Bejeren og Saltdalen, mellem Saltenfjord og Fogderigrændsen mod Mo, har betydelfge Vidder, der er skikkede til Sommerbeiter, men den bedste Del har tildels været hjem søgt i nogle Uger i varmeste Sommertid af en eller flere Svensklapper fra Arjepluog socken med forholdsviis store Hjorder, hvorved Distriktets egne Lapper med de smaa Flokke for en større Del er bleven hindrede fra at udnytte Beitet her, da de har frygtet for, at deres Ren kunde gaa op i den større Hob.

Vanskeligheden med Övervintringen gjør, at den ene svensk fødte Lap efter den anden, naar han har forsøgt at holde til her om Vinteren, paa ganske faa Aar har mistet sin Ren, og der findes nu i Skjærstad og Saltdalen over 100 Lapper uden Ren, medens 36 Lapper har tilsammen omtrent 150 Dyr. Her er nu kun en nomadiserende Lap, nemlig den 21-aarige Ole Peter Pedersen [enligt Indber. s. 82 född i Sverige] med 150 Ren som sin Families Eiendem; men han har til Sy ting 130 Dyr for en fastboende Lap, Hans A. Kosmo, og for Bønder i Bejeren, Skjærstad og Saltdalen henimod 200 Ren, saa hans samlede Hjord er lidt over halvfemte Hundrede Dyr. Hvorvidt der ved Rigsgrændsen mellem Näsa og Graddiselfven i Sommertiden beites noget større Antal Ren fra Sverige har Kommissionen ikke sikker Underretning om; men længere ind i Distriktet har i de sidste Aar alene Anders Person beitet med henimod 500 Dyr. Han er trængt saa langt frem, først mod Vest og videre mod Nord, at han er naaet til Gaasvand ca. 20 Km. i Syd for Misvær, men har holdt til her kun omkring 1 Uge hver Sommer. I den sydligere Del af Trakten har Anders Person og andre Svensklapper før ham som Regel ikke beitet sine Ren udenfor Tiden fra medio Juli til Barsok o: 24de August [rättare den vecka, inom vilken Bartolemeusdagen faller]”.

Denna trakt gjordes till ett distrikt med namn Harodalen, om vars gränser se nedan!

”I Strøget østenfor Saltenev findes ikke nomadiserende norske Lapper, og indskrænker de svenske Lappers Beitning sig til Tiden fra medio Juli til Barsok. Den naturligste Nordgrændse for dette Distrikt vilde være Vasloden fra Fineide ved Saltenfjorden til og efter Sjøen Lommi Jaure ind til Rigsgrændsen; men for at faa samlet denne svenske Rendrift mere under et, finder man at burde medtage en mindre Strækning ogsaa nordfor denne Vasled oppe ved Fjeldet Blaamanden. Distriktet vil komme til at omfatte Dele af Saltdalens og Skjærstad Herreder og benyttes nu af svenske Lapper i 3 Partier. Sydligst ned mod Graddis Elv har man nu Arjepluoglapperne Anders Nilson og Paulus Humpo med omkring 500 Dyr, men disse har desuden en hel Del ”Agtaren” (Syttingsren) dels fra norske og svenske fastboende Lapper, dels ogsaa fra Bønder og ”bofaste”. Omkring Bal vand og Vasbottenfjeld, altsaa i Distriktets Midtparti, beiter Brødrene Per og Nils Person Humpo samt den førstes Svigersøn, Lars Bentson, samtlige fra Arjepluog med tilsammen henimod 1,000 Dyr og nordenfor Langvand oppe ved Blaamanden beiter en svensk Lappfamilje med henimod 1,000 Ren.”

Denna trakt blev distriktet n:o 31 Balvand, om vars gränser se nedan!

S. 40 säges, att de lappar, som komma till dessa tvänne distrikt, ”have formentlig ellers Tilhold i den nordlige Del af Arjepluog Sogn, hvor man har Lapbyerne Semisjaur, Norvesterby og Lockteå. De Lapper, som flytte over Rigsgrændsen, høre antagelig til Semisjaur Lapby.”

I separatabilagan till samma Indberetning lemnas följande upplysningar av

”*Gildeskaal* og *Beierens* Lensmand:

Ad 6 [Til hvilke Aarstider har (de norske) Lapperne søgt Tilhold og Beite i Distriktet, og i hvilke Dele deraf er Beitningen udøvet?]: Har af og til overvintret i *Gildeskaal* og *Beieren*, men har som Regel holdt sig om Vinteren paa svensk Territorium, hvor de selv anser sig at have sin egentlige Hjemstavn, og hvor de som Regel er konfirmerede. Som Regel er de inden dette Distrikt kun nomadiserende. *Beierens* Ordfører, hos hvem jeg har søgt Oplysninger, tilføjer under dette No.: ”For de i Distriktet boende hele Aaret, for norske Lapper delvis Sommertiden, men tildels ogsaa Vinteren og for Lapper fra Sverige Juli og August Maaneder. Beitningen er foregaaet over hele Herredet, men mest østenfor Tolaadal.”

Ad 14 [frågornas ordalydelse anförd ovan s. 100]. Ja, i Maanederne Juli, August til udi September. Se Spørgsmaal 6. Fra umindelige Tider.

Ad 15. I den øvre Del af Bygden (nemlig *Beieren*), *Graataadal*, *Staupaamo*, *Rebbivag*, *Lillejook* m. fl. Steder.

Gildeskaal Herredsstyrelse:

Ad 14. For ca. 20 Aar tilbage var det ofte Tilfældet, at svenske Lapper flyttede hidover om Sommeren for at søge Beite og trak sig tilbage til Sverige mod Vinteren. I de senere Aar har Lapperne opholdt sig mere stadig hele Aaret i dette eller Nabodistrikterne.

Ad 15. Særlig Strækningen *Forsaa*—*Sundsfjorddalen* har Lapperne sine Telt.

Gammer haves ikke. Se Sp. 6 [Det hele Aar, om Vinteren for endel over hele Herredet, ogsaa paa en Del af Øerne].

Bodø Landsogns Herredsstyrelse:

Ad 14 Ja. Vinteren. I længere Tid.

Ad 15. Hovedsagelig søndre Side Salten. Tager Logi paa Gaardene.

Skjerstad Lensmand:

Ad 14. Ja, et Par Maaneder om Sommeren i Langvandsfjeldene.

Ad 15. Kun et kort Stykke indover Grændsen og ligger kun i Telt, sædvanlig paa Haukabakken ovenfor Langvand.

Skjerstad Herredsstyrelse:

Ad 14 og 15. Ja, om Høsten et Par Maaneder. Paa Langvandsfjeldene i Telter.

Saltdalens Lensmand:

Ad 6. Fra Midten af Juli til Midten af September og udøves Beitningen paa de fleste Fjelde, dog hovedsagelig paa den østre Side af Dalføret.

Ad 14. Ja, som Besvarelse til Spørgsmaal 6.

Ad 15. Paa Fjeldene gennem hele Distriktet og saa tilbage igjen. Faste Gammer eller Køiesteder har de ikke.

Saltdalens Herredsstyrelse:

Ad 6. Fra Midten af Juli til Midten af September og hovedsagelig paa Fjeldene paa den østre Side af Dalføret.

Ad 14. Besvaret under Spørgsmaal 6 og har Forholdet varet i umindelige Tider.

Ad 15. Da her kun findes Flytlapper med Ren, har de ingen faste Gammer, men flytter sine Telte, efterhvert som de flytter med Renen, og dette sker saagodtsom paa alle Fjelde.”

1895, vid sammanträde i Arvidsjaur den 15 aug., upplystes det rörande fjäll-lapparna i Arjeplog, ”att af Luoktalapparna en del om sommarmånaderna uppehåller sig omkring riksgränsen, en del flyttar in i Norge till fjellen ofvanför Langvandet och under regniga somrar ned till Saltdalen; — — — att Norrvesterbylapparna, som äro till antalet få, om somrarna beta sina renar på ömse sidor om riksgränsen och derifrån sträcka sina vandringar i Norge till Öfvernäs dalen [?, förmodligen avses Evenes dalen], en bidal till Saltdalen; — — — att från Semisjaur lappby en del lappar, de nordligaste, sommartiden gå öfver norska gränsen ned till Bejers prestgäll och trakterna söder om Saltdalen; — — — att af Sörvesterbylapparna en del sommartiden flyttar till trakterna ofvanför Ranfjorden och en del till Saltdalen; — — —” S. 82 f. i bil. till 1895 års lappkomites lagförslag.

Under åren **1899—1902** utgjorde enligt lappfogdens i Nordlands amt uppgift antalet svenska lappar (” Ho vedpersoner”) och renar inom distriktet i dessa trakter följande:

		Lappar:	Annälda renar:	Sannolika renantalet:
30 Harodalen	1899:	—	—	500
31 Balvand	1899:	4	844	1,100
	1900:	3	680	800
	1901:	6	1,450	1,550
	1902:	4	1,360	1,430

Jfr bil. 25 till 1897 års lappkomm:s Indstilling. Enligt lappfogden skulle dessa lappar höra hemma i Jokkmokk, vilket dock är oriktigt; de kommo tydligen från. Arjeplog.

1906. I bilagan till detta års svenska lappkommissions betänkande säges: "Äfven inom Nordlands amt pläga en del Norrbottenslappar från Juckasjärvi, Gellivare och Arjeplogs socknar under någon tid af sommaren söka bete för sina renar, men den genom konventionen den 26 oktober 1905 förändrade flyttningstiden är icke af någon betydelse för nämnda socknars lappar, enär de ej pläga föra sina renar öfver riksgränsen förr än efter den 15 juni."

I Dep. Tid. 1898, s. 644 f. beskrivas de nämnda distrikten på följande sätt: "Distrikt. No. 30, "Harodalens Distrikt", indbefattande Dele af Beieren, Skjærstad og Saltdalens Herreder med følgende Grændser: Mod Syd 28de Distrikts Nordgrændse [jfr ovan s. 108] fra Rigsgrændsen til Bredekfeld, mod Vest 29de Distrikts Østgrændse [Beierfjorden og Beierelven samt videre sydover til Fogderigrændsen mod Mo i Retning af Bredek Fjeld], mod Nord Saltenfjord, mod Øst Saltenfjord og Salteneelv samt Grraddiselve efter dens nordre Løb ind til Rigsgrændsen og videre efter denne til Fogderigrændsen. Til Distriktet hører ingen Øer.

Distrikt No. 31, "Balvand Distrikt", omfattende Dele af Saltdalens og Skjærstad Herreder med følgende Grændser: Mod Syd og Vest 30te Distrikts Østgrændse samt Saltenfjorden fra dens Bund ved Rognan til Fineide; mod Nord Vasleden fra Fineide til den nordøstlige Bugt af Øvrevand, derfra i ret Linie til høieste Top af Blaamanden og videre i ret Linie til Sulitjelmas Top; mod Øst Rigsgrændsen."

Folden, Sagfjorden och Tysfjorden.

1806—1807. I biskop M. B. KROGHS "Visitatsberetninger for Aarene 1806—1807", utgivna i utdrag av J. SKAAR i Tromsøposten 1886 säges s. 70 om "Helmø Fjorden" i *Tysfjorden*: "Her kommer svenske Lapper ned med deres Rensdyr. Disse ytre til en vis Tid uimodstaelig Drift til at søge til vore Kyster, og ligeledes til en vis Tid om Høsten at gaa tilbage. Straks de kommer ned, ile de til

Søen for at drikke salt Vand.” Lapparna gingo således här ända ner till havsstranden.

Från anteckningar, gjorda år 1807, förskriver sig följande åskådliga skildring av L. von BUCH i hans ”Reise durch Norwegen und Lappland”, Berlin 1810, I, s. 398 f.: ”Unter dieser Pfarre [Lödingen] gehören auch einige hundert ansässige Lappen im Innern von *Tysfjord*; allein die Lappen, welche den Sommer aus Schweden herabkommen, werden als Fremde angesehen, und sind nicht mit un ter der Zahl von *Lödingens* Einwohnern gerechnet. Sie gehören zu den schwedischen Pastoraten *Gellivara* und *Jockmock*, beyde in *Luleo-Lapmarch*. Sie ziehen gewöhnlich schon gegen den 14ten April über das Gebirge, und nach dem Wasser herunter. Sind sie dem Meerufer nahe, so laufen und drängen sich die Rennthiere mit Macht, recht bald den Fiord zu erreichen, und nun saufen sie begierig und fast unmässig von dem gesalznen Wasser. Das glauben die Lappen ist ihren Rennthieren zum Gedeihen nothwendig. Aber ohnerachtet ihrer Lust, saufen die Thiere dies Wasser doch nicht mehr als Einmal. Die Lappen treibeii sie dann wieder aufwärts gegen das Field und beziehen obere Thäler, die von Normännern nicht bewohnt werden; und je nachdem der Sommer eintritt und der Schnee schmelzt, ziehen sie höher und höher am Gebirge herauf. Auf *St. Olufstag*, in der Mitte des *August* [!], verlassen sie endlich diese Gegenden wieder, schwärmen noch einige Wochen auf den Grenzen, und verstecken sich endlich im Herbst in den Wäldern, welche die Kirche und den Pfarrsitz des Pastorates [d. v. s. i Sverige] umgeben.” Själw var von Buch icke in i Tysfjorden; han synes ha erhållit sina underrättelser av prosten SCHYTTE på Lödingen (I, s. 359 f.).

1817—1820. I F. W. VON SCHUBERT, ”Reise durch Schweden, Norwegen, Lappland, Finnland und Ingermanland in den Jahren 1817, 1818 und 1820”, Leipzig 1823, band II, s. 353 säges om Gellivarelapparna: ”oft halten sie sich auch in Norwegen auf”.

1844. Kyrkoherden i Jokkmokk JOH. ULLENIUS säger i en skrivelse av den 24 febr. d. å., utgörande svar på frågor³⁶, som framställts av 1843—1844 års lappkommission (1897 års lappkomm:s Indstilling 1904, bil. 15, s. 126 ff.):

”2°. Jockmocks Lappar pläga öfverflytta till Norrige reguliert hvarje år, vid slutet af April och ofta icke förr än i slutet af Maii och början af Junii samt återflytta hit till hemorten vid slutet af October och början af November månader. Dock flytta icke alla Jockmocks Lappar till Norrige, större delen qvarblifver i fjellen inom Svenska området hela sommaren.

6°. Jockmocks Lapparnes tillhåll eller vistelseort i Norrige under sommar-månaderne är egenteligen Hafslandet och fjordarnes stränder, under stundom uppehålla de sig någon tid å fjellgrupperne mellan hafs fjordarne. Jockmocks Lapparne från Tuorpens Lappeby flytta till syd och Norr-folden; Sirkas Lapparne som hafva sina Rehnbetesland på södra sidan af stora Luleå Träsk flytta vanligen till Tyssfjorden.

9°. Endast 10 à 12 hushåll af Jockmocks Lappalmoge besöka Norrige med sina hjordar under somrarne. — — — antalet af Jockmocks Lappars till Norrige årligen flyttande Rehmar, torde utgöra 3500 och Norrska Lapparnes, som här öfvervintra, torde uppgå till högst 4000.”

Såsom svar å samma frågor yttrar kronofogden ERIC BURMAN i en skrivelse, dat. Åkroken den 23 jan. 1844, vilken närmast avser Gellivarelapparna:

”N:o 2. Lapparnes med deras Rehnjords besök i Norrige äro lika reguliera, som flyttfåglarnes ankomst om Våhren och äfven om Hösten. Ut i slutet af Martii Månad hvarje år aftaga Rehmarne från Skogslandet till Fjellen, då Lapparne måste följa med ända öfver Fjellryggen och sluteligen stundom ända till Hafskusten. Likvist uppehålla Rehmarne sig mästadels uppe i Fjellen om Sommaren.

N:o 4.— — — återvandringen sker i October och November Månader.

N:o 6. Såsom förut nämnt är, uppehålla sig Lapparne med sine Rehnjordar då de äro på Norrska sidan dels uppe i Fjellen dels invid kusten, då Rehmarne med begärlighet dricka af saltsjö vatten, hvaraf de skola befinna sig väl,

N:o 9. Flytt Lapparne hvilka årligen från Gellivare besöka Norrska kusten eller närheten deraf utgöra 77 hushåll, 35 för Södra och 42 för Norrakajtum men huru stort Rehn antalet är som dessa hafva med sig kan intet med någon bestämdhet upgifvas, Likvist anser jag mig intet böra taga mycket felt, om jag uppskattar dessas samteliga Rehnjordar till åtminstone 20,000 lif — — —.

I en följande skrivelse, daterad Gellivare den 10 febr. 1844, ger Burman delvis något andra uppgifter:

”N:o 2. En del Lappar flytta hvarje år bestämt till Sjøkusten och komma likaledes åter, då deremot en del stadna på fjällen inom Svenska gränsen eller i närheten deraf. Flyttningarne företagas i April Månad, allt efter som passande före inträffar och komma vid Slutet af Junii Månad till Sjøstranden, sedan de uppehållit sig vid Sjøkusten några Veckor, företaga sig återfärden.

N:o 6. Såsom uti 2de Punkten är svarat, stadna större delen af Renarne på sjelfva fjellen och uppehålla sig på båda sidor om Riksgränsen samt en mindre del vandrar ända till Sjøkanten, hvarest utrymme för stora Rehnjordar intet finnes.

N:o 8. På Norrska sidan finnes efter Lapparnes kändedom inga till bete användbare tracter, hvilka intet äro ställda under enskildt ägovälde, hvarföre Lapparne alltid pläga öfverenskomma med Jordägarene om betet.”

I en skrivelse av den 9 maj 1844 till de norska medlemmarna av 1843 års lappkommission meddelar amtmannen i Nordlands amt bl. a. följande: ”hvad den øvrige Deel af Amtsdistrictet betræffer, da hjemsoeges det i større og mindre Grad af Svenske Lapper, fornemmeligen i Hammerøe og Foldens Præstegjelder,- — — —

Slutteligen lades ei ubemærket, at der i Aaret 1834 eller 1835 indkom til Amtet Klage fra flere Gaardbrugere i Hammerøe Prestegjeld over Forulempen ved svenske Lapper i den oven under N° 4 antydede Retning [skadegørelse på ängar och betesmarker, skog o. s. v.]; Besværingen blev insinueret vedkommondo Landscancellie,

og da lignende Anke ei senere hen er fra Hammerøe ført, antages Forholdendet der at være heldigen forandret.”

1866. I en skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 maj 1866 yttrar K. Bef. i Norrbottens län bl. a.: ”För att erhålla kännedom om huruvida lapparne inom länets öfriga lappmarker [Lule och Pite] under sina flyttningståg numera besöka Norge, och huru de därstädes emottagas, hafva allmänna sammanträden hållits vid tingsställena och hvaraf ingått, för

Gellivare socken i Luleå Lappmark.

Ifrån denna socken hafva endast 13 renägande lappar under förlidet år besökt Norge. För icke så lange tillbaka flyttade nästan hvarenda lapp till Norge under den varmaste tiden på sommaren, men dessa besök aftaga årligen, och torde orsaken därtill förnämligast vara den mängd bosättningar, som ägt rum här och där langs kusten, hvarigenom svårigheten, att vårda renarna så, att de ej göra skada, på inägorna, hvilka i allmänhet icke äro omhågnade, ökats, men därjämte äfven till någon del, att somrarna under de senare åren varit mycket kalla, hvarigenom det blifvit möjligt att hålla renarna uppe på fjällen. Varna somrar och myggede. förras säkra följeslagare, äro de orsaker, som inom denna socken tvinga lapparne att söka Västerhafvet, till undvikande af sjukdomar och förödelse bland ren djuren. Allmänt uttalades den åsikt, att det skulle för renhjordarnas trefnad vara fördelaktigt, om flyttningarna till Norge kunde företagas hädanefter likasom från äldre tider och synnerligast under varna somrar, utan att åstadkomma någon skada på norrmännens inägor. — — —

Jockmocks socken i Luleå lappmark.

Härvarande lappar uppehålla sig för det mesta på svenska sidan och öfvergå någon gång riksgränsen, hvarvid de endast en kort tid uppehålla sig på fjällen utan att tåga ned till hafskusten. Däremot finnes det i Norge flere renägande lappar, som stundom tåga öfver till Sverige med sina renhjordar. Det har icke heller förut varit brukligt, att svenska lapparne tågat öfver till Norge med sina renhjordar, emedan den smala landsträcka, som där finnes, knappt nog är tillräcklig för därvarande norska lappar. — — —”

1873. ”Blott någre. Gellivare-lappar flytta nu mera öfver till Norge, de fleste uppe hålla sig på fjällen vid riksgränsen; de som flytta (år 1865 omkring 14 familjer) gå till Tysfjorden. — — — Flere af Tuorpen och Sirkas flytta sommartiden på en vecka eller så in i Norge på fjällen närmast gränsen, men icke ned till kusten.” v. DÜBEN, s. 439 f.

1879. ”Af lapparne uti *Gellivare* flytta några familjer med sina renhjordar till Nordlands amt och uppehålla sig der på de fjell, som ligga omkring de inre fjordarna, under den varmaste tiden af sommaren. Flertalet lappar i denna socken flytta icke längre än till närheten af riksgränsen, der de uppehålla sig en eller

annan vecka under högsommaren, låtande renarne bota än på den ena än på den andra sidan nämnda gräns." De, som flytta över till Norge, medföra omkring 2,500 renar. Vissa fjällappar i *Jochmoch* "utsträcka sina flyttningståg öfver riksgränsen och låta sina renar under en à två veckor i slutet af Juli månad beta än på ena än på andra sidan af denna gräns." S. 106 f. i K. Bef:s i Norrb. län utlåtande i bil. till prop. n:o 18 till 1882 års riksdag.

1883. "Ett fåtal af denna sockens [Gellivare] Lappar flyttar om somrarne ned till Norge och förer der under sjelfva högsommaren sina renar på bete å sidorna af de höga fjäll, som förekomma i norra delen af Nordlands amt. Desse till Norge flyttande och de öfrige Lapparne lemna under vanliga år sina vårvisten, hvilka de intagit i början af Maj månad, i medlet af Juni och sedan kalfvarne blifvit något vuxna samt draga då under korta dagsresor mot riksgränsen, vid hvilken de der- efter uppehålla sig under högsommaren i de fjälldalar, som der finnas, hvarvid ock en del af dem låter sina renar beta för en och annan vecka än på svenska än på norska sidan af riksgränsen, hvarefter de i korta tåg återvända till höstvistena,

vilka de intaga i början af September. — — —" Sirkaslapparna komma i början av maj till sina vårvisten, "derifrån de begifva sig i slutet af Juni mot riksgränsen, hvilken en del af dem till och med öfvergår, dock blott för en eller tvänne veckor, betande dervid renarne än på den ena än på den andra sidan om denna gräns. Redan i slutet af Augusti månad äro de åter i närheten af sina" höst- och vårvisten. Ett fåtal av Tuorpenlapparna kommer under högsommaren "fram till riksgränsen och betar sina renar på begge sidor om densamma under några dagar." S. 31 ff. i 1882 års lappkomites lagförslag.

1892 års lappkommissions Indberetning, s. 22 ff.: "Trakten nordenfor [Balvand distrikt] langs Rigsgrændsen indenfor Saltenfjorden og Sørfoldenfjord har omtrent samme Beskaffenhed som Bal vand distrikt [jfr ovan s. 112]. Det er nærmest skikket som Sommerbeitetrakt; men desuagtet har en svenskfødt Lap ved navn Nils Amundson Baval [förmodligen från Jokkmokk, där en lappsläkt Pavval finnes], der i længere Tid sommerbeitede i Balvand Distrikt, medens han søgte til Sverige de fleste Vintre, nu 3 af de sidste 4 Aar overvintret efter hans egen Opgave ca. 500 Dyr i heromhandlede Trakt. Han har kjøbt Gaarden Holtan paa Fauskeide, hvor han for det meste opholder sig med sin Familje, deriblandt et Søskendebarn, Nils Olsson Pantzi, der har 30 Ren; men Renflokken beiter i Almindelighed nord i Storskogen Statsalmenning, 4400 Ha., paa begge Sider af Storskogelven, der løber ned i Sørfoldenfjorden, og Flokken føres tildels helt nord til Kolbakelven eller Sørfjordskarelven, som kommer fra Gukkes Jaure eller Langvand og løber ud i Lerfjorden — en Arm af Sørfoldenfjord. En Vinter søgte Nils Baval, der formontlig nu maa betragtes som norsk Lap, med sine Ren udover Halvøen mellem Saltenfjord og Foldenfjord. Foruden de 500 Dyr, han har hos sig, skal han oie et større Antal Ren, som vogtes hos hans Slægtninger i Sverige". denna trakt blev distriktet n:o 32 Storskog, om vars gränser se nedan!

”Halvøen vestenfor Tysfjorden. Mellem Sagfjorden paa Sydsiden, Vestfjorden mod Vest og Tysfjorden paa Østsiden ligger en stor, bjergfuld Halvø, hvorhen norske Lapper i lang Tid har søgt hen om Vinteren med sine Ren. Den ene Ren-flok efter den anden er imidlertid gaaet tilgrunde af forskjellige Aarsager — især Ulv og Flein —, men af de svenske Lapper, der har sommerbeitet Ren mellem Tysfjorden og Rigsgrænsen, har altid nye Forsøg været gjorte paa Övervintring herude.” Denna trakt blev distriktet n:o 37 Hammerø.

I Strøget omkring Bunden af Hellemobotten søger Tysfjordlapperne Sommerbeite for sine 1000 Ren, der skjøttes af Abmut (Amund) Larsen, Nils Mikkelsen og Mikkil Pedersen Koljok. Den sidste slog sig først for 6 Aar siden ned i Norge med 40 Ren. Nu har han 100 og skjøtter 400 Dyr for Tysfjordlapperne. I den varmeste Sommertid en 3 Uger fra Midten af Juli maa Tysfjordlappernes Ren føres paa vestre Side af Hellemobotten; thi da kommer svenske Lapper fra Jockmock, opslaar sine Køjer ved Rigsgrænsen og beiter ca. Km 5 indover paa den norske Side fra Daumandselven til Grundfjord med ca. 2000 Dyr. Længere mod Nord beiter Sør-Kajtums Lapper af Gellivare ca. 4000 Dyr 5 Km. indover Grænsen. Nordligst, oppe ved Kjøbsvik, beiter nogle Familier ogsaa af Gellivare-Lapper med ca. 2000 Dyr. Disse sidste flytter imidlertid helt ud mod Fjorden i Nærheden af Stora og udstrække saaledes Opholdet i Norge noget længere.” Dessa trakter blevo distriktet n:o 38 Hellemo.

I separatbilagan läses bland svaren å de ovan s. 100 anförda frågorna bl. a. följande:

”*Foldens* Lensmand;

Ad 3 [rörande norska lappar]. Egentlige svenske Flytlapper er i den sidste Tid mindre af. Har været mere før.

Ad 14. Ikke videre end om Høsten, naar de er hernede og forsyner sig med de nødvendige Varer til Vinteren.

Ad 15. Blot paa Grændsefjeldene.

Sørfolden Herredsstyrelse:

Ad 14 og 15. Før, men ikke nu.

Nordfolden—Kjærringø Herredsstyrelse:

Ad 14 og 15. Nei, aldeles ikke.

Hammerø Lensmand;

Ad 14. Ja, Vaaren til Høsten. Antagelig 40 à 50 Aar.

Ad 15. Til Fjeldene omkring Sagfjorden og Saugvandene; forøvrigt ubekjendt.

Hammerø Herredsstyrelse:

Ad 14. Ja, om Vintertiden. Fra 60-Aarene [Kommissionens anmärkning: ”svenskfødte Tysfjordlapper”].

Ad 15. Lidt over Grænsen, helst i Sagfjorden.

Tysfjordens Herredsstyrelse:

Ad 14. Ja, se Post 6 [Fra medio Juli til udi August, udøvet paa Eiendommen og tildels i Havnegangen paa Stora, Grundfjord og Sørfjord].

Ad 15. Gammer bruges ikke, kun Telt, der opslaaes i øverste Partier af Skovene i Beitemarken.”

Under åren **1899—1902** utgjorde enligt den norske lappfogdens oppgift antalet svenska lappar (”Hovedpersoner”) och renar inom dessa trakter följande:

		Lappar:	Anmälda renar:	Sannolika renantalet:
32 Storskog	1899	5	520	650
	1900	5	550	600
	1901	0	0	0
	1902	2	500	550
38 Hellemo	1899	1	250	280
	1900	1	300	330
	1901	1	220	300
	1902	1	440	500

Från 37 distr. upptar han inga svenska lappar. Jfr bil. 25 till 1897 års lappkomm:s Indstilling. Enligt lappfogden skulle lapparna i 32 distr. höra hemma i Jokkmokk och de i 38 distr. i Jukkasjärvi, vilket senare dock torde vara oriktigt.

1906. Börande de nuvarande förhållandena härstädes se ovan s. 114.

De i denna avdelning nämnda distrikten beskrivas i Dep. Tid. 1898, s. 645 f. på följande sätt:

”Distrikt No. 32, ”Storskog Distrikt”, bestående af Dele af Skjærstad og Sørfoldens Herreder inden følgende Grændser: Mod Syd 31 te Distrikts Nordgrændse [varom se ovan s. 114] fra Rigsgrændsen til Fineide og derfra efter Saltenfjorden til Fauske; mod Vest Landeveien over Fauskeide til Dypvik i Folden, derfra Sørfoldenfjord og dennes Arm Lerfjord til Kolbakelvns Udløb i samme ved Sørfjordskar; mod Nord nævnte Elv op til Vandet Gukkes-Jaure, efter Vandet og ind til Rigsgrændsen ved Grændserøs No. 244; mod Øst Rigsgrændsen ned til. Sulitjelma.

Distrikt No. 37, ”Hammerø Distrikt”, bestående af Halvøen vestenfor Tysfjorden med Finnø, Tenø, Ulvø og omliggende mindre Øer og udgjørende Dele af Hammerø og Tysfjorden Herreder. Distriktets Grændse mod Indlandet er: Fra Sagfjordens Bund efter Vasleden op gennem Sagvandene til Gaarden Strindnæs og derfra i ret Linie til Gaarden Musken ved Hellemobotten.

Distrikt No. 38, ”Hellemo Distrikt”, bestående af en Del af Tysfjordens Herred med følgende Grændser: Mod Syd og Vest 36te Distrikts Nordgrændse [Tysfjordens Herredsgrændse ind til Rigsgrændsen] og 37te Distrikts Sydostgrændse ned til Musken ved Hellemobotten og derfra Fjorden op til Kjøbsvik; mod Nord Tysfjorden og Strømmen, dens nordre Arm, videre efter Elvefaret i Strømdalen op til Frostisen og derfra ind til Rigsgrændsen ved Grændserøs No- 252, samt mod Øst Rigsgrændsen.”

Ofoten.

1821. Den 13 juli d. å. såg J. W. ZETTERSTEDT tama renar, lappar och flera lapptält omkring en halv mil från Ofotenfjordens strand ovan Bjerkvik i Herjangen, att döma av beskrivningen högst upp i Herjangsmarken nedom Storforsen. Enär han särskilt påpekar, att han längre ned i skogen såg fasta kåtor, torde man kunna antaga, att de i tält boende lapparna voro rena nomader, kanske då svenska sådana. Dagen förut hade han på svenska sidan skilts från lappar, som med sina renar flyttade mot gränsen. Jfr hans "Resa genom Sveriges och Norriges Lappmarker, Förrättad År 1821", Lund 1822, II, s. 51 f.

1844. I en skrivelse av den 9 maj 1844 till 1843 års lappkommissions norska medlemmar meddelar amtmannen i Nordlands amt följande svar (på icke bevarade frågor) rörande de svenska lapparnas flyttning till Ofoten:

"1ste Qvestion. Fra omtrent St: Hans tid til først i Septbr hvert Aar(:naar Sneen legger sig paa Marken:) drage Lapperne over hertil fra Sverige, opholder sig med deres Reen circa 20 a 30 Familier, hver bestaaende af 3, 4 a 6 Personer, paa Fjeldene i Fjordstrøgene Harriangen, Rombakken, Beidsfjorden, Schjomen og Ballangen.

2. Nei, Forholdet i denne Retning har paa lige Maade bestaaet fra Fortiden af, Antallet maaskee snarere af- end tiltaget.

3. Hver Familie har efter Formuenheden almindeligvis fra 1 til 300 Reen, en Enkelt iblandt dem af Skarp] Vilpus af Gillevara Sogn eier imidlertid over 1000.

4. I flere af bemeldte Fjeldstrøg anrettes ingen Skade, saasom Lapperne holde sig med Renene tilfjelds, men i andre meget betydelig, fornemmelig i Haa-fjeldet, ved at Renen drives lige til Søen, eller gaaer ubevogtet om, altsaa paa

og over den dyrkede Jord, der optrampes, saa intet bliver tilbage at slaae — — — det er kun faae norske Lapper, som fra Høsten af drive deres Reen over paa svensk Side, hvor de aflevere Renene til svenske Lapper, der vogter dem om Vinteren, hvorpaa de atter hente dem igjen i Juni; de norske Lapper opholde sig saaledes almindeligvis ikke længe i Sverige, hvor de — saavidt vides — ikke pleie at forulempe nogen. — — —

11. Her gjelder som ad N:o 4 bemærket der gives ingen norske Lapper som allene ernære sig af Renen, men vistnok flere der eie saadanne ved Siden af at drive Gaardsbrug og Qvægavl, de som eie Rene, føde dem her om Sommeren, og paa Høstsiden drive de dem paa Fjeldene henad svensk Grændse, hvor efter forud truffen Overenskomst svenske Lapper indfinde sig for at modtage, vogte og paapasse dem Vinteren over i Sverige, hvorpaa de i Mai Maaned igjen bringes tilbage og afhentes ved Ejerne, der da erlægge den betingede Afgiffr, Leie til Vogterne."

1863. Ur prot. för sammanträde med Jukkasjärvi sockens lappallmoge den 2 febr. d. å.: (jfr nedan s. 183): "Kalasvuoma stammen begagnar betesmarker inom Pajala Soccken och Jukkasjärvi Lappmark på trakter öster om Kalix elf från Sattajärvi by inom Pajala till norska gränsen. På dessa trakter uppehåller den sig från början af augusti

till medio af juni, hvarefter den i senare hälften af sistnämnde månad med sina renhjor-
dar öf verstiger norska fjellryggen och drager sig ner inom Ankornas socken i Norge.
Sedan den der tillbragt större delen af juli månad, återvänder den öfver fjellryggen
och inträffar på svenska området i början af augusti, — — — Som de serskilda
hushållen under dessa flyttningståg oupphörligt växla lägen och ombyta betes-
trakter allt efter den större eller mindre tillgången på renmossa, kan någon be-
stämd tid för vistelsen på ena eller andra stället icke uppgifvas, synnerligast som
de flesta uppehållsställen dessutom sakna namn." Till Kalasvuoma lappby räknades
31 familjer eller hushåll med inalles 145 personer och 7,700 renar.

Rautasvuoma lappby gick icke över till Norge[?], men "ifrån det ställe å
fjellryggen der stammen uppehåller sig [sommartiden] synes Rombacks fjord i Norge".
Hit hörde 19 hushåll med 101 personer och 3,800 renar.

"Talma stammen uppehåller sig å trakterna öster om Torneå elf inom Juckas-
järvi Lappmark samt någon gång, ehuru mera sällan, inom Pajala socken. De
tider, som stammen vistas här, äro vanligen från medio af augusti till medio af
juni. I sistnämnde månad öf verstiger den norska fjellryggen och besöker dels
stränderna af Harrjangers och Gratangers fjordarna i Ibbestads socken, dels Bardo-
dalen i Bardo socken och Månselfvens prestgjeld i Norge, på hvilka ställen den
uppehåller sig till början af augusti månad, då den vanligen börjar anträda åter-
tåget." Hit hörde 28 hushåll med 137 personer och 7,925 renar.

1866. Vid sammanträde i Juckasjärvi den 8 mars d. å. uppgavs av

"A. *Kaalasvuoma-stammen*, att densamma i allmänhet från slutet av Julii till
medlet af Augusti öfvergår Svensk Norska gränsen, söder om Sjangeli fjellet, eller
vid Eiksröset Alagats-sock, men en del norr om Sjangeli, tågar sedan mellan
Paitas jaur och Rautusjaur neråt Kalasjaur, öster om Onkisuande, ankommer om-
kring jultiden midtför Vittangi kyrkoby och i sednare hälften af Januari till trakten
af Parakkavaara by och Junosuande Masugn, belägen i sydligaste delen af denna
forsamling, der stammen uppehåller sig med renhjorðarne under återstående vintren,
hvarefter den återvänder mot Norge, hvilket efter årgångens olika beskaffenhet inträffar
mellan den 1 April och den 1 Maji. Under renarnes kalfningstid vistas stammen om-
kring Paitasjaur och fortsätter sedan tåget omkring medlet af Junii till Norska
kusten, dit ankomsten sker före och efter Midsommarhelgen och uppehåller sig
stammen derstädes som följer" nämligen vid Rombaksfjorden 19 hushåll, i "Anke-
näs" 1, "vanligen å fjellen" 2 och å obestämd ort 1; fem hushåll åtföljde Rautus-
vuoma lappby och 2 hushåll Talma lappby.

"B. *Rautusvuoma stammen* anländer samtidigt med nästföregående stam till
riksgränsen vesterom Torneträsk vid Kadderoive röset, tågar ner emellan Torneå
sjö och Rautusjaur tills den kommer till gamla kyrkoby Juckasjärvi då en del
familjer öfvergå Torneå elf, hvarefter tåget fortsättes till trakterne omkring Vit-
tangi, dit ankomsten sker vanligen i slutet af Januari. Stammen återvänder sodan
mot fjellen vid Norge efter samma trakter som den ankommit och samtidigt med

föregående, vistas under kalfningstiden söderom Torneträsk, hvarefter en del tillbringar hela sommaren på fjellryggen, men en annan del tågar lika med Kaalasuoma stammen till Ankenæs socken, norrom Ofodens- eller Rombaksfjord eller sålunda”: 6 hushåll ”ibland å fjellen, ibland Ankenæs”, 1 i Ankenæs, 1 dels i Ankenæs, dels i Ibbestad och 12 i samma trakter som Talma lappby.

”C. *Talma stammen* ankommer från Norge samtidigt med näst föregående stam till norra ändan af Torneträsk, tågar sedan mellan samma sjö och fjellryggen till Stalojaur och vidare omkring Vittangiträsk förbi Soppero by vid Lainio elf ned till trakterne vid Kuoksu och Kurkio byar eller sydligaste delen af församlingen och nordligaste delen af angränsande Pajala socken, öster eller norrom Torne elf, dit ankomsten sker i midvintern, återvänder sedan på våren såsnart vanliga flyttningstiden d. v. s. skarsnö inträffar efter samma sträckning upptill trakten norrom nedre ändan af Tornesjö, i närheten af Tjuoktju fjell, vistas derstädes under kalfningstiden och den del af stammen, som plägar vistas under sommaren vid Norska kusten anträder färden dit omkring den 10 Junii och framkommer efter midsommarhelgen utom ett och annat hushåll, som före samma tid anländer. Sommarmånaderna tillbringas på följande orter, neml.” Ankenæs 3 hushåll, Ankenæs eller Gratangsbotten 1, samma trakter som Rautusuoma lappby 2, samma trakter som Saarivuoma (jfr nedan s. 138 f.) 7, Gratangsbotten 3, Grratangsbotten eller också Bardo socken mellan Bardodalen och Salangsdalen 1, Bardo socken mellan Bardodalen och Salangsdalen 2, Bardo socken mellan Målsälven och Bardodalen 1, obestämd ort 1.

Av Saarivuoma lappby slutligen åtföljde 2 hushåll Talmastammen; om de övriga se nedan s. 138 f.

I 1866 års lappkommissions protokoll, bil. 24 i 1897 års komm:s Indstilling, s. 176 omnämnes, att den stora flyttningvägen på norra sidan av Torneträsk delar sig ”henved dettes vestre Ende — formentlig mellem 272de og 273de Grændserøse — i 2de, af hvilke den ene gaar til Ofoten med en Sidearm, der strax vestom 270de Grændserøse gaar ned igjennem Stordalen i Salangsdalen paa Stordalselvens vestre Bred til Bonæs. — — — Fra Bonæs gaar en Vei — — — til Fjeldstrækningerne mellem Harjangen og Rombaken i Ofoten.”

1873. Jukkasjärvilapparna uppehålla sig omkring 5 veckor under sommaren i bl. a. Ankenäs. v. DÜBEN, s. 438.

1879. Om K. Bef:s i Norrbottens län utlåtande angående Gellivare- och Jukkasjärvilapparnas flyttningar till Norge, alltså också Ofoten, se ovan s. 117 och nedan s. 187.

1883. 1882 års svenska lappkomites uttalanden om Gellivarelapparnas flyttning till Norge, alltså även Ofoten, ha återgivits ovan s. 118. Om Jukkasjärvilapparna säger komiten i sitt år 1883 avgivna lagförslag, s. 28 f., att en del av Kalasvuomalapparna ”flyttar under sommarmånaderna in i Norge [säkerligen Ofoten], dit de anlända i medlet af Juli och der de qvarstanna omkring fem veckor, hvare-

mot en del af dem vistas under högsommaren i närheten af riksgränson inom svenskt område". Flertalet av Rautasvuomalapparna "flyttar under sommaren, 15 Juli—25 Augusti, till Norge [säkerligen Ofoten]. En del af dem uppehåller sig derunder i närheten af riksgränsen, en del flyttar längre vesterut mot norska kusten". Saarivuomalapparna "flytta till Norge under sommarmånaderna, der en del af dem stannar i närheten af riksgränsen, utan att komma i beröring med den bofasta befolkningen, hvaremot en del af dem ströfvar ända ned till kusten. De komma till Norge i slutet af Juni, lemna detta land i medlet af Augusti och hinna åter sina höstvisten i medlet af September". Talmalapparna flytta tillsammans med Saarivuomalapparna.

1892. I 1892 års norska lappkommissions Indberetning säges s. 25 f. rörande trakten mellan Tysfjorden och Ofotenfjorden: "I Juli Maaned kommer svenske Lapper ind i Distriktet og beiter med ca. 500 Dyr helt op til Haafjeld nordligst paa Halvøen mellem Ballangen og Efjord; Opholdet ved Haafjeld varer et Par Ugers Tid, men der føres med fuld Grund stærke Klagemaal fra Bøndernes Side over den Skade, de lider af denne Drift, der saavidt muligt bør indskrænkes. Længere østlig ved Ofotenfjorden beiter ca. 4500 svenske Ren i den varmeste Sommertid i flere Partier." Kommissionen föreslår inrättande av tre olika distrikt härstädes, om hvilkas gränser se nedan. Distriktet n:o 39 Frostisen skulle användas både som sommar- och vintertrakt för 500 renar. "I nogle Uger i Juli og August Maaneder kan derhos 500 svenske Ren beites nær Rigsgrændsen samt ved Børsvand." N:o 40 Sjommen skulle få "et Renbelæg af indtil 1500 Dyr, der beiter fra St. Hans til Barsok", d. v. s. Bartolomei, 24 aug. Dessa förslag torde säkerligen överensstämna med de redan förefintliga förhållandena. I n:o 41 Harjangen finnas c:a 700 norska renar. "I et ca. 5 Kilometer bredt Belte langs Rigsgrændsen beites hovedsagelig fra St. Hans til Barsok ca. 3000 [svenska] Ren, der færdes i Sverige forøvrigt". S. 40 omtalas, att "de i Sjommen og Harjangen Distrikter beitende svenske Ren tilhøre Lapper fra den sydlige Del af Jukkasjärvi Sogn i Tornio Lapmark." Av yttranden på föregående spalt synes framgå, att även Lulelappar betat sina renar i "den Del af Lødingens Herred, som er beliggende søndenfor Ofotenfjorden, nemlig det inderste Parti af den saakaldte Efjorden samt i Ankenæs og Evenæs Herreder."

I separatbilagan till samma Indberetning läsas följande uttalanden såsom svar på de ovan s. 100 refererade frågorna:

"Ankenæs Herredsstyrelse:

Ad 14. Ja, svenske Lapper søger delvis Beite om Sommeren for sine Rensdyr fra Midten af Mai eller Juni til udi September Maaned. Dette har varet fra gammel Tid.

Ad 15. Harvisvaggi, Røddalen, Hundalen og Strømsnæsfjeldene, Håkvikdalfjeldene og Sjomfjeldene [jfr kartbladet Narvik].

Evenæs Herredsstyrelse [jfr kartbladet Ofoten]:

Ad 3. [Naar skal, efter hvad De har erfaret, norske Lapper første Gång have søgt Beite for sine Rensdyr i Distriktet? Vides dette Forhold senere stadig at have vedvaret? Eller med hvilke Mellemrum?] Før Mandsminde. Forholdet har for Distriktet som Helhed været afbrudt af tildels lange Mellemrum. Kun i Fjeldene om Rondalen og Børsvand har Beitningen vedvaret uden Afbrydelse.

Ad 6. [Til hvilke Aarstider har Lapperne søgt Tilhold og Beite i Distriktet, og i hvilke Dele deraf er Beitningen udøvet?] I Almindelighed i Juli og August; paa Nordlandet dog i den senere Tid i Vintermaanederne Januar, Februar og Marts under Flytning til Øerne. Beitningen særlig udøvet i Rondals- og Børsvandfjeldene samt Haafjeldet paa Sørlandet og paa Lavangseidet paa Nordlandet.

Ad 14. Se Spørgsmaal 6. Det der anførte gjælder kun svenske Lapper. Se tillige Spørgsmaal 3.

Ad 15. Til Haafjeldet og Lavangseidet. Se forøvrigt Spørgsmaal 6. I Mands Minde vides ingen Lap at have havt Gramme eller Køie inden Distriktet, kun Sommertelt.

Lødingens Lensmand:

Ad 14. Ja, fra Vaar til Høst; men hvorlænge dette Forhold har vedvaret, vides ikke.

Ad 15. Överalt hvor Lapper pleier opholde sig.

Lødingens Herredsstyrelse:

Ad 14. Ja, i Juli Maaned. Fra umindelige Tider.

Ad 15. Til Langvaag i Efjorden.”

Under åren **1899—1902** utgjorde enligt den norske lappfogdens oppgift antalet svenska lappar (” Hovedpersoner⁸⁾) och renar inom dessa trakter följande:

			Lappar:	Anmälda renar:	Sannolika renantalet:
39	Frostisen	1899	2	500	600
		1900	2	600	650
		1901	3	540*	600
		1902	2	760*	820
40	Sjomen	1899	10	1,420	1,500
		1900	20	4,280**	850
		1901	9	1,500	1,600
		1902	19	2,655	2,800
41	Harjangen	1899	2	—	500***
		1900	2	500	560***
		1901	2	—	560***
		1902	1	120	150***

* Varav 105 norska.

** Af de anmeldte 20 Lapper med 4,280 Ren tillodes der kun 3 at flytte med opgivet 807 Ben.

*** ”Beiter en kort Tid i 17de Distrikt i Tromsø Amt.”

Jfr bil. 25 till 1897 års lappkommissions Indstilling. Alla dessa lappar hörde hemma i Jukkasjärvi.

1906 års lappkommissions uttalande om de svenska lapparnas flyttning till Ofoten är återgivet ovan s. 114.

I Dep. Tid. 1898, s. 646 f. beskrivas de ovan omtalade distrikten på följande sätt: "Distrikt No. 39, "Frostisen Distrikt", bestående af Dele af Tysfjordens, Lødingens og Evenæs Herreder med følgende Grændser: Mod Syd 38te Distrikts Nordgrændse [jfr ovan s. 120], mod Vest Tysfjorden, mod Nord Ofotenfjorden, mod Nordost Rondalen og Rondalsvand, derfra i ret Linie til Rigsgrændsen ved Grændserøs No. 255, mod Øst Rigsgrændsen ned til Grændserøs No, 252.

Distrikt No. 40, "Sjomen Distrikt", bestående af Dele af Ankenæs og Evenæs Herreder med følgende Grændser: Mod Syd Rigsgrændsen fra Grændserøs No. 259 til No. 255, mod Vest 39te Distrikts Østgrændse ud til Ofotenfjord og videre denne Fjord op til Rombaken, mod Nord Rombaken og Hunddalselven ind til Rigsgrændsen og mod Øst Rigsgrændsen.

Distrikt No. 41, "Harjangens Distrikt", bestående af en Del af Ankenæs Herred inden følgende Grændser: Mod Syd 40de Distrikts Nordgrændse fra Rigsgrændsen, indtil Rombaken forbinder sig med Hovedfjorden, mod Vest Harjangfjorden til Hartvikelvsn Udløb i samme, og videre efter en ret Linie op til Amtsgrændsen i Retning af Gratangfjordens Bund, hvor Elven rinder ud i samme, mod Nord Amtsgrændsen ind til Rigsgrændsen og mod Øst Rigsgrændsen."

Öarna.

För de svenska lapparnas flyttningar till öarna i Nordlands amt redogöres nedan i samband med Tromsö amts öar.

Sammanfattning.

En jämförelse mellan de uppgifter, som våra källor från 1800-talet och 1900-talets första år lemna rörande de svenska lapparnas överflyttning till Nordlands amt, och det vi veta om samma flyttning från äldre perioder visar oss, att lapparnas sommarbetesområde inom amtet numera på några punkter är icke obetydligt trängre och mindre än förr. Framför allt har det inskränkts genom den stigande uppodlingen, som i form av åker och äng tagit ifrån lapparna en del sträckor, där de förut kunnat ostört vistas med sina renar, men det har också minskats på så sätt, att lapparna numera icke på alla punkter gå så långt mot väster som förr, oaktat där ännu finnas vida landsträckor, som icke kommit under odling. På somliga håll har antalet invandrande lappar betydligt minskats, oaktat deras betesområde är ungefär detsamma som förr.

I *Vefsens* ha lapparnas betestrakter sålunda under tidernas lopp, så vitt man kan se, förlorat något i omfång. Våra äldsta uppgifter, från 1607 och följande år (ovan s. 14 f.), synas giva vid handen, att lapparna då tämligen regelbundet gått ända ned åt Bindalsfjorden. På Schnitlers tid gick deras västgräns åtskilligt östligare, över fjällen på Susenälvens västra strand upp till Röslandet (s. 23 f.). År 1844 gingo enligt amtmannen i Nordlands amt svenska lappar till Susendalen och Hatfjeldalen (s. 98). 1892 års lappkommision säger visserligen (ovan s. 99), att det uteslutande skulle ha varit norska lappar, som på 1840-talet och tidigare betat sina renar här, men detta motsäges på det bestämdaste av amtmannens skrivelse från just denna tid.

År 1900 uppgåvo lapparna (s. 102), att de sedan länge tillbaka plägat flytta in i Norge även söder om Susendalen langs Ranserens vattendrag till trakterna omkring Tiplingvandene och Kvigtinden. Förmodligen är denna flyttning langs en från Sverige över gränsen gående dalgång till högfjällen på själva vattendelaren urgammal och i alla händelser har den väl ägt rum även på 1840-talet, ty så långt tillbaka bör traditionen åtminstone kunna sträcka sig.

Omkring sekelskiftet ha några svenska lappar tidtals också vistats i någon del av Kapfjelds distrikt väster om Susendalen samt, tydligen mera tillfälligt, i Brurskankens och Tovens distrikt m. m. längre ut åt havet (s. 102 f.). Även till Bindalen har en och annan tillfälligtvis kommit (s. 100). I det stora hela ha dock de svenska lapparnas reguliära betesområden — då de icke släppt renarne utan vårdare ned över bygden — varit inskränkta till högfjällstrakterna närmast gränsen och ha alltså omfattat ett åtskilligt mindre område än i forna dagar.

Enligt vissa uppgifter ha de svenska lapparna vid flyttningen till *Vefsens* fjäll skaffat sig tillåtelse därtill av de norska lapparna (s. 99 f.). Detta är tydligen en direkt fortsättning av det "husmans"-väsen, som Schnitler omtalar (s. 28).

I *Ranen* tyckes lapparnas område icke ha undergått några väsentligare inskränkningar. Bleikvandet nordväst om Röslandet namnes visserligen icke mera och ej heller Okstinderne, men det är väl knappast tänkbart annat än att de svenska lapparna även nu gå till dessa senare fjäll, som äro de högsta i trakten och ligga så nära riksgränsen. Förmodligen inneslutas Okstinderne i det "o. fl.", med vilket länsmanen i Mo avslutar sin förteckning (s. 107). Norr om Okstinderne är området oförändrat: den i dess västra kant liggande fjälldalen Silbotnet (s. 106) ligger intill det hos Schnitler omtalade Grönfjeldet (s. 29), och Kobbervand, Jordbek m. m. (s. 107) höra till Kjerringfjeldet (s. 30). längre upp i norr hör Stormdalen ännu i dag till lapparnas område (ss. 31,107). Blakkaadalen intill Svartisen, som nu också hör dit (s. 107), omtalas väl ej uttryckligen av Schnitler såsom hörande till lapparna, men torde knappast kunna skiljas från Stormdalen. Fjällen mellan de båda dalarna hörde i alla händelser hit enligt Schnitlers framställning av Stormdalsåns lopp (s. 31 nederst). Schnitler för dessa senare fjälldalar till Beieren, dit de också med avseende på riktningen av lapparnas inflyttning och

samhörigheten mod lapparna i de egentliga Beiardalarna lämpligen kunna räknas; geografiskt höra de till Ranen och administrativt föras de nu för tiden också hit.

Av de tillgängliga upplysningarna är det svårt att se, om de svenska lapparna numera på alla punkter utsträcka sina vandringar i det egentliga *Beieren* lika långt som fordom. Av de uppgifter, som länsmannen i Beieren och Gildeskaal lemnat (s. 112), framgår det visserligen, att de i väster gå ända till Graataadalen, dit de även fordom gått (s. 32 och anm. 32), och en del lappar gå t. o. m. ut till havet till Forsaa och Sundsfjorddalen (s. 112), vilket kanske är en utvidgning av deras gamla vandringar, men det är mera ovisst, om de komma lika långt ned mot Beieren- och Saltenfjordarna som förr (Beierskaret s. 33).

I *Saltdalen* synas de svenska lapparnas betesmarker ha ungefär samma utsträckning som förr. Till fjällen ovan *Folden* och *Sagfjorden* gå nu liksom förr blott ett mindre antal lappar. På 1830- och 1840-talet synes dock överflyttningen ha varit ganska betydlig (s. 115 f.). Om lapparnas betesområden ha samma utsträckning nu som fordom, är obekant.

Till *Tysfjordens* fjäll var överflyttningen fordom ganska stark, och ända långt in på 1800-talet synes den ha varit relativt betydlig. År 1866 säges, att för icke så lange sedan nästan alla (jellivarelappar gingo över till Norge (d. v. s. Tysfjorden och Ofoten), men denna överflyttning hade sedermera högst betydligt inskränkts (s. 117); siffrorna för anmälningar till 38:de distriktet (s. 120) äro väl ändock missvisande. Att döma av uppgifterna i 1892 års kommissions Indberetning (s. 118 f. ovan) torde lapparnas betestrakter här vara ungefär desamma nu som fordom.

I *Ofoten* synas de svenska lapparnas betestrakter ha ungefär samma utsträckning nu som förr. Några bestämdare gränser för dem kan man emellertid icke finna, vare sig i de nyare eller äldre källorna.

Rörande *antalet svenska renar*, som för närvarande föras på sommarbete i Nordlands amt, är det omöjligt att erhålla några fullt pålitliga uppgifter. Intressanta äro de siffror, som lemnas i bil. 6 till 1892 års norska lappkommissions Indberetning och som utgöra en sammanfattning av de ovan passim meddelade uppgifterna. Enligt denna källa skulle renantalet år 1893 ha varit i distrikten

27	Ilgruben	5,600
28	Dunderland	6,000
30	Harodalen	500
31	Balvand	2,500
38	Hellemo	8,000
39	Frostisen	500
40	Sjomen	1,500
41	Harjangen	3,000

Summa 27,600 svenska renar.

Dessutom förekommo en betydlig mängd svenska strövreningar i distrikten 19 Susendal och 20 Hatfjelddalen. År 1900 antogos 7,000 svenska renar beta i det förra distriktet och 6,500 i det senare, och med inräknande av ett liknande antal även för år 1893 skulle man komma upp till en summa av *omkring 40,000 svenska renar på sommarbete i Nordlands amt*. Några år senare skulle enligt lappfogden i Nordlands amt (bil. 25 i 1897 års komm:s Indstilling) medeltalet för de renar, som värligen sökt sommarbete inom amtet under åren 1899—1902, böra sättas till minst 21,000. Högst var antalet år 1900, nämligen i

18	Kapfjeld	1,700
19	Susendalen	7,000
20	Hatfjelddalen.	6,500
21	Røsaa	1,000
27	Ildgruben	1,700
28	Dunderland.	600
31	Balvand	800
32	Storskog	600
38	Hellemo	330
39	Frostisen	650
40	Sjomen	850
41	Harjangen	560
	<hr/>	
	Summa	22,290 svenska renar.

Skillnaden mellan dessa bägge slutsummor är alltför stor och visar blott, på vilka svaga fötter statistiken här står.

Från äldre tider finnas inga uppgifter om renantalet, som kunna tillåta en sammanfattning.

Fjällapparnas betestrakter i Tromsø amts fastlandsdel.

Enär den år 1883 införda distriktsindelningen blivit av största betydelse för översikten av lappförhållandena inom amtet, lägges den i det följande till grund för indelningen, varvid de från tidigare decennier av 1800-talet härstammande uppgifterna, så gott sig göra låtit, närmare lokalisrats och hänförs till de nuvarande distrikten.

Gravfjorden, Gratangen, trakterna söder om Lavangen samt Melkefjeldpartiet.
(17 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 och 1903, s. 455 samt HELLAND, "Beskriv, over Tromsø amt" I, s. 287 (resol. av 23 april 1892 är ej upptagen i Dep. Tid.) äro

gränserna för detta distrikt följande: mot söder amtsgränscn och riksgränson, mot öster Sördalselvcn, mot norr rid och gångvägen från Sørmo i Sördalon till Bonnes i Salangsdalen, Salangselven från Bonnes till Lund, bergskammen på norra sidan Kolbanskaret fram till Fosbakken i Spandsdalen samt Spandsdalsolven och Lavangens fjord, mot väster havet.

1835. I J. KRAFTS "Topographisk-Statistisk Beskrivelse öfver Kongeriget Norge", VI, Kristiania 1835 säges s. 459 angående Throndenæs præstegjeld, omfattande Throndenæs och Sand och delvis gående in även på fastlandet: "Begge Sogne beboes egentlig blöt af Norske, endskjøndt her findes endeel Lappe-Familier, der om Sommeren have deres Reensdyr ved Søekanten, men om Vinteren i svensk Lapmark.^{ft} Förf. synes anse dem vara svenska lappar, jfr hans kapitel om "Reensdyr-Avl" s. 481 f.: "Denne er fornemmelig Lappernes Sag. Naar undtages endeel bo-satte Søefinner paa Senjen-Øe under Lenvigs Præstegjeld, nogle Enkelte i Tranøe Præstegjeld, samt endeel i Ibbestads, Lyngens og Skjervøe Præstegjelde, der endnu eie Reensdyr, tilhører Mængden Fjeld-Lapperne, meest svenske og russiske fra Jukaskjerfvi og Enontekis Districter i Lapland, og for en mindre Deel Vest-Finn arkens Lapper. Disse Lapper skulle efter Tractater og Vedtægter holde sig paa Fjeldryggen; dette iagtages imidlertid ikke, da de om Sommeren oversvømme hele Fogderiets Fastland, hvor de ødelægge Skovene og deres Reensdyr nedtræde Engene.

— — — Det er en Naturdrift hos Reensdyrene om Foraaret at søge til Søekanten, ligesom om Efteraaret at vende tilbage til Fjeldene — — —"

1862. I skrivelse av den 26 maj d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att de svenska lapparna om sommaren inom detta distrikt pläga uppehålla sig på "Eidet mellem Lavangen og Gratangen Fjorde", vid Gratangsbunden, i Stordalen söder om Bonnes, Budalen öster om Bonnes och Røddalen sydväst om samma plats samt på Grønfjeldet mellan Salangsdalen och Spandsdalen.

1863. Om Talmalapparnas betande i Gratangen se nedan s. 183.

1864. I en skrivelse till amtmannen i Tromsø amt av den 1 nov. 1886 (1887 Sth. Prp. No. 1, Hovedpost VI, Kap. 9, Tit. 1, Bilag No. 6, sid. 17) säger läns-mannen C. A. STRÖM: "Betræffende Renbeitningen paa Hindøen skal jeg ærbødigst meddele de Oplysninger og Erfaringer, som jeg, i de 22de Aar, jeg nu har været Lensmand her i Throndenæs, har erfaret. Da jeg i 1864 kom hertil, pleiede endel Nomadelapper fra Sverige om Sommeren at beite med deres Ren paa den paa Fastlandet liggende Del af Throndenæs, og havde de tillige under Agtning de Distrik-tets fastboende Lapper tilhørende Rensdyr — — —" (forts, se nedan s. 195).

1866. Om Jukkasjärvilapparnas flyttning till dessa trakter enligt prot. för sammanträde i Jukkasjärvi 1866 se ovan s. 123.

I protokollet för 1866 års svensk-norska lappkommissions undersökningar i Tromsø amt samma år, tryckt som bil. 24 till 1897 års komm:s Indstilling, med-dolas s. 176 rörande flyttnings-vägarna i dessa trakter följande uppgifter, som er-höllos på ett sammanträde på Lund i Salangsdalen den 14 aug.: "Der for-

klaredes, at de Lapper, som søge dette Distrikt [från Salangen mot söder] næsten alle komme ad en stor Renvei, der gaar langs Torneåvandets nordre Bred, nogle faa ad den før beskrevne Vei syd for Altevandet, hvilke sidste isaafald drage over Sjørdalen og derfra igjennem 2 Skar, det ene ved Bonæs, det andet ved Lund i Salangsdalen. Den nævnte store Vei ved Torneå-Vandet deler sig herved dettes vestre Ende — formentlig mellem 272de og 273de Grændserøse — i 2de, af hvilke den ene gaar til Ofoten med en Sidearm, der strax vestom 270de Grændserøse gaar ned igjennem Stordalen i Salangsdalen paa Stordalselvns vestre Bred til Bonæs, og den anden et kort Stykke fra Grændsen paa denne Side af samme deler sig i 3 Veie, der ligeledes” alle gaa til Bonæs. Den ene af disse 3 Veie gaar paa østre Side af Sjørdalselven og over denne 72 Mils ”Vei syd for Sjørgaard, den anden paa samme Elvs vestre Side, hvor den i Skåret ved Bonæs løber sammen med den første, og den tredje igjennem Bodalen paa begge Sider af Bodalselven. Fra Bonæs gaar en Vei langs Salangselvens østre Bred til Livelten, en anden vestenfor Elven til Fjeldene mellem Lavangen i Ibestad og Gratangen med en Sidearm til Fjeldene syd for Gratangen, og en tredje til Fjeldstrækningerne mellem Harjangen og Rombaken i Ofoten.” S. 177: ”Lapperne flytte idelig med sine Ren, efterhaanden som Betesmarkerne blive afgræssede. Saavidt vides, ere alle Fjeldlapper fra Jukkasjärvi; men deres Antal kan ikke opgives.” S. 178 (från sammanträde å Søndre Kroken den 15 augusti): ”Antallet af reneiende Flytlapper, som vanke i Ibestad Præstegjeld med Salangen og Salangsdalen, anslaaes til omtrentlig 30, der alle, saavidt vides, høre hjemme i Jukkasjärvi. De ere i Almindelighed uformuende, en Enkelt opgives at eie 7 à 800, et Par andre hver omtrent 400 Ren. — — — Fjeldlapperne pleie at komme hertil omkring St. Hanstiden og drage herfra i den første Halvdel af September. Ad 4 [se anm. 37]. I det væsentlige er Ned- og Opflytningstiden uforandret, dog er Nedflytningen i de seneste Aar, antagelig paa Grund af Aarstidens Beskaffenhed, foregaaet noget senere end før. Ad 10 og 11. Baade fjeld- og Søfinnerne bete deres Ren saa vei i som ovenfor de Fastboendes Havnegange. Af flere tilstedeværende, som ikke tidligere beröm have ytret sig, fremføres nu Klagemaal över, at der herved tilføies dem stor Skade. Ad 12. De tilhøre dels Private, dels Staten. Ad 13. De have benyttet dem fra gammel Tid af. Ad 44. Antallet af Ren, tilhørende Søfinner, er tiltaget, da Hjordene have formeret sig. Ogsaa af svenske Lapper antages der at komme til Ibestads Sogn flere nu end før.”

1870—1872. Resultaten av de under dessa år företagna undersökningarna av renbetesmarkerna i 17 distriktet återfinnas i ”Beskriv, af Tromsø Amt”, 1874, på följande ställen: S. XLIII f. beskrives *Melkefjeldpartiet* eller *Dalbmaccarro*, som begränsas av den översta delen av Salangsdalen, i N. av Kolbanskaret och i V. och S. av Gratangen, Harjangen, Harvesöökka och riksgränsen. I denna trakt, efter vilken för öfrigt Talma lappby i Jukkasjärvi har sitt namn, ha samma släkter betat sina renar i flera hundra år. ”For Tiden havner her aarligen efter Lappernes eget Opgivende 10,000 Ren.” Flyttningsvägarna hit beskrivas noggraat. S. LXVII

beskrives *Coarvvenjargga* eller *halvön mellan Lavangen och Gratangen* och på nästa sida *partiet mellan Gratangen och Ofoten* utförligt. Jfr härmed också s. V—VIII.

1893. Vid möte på Sætermoen i Bardo den 17 aug. 1893 uttalades det, att renmängden i senare tid betydligt tilltagit i dessa trakter; härmed torde bl. a. också åtminstone en del av 17 distriktet ha avsetts. 1892 års lappkommissions. Indberetning, s. 107.

1906 års svenska kommission inhämtade rörande lapparna i 17 distr. följande: ”Till detta distrikt flytta uteslutande lappar från Juckasjärvi. Lapparne hade vid tiden för kommissionens besök å trakten [21 juni] icke inkommit till distriktet. Ej heller lyckades det kommissionen att å svenskt område träffa någon af distriktets lappar. Kommissionen har inhämtat af de bofaste i Bonnes, hvilka bo vid distriktets gräns, att lapparne ligga i sina sommarvisten vid Polno på svenska sidan i närheten af riksröset med samma namn vid ändan af Torneträsk. De flyttade med renarne in i distriktet under våren. Någon bestämd tid för flyttningen kunde ej angifvas. Renarne komme genom Stordalen och Budalen och ginge igenom Rödaiskaret. De lappar, som medföljde renarne, lägrade sig i Stormyrbotten vid Fosbakkens gård samt mellan Höitind och Melkerfjeld samt på Gratangseidet. De ansågo, att detta distrikts lappar alls icke vore beroende af tidig inflyttning, ty de borde kunna hålla sina renar inom svenska gränsen, där likadana marker funnes, och betet lika tidigt blefve tillgängligt.”

Halvön mellan Lavangen och Salangen med det innanför liggande Snørkenpartiet och Sjørdalspartiet.
(16 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 och 1903, s. 455 samt HELLAND, ”Beskriv, over Tromsø amt” I, s. 287 äro gränserna för detta distrikt följande: mot söder 17 distriktets nordgräns (jfr ovan s. 130), mot öster Sjørdalselven och Bardoelven, mot norr en rät linie dragen over Kobberyggen från Kirkemoen i Bardo till Brandvold i Salangsdalen, samt Salangselven och Sagfjorden, mot väster havet.

1862. Enligt en skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens amt pläga de svenska lapparna i detta distrikt uppehålla sig på fjällen vid Salangsdalen, på fjällryggen mellan Salangsdalen och Bardo, på Snørken och i ”Tværelvdalene Iselvdalen [Isdalen] og Trædalen [jfr lapska Muoravagge ”trädalen”] mellem Meldhus og Løkstad.”

1863. Om Talmalapparnas betning i Bardo m. m. se nedan s. 183.

1866. Om Jukkasjärvilapparnas flyttning hit enligt prot. för sammanträdet i Jukkasjärvi 1866 se ovan s. 123. Av Saarivuoma flyttade två hushåll till ”Bardoe, vid Salangsfjord” och två hushåll medföljde Talmabyn, se i övrigt nedan s. 138 f.

I prot. över 1866 års svensk-norska lappkommissions undersökningar i

Tromsø amt d. å., tryckt som bil. 24 till 1897 års komm:s Indstilling, meddela” s. 176 följande upplysningar rörande flyttningsvägarna inom dessa trakter, vilka upplysningar erhållits vid ett sammanträde på gården Lund i Salangsdalen den 14 aug.: ”Fra Bonæs gaar en Vei langs Salangselvens østre Bred til Liveltet.

Fra Sjørdalen gaar ogsaa en Vei igjennem Skäret ved Lund tvertaf Melhus i Sjørdalen. Fremdeles have Sjøfinnerne, som komme fra Sjørdalen igjennem dette Skar, i de sidste 4 Aar taget sig en Vei tversover Salangsdalen sydför Sletten og Sollid, altsaa imellem Veiene til Liveltet og Gratangen, til Fjeldene imellem Lavangen i Ibestad eller Spandalselven paa den ene Side og Salangselven paa den anden Side, hvor der i de senere Aar ikke skal have vanket Fjeldfinner. Disse Sjøfinner ere Fastboende, som holde Ren, hvilke de om Vinteren lade bevogte af Fjeldfinner i Sverige og ved Fjeldfinnernes Tilbagekomst derfra selv afhente fra Grændsefjeldene.”

S. 177: ”Ad 1. 7. 8 — — —³⁷ End videre oplystes, at der fra Sætermoen gaar en Vei over Kobberyggen til Salangselven mellem Nygaard og Lerbækmo, og at .denne Vei saa godt som udelukkende benyttes af Fastboende, der komme fra Bardo med sine Ren, for hvilke de pleie at søge Bete paa Fjeldene imellem nævnte Elv og Spandalselven. — — — Samtlige omforklarede Veie paastaaes at være gamle Renveie, dog har nok Veien om Sollid og Sletten, efteråt disse Graarde bleve bebyggede, kun været benyttede i de senere Aar. Det antages at være noget over 30 Aar, siden de bleve bebyggede. Flytlapperne pleie at opslaa sine Telte i den øverste Skovkant, tildels ogsaa ovenför denne, dog saa nær, at de have let Adgang til Brände i Skoven. De flytte omkring, efterhaanden som Betesmarkerne blive afgræsede paa de forskjellige Steder, uden nogen bestemt Orden eller Regel. De fastboende Sjøfinner, som holde Ren, pleie at overlevere denne til Bevogtning af Flytlapperne under disses Vinterophold i Sverige. De drive den selv afsted om Høsten ved Mikaelis Tider indtil de træffe Flytlapperne, der drage afsted noget tidligere, sædvanlig i Førstningen af September Maaned. Om Vaaren hente de igjen selv sin Ren og begive sig i den Anledning gjerne afsted til Fjeldene [vid Altevandet, jfr nedan s. 137] 8 à 14 Dage för St. Hans — — —”. S. 173, spalt 2: ”nedenför Sjørdalen paa vestre Side af Bardoelv skal der för Tiden ikke findes nogen” lapp med renar. Se för Övrigt citaten från s. 177 ff. ovan s. 131, vilka avse även denna trakt.

1870—1872. Resultaten av de under dessa år företagna undersökningarna av renbetesmarkerna i 16 distr. återfinnas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874 på s. XLI ff., där Sjørdalspartiet och Snørkenpartiet beskrivas, och s. LXVIII, där halvön mellan Lavangen och Salangen beskrives; jfr också s. V ff. och 120. Sjørdalspartiet var år 1870 upptaget av omkring 5,000 renar, ”men var det let at se, at dette var et altför stort Belæg; og de Lapper, som sædvanligen ligge her, klagede stærkt over Overfyldning. Der var nemlig iaar kommet flere ”Nordfinner” med omtrent 3,000 Ren, som för ikke have været seet i disse trakter.” Härmed torde åsyftas den nedan ss. 135 och 156 nämnde Lars Sikko och hans kamrater. Snørkenfjällen begagnades uteslu-

tände av fastboende norska lappar till renbetesland, vilket också tycktes vara fallet med halvön mellan Lavangen och Salangen.

1893. Om uttalandena vid mötet på Sætermoen i Bardo d. å. se ovan s. 132 och nedan s. 137.

1906 års svenska kommission inhämtade rörande lapparna i 16 distr. följande:

”Allenast lappar från Juckasjärvi inflytta hit. — — —

Af lappar träffades endast förmannen OLOF NILSSON SUNNA, hvilken den 24 juni uppsöktes på Melhussäteren, stadd på inflyttning i distriktet. Han uppgaf, att distriktets lappar vanligen ginge öfver riksgränsen vid Gamasjaur i början af maj [in i 15 distr.] och flyttade därpå med dräktiga vajor och späda kalffvar under ungefär en veckas tid öfver Astojokk (Strömmen), som utgör föreningsälven mellan Lönnesjaur och Altevand, förbi Rokkomborre fjäll ned mot Bardo älf, hvilken de följde på västra sidan förbi Indset nedöfver Rubbens norra sida och rundt dess spets. Därpå öfvergingo de Sördalelven, genom Strömsmogårdens ängsmarker och inkommo i distriktet på Lundengsmon” Efter någon välbehöflig hvila här gingo de öfver denna fram till Melhusån, hvilken de följde uppigenom Melhusskaret till Kobberygsskaret, där kalfningstiden tillbragtes.

Med den öfriga hjorden, oxar, gallkor och äldre kalffvar, hvilka kvarhållits i fjälltrakten vid Gamasjaur stundom till inemot slutet af maj, inflyttades efter ofvan uppgifna flyttningssväg, men högre upp efter fjällsidorna. Föga skador hade inträffat efter denna flyttningssväg i maj, men helt annorlunda komme saken att ställa sig, om lapparne skulle lämna riksgränsen först den 15 juni. Då måste skador förekomma här och där efter hela flyttningssvägen från och med Indset, enär lapparne med de späda kalffvarne ej kunde komma fram högt uppe i fjällen, hvarjämte de ovillkorligen måste draga fram öfver mycken odlad mark.

Kalfningstiden kunde lapparne icke tillbringa i högfjällen vid Gamasjokk utan att utsätta sig för att en väsentlig del af kalffvarne ginge under af köld och brist på bete samt den därpå följande flyttningens mödor. Olof Nilsson Sunna förklarade vidare, att han all sin tid eller minst 30 år inflyttat i distriktet med renkorna i maj och att han funne detta fortfarande oundgängligt. Någon enda gång hade han inflyttat med alla renar samtidigt efter kalfningen, men i sådant fall hade största delen af kalffvarne förgåtts i följd af ogynnsamma betes- och väderleksförhållanden samt strapatserna under flyttningen.

Vid besök hos gårdsbrukarne OLE LARSEN LIVELTEN och INGEBRIT JORAMO å Lundamo i Salangsdalen den 21 juni uppgåfvo dessa angående lapparnes flyttningar i distriktet, att dessa vanligen tillbragte kalfningstiden i Melhusskaret i början af maj stundom med alla renarne, men vanligen endast med vajorna. Renarne sprede sig sedan öfver distriktet och lapparne låge en sommar i det skaret, en annan i ett annat skar eller fjälldal. — — —

Förmannen OLOF NILSSON SUNNA meddelade, att distriktets renar under sommarvistet vore fördelade på olika fjälldalar sålunda: en del hade sitt hufvudviste

i Kobberygsskaret, Liveltskaret och Forsäterskaret, andra flyttade genom Jörnskaret Öfver Salangselven till Sörfladen, Sagvand och Solliskaret, andra åter gingo förbi Strömskaret till Salangsfjällen t. ex. Snörken”.

Duoddaraspartiet.

(15 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 och HELLAND ”Beskriv, over Tromsø amt” I, s. 287 äro gränserna för detta distrikt följande: mot söder riksgränsen, mot norr Leinavandet, Altevandet och Bardoelven, mot väster Sördalselven.

1862. Enligt skrivelse från amtmannen i Finmarkens amt av den 26 maj d. å. skulle de svenska lapparna inom Bardo socken bl. a. uppehålla sig i ”Wasskaret og Skindskaret op for Strømsmo” samt på bägge Sider om ”Lillevandet”. Wasskaret är kanske att tyda som Salvasskardalen inom 15 distr. Något Lillevand tyckes icke finnas inom Bardo; förmodligen är det felskrivning för Altevand.

1863. Om Talmalapparnas betning i Bardo m. m. se nedan s. 183.

1866. Om Jukkasjärvilapparnas flyttning hit enligt prot. för sammanträdet i Jukkasjärvi 1866 se ovan s. 123.

Under 1866 års svensk-norska lappkommissions undersökningar i Tromsø amt erhöles vid möte å Nedre Strømsmo i Bardo följande uppgifter rörande dessa trakter (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 173 ff.): ”Ad 1, 7, 8 — — —³⁷ Angaaende Renveiene for de Lapper, som søge Bardodalen, forklaredes, at de dels gaa over Kirkeelv- og Iselvdalen, dels nord om Altevandet og dels syd om Altevandet. — — — De, der komme søndenom Altevandet, passere en Grændserøse, som er beliggende paa Vuoskomuotke, 1 Mil fra Enden af Altevandet [troligen n:o 279], gaa i en kortere eller længere Afstand fra Altevandet og gaa over Stallojok ned i Sördalen, dels ved Lundberg, dels ved de øverste Gaarde over Sördalselven. I Sördalen blive de dels liggende, dels gaa de videre nedover mod Kirkemoen. Disse Veie have været benyttede fra Alders Tid og foruden dem gaar der mange andre Veie paakryds og tværs inden Distriktet. Sine Telte opslaa Lapperne dels i Skovranden og dels længer nede. De flytte dem efterhaanden efter Betningens Behov. Det opgaves, at Lapperne her i Distriktet for Tiden ere fordelte saaledes: Ved Strømslid 3 Reneiere, — — — paa Strækningen mellem Alte- og Torneåvandet 8 Reneiere, hvoriblandt en Karesuando Lap Lars Jonsen Sikko, som alene skal have omtrent 4000 Ren, i Sördalen 3; — — — Om Antallet af Ren var det ikke muligt her at erholde nogen Oplysning. Der forklaredes kun, at mange Lapper her have mange Ren.

ad 2. De Lapper som færdes her, ere fra Jukkasjärvi, med Undtagelse af nogle Faa, som høre hjemme i Karesuando, men dog i den senere Tid have havt Vinterbete i Jukkasjärvi.

ad 3. Lapperne pleie at komme hertil [d. v. s. nærmast trakterna i närheten av gården Nedre Strømsmo i Bardo, där sammanträdet hölls] imellem St. Hans og Begyndelsen af Juli og drage tilbage fra Slutningen af August til Midten af September. Norske Søfinner, som have Ren i Sverige om Vinteren, pleie dog at drage med deres Een igjennem dette Distrikt noget tidligere om Vaaren og noget senere om Høsten. De hente nemlig selv deres Ren paa Fjeldet, efter at den om Vinteren har været under Bevogtning af Flytlapper.

ad 4. Nedflytningen har i de sidste Aar foregaaet noget senere, og Tilbageflytningen noget tidligere end i foregaaende Aar. Aarsagen hertil opgives af Lapperne for .Nedflytningens Vedkommende at være, at Vaaren i de senere Aar har været saa köld og streng, og for Tilbageflytningens Vedkommende, at Betesmærkerne efterhaanden har vist sig mere utilstrækkelige. — — —

ad 12. Strækningerne tilhøre private Selveiere og undtagelsevis nogle Bygselbrug paa Statens Grund. I Almindelighed strække de private Enemærker sig til høieste Fjeld, undertiden dog kun saalangt som Skov findes.

ad 13. Lappernes Sommerbete har fra Alders Tid fundet Sted omtrent i samme Omfang som nu, men de Private have ikke anseet Lapperne berettigede til noget Fællesskab i deres Havnegange.

ad 16. Begge Kjøen komme paa en Tid.

ad 21. Der antages" ikke i Bardo at være Strækninger, som kunne afgive Bete for noget større Antal Eensdyr, naar disse skulle holdes ganske borte fra de Dele af Udmarkerne, der tiltrænges til Havnegang, Slaatte- og Sæterbrug. Lapperne ere enige heri, men tilføie, att Aarsagen derfcil er den, at de Fastboende have sin Havnegang paa deres Opholdssteder. De Fastboende bemærke, at her vistnok i Distriktet gives nogle Sidedale, adskilte fra den Havnegang, der ligger Gaardene nærmest, og som tidligere have været benyttede af Lapperne, men disse Dale trænges nu i Almindelighed under Fædriftens Udvikling, navnlig til Sæterbrug, hvortil de anse sig berettigede, da Dalene ligge indenfor de i Hjemmelsbrevene optrukne Grændser for de forskjellige Eiendemme. Derimod paastaa de Fastboende, at der nærmere Rigsgrændsen i Omegnen af Torneå- og Altevandene findes store Strækninger, som i Tiden mellem St. Hans og September afgive tilstrækkeligt Bete for Tusinder af Rensdyr og tildels ere bevoxede med Birkeskov. I de to sidste Aar har en Karesuandolap, den ovenfor nævnte Lars Jonsen Sikko (jfr om honom nedan s. 156), som tidligere har flyttet til nordre Side af Balsfjorden, med sin talrige Rensdyrhjord opholdt sig mellem Rigsgrændsen og Altevandet ganske i Nærheden af det sidste. Paa det sidste Sted har tidligere ikke opholdt sig Lapper uden om Høsten paa Tilbageflytningen til Sverige. Lapperne bemærke i den Anledning, at Lars Jonsens Ren streife nedover Bardo, og paastaa, at der ikke er Plads for flere i de ovenbørte Strækninger.

ad 44. Antallet af overflyttende Rensdyr her i Sognet er snarere til- end af-

taget, uden at dertil kan anføres nogen anden Aarsag end Dyrenes egen JFormelse ved Fortplantning.”

De ovan s. 133 meddelade uppgifterna om Salangens ”Søfinner” renskötsel ha även avseende på detta distrikt. S. 178 säges nämligen, att ”de herværende Søfinner have ligesaa lidt som de Fastboende noget Kjendskab til Landskabet omkring Torneåvandet, idet Søfinnerne her ikke søge did, men andre Steder, sædvanligst til Altevandet, for at aflevere og hente deres Ren. Om Stræknigerne ved Altevandet forklare Søfinnerne, at de især ere bevoxede med Renmose og anden Mose samt Senegræs, tildels ogsaa andet Græs; men ud paa Sommeren tørrer Mosen og er lidet tjenlig til Føde for Renen; i den Tid findes der ogsaa Myg og Insekter i store Masser. Disse Strækninger ansees derfor i det Hele taget lidet brugbare som Sommerbetesmarker for Renen, hvorfor de ogsaa dertil kun lidet benyttes.” Vidare finnes där blott föga skog, likväl fullkomligt tillräckligt till bränsle.

1870. Under detta år undersöktes renbetesmarkerna i Duoddaraspartiet eller 15 distriktet; redogörelsen härför återfinnes i ”Beskriv. af Tromsø Amt” 1874, s. XXXIX ff. ”I detta Distrikt har Lars Sikko havnet i 2 Aar, men maatte förlade det, dels fordi der stødte for mange andre Familier til ham, saa at Distriktet blev overfyldt, men fornemmelig fordi den sydlige Del var saa overordentlig mygfuld, at Renen drog vest- og nordover mod Salangsdalen og Bardo, hvor han i Skadeserstatning maatte betale betydelige Pengesummer. — — — Över Duoddaras flytte efter Lapperne Opgivende aarligen over 20,000 Ren, der samtlige have sine Sommerpladse vestenfor Bardo. ” Dess västra del kunde användas till sommartrakt åt 3,000 renar. Lågländet öster om Rokomborre kunde ej användas till sommarbete, men på flyttningarna och under kalvningstiden användas de i stor utsträckning. Jfr också ss. V, XXII och 120.

1893. Yid möte på Sætermoen i Bardo den 17 aug. 1893 upplyste ”Gaardbruger Peder Strømsmo, 63 Aar gammel, at Lapperne under sin Tilflytning i äldre Tid opholdt sig med Renen inde ved Altevand i Mai Maaned, hvilket især siden 1852 er ændret derhen, at som Følge af det større Antal af Lapper og Ren kun en Del holder til ved Altevand, medens Resten nu søger ind i Distriktet allerede først i Mai. Rigtigheden af denne Oplysning erkjendtes af samtlige tilstedeværende”, av vilka tio voro svenska fjällappar. Renmängden hade i senare tid betydligt tilltagit inom distriktet. 1892 års norska lappkommissions Indberetning, s. 106 f.

1906 års svenska kommission inhämtade rörande lapparna i 15 distr. följande: ”Distriktets lappar äro från Juckasjärvi. — — — I Sörgård den 24 juni mötte distriktets förmän PER NILSSON SUNNA och ANDERS OLSSON SVONNI och uppgåfvode desse: att lapparne vid midten af maj i Kaivaretrakten öfvergå riksgränsen med hela hjorden och uppehålla sig vid Astojok omkring två veckor eller till maj månads slut. Härunder afskiljdos oxarne och vallades särskildt å ömse sidor riksgränsen allt efter vind- och väderleksförhållandena. Under tiden hade kalfningen

afslutats och lapparne flyttade därefter med vajor och kalfvar längre nod i distriktet för att finna skydd och föda åt de späda kalfvarne. Att hålla alla ronarne inom svenska gränsen till den 15 juni skulle genom sammanträngande af vajorna och kalfvarne, å ena, samt oxrenarne, å andra sidan, vålla de flesta kalfvarnes undergång. Före nämnda tid behöfde de nödvändigt flytta med kor och kalfvar åtminstone så långt in i distriktet som till Stordalen och Rakkisvaggio, där inga gårdar eller slättermarker funnes.”

De uppgåvo vidare, ”att distriktets renar under våren uppehölle sig vid Altevand samt mellan Astojokk och Gievnejaur och under sommaren å hela fjället Rubben. Då de voro där uppe, var det svårt att afhålla renarne från att nedgå såväl åt Öster till sluttningarne vid Bardo älf, Indsets gårdarne, som i synnerhet åt väster ned i Sördalen, å hvars mot söder vettande fjällsidor växte lockande bete. Stängsel vid nedgångsställena skulle i betydlig mån underlätta renens kvarhållande på Rubben, där föda ej saknades sommaren igenom, äfven om renen fullständigt afstängdes från att nedgå i dalgångarne, förnämligast Sördalen, som vore full af slättermarker.”

Trakten mellan Salangen, Sör-Beisen och Bardo,

(14 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 äro gränserna för 14 distr. följande: mot söder 16 distriktets nordgräns (jfr ovan s. 132), mot öster Bardoelven och Maalselven, mot norr Anselven, Ansvandet och en linie från detta till Strømmen i Sör-Reisen, mot väster havet.

1862. I en skrivelse av den 26 maj d. å. säger amtmannen i Finmarkens amt, att de svenska lapparna inom nuv. 14 distr. uppehålla sig på fjället Börringen ”nedimod Skøvandet”, i ”Dalstrøget ovenfor Gumpedalen op imod Bardo”, i ”Dalstrøget mellem Bardo og Reisen”, i ”Stortinden i Reisfjeldene”, varmed Hjertinden synes avses, i fjällsträckningen ovanför Brødstadmarken upp emot Salangen, och på ”Kobryggen op for Børskogen”, varmed tydligen avses Kobberyggen mellan Bardo kyrka och Salangsdalen. Även i ”Tverrelvdalen ved Graahøiden og Grønfjeldet (Alen)” i Bardo vistades svenska lappar; Graahøiden ligger på Bardoälvens östra sida och fjällen Store och Lille Ala på dess västra, varför beskrivningen är otydlig.

1866. Vid sammanträde i Jukkasjärvi den 8 mars 1866 erhöles bl. a. följande uppgifter om därvarande lappars flyttningar (jfr ovan s. 122 f.): ”*Saarivuoma* eller numera s. k. *Pulsuvuoma* stammen ankommer i sednare hälften af September och en del i början af October från Norge till riksgränsen vid röset Haukivuoma, tågar neråt landet efter vestra sidan af trakten Pulsuvuoma, å ömse sidor om Lainio

elf förbi Soppero by till Lainio bys närhet och anländer dit samtidigt med föregående stam eller i slutet af Januari, återvänder sedan den vanliga flyttningstiden efter Påskhelgen och uppehåller sig under kalfningstiden i trakten af Saarivuoma, stundom på norska stundom på Svenska sidan om riksgränsen, går vidare norrom Keipama träsk till Norge, allmännast till Maalsels eller (Reis) Tranö socknar. Sommartiden tillbringas å följande orter⁸ : i Reisen 1 hushåll, "Maalsels socken emellan Maalsel och Bardodalen" 4, i "Bardoe, vid Salangsfjord" 2, vid Balsfjorden 1, på Senjen 1; 2 hushåll medföljde Talmalapparna. 7 hushåll av Talma medföljde Saarivuoma. Saarivuoma lappby har sitt namn efter låglandet Sarre- vuobme på norska sidan gränsen mellan rösen 280 och 283.

Bland de uppgifter, som erhöles av 1866 års svensk-norska kommission vid deras undersökningar i Tromsö amt d. å., torde en del av de ovan s. 131 anförda data, vilka antecknades å gården Søndre Kroken, hava avseende även på detta distrikt. Vid sammanträde å Nedre Strømsmo i Bardo upplystes det vidare (1897 års komm:s Indstilling, s. 173), att en stor flyttningsväg norr om Altevandet övergår Bardovelven vid Bardojordet, går fram till Kirkemoen och "videre imellem Langvandet og Skovandet op til Reisen paa begge Sider af Gædgebraure eller Stenvandet", en källsjö till Bækkebotnelven, som från norr faller ut i Salangselven. "Nedenfor Sördalen paa vestre Side af Bardoeelv skal der for Tiden ikke findes nogen" lapp med renar. De uppgifter från samma sammanträde, som meddelas ovan s. 135 1, hänföra sig även till denna trakt.

Även vid sammanträdet å Moen i Maalselven den 7 aug. 1866 (ibid. s. 169 ff.) erhöles några uppgifter rörande detta distrikt: "ad 1, 7, 8, 14 etc.³⁷ Angaaende Veiene for de Lapper, der gaa til den Del af Maalselven, som ligger paa Elvens vestre Side, til Lenvig, til Senjenø og til Reisen, Annex til Tranø, forklaredes, at deres Flytningsvei gaar over Grændsen ved 3dje Grændserøse syd af Rostavandet i Sverige, at de komme ned i Kirkelvdalen, hvor de ved Kirkejord gaar over Kirkelv; derfra gaar Veien i Nærheden af samme Elv nord mod Iselvmø, hvor der gaaes over Iselven. Veien gaar derfra videre over Kjærvelev op til Bardodalen, hvor den ved Elvskiftningsnæs gaar over Bardo Elv. Imellem Bardovelven og Andselven deler Veien sig i 2, den ene gaar syd om Andsvandet henimod Reisen og derfra over Skoelvon nordnordenfor Skovandet, samt videre ned imod Dyrøsund; den anden gaar over Andselven nordover til Sætren vest af Maalselvns Kirke (Storbakken). — — — Alle disse Veie have været benyttede fra gammel Tid af. De Lapper, som flytte ad disse Veie, tage Ophold langs samme. De ere for Tiden saaledes fordelte: Ved Iselven 4 Reneiere, ved Kjærvelev 2, Syd af Reisen i Tranø 1, ved Sætren 1, ved Taarnvandet 1 og paa Senjenø 3. De opgaves tilsammen at have omtrent 2550 Ren. Ved Reisen have tidligere flere Lapper havt Tilhold, men Ulven har nu fordrevet dem derfra, heller ikke holder sig nogen paa Næsset nordnordenfor Finfjordoidet i Len vig. Alle disse Lapper ere fra Jukkasjärvi. — — — Fremdeles klagedes over Skade paa Skoven, fornemmelig Ungskoven, som ødelæg-

ges dels ved Betningen og dels derved, at Dyrene afgnido Huden af Hornene ved at skubbe dem mod Træerne, hvilket de sædvanlig begynde at gjøre inden Høstflytningen. — — — Skaden paa Skoven formentes for en væsentlig Del at ville undgaaes, naar Lapperne paa deres Tilbagereise til Sverige ville følge de egentlige Renveie, men dette gjøre de ikke. Lapperne bemærkede hertil, at de ikke vidste, at der blev gjort nogen Skade paa Ager eller Eng og mente heller ikke, at det kunde være Skoven til nogen Skade, at Renen rispede Løv af samme. Renen begynder først at gnide Huden af Hornene i Begyndelsen af September Maaned, og paa den Tid ere de sædvanlig allerede paa Tilbageflytning til Sverige, saa det kun kan være Skoven i de øvre Dele af Dalførerne, som derved kan blive forulempet. Paa Havnegang og Udslaatter indrømmer de, at Renen nok undertiden kan gjøre nogen Skade, fornemmelig i koldt og disigt Veir, naar de ikke ere istand til behørigen at bevogte den. De paastaa, at de paa Tilbagereisen følge de samme Veie, som paa Hidreisen, men for Betningens Skyld kunne de jo af og til tage af til en af Siderne.

ad 2. Besvaret i foregaaende.

ad 3. De komme hertil omkring St. Hanstid, de, der skulle til Senjen, dog noget tidligere, omtrent i Begyndelsen af Juni. De flytte tilbage i den sidste Halvdel af September Maaned.

ad 4. Kun forsaavidt Nedflytningstiden angaar, idet Nednytningen i de senere Aar er foregaaet noget senere³⁸ end Tilfældet tidligere var. Grunden hertil er den, at Lapperne ville søge at undgaa Skadetilføielser paa Ager og Eng, som lettelig foranlediges, naar de komme for tidlig herved, indeu der endnu er Bete paa høiere liggende Steder.

ad 10. De Fastboendes Havnegange og de høiere beliggende Strækninger af Skov og Fjeld.

ad 11. Frafaldes.

ad 12. Dels Private, dels Staten.

ad 13. Fra Alders Tid.

ad 21. De Fastboende antage, at der høiere op er tilstrækkelig Betesmark, uden at Lapperne skulde tiltrænge Bumændenes Udmarker, medens Lapperne paastaa Nødvendigheden af, at de med sine Hjørde maa søge længere ned til Søen, da Dyrene ikke trives længere oppe.

ad 44. Rensdyrenes Antal antages at være tiltaget, da der have været gode Aaringer for Renen, saa Kalvene have levet.”

1870. Resultaten av den detta år skedda undersökningen av renbetesmarkerna inom 14 distr. återfinnas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. XLV ff. under rubriken *Hjertindpartiet (Stallonjargga)*, jfr också s. VIII f. Så kallas den stora renbetestrakt, som omger Hjertinden (Bassevarre) och i öster begränsas av Store och Lille Ala, i norr och nordväst av Sørhusfjeld, Madfjeld, Sletfjeld och Gumpen, i sydväst av Hauglifjeld och i söder av Ørefjeld. Den synes sålunda icke

vid denna tid ha omfattat trakterna väster om Skøelven och Bækkebottenelven. I övre delarna av Skoelvdalen funnos en del utslätter, som voro "gamle Rengjærder og Leiringspladse, som ere frugtbargjorte netop ved Lapperne Bedrift, og hvis Frugtbarhed ikke kan paaregnes at vare i længere Tid uden fornyet Opgjødsling.. At de Fastboende udenvidere tage i Besiddelse saadanne Rengjærder, forarge Lapperne sig meget över, og synes det ogsaa ubilligt, at ikke tusindaarig Benyttelse skal kunne sikkre dem for Fortrængelse fra deres gamle, tilvante Pladse." 4,000 renar uppgåvos beta på Stallonjargga, men värderingsmännen ansågo, att det fan" utrymme för 6,000.

1893. Vid möte på Sætermoen i Bardo den 17 aug. d. å. uttalades den meningen, att renmängden på senare tiden hade betydligt tilltagit inom kringliggande trakter, bl. a. även 14 distr.

1906 års svenska lappkommission inhämtade rörande lapparna i 14 distr. följande: "Till detta distrikt flytta hufvudsakligen Juckasjärvilappar, hvilka vistas å olika ställen inom distriktet, men äfven några familjer från Karesuando inflytta till distriktet och uppehålla sig vid fjället Boringen. Lapparne från Juckasjärvi hade icke inkommit ännu [slutet af juni]. Kommissionen hade icke tillfälle att uppsöka de fåtaliga Karesuandolapparne."

Rörande inflyttningsvägar och tider uppgav länsman THOMAS ANDERSEN i Salangen: "Lapparne från Juckasjärvi flyttade i början af maj från riksgränsen med vajorna och kalfvarne på norra sidan af Altevand, en del genom 12:te distriktets fjälltrakter till Brandmo, där de öfverginge älfven, och en del utefter Bardo älf på norra sidan förbi Indsetgårdarne nedför Bangskaret genom Sätermoen och in i distriktet vid Kirkemo. Oxrenarne fördes först vid midsommartiden in i distriktet. Lapparne slog sig ned dels vid Rundhaugen i Skoelvdalen och dels vid Stenvandet i Salangen. Inflyttningen öfver distriktsgränsen, hvilken, om riksgränsen ej finge öfverskridas före den 15 juni, ej kunde försiggå före midsommar eller därefter, torde ej kunna ske utan årliga skador i den tätt bebyggda trakten vid Stendal, Asplund och Stensrud, där lapparne måste flytta efter landsvägen; ännu svårare blefve flyttningsvägen den tiden för dem, som i norr öfver Brandmo, Grannäs, Finsund och Rustad sökte öfvergå distriktsgränsen. Synnerligen stor blefve svårigheten för de unga kalfvarne att komma öfver vattendragen. Gamla flyttningsvägen öfver Finsund vore för lapparne omöjlig, till följd af odlingar.

Vid besök å Sörmo, Nordre Björnsmo i Skoelvdalen den 27 juni förtäljde här om f. gårdsbrukaren LARS OLSEN, 77 år gammal, och hans dotter änkan BRYNHILD, att lapparne för omkring 30 år sedan börjat på våren i maj, innan Bardoälfven gått upp, inkomma i distriktet med vajor och yngre renar i anseende till besväret att frakta kalfvarne i båt öfver nämnda älf, men oxrenarne inkommo först vid midsommartiden, alla öfver Sätermoen. Lapparne lägrade sig i Skoelvdalen å Rundhaugen, Stenvand och Kampen. Förr i tiden infördes alla renar samtidigt midsommartiden. — — —

OLE TOLLEFSEN på Fagerlid, 77 år gammal, beskref lapparnes flyttningsväg till detta distrikt såsom anförts vid distrikt XIII [s. 143 f. nedan | med tillägg, att de sedan de inkommit i distriktet förlade sig dels till Skoelvdalen och en del till Boringen samt att de i gamla tider hållit sina renar så långt uppo i marken, att de ej gjorde någon förtret. I senare tid däremot, sedan 20 å 30 år, flyttado en del af distriktets lappar genom bygden utefter Maalselven öfver Kloven och Mörkelby och gingo öfver älfven vid Brandskogsncs. De kommo med vajor och kalfvar i början och med oxarne i slutet af maj. En del lösren utan åtföljande lappar öfvergingo älfven vid Finsund och andra ställen omväxlande. — — —

Gårdsbrukaren JOHAN ANDERSSON SANDEGGEN anmärkte vid passerandet af gården Jensvold i Kirkesdalen den 29 juni, att lapparne, som flyttade till 14:de distriktet, liksom de till 24:de, öfvergifvit den gamla flyttningsvägen efter molandet förbi gårdarne Jensvold och Evenstad på andra sidan dalen, där ingen skada under någon årstid behöfde förekomma, och i stället nu flyttade utmed den tätt bebyggda Maalselven. — — —

Vid sammanträffande vid Nordhus den 4 juli med KNUT MATHIAS HÖGLI, 62 år gammal, hvilken var af norsk lappsläkt och ehuru jordbrukare förr varit ägare af ren, uppgaf denne, att en del lappar från Karesuando flyttade genom 13:de till det 14:de distriktet och förlade sig i Boringen, dit de plägade ankomma i maj före kalfningstiden. Han hade under lång tid sett renarne komma så tidigt, men aldrig iakttagit någon skada af deras tidiga ankomst. — — —”

Gårdsbrukaren OLE TOLLEFSEN FAGERLID AT anförde bl. a.: ”Lapparne hade på sista mansåldern aldrig vaktat renarne. Den gamla oförargliga renskötseln upphörde så snart de hänsynslösa Nordlapparne kommo in i distrikten både från Karesuande och Juckasjärvi. De sammanhöllo aldrig sina renar, flyttade ej heller med dem in i distrikten, utan läto dem lösa och utan all tillsyn ströfva hvar de ville, medan lapparne själfva aldrig syntes till. De öfriga lapparnes renar inblandades i dessa hopar och ingen skötsel var vidare möjlig. Alltsedan dess släpptes renarne utan tillsyn fritt öfver markerna och ödelade ibland både inmarker, ”buhavnen”, och utängsslåttrar. Detta skulle ovilkorligen kunna undvikas genom vaktande, genom att ”passe ”renen. Han berättade om förra tidens renskötsel, huru lapparne bodde med sina kåtor och familjer inne i distrikten bland renarne, huru de vallade en del samt hade kor och kalfvar i sin hand. — — —”

Trakten mellan Sör-Beisen, Lenvik och Maalselven.
(13 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 äro gränserna för detta distrikt följande: mot söder 14 distriktets nordgräns, mot öster Maalselven och Malangens fjord, mot väster havet (Gisund m. m.).

1806—1807. I ”Biskop M. B. KROGHS Visitatsberetninger for Aarene 1806—1807, i Uddrag meddelte af JOHANNES SKAAR” i Tromsøposten 1886 finnas s. 17 några upplysningar om lapparnes flyttningar till Lenvik: ”Fra Sverige kommer her en Del Lapper om Sommeren og ligger paa Fjeldene. Rensdyr kommer undertiden ned paa den slette Mark, og det er ei denne til Fordel, da de opsparker Jorden, især for at finde Roden af menyantes trifol. febr., hvorefter de er meget begjærlige.”

1862. Enligt en skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmanen i Finmarkens amt vistades de svenska lapparna i detta distrikt i fjällsträckningen från Andsfjeldet i Maalselven till ned imot Bergskallen [varest?] i Reisen, på Renfjeldet i Maalselven och Kistefjeldet, Bukskindsfjeldet, Fagerfjeldet och Vasbrunfjeldet i Lenvik.

1866. Vid sammanträde å gården Moen i Maalselven den 7 aug. d. å. erhöll den svensk-norska lappkommissionen även en del upplysningar rörande lappförhållandena i detta distrikt. Flyttningsvägarna hit gingo från riksgränsen till distriktets gräns på det sätt, som ovens. 139 (ad 1 etc.) meddelas. Mellan Bardoelven och Andselven delade sig vägen i två grenar, varav den ena söder om Andsvandet gick åt Reisen till; ”den anden gaar over Andselven nordover til Sætren vest af Maalselvns Kirke (Storbakken). Ved Sætren deler den sig atter i 2, af hvilke den ene gaar mod Vest til Finfjordeidet og over dette. Strax nordenfor Eidet gaar en Vei af til Finsnæs og over Løghellesundet til Senjenøen, hvor Renen drives om i forskjellige Retninger, medens Veien iøvrigt gaar nordover i Lenvigs Sogn til Kistelv og Sletnæs. Den anden af de sistommeldte Veie gaar fra Sætren nordover imod Taarnvandet og paa begge Sider af dette og paa Næsset mellem Rogsfjordvand og den indre del af Malangen Fjord. Alle disse Veie have været benyttede fra gammel Tid af. De Lapper, som flytte ad disse Veie, tage ophold langs samme.” Vid Sætren satt en lappfamilj och vid Taarnvandet en; på näset norr om Finfjordeidet i Lenvik fanns ingen. Alla voro från Jukkasjärvi. Jfr i övrigt uppgifterna ovan s. 140, vilka avse även denna trakt.

1872. Detta år undersöktes renbetesmarkerna även här; redogörelsen härför återfinnes i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. LXLX under rubriken ”*Andsfjeldet* og *Vasbrun*”, jfr också s. IX.

1906 års svenska kommission erhöll följande uppgifter angående 13 distr.:

”Samtliga till distriktet anmälda lappar äro från Karesuando med undantag af en från Jukkasjärvi socken, som i år anmält sig dit. Om flyttningstider och vägar kunde beträffande detta distrikt inga uppgifter inhämtas af lapparne, enär dessa i följd af vinterns svåra förhållanden ännu icke inkommit i distriktet, utan afgåfvos härom följande upplysningar af nedannämnde bofaste:

OLE TOLLESEN FAGERLIDAL, 77 år gammal, jämte SIMON ÅSGÅRD: Lapparne, som

komma från trakten af Dödesvand och fjälltrakterna i 11:te distriktet, flyttade förr i tiden genom Iselvdalen och Kjerelvdalen förbi Istinderne i 12:te distriktet öfver Bardo älf på Fosmo bro; men sedan år 1862, då denna förstördes, till Finsund, där

renarne simmade öfver älfven och kalfvarne fraktades i båt, samt vidare öfvor Andselven med alla renar in i distriktet. Denna inflyttning skodde vid midsommartiden och vållade ingen förtret, ty renarne vaktados och höllos högt uppe i marken. Men i senare tid, sedan omkring 30 år, hafva äfven detta distrikts lappar tagit sin väg genom 11:te distriktet efter Maukerne norr om Maalselven, hvilken de öfvergingo norr om Brandskogs näs. Vajorna komma numera före kalfningstiden i början af maj och oxarne i slutet af samma månad. — — —

JENS FLORUP ANDREASEN i Bjerkli i Tagelvdalen, 67 år gammal, bosatt därstädes sedan 28 år, yttrade vid besök den 3 juli, att lapparne under hans tid flyttat genom Tagelvdalen till 13:de distriktet under första veckan af maj med vajorna, eller innan dessa kalfvat, medan oxrenarne kommit efteråt på olika tider. De hade öfver älfven vid Guldhav ingått i 13:de distriktet.”

Trakten mellan Bardoelven, Maalselven och Divielven.
(12 distriktet.)

Gränserna för detta distrikt äro enligt Dep. Tid. 1883, s. 760 följande: mot söder Bardoelven, Altevandet och Leinavandet, mot öster riksgränsen och Divielven, mot norr Maalselven och mot väster Bardoelven.

1862. Enligt skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens amt betade de svenska lapparna i detta distrikt sina renar i Iselvdalen och Skindskaret samt på Alapfjeldet; jfr också uppgifterna om ”Tverelvdalen ved Graahøiden” ovan s. 138 och om Altevand s. 135.

1863. Om Talmalapparnas betning i Bardo och Maalselven se nedan s. 183.

1866. Om Talma- och Saarivuomalapparnas betning i dessa trakter enligt protokollet från sammanträdet i Jukkasjärvi d. å. se ovan ss. 123, 139.

Under 1866 års svensk-norska lappkommissions undersökningar i Tromsø amt erhöles allehanda upplysningar rörande förhållandena i detta distrikt på sammanträden den 7 aug. på Moen i Maalselven, den 9 aug. på Øvergaard i samma socken och den 13 aug. på Nedre Strømsmo i Bardo, jfr 1897 års kommissions Indstilling, bil. 24, s. 169 ff. och ovan ss. 135 ff., 139 f., 143. På Øvergaard erhöles av de tillstädeskomna bönderna bl. a. följande uppgifter (s. 172): ”Paa Strækningen ovenfor Kjærveldalen paa begge Sider af Maalselven findes for Tiden kun Lapper i Iselvdalen, nemlig Ole Nilsen Nutti, Ole Nilsen Nia, Jon Olsen Nia, Jon Mikkelsen Pove samt dennes 2 Sønner med Familie, Knud Knudsen og en Enke med Dreng Anders Persen, tilsammen med 4 Telte og alle fra Jukkasjärvi. De have ligget der i hele Sommer og ere komne ad Veien ved Kirkejord. Forøvrigt færdes paa denne Strækning baade de Lapper, der have deres Flytning ad sistnævnte Vei, og de, der ad Veien syd for Rostavandet flytte op langs Maalselvens østre Bred, og af hvilke endel nu ogsaa gaa over Maalselven ved Nordnio, og derfra drage op langs Alapfjeldet. -----Øverst i Dalen indfinde Lapperne sig sædvanligst midt i Juni,

undertiden noget tidligere, formentlig efter Aarstidens beskaffenhed. — — — Lige-saa klagedes meget över, at Lapperne her i den senere Tid ikke holde sig til de gamle Kenveie, men fare omkring med deres Dyr, hvorsomhelst det falder dem ind.

Vid mötet på Moen förklarades bl. a., att det för tillfället låg 4 renägare vid Iselven och 2 vid Kjærvelelven. Man erhöU här också upplysningar rörande de lappar, som flyttade igenom distriktet på väg till 13 och 14 distrikten, liksom i allmänhet om renbetesförhållandena i trakten, jfr ovan s. 139 f. Såsom ställen, där skada skedde på åker och äng ”i de trangere Dalfører, hvor Passagen er vanskelige” nämndes särskilt Jensvold och Evenstad i Kirkesdalen och Iselvmo i Iselvdalen (1897 års komm:s Indst., bil. 24, s. 170).

Vid mötet på Nedre Strømsmo avhandlades likaledes flyttningarna till och genom 12 distriktet (jfr ovan s. 135 ff.). Det upplystes (bil. 24, s. 173) rörande frågorna 1,7,8³⁷, att de lappar, som uppsöka Bardodalen, dels gå över Kirkeselvdalen och Iselvdalen, dels norr om Altevandet, dels söder om Altevandet (dessa sistnämnda gå till 15 och 16 distr.). ”I Kirkesdalen gaa de ligesom de Lapper, der forblive i denne Dal, over Elven ved Kirkejord, derfra igjennem Iselvdalen over Iselven ved Iselvmo og derfrå over imod Bardojordet (Gaardene Eggen, Elvevold og Bangen), hvor de tildels blive liggende paa begge Sider af Tværelven, tildels gaa videre ned igjennem Dalen förbi Kirkemoen till Rydningen [nordost om Bardo kyrka]. Veien nord om Altevandet kommer over Grændsen ved en Grændserøse, som er beliggende paa søndre Ende af Gjeppavare eller Södfjeldet [troligen n:o 280]y gaa derfra i vest i en Afstånd fra Altevandet af 1/2 til 1 1/2 Mil ned igjennem Bardodalen til Bardojordet, hvor den gaar over Bardoelv” o. s. v. till 14 distr., jfr ovan s. 139. ”Disse Veie have været benyttede fra Alders Tid og foruden dem gaar der mange andre Veie paakryds og tværs inden Distriktet. Sine Telte opslaa Lapperne dels i Skovranden og dels længere nede. De flytte dem efterhaanden efter Betningens Behov. Det opgaves, at Lapperne her i Distriktet for Tiden ere' fordelte saaledes: Ved Strømslid 3 Reneiere, ved Bardojordet og i Strækningen længere ned i Bardodalen paa østre Side af Elven tilsammen 10, — — — Om Antallet af Ren var det ikke muligt her at erholde nogen Oplysning. Der forklaredes kun, at mange Lapper her have mange Ren.”

Svaren på frågorna 2, 3, 4, 12, 13, 16, 21, 44, vilka till stor del även angå detta distrikt, äro avtryckta ovan s. 135 ff.

1870. För resultatet av de under detta år företagna undersökningarna av dessa trakter redogöres i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. XXXVII ff. under rubrikerna ”Det østlige og vestlige *Utsinjargparti*”. Jfr även ss. V, VIII, 120 f. Ett antal av omkring 18,000 renar betade där.

1893. Vid sammanträdena å Sætermoen i Bardo den 17 aug. och Bakkehaug i Maalselven den 19 aug. d. å. (jfr ovan ss. 132, 137) erhöU även åtskilliga uppgifter rörande ronbetesförhållandena inom 12 distr. Sålunda upplyste egaren av Jensvoldsättern i Kirkesdalen, ” at Lapperne kom did i Begyndelsen af Mai og lagde

sig med Renen ind til Sætervolden samt blev liggande der Havnegangen til Augusts Udgang” (1892 års komm:s Indberetning, s. 109). Hit refererar sig förmodligen även den av Peder Strømsmo lemnade upplysningen, ”at Lapperne under sin Tilflytning i ældre Tid opholdt sig med Renen inde ved Altevand i Mai Maaned, hvilket især siden 1852 er ændret derhen, at som Følge af det større Antal af Lapper og Ren kun en Del holder til ved Altevand, medens Resten nu søger ind i Distriktet allerede først i Mai”. Det framhölls också av bönderna, ”at Renmængden i de senere Aar er i betydelig Grad øget, ligesom Lapperne i den senere Tid har trukket opholdet i Norge ud, helt ut til det i Lovens § 6 [tydligt fel för § 4] nævnte Tidsrum [utgången av september], altsaa ud over den ældre sædvanlige Brug. De ældre i Forsamlingen oplyste, at i deres Ungdom kom de allerførste Lapper paa Gjennemreise til Senjen sidst i Mai Maaned [d. v. s. mitt under kalvningen, vilket tydligt är en orimlighet!], medens de Lapper, der opholdt sig i Distriktet, ikke kom ned fra Fjeldene før efter Kalvningen og heller ikke da ned til Buhavnen, idet Renen blev saa godt vogtet, at den næsten aldrig gjorde Skade”.

1906 års svenska kommission erhöll följande uppgifter angående 12 distr.:

”De lappar, som flytta i detta distrikt äro från Juckasjärvi. — — — De uppgåfvo, att inflyttningen till detta distrikt skedde i början af maj, då lapparne med vajor och fjolårskalfvar öfvergingo riksgränsen vid Gamasjaur och flyttade en del nedåt Dividalen och därifrån emellan Storfjeld i Bardo och fjället Alappen ned emot Maalselven intill Alapmoens gårdar. En annan del ginge öfver Gamasjokk förbi Yuobmesjaur och Anavandene till Iselvdalen och Kirkesdalen. Oxrenarne däremot kvarhölls vanligen på gränsfjällen till inemot midsommartiden, då de infördes i distriktet. Återflyttningen om hösten skedde ungefär efter samma flyttningsvägar.

Lappen NILS PERSSON NUTTI, 63 år gammal, hvilken förr i många år varit förman i detta distrikt, uppgaf, att lapparne för omkring 50 år sedan äfven under kalfningstiden uppehållit sig med alla renarne i fjälltrakterna inom den norska gränsen och först omkring en vecka före midsommar flyttat längre ned i distriktet. Denna senare inflyttningstid vore det dock nu för tiden svårt om ej omöjligt att iakttaga till följd af flyttningens försvårande numera genom älfvar och vattendrag. Lapparne kunde nämligen nu icke som förr färdas med renarne i dalgångarne utan måste hålla sig högre upp efter fjällsidorna, i följd däraf att många gårdar och sätrar nu förlagts på lapparnes gamla vägar och visten såsom vid Lapps karet i Kirkesdalen, Jensvoldsättern, Kristianiamo i Revelvdalen, Andmo m. fl. Ifrågavarande uppgift vitsordades af närvarande gårdsbrukaren PAUL OLSEN å Björkåsen. — — —

Mot Nils Persson Nuttis uppgift, att gamla visten och gamla flyttningsvägar numera upptagits af sätrar och gårdar, erinrade lappfogden E. MYRE, att sådana gamla visten ännu vore tillgängliga t. ex. vid Kristianiamo, men att lapparne själfva öfvergifvit dem samtidigt med att ”Nordlapparne” från Kautokeino inkommit inom Tromsö amt och den då rådande goda renskötseln upplöstes; lappfogden erinrade sig

väl, huruledes lapparne på den tiden hade sina renar samlade och att man då aldrig såg renarne nere i ängs- och betesmarkerna. Efter nordlapparnes ankomst blef det vanligt, att väl se renar där, men ingen lapp. — — —

NILS ISELVMO å Kirkesnes i Maalselven, 70 år gammal, hade för 36 år sedan hitflyttat. Denne uppgaf, att distriktets renar så långt han mindes delvis inkommo i maj, men de flesta ej förrän till midsommar, utan uppehöll de sig till dess i trakten vid Altevand, hvarefter de kommo flyttande in i distriktet till Kirkesdalen och Iselvdalen med flera platser. Sedan ”nordfinnarne” inkommit, upphörde emellertid dessa flyttningar, i det renarne släpptes utan tillsyn af renvårdare in öfver distriktet. Inga lappar flyttade öfver Kirkesnes, men ströfrenar syntes där emellanåt. — — —

Länsman ANDERSEN, Salangen: Denne uppgaf, att under senare åren endast förmännen inkommit i distriktet, där de tagit sitt viste vid Påvemoen, men öfriga lappar hade med familjer stannat uppe i distriktet vid riksgränsen. — — —

Förutnämnde NILS ISELVMO å Kirkesnes uppgaf angående lapparnes renskötsel och villkoren därför, att renarne i hans ungdom vaktades och sammanhöllos såväl oxar som vajor, hvarje hjord för sig, renkorna mjölkades hvarje kväll och jord- $\frac{3}{4}$ rukarnes hade intet som helst obehag af renarne. Lapparne, som då vistades i distriktet, hade sina kåtor och visten inne i distriktet bland renarne i Kirkesdalen, Iselvdalen, på Påvemoen m. fl. ställen och ombytte visten efter behovet att förflytta renen till ny betesmark. Men dessa fredliga förhållanden förstördes så snart de s. k. Nordfinnarne från Kautokeino började inflytta i Tromsö amt tillsammans med Karesuando och Juckasjärvi lapparne. Såväl inflyttningen med samlade hjordar, som renarnes noggranna sammanhållning och skötsel i distriktet upphörde med ens, ty ”Nordfinnarne” kastade in sina renmassor utan ordning och tillsyn. Distriktets öfriga lappars renar inblandades och uppslukades af dessa, hvarigenom de gamla lapparne nödgades uppgifva all skötsel och förlorade delvis sina renar. Och allt sedan dess är ej att tala om någon skötsel af renarne. De släpptes nu in i distriktet utan någon ledning och höllo sig under varmt vårväder i fjälldalar och lider, men om våren blefve kall och snön mycken, trängde renarne sig ofelbart ned på inmarken, en invasion som jordbrukaren i följd af foderbristen på våren och däraf följande behof af första betet för sina egna kreatur icke kunde tillåta.

*Trakten närmast öster och norr om Divielven och Maalselven intill
Fjeldfrøskvandet och Nordfjordbotten.*

(11 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 760 och 1899, ss. 222, 308 äro gränserna för detta distrikt följande: mot söder och väster Divielven och Maalselven, mot norr Malangens fjord till Nordfjordbotten och därifrån en rät linie öfver nedre ändan av

Sagelvandet och Omasvarre till Fjeldfrøskvandet, varifrån en rät linie går till riksröset n:o 292, så att gården Øverlid vid Fjoldfrøskvandet och gårdarna Olsrud och Høiset i Tamokdalen falla norr om gränslinien, mot öster riksgården.

1844. Jfr länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

1862. Enligt skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens- amt betade de svenska lapparna i detta distrikt sina renar på Maukfjeldet; de inre fjälltrakterna omnämnas icke.

1866. Vid sammanträde i Karesuando den 3 mars d. å. erhöles följande uppgifter rörande Lainiovuomastammens flyttningar: ”den anländer från Norge till Svenska Riksgården vester om sjön Rostojaur omkring den 1 september, tågar sedan å ömse sidor om Rosto el. Lainio elf förbi Soppero by i Jukkasjärvi Lappmark neråt byarne Lainio i sistnämnda socken samt Oksajärvi, Kangos och Kärändöjärvi inom Pajala socken, dit den anländer jemväl i slutet af Januari månad, begagnade samma betesmarker som föregående stam [Köngämä], återvänder sedan omkring slutet af Mars månad upp mot fjellryggen efter samma sträckning, som den anländt och hvilken trakt närmare Norska gränsen benämnes Pulsuvuoma och Tavavuoma; vistas under den tid renhonorna bära vid skogsgården å ömse sidor om riksgården eller från omkring den 18 Maji till omkring den 10 Junii, hvar efter tåget fortsättes öfver Rostoelfven och efter dess östra sida i allmänhet ner till Balsfjords socken och Sörtjosen, dit ankomsten sker i slutet af Juni månad. Vistelseorterna på Norska området till början af Augusti månad, uppgåfvos nu som följer:” 3 familjer på Fiskelösfjäll i Maalselven socken; rörande de övriga se nedan s. 152.

Under 1866 års undersökningar i Tromsø amt erhöles detta års svensk-norska lappkommission allehanda uppgifter rörande renbetesförhållandena i 11 distr. på ett sammanträde på Storstennasset vid Sörkjosen i Balsfjorden den 18 juli (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 155 ff.). Endast två lappar voro närvarande, en från Jukkasjärvi och en från Karesuando. Det avgavs här bl. a. förklaring om en gammal renväg, ”der gaar fra Rostavandet sydom Fjeldfroskvandet og Tagvandet til nogle Lappeheim beliggende vestfor sidstnævnte Vand, hvpr blandt Andre de idag tilstedeværende Lapper have Tilhold. — — — Lapperne opslaa sine Telte vestenfor Tagvandet i Retningen mellem Myre og Tagelvdalen paa begge Sider af Grændsen mellem Maalselven og Balsfjorden. Paa dette Sted ligge 9 Familier, hvoraf 5 fra Jukkasjärvi, 4 fra Karesuando. — — — Antallet baade af Mennesker og Dyr opgives at være overordentlig stort, men nærmere formaa de. ikke at bestemme det.

Ad 3³⁷. De som agte sig til Kvaløen, ankomme sidst i April eller først i Mai, de som slaa sig ned her, ankomme omkring St. Hans, helst noget sonere. Førstnævnte flytte förbi paa Opturen i Løbet af September, Sidstnævnte flytte bort senest strax over Midten af August eller fra 1 til 3 Uger efter Olsok [29 juli], ad 4, Ingen væsentlig.

ad 10, 11. De benytte baade de i Skoven værende Havnegange og Udslaatter saavelsom de ovenfor øverste Skovrand værende Marktstrækninger. — — —

ad 12. Dels Proprietær Moursund, dels Staten.

ad 13. Betningen har foregaaet paa disse Strækninger saa langt som de Tilstedeværende kunne erindre tilbage.

ad 16. Til Lappeheimene nedenfor Fjeldfroskvandet [i 10 distr., jfr nedan s. 152 f.] flytte Simler og Oxer samtidig, ligeledes til de Heim, som ligge ved Sagelvandet, hvorimod af de Renhjørde, som flytte udover til Næsset og Kvaløen, Oxerne komme først her forbi. For de sidstes vedk. fordele Lapperne imellem sig Bevogtningen af Oxerne og de bagefter kommende Simler. Dog paastaa Nogle af de Tilstedeværende, at Vogterne förlade Oxerne aldeles, naar Simlerne skulle afhentes.

ad 44. Ja, fordi Aaringerne have været gode, og Folkemængden er ogsaa tiltaget." Inflytning från Koutokeino ansågs också ha bidragit till förökningen.

1870. Resultaten av undersökningarna av renbetestrakterna i 11 distr. återfinnas i "Beskriv. af Tromsø Amt" 1874, s. XL VIII ff. under rubrikerna *Søndre Rostaparti* och *Nordre Rostaparti* och s. LII under rubriken *Mauken og Maartin-åerne (Akanjargga)*, där också renvägarna och flyttningssättet beskrivas. Jfr även 4. LXI och s. VIII ff. samts. 121.

1893. En del av de uppgifter, som erhöles vid ett sammanträde å Bakkehaug i Maalselven den 19 aug. d. å., torde även ha avseende å denna trakt (jfr 1892 års komm:s Indberetning, s. 108) åtminstone synes detta vara fallet med uppgiften, att renmängden under de senare åren betydligt ökats och att lapparna förlängt sitt uppehåll i Norge ända till utgången av september (jfr ovan s. 146).

1898. Vid detta år av norska myndigheter föranstaltad räkning av renarna inom distriktet befanns deras antal vara omkring 3,000 i st. f. de anmälda 1,980 (1897 års komm:s Indstilling, s. 82).

1906 års svenska lappkommission inhämtade följande underrättelser rörande 11 distr., vilket den besökte 30 juni—4 juli:

"Äfven i detta distrikt äro lapparne från Karesuando. De olika förhållanden, som råda i olika delar af distriktet, hafva framtvingat, att redogörelsen angående detsamma ej kunnat göras sammanhängande, utan lämnas i stället en redogörelse för hvad som förekommit å de platser som besökts. — — —

NILS HENRIKSSON HEIKKA, 57 år gammal, berättade angående förhållandena uti äldre tider, att hans föräldrar flyttade in i Norge i början af maj, att gamla kåtaplatsler voro då å Sletfjeld, på slutningen af Maukerne och i Nergaards-skaret. Dessa platser hado lapparne sedermera nödgats lämna, emedan där på senare tid uppförts så många gårdar eller sätrar. Lapparne förfogade numera egentligen icke öfver så stort område, att de på detsamma kunde stå med en fot. De gamla renbetesmarkerna voro nu beteshagar, så att det icke ginge för sig att nu som förr valla renarne och flytta från plats till plats.

De bofaste medgåfvo, att orsaken till att lapparne lämnat Slettfjeld varit den stigande odlingen, som tvungit dem därtill.

LARS BJERKENG förmälde, att förr hade i distriktet icke så mycket hvarken lappar eller renar funnits, men medgaf, att trakten blifvit mera odlad. Vore färre, skulle svårigheterna ändock kunna Öfvervinnas.

Lappen GUSTAF NILSSON SIMMA upplyste, att i trakten af Rognmoen nedanför Tagelvdalen vore 6 sätrar, där förr varit renbetesland, af hvilka några lågo i skogsgränsen samt andra så långt ofvanför denna, att man måste vandra ned ett stycke för att hämta sin ved. — — — Vidare förmälde han, att förr visserligen skett så, att större delen af 11:te distriktets renar på våren flyttade in allenast till Dödesvand eller Ruostavand, hvarest de stannade till omkring midsommar, men att detta icke gerna skulle kunna nu äga rum, emedan det då varit ett ringare antal lappar, ringare antal renar och ett fåtal gårdar. Förr öde land och inga hinder — nu tvärtom.

HEIKKA vidhöll sin uppgift, att hans föräldrar alltid flyttat in i maj och att vajorna buro vid Maukerne. — — —

PER KNUTSSON NUTTI, 54 år gammal, sade sig minnas, att Nils Henriksson Heikkas föräldrar alltid flyttat till Maukerne i maj, hvarest vajorna kalfvat. Hans och hans fars vajor kommo förr icke längre än till Dödesvand, där vajorna kalfvade, hvarefter de vid midsommartid flyttade längre in i distriktet. Han erinrade sig, hurusom vid ett tillfälle vid denna tid 50 kalvvar på en gång omkommit vid öfvergång af en älf. Tillfrågad om det ej vore möjligt att äfven nu vistas omkring Dödesvand till den 15 juni, genmälde Per Knutsson Nutti, att detta numera vore omöjligt, emedan å ett fjäll, där omkring 3,000 renar uppehållit sig hvar år under 17 år och vajorna kalfvat, numer vore svartätet och föda för renar ej finnes. Äfven andra fjäll i den nämnda trakten vore nu upptagna af sätrar. Det finnes ock allt för många renar för att alla skulle kunna uppehålla sig i nämnda trakt, hvarförutom kölden i närheten af gränsryggen skulle döda kalvarne. — — —

”Vid besök å Bjerkli i Tagelvdalen närvaro gårdsägarene JENS FLORUP ANDREASSEN, 67 år, bott å Bjerkli i 28 år, samt JOH. MATHIESSEN.

Jens Florup Andreassen meddelade, att vid tiden för 28 år sen kommo lapparne i början af maj öfver Mauken med vajorna för att få ro åt dem vid kalvningen. Lapparne lämnade dem där och reste tillbaka till kåtorna i gränsfjällen. Under sommarens lopp kommo de en och annan gång för att se till renarne. Den öfriga hjorden kom i spridda flockar efteråt. — — — Angående flyttningsväg och tid upplyste han, att 11:te distriktets lappars flyttningsväg gingo öfver Flakkefjeldssättern, som ägdes af ägaren till gården Hallen vid Balsfjord, att lapparne brukade ha sommarviste vid Slettefjeld. Lapparne å ön Senjen brukade flytta efter Tagvandet, genom Bjerkli, efter Mauken, öfver älfven vid Guldhav och

vidare öfver fjället Vassbrunnen. Deras vajor hade icke kalfvat, när de inflyttade. — — —

Å gården Solli träffades endast ERIK AMUNDSSENS hustru BERTI, 53 år, bott på Solli öfver 20 år. Hon förmälde, att de lappar, som flyttade till Senjen, kommo flyttandes öfver ägorna å Solli och hade alltid kommit i början af maj. — — —

Vid besöket å Storejord närvoro gårdsägaren PETER KARLSSON, 33 år gammal, och hans syster samt lappförmannen Gustaf Nilsson Simma. Karlsson upplyste, att förr kommo renarne tidigt i maj, men lapparne själfva syntes ej till förr än vid midsommartiden. På de senare åren, då Gustaf Nilsson Simma varit förman, hade dock lapparne infunnit sig och vaktat. Förr i gamla tider, då hvar och en lapp flyttade in med sin hjord och alla distriktets lappar icke flyttade i klump, brukade vajorna kalfvat, en del å Maukerne, en annan del mellan Tagelvdalen och Storejord (Sollitinderne), en tredje del norr om Vesterli vid Fiskelösvandene. — — —”

Länsmannen i Maalselven VALDERHAUG upplyste, att 11 distriktets lappar flyttade ömsom med hela hjorden, ömsom med vajorna först. 11:te distriktets lappfamiljer följde ej med sina renar. Familjerna brukade bo på olika ställen, på Brandmo, Ödefjäll och Meukstali — men renarne släpptes, så att de begåfvos sig än åt Balsfjorden, än åt andra håll. — — —

Angående 11:te distriktets lappar meddelade KNUT BAKKEHAUG vid besök å hans gård den 28 juni, att desse renar komme så fort det blefve något grönt nere på hemjorden. Efter hand som snögränsen flyttades högre, flyttade renarna högre till fjälls. Lapparne själfva bodde i sina kåtor sydost om Bjerkeng samt flyttade mot slutet af juni till Mauktind. ”Renarne ströfvade öfver allt från Mauktind upp till halfön mot Malangen. . — — —”

Halvön mellan Malangen och Balsfjorden samt inlandet söder om Balsfjordsbotten.
(10 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 760 och 1899, ss. 222, 308 äro 10 distriktets gränser följande: mot väster och söder Malangens fjord och 11 distriktets nordgräns, mot öster en rät linie från riksröset n:o 292 till norra ändan av Tabmokvandet och därifrån Nordkjoselven, Nordkjosen och Balsfjorden, mot norr havet.

1844. Vid sammanträde i Muonioniska den 27—28 mars d. å. inför 1843 års svensk-norska lappkommission hördes bl. a. även OLOF NILSSON MARKENES, hemmahörande i Balsfjorden, där han bott i 22 år. Markenens ligger i Sörkjosen inom detta distrikts gränser. Han upplyste, ”att Balsfjorden sommartiden besöktes af en mängd lappar och renar, — — — att flyttlapparne och renarne de sednare åren mycket tilltagit vid Balsfjorden, så att, då under de första åren af Olof Nilssons bosättning vid Balsfjorden endast trenne Lappska hushåll besökte närheten af hans

hemvist, i trakten nu pläga uppehålla sig åtta à nio sådane, — — — att till den trakt, der Olof Nilsson har sitt hemvist, renarne anlända midsommarstiden nästan utan all bevakning eller med få och halfvuxna väktare, hvaremot först flere dagar derefter de egentliga Lappska hushållen ankomma — — —”.

Jfr också länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

1862. I skrivelse av den 26 maj d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att svenska lappar i detta distrikt uppehålla sig i skäret mellan Kobbewaag i Balsfjorden och Bakkeby i Malangen och på fjällen vid Hestnes, Malangseidet och Tennes. De inre fjälltrakterna omnämnas icke.

1866. De upplysningar om Lainiovuoma lappbys flyttningar, som erhöles vid sammanträdet i Karesuando den 3 mars d. å., äro avtryckta ovan s. 148. På ”Hestenäsfjell, Skutvattenfjell ” i Balsfjorden uppehölo sig 12 familjer, varav 1 tillfälligt; Skutvatten bör väl vara identiskt med Skutvikvattnet på halvön mellan Malangen och Balsfjorden, ett Hestenæs ligger på Balsfjordens östra sida och ett på dess västra. På Malangseidet lågo 8 familjer. På ” Middagsfjell el. bugten” (varest?; jfr Middagsbugt nordväst om Balsfjordens kyrka) lågo 9 familjer. Vid Kobbewaag lågo 6 familjer, varav 2 tillfälligt. Av Köngämälapparna låg en familj på Tænnäsfjell vid Balsfjordens kyrka.

1866 års svensk-norska lappkommission undersökte förhållandena i dessa trakter på ett möte på Sletten i Balsfjorden den 17 juli d. å., där både lappar och bönder från fjordens västra sida voro närvarande; jfr 1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 154 f.

” Kvæstionerne besvaredes saaledes:

ad 1, 7, 8 ³⁷ — — — Nærmeste Renvei gaar langs Skovkanten under Fjeldet ved Balsfjorden. Lapperne paastaa, at de ogsaa følge denne Vei, dog saaledes, at de, naar Veiret er stygt, trække sig længere ned i Skoven, hvorimod de Fastboende paastaa, at de jævnlig drage med Renen baade gennem Skoven og over Ager og Eng uden Fornødenhet. Denne Vei har været benyttet i Mands Minde.

Lapperne opslaa sine Telte paa forskjellige Steder paa Halvøen mellem Balsfjorden og Malangen, men ikke Søndenfor en Linie mellem Nordfjordens Bund i Malangen og Sjaanæs i Balsfjorden, i en Afstånd af fra 1/4 til 3/4 Mil fra Balsfjordens Strand. De flytte ikke sine Telte om Sommeren. — — —

ad 2. De forbidragende Lapper ere alle fra Karesuando, og Antallet af Familiefædre 32, foruden dem, som ere dragne over til Kvaløen, og 10, som ikke ere komne over til Kvaløen efter Bestemmelsen [härom se nedan s. 204]. Dyrenes Antal vide de ikke at angive. Hver Familie eier fra 50 til 500 Ren.

ad 3. De som agte sig til Kvaløen, ankommo sidst i April eller først i Mai, de som slaa sig ned her, ankommo omkring St. Hans, helst noget senere. Førstnævnte flytte förbi paa Opturen i Løbet af September, Sidstnævnte flytte bort senest strax over Midten af August eller fra 1 til 3 Uger efter Olsok [29 juli].

ad 4. Ingen væsentlig, undtagen for Kvalølappernes Vedkommende [om dem se nedan s. 203].

ad 10, 11. De benytte Havnegangene paa den ene eller anden Side af Fjeldet, da der lidet eller intet Bete findes paa Fjeldet. Renmos findes ikke.

ad 12. Alt er Bygseljord tilhørende Proprietær Moursund med Undtagelse af enkelte Selveiergaarde over paa Malangssiden,

ad 16. De ankomme til samme Tid.

ad 44. Ja, fordi Aaringerne have været gode, og Folkemængden er ogsaa tiltaget.”

På mötet den 18 juli på Storstennæsset vid Sörkjosen erhöles upplysningar för de östligare delarna av distriktet. Här svarades bl. a.:

”ad 1, 7, 8 — — — Angående de gamle Renveie afgaves i det Væsentlige samme Forklaringer som ved Mødet igaar, — — — Videre blev forklaret, at de över Jlostavandet kommende Lapper istedenfor at lægge Vei nedom Sørtjosen, godt vilde kunne hjælpe sig med Veien søndenfor Fjeldfroskvandet og Tagvandet [i 11 distr.] for at komma til deres Opholdssteder paa Halvøen mellem Balsfjorden og Malangen. De tilstedeværende Lapper bemærkede hertil, at Grunden til at de her omhandlede Lapper ikke følge sidstnævnte Vei, dels er den, at Renerne nu engang ikke era vante til at gaa den, dels ogsaa, at der er rummeligere og bedre Betesmark paa Veien om Sørtjosen. — — — I Markenæsdaalen op imod Fjeldfroskvandet ligga 4 Familier, alle af Karesuando. — — —

ad 2. Første Del Besvaret. Antal baade af Mennesker og af Dyr opgives at være overordentlig stort, men nærmere formaa de ikke at bestemme det.

ad 3, 4. Besvaret som igaar.

ad 10, 11. De benytte baade de i Skoven værende Havnegange og Udslaatter saavelsom de ovenfor øverste Skovrand værende Markstrækninger. — — —

ad 12. Dels Proprietær Moursund, dels Staten.

ad 16. Til Lappeheimene nedenfor Fjeldfroskvandet flytte Simler og Oxer samtidig, ligeledes til de Heim, som ligge ved Sagelvandet, hvorimod af de Renhjørde, som flytte udover til Næsset og Kvaløen, Oxerne komme først her förbi. For det sidstes Vedk. fordele Lapperne imellem sig Bevogtningen af Oxerne og de bagefter kommende Simler. Dog paastaa Nogle af de Tilstedeværende, at Vogterna förlade Oxerne aldeles, naar Simlerne skulle afhentes.

ad 44. Ligesom igaar og med Tillæg, at Indflytning fra Koutokeino vel ogsaa har bidraget til Forøgelsen.”

Yid sammanträdet den 19 juli på Øvergaard på Balsfjordeidet upplystes det, att inga lappar hade sommarbostad där i trakten, ”og navnlig findes ingen omring Nordtjosbunden og Storfjordbunden. — — — Det bemærkes, at de igaar nævnte 4 Lappefamilier i Markenæsdaalen have forladt denne inåt og gaaet ud over Halvøen, mellem Balsfjorden og Malangen.”

1870. Resultaten av detta års undersökningar av renbetestrakterna i 10 distr meddelas i ”Beskriv, af Tromsø Ärat” 1874, s. L f. och LIII f. under rubrikerna *Tamokpartiet* (i öster omkring Tabmokdalen m. m.) och *Jakobnjargga* (= halvön

mellan Malangen och Balsfjorden). Jfr också ss. LXI, IX f. och 121. Antalet av de renar, som årligen passera Tamokpartiet, anslogs till omkring 20,000. På halvön hade det år 1870 "været ikke mindre end 8,000 Ren, hvilket Lapperne selv maatte erkjende var et mange Gange for stort Antal og beklagede de sig över, at de af den Grund kun kunde opholde sig her en ganske kort Tid." De lappar, som beta på Kvalön, flytta öfver Jakobnjargga tidigt på våren.

1898. Under detta år föranstaltades av norska myndigheter räkning av 10:de distriktets renar och befanns antalet vara 1,800 i st. f. anmälda 520 (1897 års komm:s Indst., s. 82).

1906 års svenska kommission inhämtade rörande 10 distr. följande upplysningar: Hithörande lappar voro från Karesuando." Distriktets alla lappar skilde vid flyttningen sina renar i 2:ne hopar, den ena utgörande vajorna, den andra oxarne. Vajorna kalfvade alltid i Sverige, hvarpå lapparne med dem och kalfvarne gingo öfver gränsen en vecka före midsommar. Om tidig vår inträffade, kunde lapparne inflytta några dagar förr. Oxarne däremot stannade på svenska sidan något längre och fördes senare öfver gränsen. Flyttningssvägen för såväl vajor som oxar ginge från Kummajaur, Leirvatn, förbi Sottontjassa, Tamokfjeld. Sarrevare öfver Sörkjosens södra del. I och med det lapparne passerat Sottontjassa hade de inkommit i distriktet sådant detta nu mer vore till sina gränser bestämdt.

Lapparne ansågo sig hafva goda betesförhållanden inom distriktet. Såsom uppehållsort brukade lapparne under första tiden efter inflyttningen och på hösten begagna Marknesdalen, hvaremot de under högsommaren vistades å Malangseidet." Om Ringvatsö- och Kvalöläpparnas flyttning genom 10 distr. jfr nedan s. 205 f.

Halvön mellan Balsfjorden och Ulfsfjorden.
(9 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 760 äro gränserna för detta distrikt följande: mot söder Laxvandeidet mellan Laxvandbugt och Sörfjordens botten, mot öster Sörfjorden och Ulfsfjorden, mot norr och väster Grötsundet, Tromsösundet och Balsfjorden.

1844. Vid 1843 års kommissions sammanträde i Karesuando den 30 mars avhördes några lappar, av vilka en plögade flytta till Tromsödalen inom detta distrikt och en annan till Balsfjorden. De uppgåvo:

"att Lapparnes flyttningstid från Torneå Lappmarker inträffar gemenligen i slutet af April, då rendjuren, utan att Lapparne kunna sådant förhindra, uppbryta mot fjellen, dock ej fortare, än att Lapparne om de på upbrottet äro beredde kunna medfölja;

att Lapparne med renarne sedermera uppehålla sig å fjellen under kalfnings-tiden, vanligen hela Maj och början af Junii månad, vid hvilken tid, då ock gräs-

groningen inträffar, renarne med sådan häftighet begifva sig ned från fjellen till Norrska kusten, att Lapparne, oaktadt hundarnes användande, ej förmå uppehålla dem, och således ej eller med lika hastighet medfölja, utan först i skogarne samt på näsen och uddarne uphinna dem. [Denna passus lyder i det norska protokollet på en punkt väsentligen olika: ”I Slutningen af April Maaned begynder Lappernes-Flytning til Norge, idet at Reensdyrene da begive sig tilfjelds, hvilket dog ikke skeer med større Hurtighed, end at Lapperne selv kunne følge efter dem .for at samle dem i Fjeldene, hvor Reensdyrene derefter kaste deres Kalve — paa enkelte Undtagelser nær endnu paa Svensk Grund. Hermed hengaar en Tid af 2 Uger idet Mindste, hvorefter Oxerenene og de Simler, der ikke have Kalve, i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni — — — styrte til Søekysten” etc, 1897 års komm:s Indstilling, bil. 13, s. 121. I det svenska protokollet säges intet om att kalvningen huvudsakligen försiggår på svenskt område. Om renarnas bråd-störtade marsch till kusten, då de känna lukten av det spirande gräset, jfr också-en Koutokeinolapps och en Karasjoklapps vittnesmål *ibid.*, s. 120.]

att de vajor som kalfvat, redan å fjellen skiljas från oxrenarne och gall-vajorne, af hvilka många oaktadt bevaktningen bereda sig tillfälle, att skilja sig från flocken och draga förut till Norrige;

att Lapparne väl söka att sjelfve medfölja vajorne med kalvarne, men derest de äro oberedde till upbrott då vajornes upbrotts tid inträffar, så kunna Lapparne ej eller hinna åtfölja denna del af deras hjordar, utan skyndar äfven den förut; — — —

att Lapparne alt efter årstidernas beskaffenhet anlända till deras sommartillhåll å näsen och uddarne stundom en och stundom 2^{ne} veckor efter midsommaren samt dröja der till slutet af Augusti, då, sedan gräset blifvit sträft och sämre, återfärden mot fjellen, till följd af lika instinkt hos djuren som i afseende på fram-tagen sagdt är, börjas, dervid Lapparne ej eller alltid hinna medfölja, i anseende till den hastighet hvarmed renarne äfven då stundom färdas; — — —

att flyttlapparnes och rendjurens antal under sednare tider något tilltagit, men att renarne likväl under de sista 3^{ne} år förminskats; — — —

att Lapparne, i anseende till lidna förluster i följd af innevånarenes [de norska böndernas] tilltag och sjelfsvåld, varit föranlätne öfvergifva vissa tillförene begagnade sommartillhåll, och sålunda blifvit satte i nödvändighet att concentrera sig å andre trakter.”

Jfr också länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

I en skrivelse från amtmannen i Finmarkens amt av den 13 mars d. å. omnämnas bl. a., att lappar och renar hvarje sommar ligga i Tromsödalen 1/4 mil från Tromsö, jfr. nedan s. 178.

1862. I skrivelse av den 26 maj d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att de svenska lapparna i detta distrikt beta sina renar på fjället vid Svartnäs, i Lavangsdalen, i ”Mellem dal en” vid Ramfjorden, på fjällen vid Kristoferjord och Kalvebakken vid Ramfjorden, i Andersdalen, Tromsdalen, Movikdalen, Older-

vikdalen och Bredvikdalen. "Stordalen" och "Dalen ved søndre Eidet" ligga kanske också här.

1866. Vid sammanträde i Karesuando en 3 mars d. å. erhöles följande uppgifter om Köngämälapparnas vandringar: "Köngämä stammen, som ock kallas Rosto, flyttar från Norge så att den anländer till svenska gränsen vid Njerivaggi el. Peltsama, beläget omkring 2 mil vester om Kilpisjaur emellan den 25 augusti och 15 September, vistas någon tid der på fjellryggen, tågar sedan omkring den 1 October neråt emellan Köngämä eller Muonio elf i öster och Rosto- eller Lainio elf i vester ända till trakterna vid Kärändöjärvi och Parkajoki byar och hemman inom Pajala socken, der stammen inträffar i Januari månad och utbreder sig jemväl till vestra sidan af nämnde Lainio elf, återvänder sedan om våren, så snart snön börjar bilda skare, som vanligen inträffar omkring den 1 April men jämväl senare ända till slutet af samma månad och tågar efter samma sträckning som den ankommit upp mot fjellryggen, dit den i allmänhet ankommer vid den tid då renhonorne (vajorne) bära kalf, men en del hushåll, som i Norge pläga tillbringa sommaren på holmar i Westerhafvet måste påskynda flyttningen så att de kunna derstädes inträffa i början af Maj månad, hvaremot de hushåll, som under kalningsperioden uppehållit sig på ömse sidor om Kölen eller dels på Svenska och dels på Norska sidan om gränsen, fortsätta tåget omkring den 10 Juni och anlända till sommarvistelsen i Norge före och omkring Midsommartiden eller i sednare hälften af Juni. Vistelseorterne inom Norska området till början af Augusti och för dem som uppehålla sig å holmar till omkr. den 1 September uppgåfvos sålunda": i Tromsödalen 5 familjer, i Ramfjorden, Pigstendal 1 familj, i Ramfjorden, "Saltdalen, Kalsöbacken" 1 familj, i Ramfjorden 1 familj, i Andersdalen 6 familjer, på Svartnäsfjället vid Balsfjorden 3 familjer, vid "Stornäs, Laxvattnet" i Balsfjorden 1 familj, vid "Storfjord & Oldervigdalen" på Ulfsfjordens västra strand 5 familjer; i Bredvikdalen 3 familjer; i "Nommedalen" = Nammavagge i Bredvikdalen (HAUKLAND, s. LVIII) 2 familjer; i Lavangsdalen i Ramfjorden hade 3 familjer (bland vilka Lars Sikko, jfr ovan s. 136) till år 1865 plägat uppehålla sig, men blivit utträngda därifrån och hade sedan vistats på fjällryggen i närheten af Torneträsk. Av Lainiovuoma lappby bodde några familjer tillsammans med Köngämä, nämligen i Lavangsdalen eller Pigstensfjällen 4 familjer, i Ramfjorden och Pigstendalen 2 familjer, i Bredvikdalen 2 familjer, i Tromsödalen 2 familjer, i Oldervikdalen 1 familj, i Andersdalen 1 familj. Av Rommavuoma lappby vistades 2 i "Storfjord & Oldervikdalen". Av Suontavaara lappby slutligen vistades 2 familjer i Oldervikdalen, 1 i Lavangsdalen, 1 i Bredvikdalen, 1 i Andersdalen. Alltså inalles 7 i Tromsödalen, 10 i Ramfjorden med Lavangsdalen och Pigstendalen, 8 i Andersdalen, 3 på Svartnäsfjället, 1 vid Laxvattnet, 8 i Bredvikdalen, 10 i Oldervikdalen, tillsammans 47 familjer. Några Köngämäfamiljer vistades dessutom på obestämd ort.

1866 års svensk-norska lappkommission erhöU uppgifter rörande dessa trakter på sammanträden vid Laxvandbugten den 20 juli och på Sakariasjord den 21 juli 1866, jfr 1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 158 f. Lapparnas gamla renväg till detta distrikt gick förbi Laxvandbugten och ”over Lavangen langs et Dalføre, som naar frem til Ramfjorden ved Sakariasjord, hvilken Vei drager sig langs den østre Side af Dalen for saavidt muligt at undgaa Skade, indtil den ved Sakariasjord støder paa en liden Elv,^a där stridigheter uppstått med en jordegare. ”Angaaende de Lapper, som have Tilhold mellem Svartnæs og Sakariasjord, blev det oplyst, at der ligger 7 Familier i Andersdalen, i Pigstendalen 2, i Rævkrogsdalen 3, og i Mellemdalen 2. Desuden blev det opgivet, at der i Tromsødalen ligger 9 Lappefamilier.”

Även vid sammanträdet på Gjøvik i Lyngen den 31 juli erhöUos åtskilliga upplysningar (s. 166 ff.). Angående renvägarna upplystes det, att de renhjordar, som från Laxelvdalen i 8 distr. fördes in hit, följde ”Stranden hen til Sørstrømmen, hvor Renen svømmer över, Veien gaar derpaa dels i Fjæren og dels strax ovenfor samme hen til Stordalen, derfra op igjennem denne Dal til Skognæs, hvor den gaar over Elven ikke langt ifra dens Udløb. Den gaar derefter atter i noget længere Afstånd fra Stranden ned til Sörfjorden lige i Nærheden af Kirken og derfra syd og vest om Nakvandet til Stormaheim 1/4 Mil Söndenfor Bredvig, hvorfra den dels gaar nedom Stranden ved Bredvig og dels over Elven 1/4 Mil længer vest, hvorfra begge Veie atter gaa videre til Oldervig i Tromsösundets Præstegjeld. I Oldervig findes 2 Lappeheim med 7 Reneiere, förövrigt findes langs den her beskrevne Vei ved Stormaheim 1 Lappeheim med 5 Reneiere. — — — Fremdeles afgaves Förklaring om den för beskrevne Renvei förbi Sakariasjord til Nordbugt, at den ved sidstnævnte Sted deler sig i 2 Veie, af hvilke den ene gaar i Vest hen mod Hundberg hvor der omtrent 1/4 Mil fra Søen findes 1 Lappeheim med 3 à 4 Reneiere, og den anden gaar nordover til Tromsødalen, hvor der efter tidligere modtaget Oplysning i det Hele skal ligge 9 Reneiere. Tidligere har der ogsaa

ligget Lapper længer nord i Movigdalen, men for Tiden findes der ingen. — — —

De oven omförklarede Veie have alle, saavidt vides, været benyttede fra Ålders Tid. Lapperne i her omhandlede Distrikt pleie ikke at flytte deres Telte til de forskjellige Tider af Sommeren. — — —

ad 2³⁷. Fra Karesuando. De der holde til ved Laxelvdal have omtrent 1,600 Ren, de ved Stormaheim 1,200 Ren, de ved Oldervig omtrent 1,600 Ren. Hvor mange Ren der findes ved Hundberg og i Tromsødalen, kan ikke her oplyses.

ad 3. De komme sæd vanlig omkring St. Hanstid, og drage til bage fra Midten indtil Udgangen af August; til Sörfjorden ankomme de dog lidt tidligere, ligesom de ogsaa flytte lidt senere derfra.

ad 4. Nei.

ad 5. Lapperne anse det nödvendigt og tilföie paa Anledning, at de Lapper, som flytte Ind, lade deres Ren kalve, forinden de ankomme her til Landet.

ad 10. Överalt, hvor der findes Føde for Renen, der saagodtsom er uden Bevogtning.

ad 12. Samtlige Strækninger tilhøre Private og henhøre med Undtagelse af nogle faa Gaarde paa Bredvigeidet til Hagens og Moursunds Proprietærgods, hvorfra de for største Delen ere erhvervede ved Kjøb og forøvrigt bygslede.

ad 13. De have benyttet dem fra Alders Tid.

ad 44. — — — Över Bredvigeidet flytter derimod et langt større Antal nu end før. — — — Lapperne angive som Aarsag til Forøgelsen Indflytningen af en del Renhjorde fra Kautokeino saavelsom Folkemængdens og Rensdyrhjordenes Væxt uafhængig af Indflytningen.”

1870—1872. Resultaten av dessa års undersökningar av renbetesmarkerna i 9 distr. meddelas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. LV ff. under rubriken *Stuoranjargga* med underrubrikerna ”Det sydvestlige Stuoranjarggaparti”, ”Nieid-davagge (Andersdalen)” och ”Det østlige Stuoranjarggaparti”. ”Af de Fastboende i Tromsøsundet oplystes, at dette Parti [väster och norr om Bredvikeidet] hvert eneste Aar var overfyldt af Ren, at Renen kom hid tidligt om Vaaren, førend Sneen var smeltet bort i Høiden, og ad Renen da hovedsagelig ernærede sig langs Fjæren paa deres Eng og Indmarker. Videre sagdes der, at en uendelig Mængde Oxeren strømmede omkring her og paa Bredvikeidet uden ringeste Bevogtning. — — — Der gives vist neppe noget Parti i Tromsø Amt, der er saa eftertragtet som denne Del af Stuoranjargga. Dette hidrører naturligvis ogsaa derfra, at Tromsø By er i Nærheden, og at Lapperne der har det beds te Marked for sine Produkter. Følgen heraf er, at denne Dal almindeligen er overfyldt, saa at Opholdet bliver kortvarigt. Under saadanne Omstændigheter maa Renhjordene drage indover, hvorved disse før vel besatte Strøg da ogsaa blive overfyldte, eller der forvoldes en uregelmæssig Flytning, der i Slaataannen foraarsager stor Skade for den fastboende Befolkning langs Balsfjordens frugtbare Strand.” Om renvågarna se s. LVIII f.

1898. Vid detta år av norska myndigheter företagen räkning av renantalet inom distriktet befanns det vara 6,255 i st. för anmälda 2,680 (1897 års komm:s Indst., s. 82).

1906 års svenska kommission erhöill följande upplysningar rörande detta distrikt:

”Lapparne i detta distrikt äro från Karesuando. Den 5 och 6 juli samlade kommissionen lapparne från 9:de, 21:ta, 23:de och 24:de distrikten till möte i Tromsö. Närvarande voro ett 30-tal renägare, bland dem förmännen inom distrikten. Vid mötet inhämtade kommissionen lapparnes mening angående en del frågor, som rörde renskötseln i Norge i allmänhet.

Förr i tiden, innan Kautokeinolapparne (nordfinner, nordlappar) på 1850- och 1860-talet inflyttat till Karesuando och därifrån till Juckasjärvi, plögade de i sistnämnda socknar boende oblandade lapparne flytta icke såsom nu hela distrikt ge-

mensamt, utan begaf hvarje större renägare sig skild från andra med sitt husfolk, sina kåtor och sina renar till de platser, där de sedan gamla tider slagit upp sitt sommarviste. De höllo sina renar i närheten af kåtan, vaktande dem och samlade dem hvarje kväll inom en karte (mjölkkningsgårdar). Under denna tid förekom icke osämja mellan lapparne och de bofaste.

Lapparne ansågo det icke vara möjligt att nu återinföra denna gamla renskötsel, ty de gamla gårdarna, inom hvilka de samlade renarne, voro dem fråntagna och till nya fingo de icke taga skog. Det vore nog lämpligt, att lapparne flyttade med sitt husfolk och sina kåtor längre in i distriktet, men att hålla de olika renägarnes hjordar åtskiljda, så att de sköttes hvar för sig, vore omöjligt under nuvarande förhållanden, enär icke något distrikt funnes med så goda betesförhållanden, att det tilläte en dylik skötsel. Renar, som sammanhöllos i hjord, behöfde vidsträcktare område för bete än om de finge ströfva fritt omkring. — — —

Distriktets lappar delade vid inflyttningen i Norge sina hjordar och ginge med vajorna öfver gränsen i maj vid fjället Peldsa i Sverige, hvarefter de förde vajorna genom Signeldalen och sedermera in öfver i 8:de distriktet, förbi Elvkroken vid Övergaard och vidare uppåt öfver Laksvandseidet in i distriktet, hvarest vajorna kalfva i Tønsvikdalen, Oldervikdalen m. fl. ställen. Med oxarne, som under tiden uppehållit sig å Ruostafjällen på svenska sidan om gränsryggen, flyttade lapparne in i distriktet en vecka före eller en vecka efter midsommar, alltefter som väderleksförhållandena vore. — — — ”

Länsmannen i Tromsösundet LARS IVERSEN SCHJETLEIN uppgav, att 9:de distriktets renar förr i tiden icke kommit förrän vid midsommartid.

Trakten Öster och söder om Sörfjorden.

(8 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 760 äro gränserna för detta distrikt följande: mot väster och söder Sörfjorden, edet mellan Sörfjordbotten och Laxvandbugt, Balsfjorden, Nordkjosen, Nordkjoselven till Tabmokvandet och en rät linie därifrån till riksroset n:o 292. mot öster en rät linie härifrån till den punkt på gränsen mellan Lyngens och Sörfjordens socknar, som ligger rätt i väster från södra sidan av Eilengdalens mynning, samt från denna punkt sockengränsen upp till Kjosen, mot norr Ulfsfjorden.

1844. Det ovan s. 154 f. meddelade vittnesmålet från sammanträdet i Kare-suande den 30 mars d. å. torde i tillämpliga delar ha avseende även på detta distrikt, enär åtminstone en av de lappar, som avgåvo detsamma, på sommaren plägade vistas vid Sörfjorden. Jfr också länsmanGRAPESuppgifter nedan s. 178 ff.

1862. I skrivelse av den 26 maj d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att de svenska lapparna i nuv. 8:de distr. vistas i Laxelvdalen och på fjällen vid Bomstad och Tomasjord.

1866. De ovan s. 156 ur prot. för sammanträdet i Karesuando . å. meddelade utdragen rörande Köngämälapparnas flyttningar avse i tillämpliga delar även detta distrikt. Till Laxelvdalen (som i prot. felaktigt angives tillhöra Karlsö prästegjeld) flyttade 1 familj av denna lappby, 6 familjer av Rommavuoma och 3 av Suontavaara.

Samma års svensk-norska lappkommission anställde sina undersökningar ont förhållandena i dessa trakter på Øvergaard paa Balsfjordeidet den 19 juli (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 157 f.). De närvarande bönderna upplyste, att det låg 4 Karesuandolappar vid Storvandet ovanför Bomstad, ”Iøvrigt have ingen Lapper Sommerbosted i dette Distrikt, og navnlig finnes ingen omkring Nordtjosbunden og Storfjordbunden. — — — Gaardene Øvergaard og Smørpund ere fornemmelig udsatte for Beskadigelse, da alle Lapper, som skulle udover i Balsfjorden og tildels videre, flytte förbi og dernnder vanskelig kun ne un d gaa at kommo ind paa Jorden, baade den opdyrkede og Fæmarken.” Gården Postdal låg likaledes mitt i lapparnas renväg. Vid mötet på Gjøvik i Lyngen den 11 juli erhöles flera upplysningar:

”ad 1, 7, 8³⁷ — — — Angaaende Renveiene da forklaredes der, at en saadan gaar i Fortsættelse af Renveien förbi Mælen ved Storfjorden op igjennem Kilengdalen paa Elvens nordre Side, derfra over Fjeldene til Laxelvdalen ned til Laxelvenæs, hvor den gaar over Elven i Fjæren ved Søen. Fra dette Sted følger den Stranden hen til Sørstrømmen, hvor Renen svømmer över” och övergår till 9 distr. ”Paa Strækningen fra Laxelvnæs til Gjøvig [på östra sidan Sørfjorden] findes for Tiden ingen Lapper. Tidligere har ogsaa En og Anden ligget paa denne Strækning. De oven omforklarede Veie have alle, saavidt vides, været benyttede fra Alders Tid. Lapperne i her omhandlede Distrikt pleie ikke at flytte deres Telte til de forskjellige Tider af Sommeren — — —

ad 2. Fra Karesuando. De der holde til ved Laxelvdal have omtrent 1600 Ren. — — —

ad 3. De komme sædvanlig omkring St. Hanstid, og drage tilbage fra Midten indtil Udgangen af August; til Sørfjorden ankommo de dog lidt tidligere, ligesom de ogsaa flytte lidt senere derfra.

ad 4. Nei.

ad 5. Lapperne anse det nødvendigt og tilføie paa Anledning, at de Lapper, som flytte hid, lade deres Ren kalve, forinden de ankommo her til Landet.

ad 10. Överalt, hvor der findes Føde for Renen, der saagodtsom er uden Bevogtning.

ad 13. De have benyttet dem fra Alders Tid.”

ad 44. Till Laxelvdalen flyttar ett långt större antal renar nu mot förr. "Lapperne angiva som Aarsag til Forøgelsen Indflytningen af en Del Renhjørde fra Kautokeino saavel som Folkemængdens og Rensdyrhjordens Væxt uafhængig af Indflytningen."

1872. "Beskriv, af Tromsø Amt" 1874, s. LXI ff. meddelar resultaten av 1872 års undersökningar av renbetesmarkerna i detta distrikt. Dess sydöstra del utgöres av "*Stalloværre- og Vidjikpartiet*", varom säges: "I Hovedstrøget gaar en af de største Flytveie. Størstedelen af Stuoranjarggas Tusinder af Ren gaar her og förbi Øvergaard paa Balsfjordeidet. Flytningen gjennem dette Parti tager mindst 14 Daga og foregaar omkring St. Hans Tid. Iaar, da Foraaret indtraadte tidligt, var Flytningen først förbi den 28de Juni. Om Høsten foregaar Flytningen gjennem dette Strøg i August." *Lakopartiet* eller *Stuoranjargga bælle* omfattar trakten sydost om Laxelvdalen omkring Pigtind m. m. Jfr också s. 121 f.

1906 års svenska lappkommission säger rörande detta distrikt:

"Den 13 juli besöktes detta distrikt och gården Övergaard. Närvarande voro lapparne LARS OLSSON och OLOF OLSSON BLIND, Gårdsägaren RANDULF ISAKSSEN å Övergaard samt lappfogden MYRE. Lapparne i detta distrikt äro från Karesuando. Bägge de ofvannämnda lapparne sade sig sedan gammalt varit i detta distrikt, men hade af Stifts-amtmannen innevarande år hänvisats till 5:te distriktet. Förman inom distriktet var Per Olsson Blind. Utom honom hörde till detta distrikt Anders Olsson Blind, Nils Nilsson Labbas sterbhus, Anders Andersson Blinds änka samt Tomas Nilsson Hotti.

I. Inflyttningstid och väg.

a) Uttalande af lapparne.

Detta distrikts lappar afskiljde på svensk sida vid flyttningen vajorna från oxarna och Öfriga djur. Sedan vajorna kalvfat i Sverige och erhållit tillbörlig vård, flyttade lapparne med dem öfver gränsen vid Nirjejaur, nedigenom Signaldalen och vidare förbi Ottestind och till Lakselven. Här lågo de tills betet började i fjällen. Inflyttningen öfver gränsen med vajorna skedde omkring 2 veckor före midsommar och inkommandet i distriktet inträffade omkring en vecka före nämnda tid.

Oxarne höllo distriktets lappar längre i Sverige. De plögade komma in i distriktet vid midsommartid. — — —

b) Uttalande af bofaste.

RANDULF ISAKSSEN å Öfvergaard, 49 år, född på stället. Han menade, att renarne gjorde mera skada vid midsommartid, därest de skulle först då flytta in, ty vid denna tid vore gräset mera vuxet. De lappar, som bodde på öarne, plögade flytta i maj med vajorna och gjorde då ingen skada, emedan snö betäckte nästan all mark. Oxrenarne tillhörande ödistrikten brukade inkomma något före mid-

sommar. 9:de distriktets lappar flyttade ock genom distriktet med vajorna i maj och 2 veckor före midsommar med oxarne. — — —”

Halvön mellan Ulfsfjorden, Lyngenfjorden och Kjosjen.
(7 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 760 innefattar detta distrikt Lyngseidet och hela den norr därom liggande halvön; dess sydgräns är fjällhöjderna langs södra sidan av Lyngseidet.

1844. Vid sammanträde i Muonioniska den 28 mars d. å. inför 1843 års svensk-norska lappkommission avgav länsman ULRIK BERG från Karlsö ett vittnesmål, vilket säkerligen framför allt angick detta distrikt, som ligger närmast till hans boningsort. Han berättade,

Att Svenske Lappar pläga uppehålla sig om sommaren vid Balsfjorden och nordanföre Lyngsedet och Sörfjorden, men om andre districter inom Norrige, som voro af Svenske Lappar besökte, likasom om Norrske Lappar bruka uppehålla sig i Sverige, kände icke Berg, hvaremot han intygade att å berörde trakt norrom Lyngsedet äfven Ryska Lappar pläga sommarterne hafva sitt uppehåll;

att Lapparnes besök å nämnde ställen i sednare tider tilltagit, utan att Berg hade sig bekant om denna tillväxt skett bland Svenska eller Ryska lappar; — — —

att närmaste orsaken dertill, att Lapparnes flyttningar till den ort Berg bebor tilltagit under de sednare åren, bör sökas deri, att Lapparne i anseende till skedda bosättningar och upodlingar å vissa andra trakter, dem Lapparne förut plägat besöka, derifrån blifvit utträngde;

att i granskapet af Bergs hemvist gifves näs der förut blott något enkelt Lapphushåll sig uppehållit, då deremot samma trakt nu utgör tillhåll för tio sådana familjer och än flere;

att i afseende på de rendjur, som vistas i Bergs granskap, deras bevakning i sednare tider icke tilltagit, hvilket Berg vill tillskrifva den omständigheten, att de yngre Lapparne sysselsätta sig med fiskeri i stället för att deltaga i renarnes eftersyn; — — —

att både Svenska och Ryska Lappar drifva fiskeri i Norrige — — —

Jfr också länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

1862. I skrivelse av den 26 maj d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att de svenska lapparna i detta distrikt vistas i Ruselvdalen, på ”Hæsofjeldet” [varest?], vid Nordlenangsbotten, på Middagsfjeldet i Søndre Lenangen, i Rendalen, vid Sørrenangsbotten och på ”Furuholten ved den den øvre Side af Jøergervandet” samt i Fastdalen i Lyngen.

1866. Rörande Rommavuorna lappby upplystes vid sammanträde i Karesuando den 3 mars d. å. följande: "Största delen deraf anländer från Norge till riksgränsen vid sjön Kilpisjaur i medlet af September månad och går genast in på Finska området såsom seden ifrån gamla tiden varit, men en mindre del af stammen kommer vid samma tid vesterom nämnda sjö in på Svenska området, dock så att några af dem tåga på Finskt område närmast fjellryggen. De hushåll, som sålunda als icke eller till mindre del begagna Finska betesmarken äro följande, neml. Henrik Nilsson Palopää, Lars Andersson Tomma, Henrik Persson Kuhmunen, Lars Larsson Tomma & Per Persson Sokea. Hela stammen tågar derefter neråt och inträffar vid jultiden i trakten af Karesuando, då en del hushåll öfvergå till Svenska området, hvarefter tåget fortgår till Kätkesuande och Muonioniska byars granskap, sålunda att en del af stammen fortfarande uppehåller sig på östra eller finska sidan af Muonio elf, såsom-fallet i allmänhet med denna stam varit för tiden ända till år 1863, då betningen på finska området, i anledning af hinder från myndigheternas sida derstädes inskränktes. Denna stam återvänder mot fjellryggen och Norge i medlet af April månad. Under kalfningstiden uppehåller den sig på fjellen, å ömse sidor om riksgränsen och tågar sedan förbi fjellet Haldiskar till Norge, dit ankomsten sker i förra hälften af juni. Stammen stannar under sitt vintertåg i trakten af Parkajoki hemman i öfre delen af Pajala socken, och på Norska kusten tillbringas sommaren på nedannämnde ställen neml. "vid Lenangen, Nordlenangsbotten 4 familjer. Hit gick också en Suontavaarafamilj, Till Fastdalen norr om Lyngens kyrka gick en familj av Suontavaara.

Vid sammanträde å Lyngseidet den 28 juli s. å. erhöll 1866 års svensk-norska lappkommission följande underrättelser rörande förhållandena i 9 distr. (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 162 ff.):

"ad 1, 7, 8³⁷ — — — [En renväg går från söder upp] til Lyngseidet, strax nordnfor hvilket Veien atter deler sig, idet en Del drage om Tyttebærbugt og Storstennæs til Jægervandet, Sør- og Nord-Lenangen i Karlsø Præstegjeld, og en Del drager nordover mod Fastdalen og Kopang i Lyngen. — — — Över Lyngseidet skal i dette Aar være passeret 3 Familier, der ere dragne til Karlsø Præstegjeld med omtrent 12- à 1300 Ren. Derimod findes iaar i Lyngens Præstegjeld ingen Lapper nordnfor Lyngseidet. Samtlige her omforklarede Veie opgives at være de samme, som fra gammel Tid af have været benyttede. Med Undtagelse af Lapperne i Kaafjorden — — — pleie Lapperne her i Lyngen sædvanligen at flytte deres Telte 1 Gæng hver Sommer, eftersom de tiltrænge ny Betesmark for deres Dyr. — — —

ad 2. De ere alle fra Karesuando — — —

ad 3. Om Vaaren, sædvanlig omkring St. Hanstid, undertiden noget tidligere, endeg i Mai Maaned, om Høsten sædvanligst mellem Midten af August og Midten af September. — — —

ad 4. Nogen væsentlig Förändring med Ned- og Opflytningstiden antages ikke at være foregaaet. Lappernes tidligere eller senere Ankomst betinges hovedsagelig af

Aarstidens Beskaffenhed, idet de, naar Vinteren varer længe, gjerne lade deres Simler kal ve hinsides Grændsen. — — —

ad 5. Lapperne anse det nødvendigt, at Flytningerne foregaa til de angivne Tider, da de maa rette sig efter Aarstiderne og deres forskjellige Beskaffenhed. Tidligere end Iste Mai og senere end 30 September vil man kun ganske undtagelsesvis træffe Ren i dette Distrikt.

ad 10. Överalt, hvor der findes Føde for Renen, der saagodtsom er uden Bevogtning.

ad 12. Samtlige Strækninger tilhøre Private — — —

ad 13. Saa langt de Tilstedeværende kunde erindre tilbage.

ad 44. Lapperne erklære, at Antallet er tiltaget. De Fastboende have ingen Mening om, hvorvidt saadant er Tilfældet. Aarsagen, sige Lapperne, er, at der har været gode Aar for Renen.”

Vid sammanträdet på Gjøvik i Lyngen den 31 juli (s. 165 ff.) upplystes om de tre renegarne norr om Lyngseidet, ”at de have deres Heim ved Sørlenangen, men ogsaa holde sig ved Jægervandet og Gamvig”. De brukade ”forandre Opholdssted af og til, formentlig eftersom Betesmarken paa de forskjellige Steder bliver afræsset.” Ad 44: ”Fra Jægervandet svares, at Antallet i de sidste Aar er noget formindsket, hvortil Grunden antages at være, at Ulven i den senere Tid mere har søgt ud paa Halvøen.”

1872, Resultaten av undersökningarna angående renbetesmarkerna i detta distrikt meddelas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. LXV ff. under rubriken *Iddonjargga*. Iddovarre eller Selsnæsaasen har sedan gammalt varit lapparna huvudpunkt här. Inom distriktet beta långt mer än 3,000 renar. ”Lapperne have her den Uskik, at de først jage Simlerne hid de første Dage af Mai for at lade dem kalve her. Derefter vende de tilbage efter Oxerenerne, overladende Simlerne uden Bevogtning og komme ikke tilbage for langt ud i Juli. Iaar vare Lapperne ikke komne udover till Jægervandet og Lyngstuen, hvor Renene havde sit Ophold, I Ode Juni, uagtet Renopsxnet flere Gange havde sendt Bud efter dem.” Flera finska lappar flytta hit med sina små renflockar. Renvägen inom distriktet beskrives, jfr även s. 122.

1906 åro svenska kommission meddelar följande rörande 7 distriktet:

”Den 7 juli besöktes gårdarne vid Jægervatn och när voro Johannes Abrahamssen och Kristoffer Brynhildssen, boende vid Jægervatn. Den 10 och 11 juli besöktes Lyngseidet och K josen. Sammanträffande skedde med de flesta af distriktets lappar, inalles 17 fullvuxna män och 10 kvinnor, med Länsmannen i Lyngen Rivertz, ägarne af Rottenvik, samt Lappuppsyningsmannen Jeremias Figenschog. Kommissionen erfor med afseende å de i distriktet vistande lapparne, att af lappar, som hänvisats till andra distrikt, än 7 distriktet, här olofligen uppehöll sig Per Mikelsson Utsi, Jon Nilsson Kitti, Henrik Andersson Tomma och Per Andersson Valkeapää, alla åtföljda af sina renar. Lapparne i detta distrikt äro från Karesuando.

1. Inflyttningstid och väg.

a) Uttalande af lapparne.

Detta distrikts lappar dela sina hjordar och flytta in i Norge i 2:ne omgångar på följande tid och sätt.

Strax före kalfningen, i början af maj, fördes vajorna öfver gränsen ända till trakten af Rippojavrrer eller Goldajavrrer, hvarest kalfningen försigginge. Sedan denna del af fjorden erhållit den vård och ro, hvaraf den vore i behof, fördes den in i distriktet ungefär en vecka före midsommar förbi Kirkenes och Stendalen. Att bestämma en viss dag för inflyttning öfver gränsen eller i distriktet vore, enligt lapparnes mening, en ren omöjlighet, då så många förhållanden med väder och annat här spela in.

Den andra hopen, bestående af mestadels oxar, lämnades kvar i Sverige vid Kilpisjärvi tills ett par veckor före midsommar, då den ginge öfver gränsen samt fördes så hastigt omständigheterna tilläte förbi Goldajavrrer, Kirkenes och Stendalen in i distriktet.

Lapparne voro alla ense därom, att inom norska gränsen måste åt vajorna beredas uppehållsort under kalfningen närmare eller fjärmare från själfva gränstryggen allteftersom året vore. Ginge snön tidigt bort, så att renarne funne bete vid Rippojavrrer och Goldajavrrer, kunde kalfningen försiggå där; blefve det sen vår, måste vajorna få komma något längre in mot fjorden. Någon gång hände det, att vargarne voro så svåra, att lapparne för att undgå deras härjningar måste skynda undan inåt distriktet. I år t. ex. kommo lapparne Per Nilsson Hurri, Per Mikelson Utsi, Guttorm Andersson Valkeapää och Jon Henrik Hotti (den senare uteslutande vaktare af norska skötesrenar) med sina renar in i distriktet i början af maj, beroende såväl på särdeles svåra förhållanden å gränstryggen som på vargens härjningar — men dylik tidig inflyttning hörde till undantagen. En annan afdelning af distriktets lappar, Anders Persson Vasara, bröderna Nils Nilsson och Jon Nilsson Hurri samt Nils Nilsson Unga härdade ut med oxarne vid Kilpisjärvi och med vajorna vid Rippojavrrer samt kommo först 2 veckor efter midsommar in i distriktet, beroende denna sena tid på att djuren voro vid särdeles dåligt hull och kunde flytta ytterst sakta, hvarjämte den rådande floden i vattendragen hindrade hastig framkomst. Det vanliga vore dock, att alla distriktets lappar komme sent in i sitt distrikt, men ginge tidigt inöfver gränsen med vajorna för kalfningens skull såsom ofvan blifvit sagdt.

b) Uttalande af de bofaste.

JOHANNES ABRAHAMSSON JÆGERVATN (Jægervand), 64 år, född iB alsfjord och därstädes bosatt sedan 40 år. Han berättade, att för 40 år sen kommo renarne in i början af maj. Vajorna jagades Öfver älven vid Jægervatn, hvarpå lapparne

återvändande till Kjosjen. Nu för tiden kommo en del af renarne på samma tid och sätt. — — —

Lapparne, hörda däröfver, hafva sedermera enstämmigt påstått, att de visserligen i år med en del vajor kommit redan i maj såsom ofvan anförts, men att detta ej skedde under vanliga förhållanden och att de under sådana ej heller behöfde komma in i distriktet så tidigt. — — —

Lyngseidet är en mycket besökt turistort. Handlanden Anton Giæver därstädes önskade hafva lapparne i närheten af Lyngseidet med kåtor och en mindre renhjörd för att såväl lappar som renar skulle kunna visas för de mycket talrika turister, som besöka Lyngseidet. På grund af den ersättning, lapparne erhålla för förevisning af renarne, på grund jämväl af det stora tillmötesgående, som visas dem af bemålde Giæver, hvilken är särskildt vänligt stämd mot lapparne, genom upplåtande af mark, uppsättande af hägnader m. m., hafva alla distriktets lappar för hela sommaren uppslagit sina kåtor några kilometer från Lyngseidet. Och att

bo här är för dem fördelaktigt äfven ur den synpunkten, att de till turisterna få sälja renhudar, renhorn och af dem förfärdigade lappslöjdalster, genom hvilka lapparne beredas en god inkomst. Då lapparne nästan uteslutande uppehålla sig på en plats inom distriktet samt det anmärkta måste inverka störande på renskötseln, måste häraf blifva den följd, att renarna i distriktet vållade skador. — — — ”

Trakten väster om Storfjorden i Lyngen.
(6 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 759 f. äro gränserna för 6 distriktet följande: mot norr fjällhöjderna langs södra sidan av Lyngseidet, mot öster Storfjorden, mot söder en rät linie, dragen rätt i väster från södra sidan af Kilengdalens mynning, mot väster gränsen mellan Lyngens och Sörfjordens socknar.

1844. Jfr länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

1862. Enligt skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens amt vistades i detta distrikt svenska lappar i Elvevolddalen och Kvalvikdalen.

1866. Vid sammanträde i Karesuando en 3 mars d. å. upplystes, att av Köngämä lappby (jfr i övrigt ovan s. 156) en familj flyttade till Kvalvikdalen i Lyngen. Av Suontavaara lappby (jfr i övrigt nedan s. 184) flyttade en familj till ”Skibotten, Elvevaldalen⁸, varmed förmodligen menas dalen ovan Elvevold på Storfjordens västra sida.

Vid sammanträde å Lyngseidet den 28 juli upplystes (1907 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 163), att en flyttningsväg från Kilengelven går ”langs Stranden til Storeng og derfra op igjennem Storengdalen til Lyngsdalen, hvorfra de i en længere Afstand fra Søen passere frem til Lyngseidet” o. s. v. ”Paa Strækningen vest om Storfjorden skal efter de Fastboendes Förklaring findes følgendeLappeheim:

i Storeng 1 Reneier, efter Sigende en russisk Lap, Jon Jonsen Labba, og i Kvalvigdalen 1 Reneier. — — — Samtlige her omforklarede Veie opgives at værede samme, som fra gammel Tid af have været benyttede." Lapparna pläga "sædvanligen at flytte deres Telte 1 Gäng hver Sommer, eftersom de tiltrænge ny Betesmark for deres Dyr".

"ad 2³⁷. De ere aUe fra Karesuando, med Undtagelse af de ovenfor Ommeldte, som antages at være russiske Undersaatter."

Svaren på övriga frågor även rörande detta distrikt meddelas ovan s. 163 f.

1872. Resultaten av de detta år utförda undersökningarna av renbetestrakterna i 6 distr. meddelas i "Beskriv, af Tromsø Amt" 1874, s. LXIV f. under rubriken *Njala-* och *Goalsevarrepartiet*, jfr också s. LXIII rörande Rievsatvagge. Renvägen genom distriktet beskrives s. LXV.

1906 års svenska kommission erhöill av lapparna i 6 distr., vilka alla hörde hemma i Karesuando, följande uppgifter: "Vanligtvis bruka distriktets lappar under kalfningstiden uppehålla sig å nordvästra stranden af Kilpisjärvi eller på gränsryggen och pläga vanligtvis med hela hjorden något före midsommar gå öfver gränsen, därvid de kommo in i distriktet någon dag före midsommardagen. Om kalfningen skett senare än vanligt, inkommo de något efter nämnda dag. Endast 2:ne gånger hade det så långt förmannen mindes händt, att distriktets lappar redan omkring Valborgsmessotiden i maj med vajorna gått öfver gränsen. Lapparne sade, att det någon gång kunde för dem på grund af särskilda väderleksomständigheter och betesförhållanden vara nödvändigt komma öfver gränsen före den 15 juni, —

men under normala och vanliga förhållanden behöfde de det e.j — — —

Det skulle här anmärkas, att enligt den af Norske Geografiske Opmaaling år 1874 utgifna Beskrivelse af Tromsø amt (sid. 122) flyttningssvägen upp till 6 och 7 distrikten gick "langs Stranden af Storfjorden indtill Njalavarre, paa hvis vestre Side Veien fører ind i Lyngsdalen", men att enligt den af samma geografiske Opmaaling år 1874 utgifna karta öfver Tromsø amt i skala 1/200,000 ifrågavarande flyttningssväg utlagts icke langs stranden utan inåt höjdsträckningarna cirka en half kilometer från stranden. Lapparne påstodo, att de flyttade langs stranden. Lapparnas nämnda uppgift om att flyttningssvägen gått utmed stranden bestyrkes af de uppgifter, som de bofasta och lapparna lämnat den 28 juli 1866 vid ett möte i Lyngseidet inför 1866 års svensk-norska lappkommission (se Lappkommissionens Förhandlingsprotokoll sid. 163, sp. 2, intaget i den norska Lappkommissionens Indstilling 1904)."

Trakten söder om Storfjordsbotten i Lyngen.

(5 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 759 äro gränserna för 5 distriktet följande: mot norr Storfjorden och 6 distriktets sydgräns, mot väster en rät linie från den punkt,

där denna sydgräns skär gränsen mellan Lyngens och Sörfjordens socknar, till riksgränsen vid röset n:o 292, mot söder riksgränsen mot Sverige och Finland, mot öster en linie, dragen från röset n:o 295 över fjällen på norra sidan av Elsnæsdalen ned till Storfjorden.

1844. Jfr länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

1862. I den ofta omtalade skrivelsen från amtmannen i Finmarkens amt av den 26 maj d. å. nämnas inga trakter i detta distrikt.

1866. På sammanträdet å Lyngseidet den 28 juli d. å. erhöll 1866 års svensk-norska lappkommission följande underrättelser rörande 5 distr. (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 162 ff.): Det ligger ”endel Lappeheim i Elsnæsdalen, efter Opgivende 6 Reneiere, af hvilke Nogle skulle være russiske Undersaatte. Ogsaa disse komme ned søndenfor Skibotnelv, og gaa fra denne over Fjeldene til Elsnæsdalen. De Lapper, som ligge i Storfjordelvdalen og Kitdalen, hvorom henvises til Forhandlingerne i Mødet den 19de Juli [på Øvergaard på Balsfjordseidet, där det upplystes, att det låg 4 lappar i Kitdalen 1 1/2 mil från havet och 4 lappar i Storfjordelvdalen omkring 3 mil från Storfjordbotten; de voro alla från Karesuando; omkring Storfjordbotten hade inga lappar sommarbostad], have deres Vei dertil langs Govdajaure paa begge Sider af samme. Samme Vei paa begge Sider af Govdajaure følge ogsaa de Lapper, der förbi sidstommeldte Lappeheim drage videre paa begge Sider af Kitdalselven ned til Bunden af Storfjorden, hvor de imellem Hatten og Mælen, sædvanligvis i Fjæren, gaa o ver Kitdalselven og Storfjordelven, som her have fælles Udløb. Fra Bunden af Storfjorden gaa de videre til Kilengelv” och så vidare till 8:de och 6:te distriktet. ”Samtlige her omforklarede Veie opgives at være de samme, som fra gammel Tid af have været benyttede.” Lapparna pläga ”sædvanligen at flytte deres Telte 1 Gang hver Sommer, eftersom de tiltrænge ny Betesmark for deres Dyr. — — —

ad 3⁷. Om Vaaren, sædvanlig omkring St. Hanstid, undertiden noget tidligere, endeg i Mai Maaned, om Høsten sædvanligst mellem Midten af August og Midten af September. De som ligge højere op i Landet, begynde dog allerede ved Olsoktiden — 29 Juli — at drage tilbage.”

Rörande svaren på de övriga frågorna se ovan s. 163 f.

1872. Rörande detta års undersökningar av renbetesmarkerna inom 5 distr. se ”Beskr. af Tromsø Amt” 1874, s. LXIII f. underrubriken *Rieppevarrepartietoch* s. XI. Om renvägarna genom distriktet se s. LXIV. ”Svenske Lapper vil ikke bo her; men finske, der ikke har Adgang til Kysten, finde sig meget vel her.”

1906 års svenska lappkommission inhämtade rörande detta distrikt följande underrättelser:

”Distriktets lappar pläga vid vårens början gå in i Norge öster om Goldajavrre och låta kalfningen försiggå i närmaste skyddande dal, men komma ej till bebyggda orter före den 15 juni. Med afseende på flyttningstid och väg uppställa sig inga olägenheter för distriktets lappar, men så mycket större för de lappar, som nödgas

flytta genom 5:te distriktet, nämligen lapparne från 6:te, 7:de, 8:de och 9:de distrikten. Det är synnerligen ett ställe, där förhållandena äro svåra, nämligen Kirkenes söder om Storfjorden. Den gamla flyttningvägen har tydligen gått öfver näset vid den krok, Lyngselven bildar strax invid gården Kirkenes. Från näset hafva renarne simmat öfver den tämligen breda älfven till motsatta vänstra stranden, och vid höstflyttningen från stranden till näset. Lapparne påpekade, att flere olägenheter varit förenade med öfvergången här, och hafva ofta flere kalfvar där omkommit. Nu hade olägenheterna ytterligare ökats därigenom att en landsväg anlagts på den högra stranden, att klippstycken och stenar därvid sprängts ut och vräkts ned mot älfven, hvarigenom den strandremsa, på hvilken renarne skola uppstiga, blifvit ytterst smal och vid högvatten försvunne helt och hållet. Under sådana förhållanden hade lapparne på senare tid flyttat en bekvämare väg, i det de tagit öfvergången något längre upp, där älfven är synnerligen smal, samt därvid gått ungefär 1/2 kilometer tvärs öfver Johan och Knut Finnskogs gård, Kirkenes. Förut hade marken, där ifrågavarande väg tagits, icke varit uppodlad, men hade detta skett i år, hvarjämte den blifvit stängd genom gärdesgårdar. Lapparne påpekade, att å detta ställe vatten, nyanlagd väg och stängsel på alla håll hindrade dem vid deras flyttning, hvarför vid Kirkenes anledningar till strid och split förekomme nästan hvarje år.

Det skulle här antecknas, att kommissionen funnit, att för lapparne stora svårigheter uppkommit genom väganläggningen. — — —

Distriktet är till största delen obebodt. Gårdar och sätrar finnas icke förrän vid Lyngselven och Kitelvens utlopp i Storfjord. Den stigande odlingen i Norge har icke gjort sig och torde på grund af landets beskaffenhet icke kunna göra sig distriktet till godo. Ur denna synpunkt är distriktet synnerligen förmånligt som renbetesland. Men andra olägenheter finnas, som nästan göra denna förmån om intet. Genom distriktet måste 6:te, 7:de, 8:de och 9:de distriktens lappar flytta såväl vår som höst. Lapparne framhöllo därför, att detta distrikt icke vore lämpligt som sommaruppehållsort, dels emedan flera distrikt såväl sommar som höst måste flytta därigenom, tillföljd hvaraf betet för renarne lätt toge slut, dels emedan icke blott Kautokeino- utan ännu mer finska renar, som inträngde hvarje sommar, toge hvad de genomflyttande hjordarne lämnat. Dessa renhjordar blandades lätt med möjligen befintliga svenska renar, hvilka senare då ofta gingo förlorade antingen på så sätt, att de stulos och nedstuckos, eller så, att de ommärktes med någon Kautokeino- eller finsk lapps märke, i hvilket senare fall de på hösten drefvos bort, så att ägaren icke finge tag i dem.

De bofaste instämde härutinnan och lappfogden E. Myre intygade, att de i år till detta distrikt hänvisade 5 lappar med omkring 800 renar icke vågat flytta till distriktet förnämligast för den finska invasionens skull.

Det skulle här antecknas, att de närmaste åren efter 1883 års lags tillämpning icke några lappar anmält sig till inflyttning i detta distrikt; att sedermera

från och med 1887 en del lappar anmält sig, men ej stannat i distriktet längre än tre år; att sedermera lappar endast tillfälligtvis anmält sig samt att icke anmälningar till distriktet skett efter 1896.

Till detta liksom till 3:dje och 4:de distrikten samlas oärliga lappar från Sverige, Norge och Finland, hvarför alla redbara lappar högeligen frukta att blifva hänvisade hit.

På grund af alltför stort renantal inom andra distrikt hade stiftsamtmannen i Tromsö hänvisat åtskilliga Karesuandolappar till 4:de och 5:te distriktet. Såvidt veterligt är har ingen enda hörsammat denna befallning. Mathias Persson Lange (till Karesuando inflyttad Kautokeinolapp) samt bröderna Lars Olsson och Olof Olsson Blind hafva för kommissionen uppgifvit, att anledningen, hvarför de icke åtlydt tillsägelsen att flytta till 5:te distriktet vore dels att distriktet genomförs af flere andra distrikts lappar, dels att vargen brukade på senvintern eller under våren grassera allra värst här och dels slutligen att finska lappar och Kautokeinolappar plägade idka rentjufnad.

Per Mikelsson Utsi (till Karesuando inflyttad Kautokeinolapp) samt Per N. Jakobsson Nutti, hvilka hänvisats till 4:de distriktet, hafva förmält, att om de åtlydt Stiftsamtmandens tillsägelse, de hade befogad anledning till att frukta det de skulle förlorat alla sina renar, hvarför de ansågo det förmånligare att underkasta sig den plikt, som öfverträdelsen af Stiftsamtmandens bud kunde föra med sig. — — —”

Skibotndalen och Mandalen i Lyngen.

(4 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. i883, s. 759 äro gränserna för 4 distriktet följande: mot söder 5 distriktets östgräns och riksgränsen mot Finland, mot öster riksgränsen till röset n:o 302 och därifrån en linie över fjällen mellan Mandalen och Kaafjorddalen till Kaaf jorden 3 kilometer öster om Skarvdalen, mot norr och väster Kaafjorden, Lyngenfjorden och Storfjorden.

1844. Jfr. länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 fp.

1859. I skrivelse av den 28 nov. d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt Kon. Bef. i Norrbottens län, ”at de Lapper — formentlig fra Karesuando —, som om Sommeren have deres Tilhold i Skibotndalen i Lyngens Præstegjeld i Tromsø Fogderi, i forrige Aar ikke drog tilbage over Grænsen før ved Udgangen af November og altsaa opholdt sig i Skibotns Alminding i 2 Maaneder over den Tid, i hvilken de, efter gammel Skik, ere berettigede til at være der, hvoraf Følgen skal være bleven den at Mose-markerne der i Dalen, navnlig i Lulleskogen og ligesaa ovenfor og nedenfor, er i høi Grad ruineret og noget nær ødelagt. Da dette nærmest er til Skade for de svenske og finlandske Undersaatter, der med

Renskyds søge ned til de Markeder, som i November, Januar og Marts holdes i Skibotn, har jeg troet at burde gjøre Herr Landshövdingen bekjendt med denne Klage og at turde henstille til Dem at det maa blive indskjærpet Flytlapperne af Norbottens Læn at det er deres Pligt at drage tilbage over Grændsen inden Septbr Maanedes Udgang, saaledes som fra gammel Tid har været Skik, og at de bør spare Renmosen langs Markedsveien til Skibotn for de Markedssøgende fra Sverige og Finland.”

1862. Enligt skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens amt vistades svenska lappar på ”Nordnæsfjeldet mellem Skibottendalen og Mandalen, fra hvilket Fjeld Rensdyrene ofte streife i Mandalen og Skarvdalen⁸.

1866. På sammanträde i Karesuando den 3 mars d. å. uplystes, att följande lappar plägade flytta till detta distrikt: av Köngämä lappby (om vilken i övrigt se ovan s. 156) en familj till Skibotn och ”Nordenäsfjellet” (den plägade ankomma omkring den 10 maj och återvända omkring den 1 augusti ”efter finska området”). Av Rommavuoma by (se för övrigt s. 163 ovan) gick en familj till Skibotn och en till Skarvdalen i Kaafjord. Av Suontavaara by (se för övrigt s. 173 nedan) gick en familj till Skarvdalen, två till ”Kalfdalen” i Kaafjord, varmed kanske också menas Skarvdalen, och tre till Mandalen.

På möte å Lyngseidet d. 28 juli d. å. erhöll 1866 års svensk-norska lappkommission följande underrättelser om lappförhållandena i dessa trakter (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 163 ff.): ”De Lapper som søge til Mandalen, gaa over Grændsen et Par Mile Søndenfor Kolasjaure [Guolasjavrrre ovan Kaafjordbotten] og derfra over Fjeldene ned i Mandalen, hvor der kun findes 1 Lappeheim, 2 til 2 1/2 Mil fra Søen. Til Skibotn, hvor der kun findes 2 Lappeheim, det ene 1/2 Mils Vei øst af Svendsvandet, det andet 1/2 Mils Vei vestfor samme paa vestre Side af Skibotnelv, gaa 2 Renveie, den ene 1 Mils Vei Søndenfor Veien til Mandalen og den anden strax søndenom Pyhä Auta [Helligskoven] og et i Nærheden af samme liggende Vand. Disse Lappers Ren sprede sig ned gennem Skibotndalen og videre ind imod Gaarden Berg i Syd og Nordnæs i Nord. Forøvrigt ligger der ogsaa endel Lappeheim i Elsnæs dalen [i 5 distr.], efter opgivende 6 Reneiere, af hvilke nogle skulle være russiske Undersaatter. Ogsaa disse komme ned Søndenfor Skibotnelv, og gaa fra denne o ver fjeldene til Elsnæs dalen. — — — Samtlige her omforklarede Veie opgives at være de samme, som fra gammel tid af have været benyttede. — — — Lapperne pleie her i Lyngen sædvanligen at flytte deres Telte 1 Gång hver Sommer, eftersom de tiltrænge ny Betesmark for deres Dyr. — — — Videre klagede man her ogsaa över, at Flytlappernes Ren er tilstede i Skibotnelvdalen i saa stor Mængde, at de aldeles fortære og ødelægge Renmosen i denne Dal, som nødvendig tiltrænges af de Lapper, der søge Markederne paa Skibotn, og som ville komme i stor Forlegenhed, naar Betesmarkerne her blive ganske ødelagte.

ad ²³⁷. De ere alle fra Karesuando, med Undtagelse af de ovenfor Ommeldte, som antages at være russiske Undersaatter. Efter Opgivende af Lensmanden er

her til Distriktet [i hela Lyngen] ankommet omkring 20 Reneiere, med omtrent 5 til 6000 Ren. Desuden skulle findes flere Hundrede russiske Ren.”

Svaren på de övriga frågorna återgivas ovan s. 163 f.

1872. Resultaten av detta års undersökningar av renbetesförhållandena i 4 distr. meddelas i ”Beskriv. af Tromsø Amt” 1874, s. LXIX f. under rubriken *Vestre Beiduodarpartet* eller *Nuortanjargga*, jfr. också ss. LXIV och XI f. ”Över Strøget mellem Skibottendalen og Guolasjok drives omtrent 10,000 Ren, af hvilke 2,000 stadig beite i dette Strøg, der, som før nævnt, i Midten er en øde Stenmark. over Strøget mellem Skibottendalen og Markusvarre flytter omtrent 15,000 Ren, medens her er stadig Beite for 2,000. Mellem Didnojok, Guolasjok og Koltavagge flytte mindst 50 Familier og mellem Didnojok og Guolasjok mindst 20.”

1906 års svenska lappkommission yttrar rörande detta distrikt: ”Till betning i 3 och 4 distrikten anmäldes omedelbart efter 1883 års lags tillämpning ett icke obetydligt antal renar af Karesuandolappar, dels ursprungliga sådana, dels ock af de från Kautokeino inflyttade. Från början af 1890-talet upphörde ett större antal Karesuandolappar att anmäla sig till dessa distrikt, utan hafva de till större delen dragit sig till andra distrikt. Det har uppgifvits, att anledningen till detta öfvergifvande af distriktet varit icke den, att distriktet skulle sakna goda betesplatser, utan berott fastmer på, att i dessa distrikt sommartiden oförligen inflyttade oärliga lappar från Kautokeino och Finland, till stor förlust för distriktets lappar, hvilkas renar nedstuckits eller ommärkts. De få lappar, som nu anmäla sig till 3 och 4 distrikten, utgöras af såväl ursprungliga Karesuandolappar som från Kautokeino till Karesuando inflyttade lappar. De hafva icke mycken gemenskap med Karesuandos öfriga lappar samt besöka sällan kyrkobyn, hvarjämte deras rykte icke är uteslutande godt.”

Kommissionen har vidare inhämtat, ”att 4:de distriktets lappar vid vårens början ginge öfver gränsen vid den punkt, där vintervägen mellan Kilpisjarvi och Skibotten skure riksgränsen; att kalfningen försigginge på norskt område i närmaste fjälldal innanför gränsen, samt att de icke inkomme till distriktets odlade trakter före den 15 juni.” Jfr också ovan s. 170.

Trakten mellan Kaafjorden i Lyngen och Nord-Reisen.
(3 distriktet.)

Enligt Dep. Tidn. 1883, s. 759 äro gränserna för detta distrikt följande: mot väster Lyngenfjorden, Kaafjorden och 4 distriktets östgräns, mot söder riksgränsen mot Finland och gränsen mot Finmarkens amt, mot öster Reisenelven och Reisenfjorden, mot norr havet (Maurusund och Rotsund).

1844. Jfr länsman GRAPES uppgifter nedan s. 178 ff.

1857. Se nedan under avdelningen Tillägg.

1862. I den ofta omtalade skrivelsen av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens amt namnes intet om detta distrikt.

1863. Om Suontavaara lappbys flyttande till dessa trakter se nedan s. 184.

1866. Vid sammanträde i Karesuando den 3 mars d. å. erhöles följande uppgifter om Suontavaara lappby: "Suontavaara-stammen flyttar samtidigt med nästföregående stam [Rommavuoma, som till största delen "anländer från Norge till riksgränsen i medlet af September månad" och genast går över gränsen, jfr. ovan s. 163] och efter samma trakter sålunda, att denna stam i början af tåget från Norska kusten eller vid Kellivare befinner sig öster om Rommavuoma-Lapparne men efter ankomsten till Finska Enontekis församling blandas stammarne med hvarandra. En del familjer tåga ock efter vestra eller svenska kusten af Muonio elf och de som i brist af tillräckligt bete på vestra sidan nödgas uppehålla sig på Finska sidan beta närmast riksgränsen för att kunna fly på svenska området så snart de hafva att frukta något från Finska myndigheternes sida. Få närmare fråga medgaf allmogen, att den trakt, som sålunda begagnades till bete inom Finska området, är 4 à 5 mil bred. Stammen återvänder lika med föregående eller Rommavuoma [d. v. s. i medlet av april], uppehåller sig under kalfningstiden i närheten af Haldiskarfjället på ömse Sider om Norska gränsen, dock mera inom sistnämnda lands område, ankommer till hafskusten äfven samtidigt med nästföregående stam [i förra hälften av juni] och vistas under sommaren på nedannämnde orter, neml." vid Rotsund 9 familjer och i Samueldalen i Reisen 7 familjer. Även av Köngämä lappby flyttade 3 familjer till Rotsund och av Rommavuoma 1 familj. Av Rommavuoma flyttade dessutom 4 familjer till Troldvik i Kaafjorden.

Vid de undersökningar, som 1866 års svensk-norska lappkommission d. å. anställde i Tromsö amt, erhöles på sammanträdet i Sørkjosen i Reisen den 25 juli följande uppgifter angående lappförhållandena i 3 distr. (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 159 ff.).

"ad 1, 7, 8³⁷ — — — Om Renveiene, som føre til dette Distrikt, oplystes, at de komme ind paa norsk Territorium ved Grændsen imod russisk Enontekis i Nærheden af Kolasjaure og øst for samme, hvorfra de igjennem et Dalføre gaa ned til Reisendalen, hvor de følge Reisenelvens vestre Bred. Enkelte Lapper, som overskride Grændsen noget østligere, følge Reisenelvens østre Bred. I Nærheden af Kolasjaure er der et Lappeheim paa 9 Familier og 3 Mile nedenfor ogsaa et paa 9 Familier, hvilket sidste er beliggende 2 Mile fra nærmeste Fastboende, som bo ved et Sted, kaldet Sappen. Rensdyrene gaa ned igjennem Reisendalen ud paa Næssene og Øerne, og bli ve kun for en Del tilbage i Dalen, dog ikke saa langt oppe som ved de nævnte Heim. T disse have kun de Lemmer af Familien sit Tilhold, som ikke vogte Renerne, nemlig Konerne med Børnene. Husfaderen derimod med Tjenerne af begge Kjøn gaa ned over Dalen for at passe paa Renerne og have ikke noget fast Tilhold under Sommertiden, men færdes af og til, hvor det bedst høver, idet de dog enkelte Gange gaa op til Gammerne eller de nævnte

Lappeheim for at hente Niste. Østenfor Reisenelv og Reisenfjord findes kun 3 Reneiere, som henhøre til Karesuando; de øvrige, som opholde sig i dette Strøg eller østligere ere Lapper fra Kautokeino. Vestenfor Reisenelven og de dertil stødende Næs færdes kun Lapper fra Karesuando, der ogsaa have sine Ren paa øerne Ulø, Kaagen og Arnø. — — — De paa Fastlandet værende Renveie formenes at have være benyttet fra Alders Tid. — — —

ad 2. Den første Del af Spørgsm. er før besvaret. Der antages iaar at være kommet fra Karesuando her til Præstegjeldet noget over 3,000 Ren.

ad 3. De Ren, som ere bestemte til Øerne, hvor Kalvningen i Almindelighed foregaar [jfr. nedan ad 16], ankomme did i første Halvdel af Mai. De øvrige flytte hertil omkring St. Hans, i kolde Aaringer noget senere, i varmere Aar tidligere. De, som ere paa Øerne, flytte op 14 Dage før Mikaelis, de øvrige omkring Midten af August.

ad 4. Der er ingen Förändring foregaaet.

ad 10 og 11. Lapperne benytte hovedsagelig Havnegangene, ud paa Sommeren fornemmelig de fjernere Dele af samme, og da ogsaa de Strækninger, som ligge høiere end dem, der benyttes af Bofæet.

ad 12. Strækningen ovenfor Røielen Martinuslid eies af Staten, den øvrige Del af disse Strækninger tilhører dels det Interessentskab, som i sin Tid kjøbte Skjærvøgodset, dels Almuesmænd, som have kjøbt særskildte Gaarde af dette” Interessentskab. Baade paa Interessentskabets og Statens Andele af Distriktet findes endel Bygselmænd.

ad 13. Besvaret ovenfor.

ad 16. Naar Simlerne, som ere bestemte for Øerne, kalve paa Fastlandet, gaa Oxerenerne af sig selv over til Øerne, hvor de da gaa uden Bevogtning; dog förbliver ogsaa en Del af Oxerenerne paa samme Steder, hvor Simlerne ere.

ad 21. I den første Tid efter Lappernes Ankomst her til Distriktet findes der næppe Strækninger, som Lapperne kunde benytte uden nogen Fortrængsel for de Fastboende, da Marken paa de høiere liggende Steder endnu er bedækket med Sne og Græsset ialfald ikke der fremspiret, men senere frem paa Sommeren, fra Tiden 8 à 14 Dage efter St. Hans, formene de Fastboende, at de vilde finde tilstrækkelig Føde for deres Ren i de Dele af Udmarken, som ligge ovenfor de Fastboendes almindelige Havnegange, og hvor de ikke vilde være de Fastboende til Fortrængsel. Nogen bestemt Grændse mellem Havnegang og egentlig Udmark kan ikke i sin Almindelighed paavises, men til Havnegangen henregner man den Indmarken nærmest tilliggende Udmark, hvor de Fastboende nogenlunde bekvemt kunne søge og virkelig søge Havn for deres Storfæ. — — — Lapperne erklærede, at de ikke kjende nogen bestemt Grændse for Havnegangene, men vel, hvor langt de Fastboende paa de forskellige Steder søger Bete for deres Storfæ. Skulde de til enhver Tid søge Bete for sine Ren udenfor disse Strækninger, vilde de ialfald i den første Del af Sommeren ikke have tilstrækkeligt Bete for sine Ren;

senere og navnlig fra Midten eller Slutningen af Juli efter Aarets Beskaffenhed erkjende de det at være Tilfældet.

ad 44. Antallet af Mennesker og Dyr er tiltaget, de sidste paa Grund af gode Aaringer.”

Vid sammanträdet å Lyngseidet den 28 juli erhöles likaledes några upplysningar rörande dessa trakter (bil. 24, s. 163 ff):

”ad 1, 7, 8 — — — De Lapper som komme ned ved Kaafjorden og derfra gaa videre langs Kaafjorden og Lyngsfjorden til Vinterdalen, følge samme Vei over Grændsen som de Lapper, der søge til Reisendalen. De skille sig ifra dem 2 til 3 Mile ovenfor Sappen, og derfra gaa de over Fjeldene ned imod Kaafjorddalen og komme ned i denne Dal ved Kilen, omtrent 3/4 Mile fra Kaafjordens Bund. Fra Kilen gaa de videre ned til Fjordbunden, hvorfra de følge Kysten op til Vinterdalen, idet de passere gennem de der Boendes Udmarker. Fra Vinterdalen spreder Renen sig videre nordover lige mod Spokenæs. — — — Samtlige her omforklarede Veie opgives at være de samme, som fra gammel Tid af have været benyttede.” Lapparna i Kaafjorden Hage fast Bopæl i den øverste Del af Dalen” och flytta icke sina tält under sommaren.

”ad 2. De ere alle fra Karesuando, — — — ”

Svaren på de övriga frågorna återfinnas ovan s. 163 f. Lapparna uppgåvo också (ad 19), att av renar, som höra hemma i ryska Enontekis, ”her paa Strækningen mellem Reisen og Storfjorden iaar findes et Antal af 2 à 3,000. Saavidt de vide, har dog ikke nogen svensk Lap taget saadanne Dyr under Bevogtning.”

1872. Resultaten, av 1872 års undersökning av renbetestrakterna i detta distrikt återfinnas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, ss. LXXI f. och XII f. Trakten kallas här det östra Reiduodarpriet eller Cakkalak. Samuelsdalen ”benyttes lidet af svenske Lapper uden paa Flytningerne, men af finske Lapper, der egentligen skulde have sine Pladse i Boatsavuobme. De flytte herud med sine Hjorde i den hedeste Aarstid.” Det egentliga Cakkalak, d. v. s. Rotsunddalens förgreningar, är partiets bästa del och ”en ældgammel Sommerplads for flere tusinde Ren.” Flyttningsvägen till 3 distr. beskrives s. LXXII. ”Efter et gammelt Sagn hos Lapperne skulde Reisenelv danne Grændsen for Svenske-Lappernes Flyttningsret til norske Sommerbeiter, hvorfor de nödig have været taalte paa Cakkalakpartiet før Grændsespærringen mod Rusland [?, detta parti ligger ju väster om Reisenelven]. De fleste af dem, som nu flytte her, ere gamle norske Undersaatter, men som nu tilhøre Karasuande.” S. XII: ”Paa Reiduoddars vestlige Del, Cokolak, mellem Kaafjorden og Rotsundelv, flyttede [1872] 5 Karasuande- og 2 Russelapper; 7 Telte med omtrent 5000 Ren. — — — Reisendalen, Samuelsdalen og Piltri med omliggende Fjelde samt den 4 Mil ovenfor Sappen liggende Hjertavuobme ere de bedste Renbeiter paa Vestsiden af Reisenelv. —

— — Lappernes Antal er tiltaget i de sidste Aar. og da Velstanden er den samme, maa ogsaa Renens Antal være tiltaget.”

1906 års svenska kommission erfor, ”att en del af 3:dje distriktets lappar pläгат och pläга uppehålla sig året om inom distriktet, sommartiden i Vinterdalen och Nordmanviksdalen, vintertiden företrädesvis å gränsfjällen, hvadan för dessa icke i själfva verket kunde blifva tal om någon inflyttningstid och väg”. Jfr. vidare ovan s. 172.

Trakten öster om Reisenelven.

(1 och 2 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 759 innefattar 1 distriktet ”den del af Skjervø Præstegjeld, som ligger paa østre Side af Kvænangsfjorden og den i sammes Bund udløbende Elv” och 2 distriktet trakten mellan 1 distr. och Reisenelven.

1862. I Finmarkens amtmans ovan omtalade skrivelse av den 26 maj d. å. namnes intet rörande dessa distrikt.

1866. Vid sammanträde i den 3 mars d. å. uppgavs, att en familj av Rommavuoma och 5 familjer av Suontavaara flyttade till Strömfjord i Skjervø (d. v. s. Nord-Reisen). Om deras flyttningstider och vägar se ovan s. 173.

På sammanträde å Sørkjosen i Reisen den 25 juli s. å. erhöll 1866 års svensk-norska lappkommission den upplysningen, att ”østenfor Reisenelv og Reisenfjord findes kun 3 Reneiere, som henhøre til Karesuando; de øvrige, som opholde sig i dette Strøg eller østligere, ere Lapper fra Kautokeino.” Jfr i övrigt ovan s. 173 ff.

1872. Resultaten av detta års undersökningar av renbetesförhållandena inom 1 och 2 distr. återfinnas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, ss. LXXIIff. och XII f. Inom 2 distr., på lapska *Nuovasnjargga*, ”flytte hovedsagelig norske Undersaatter, og her er baade Sommer- og Vinterbeite for Renen” (s. LXXII). På Favresordda, som enligt s. LXXIV är den del av distriktet, som ligger väster om Storskoven och Oksfjorddalen, flyttade enligt s. XII ”for det Meste Koutokæinolapper eller fra Koutokæino til Karasuande Indflyttede. Disse Sidste søge dog nu mere og mere over paa Reiduoddar [3 distr.], da de maa betale Skat baade til Karasuande og Koutokæino, naar de flytte her, saavel som Sommerskat til Tromsø Amt.” Här flyttade 1872 3 Karesuando- och 2 Koutokeinolappar samt en finsk lapp, inalles 6 tält med c:a 3,500 renar. På det egentliga *Nuovasnjargga*, öster om Storskoven och Oksfjorddalen, flyttade 7 Koutokeino- och 7 Karesuandolappar med 4 å 5,000 renar. Överflyttningen till Reisenelvens västsida ”vil snart afstedkomme Overfyldning i disse Strøg, medens den østlige Side vil gjæstes af langt færre Ren, end den afgiver Beite for.” Finska lappar föra ofta sina renar in på norskt område; ”disse Overskridere af Grændsen ere meget vanskelige at paagribe, baade paa Grund af Afstanden, deres Levevis, og fordi Lapper i Sverige staa i Ledtog med dem.”

1906 års svenska lappkommission yttrar rörande dessa distrikt: ”Till första och andra distrikten flytta numera ej några lappar från Sverige. Efter tillkomsten af 1883 års lag anmälde sig till flyttning i dessa distrikt allenast i Karesuando kyrkoskrifna Kautokeinolappar, af hvilka större delen sedermera återflyttat till Kautokeino, under det att de öfriga anmält sig till andra distrikt. Sedan 1890 hafva icke några lappar från Sverige anmält sig till inflyttning i dessa distrikt, i hvilka lappar från Kautokeino uppehålla sig.”

Allmännares uppgifter.

Förutom de meddelade uppgifterna rörande de svenska lapparnas betestrakter inom Tromsö amts fastlandsdel, vilka uppgifter antingen direkt hänföra sig till något visst distrikt eller åtminstone kunna utan svårighet hänföras till någon viss del av amtet, finner man i källorna även en del upplysningar av mera allmän art, som icke på alla punkter kunna fullt noggrant lokaliseras, men som dock vid sidan av de mera detaljerade uppgifterna kunna ha värde såsom allmänna bevis för att svenska lappar vid en given tidpunkt plägat vistas inom amtet och för det sätt, på vilket deras renbete bedrivits. Några av dessa allmänna uppgifter äro tydligen i ett eller annat avseende ofullständiga, men kunna likväl icke alldeles förbigås i en mera fullständig redogörelse för frågan. För dem alla gäller, att de i vissa punkter äro alltför generaliserande. Den nyss givna följden av detaljuppgifter visar, att renbetesförhållandena gestalta sig betydligt olika i olika delar av amtet, och detsamma kan man även på åtskilliga punkter konstatera från tiden före 1800-talet. Det är då en farlig sak att av uppgifter från *en* punkt på det vidsträckt området sluta sig till förhållandena på andra punkter. En dylik generalisering kan lätt leda vilse, såsom den också många gånger gjort.

Med denna allmänna reservation må här lämnas följande utdrag ur en del något äldre källor:

1821. Rörande Jukkasjärvilapparna säger J. W. ZETTERSTEDT i sin ”Resa genom Sveriges och Norriges Lappmarker, förrättad år 1821”, Lund 1822, I, s. 205 f.: ”Flyttlapparne, som äfven kallas Fjällappar och Renlappar, äro de talrikaste. I slutet af April månad föra de sina Renar öfver stora Fjällryggen till Norrska stranden, der de beta dem hela sommaren, och återföra dem i slutet af November eller början af December ned till Skogslandet.” Alla Jukkasjärvilappar gingo dock väl icke ut till kusten. Tidsbestämningen är tydligen förvirrad.

1844. På en del av 1843 års svensk-norska lappkommission framställda, till lydelsen för mig okända frågor svarade amtmannen i Finmarkens amt i en skrifvelse av den 13 mars 1844 på följande sätt:

”Ad Sp: 1, [tydligt rörande omfattningen av de svenska lapparnas betesområde] Fjeldryggen omkring Lyngsfjorden og Ulfsfjorden samt Balsfjorden saavel-

som omkring Mallangfjorden med Molselvdalen i Lenvigs Præstegjeld samt Bardo Annex med Sallangsdalen i Ibbestads Præstegjeld. Fjeldfinnerne føre deres Rene fra Fjeldet ned til Fjordbundene og derfra videre udefter de store Fjeldrygge, der adskille Fjordene. — — — ” Varken kuststräckan söder om Malangen eller öarna omnämnes här, vilket tydligen är oriktigt.

”ad 3, Antallet formodes at være omtrent som tilforn. De bedre og ordentlige svenske Lapper kommer hvert Aar tilbage til det samme Sted i Norge og vogte sig for at beskadige de Fastboendes Ejendemme; de mindre Skikkelige vise sig ligegyldige for Andres Rettigheder, hvorover de komme i Uenighed med Indvaanerne, med hvilke de derfor ikke ønske næste Aar at komme i Berørelse, hvorfor de da søge snart til det ene, snart til et andet Sted.

ad 5, Paa de samme Steder, hvor svenske Finner komme, indfinde ikke de norske sig. Klager ere ogsaa hørte hvor Finnerne ere norske, saasom over Kautekeino-Finner under deres ophold i Skjervø og Loppens Præstegjelde. — — —

ad 6, Lignende Klager, som i senere Tid, have i mangfoldige Aar været hørte, neppe er deres Mængde tiltaget.

ad 10, Nei ikke saavidt vides. Det er iøvrigt uden tvivl en Fordom, at Renene behøve at komme til Søkyterne eller at drikke Søvand. Renene ved Rør-aas i Østerdalen og i Bergens Stift kommer aldrig til den salte Sø; de Rene som ligge i Tromsødalen 1/4 Mil fra Tromsø, hver Sommer, vides heller ikke at blive drevne ned til Søen.”

Upplysningar rörande lapparnas flyttningar till Norge inforrades av samma kommission även från kronofogden P. ÖHRLING; de inkomna svaren (1897 års komm:s Indstilling, bil. 14) torde emellertid, och detta med rätta, icke ha förefallit fullt pålitliga, varför man infortrade yttrande över dem av f. länsmannen i Karesuande E. U. GKAPE (bil. 16). Följande partier av dessa yttranden äro av betydelse för vår framställning:

2:o. ” Om Svenska Lapparnes och deras Rehnjordars besök i Norrige äro tillfällige eller reguliera och hvilka tider de aftåga och återvända.” Öhrlings svar: ”Svenska Lapparne tåga med deras Rehnjordar, som följa deras Naturlagar, om Sommaren till Norrska sjöstranden och till vintern hit på södra sidan fjellen. De aftåga härifrån i Martii månad och framkomma till Norrska sjöstranden medsommarstiden, och återvända derifrån i Medio Julii, icke tillfälligt utan reguliert.” Grape: ”Framkomsten till sjöstranden i Norrige sker oftast en vecka före mid-sommar, likväl beror sådant på årgången; återtåget sker först efter medlet af Augusti och ofta i slutet af samma månad.” Kronofogdens svar, såväl på denna fråga som på vissa andra, visar, att han var föga inne i lapparnas förhållanden, vilket också är helt naturligt, då han bodde nere vid kusten och kom upp till lappmarken blott för några få dagar varje år och även då kom i en högst flyktig beröring med lapparna, huvudsakligen i sin egenskap av kronouppbördsman. Men även länsman Grape synes ha haft en tämligen ungefärlig kunskap om lapparnas för-

hållanden under deras vistelse i Norge sommartiden. Av hans vittnesmål vid sammanträdet i Muonioniska den 27 mars 1844 (bil. 13) framgår tydligen, att han icke ägde någon personlig kännedom om Tromsö amt (s. 116: "Med Hensyn til om Befolkningen i de Norske Fjelde i de senere Aar har tiltaget, vidste Comparenten kun at opgive, at endeel Fastboende havde nedsat sig indtil en Distance af 3 eller 5 Miil (hvilken af Deelene kunde han ikke opgive) fra Bunden af Balsfjorden og Ulvsfjorden — — — Comparenten kunde forøvrigt ingen Oplysning give om Localiteten paa de Steder, hvor de ovenomhandlede Nedsættelser af Fastboende have fundet Sted, ligesaa lidt som om der paa disse Steder er Adgang til Agerdyrkning og Underholdning for Fæecreature udenfor de Steder, der ere blevne opgjødslede ved Lappernes Reensdyr" etc). Karakteristiskt för hans bristande detaljkännedom är också, att han icke tycks ha sig något bekant om lapparnas flyttning till öarna, inte ens till Senjen, och att han tydligen icke vet något bestämt om Jukkasjarvilapparnas flyttningar, vilket senare han även själv medger (bil. 16, s. 129, spalt 2). När man tager hänsyn till dessa fakta, kan man omöjligen lägga den stora vikt vid hans ord, som 1897 års norska lappkommission gör i sin Indstilling, s. 91, och det torde särskilt vara rådligt att icke anse hans tidsuppgifter absolut pålitliga för alla punkter, enär de säkerligen äro alltför starkt generaliserade. Både på Schnitlers tid, vid tiden för 1866 års kommissions och agronom Hauklands undersökningar och i våra dagar äro förhållandena i detta avseende så pass olika i olika delar av amtet, att något liknande även bör ha varit fallet på Grapes tid.

3:o. "Om dessa tåg vare sig af Norrska eller Svenska Lappar och Renhjordar pläga iverkställas i ett sammanhang för hvarje Lapmark och efter en och samma "Väg, eller om det sker i spridda Flockar än här och än där.⁸ Öhrlings svar: "Förenämnda tåg verkställas för hvarje Lappmark i ett sammanhang och efter samma väg till framkomsten till Norrige, då hushållen med deras hjordar sprida sig på olika Landtuddar. I öfrigt och ännu innan framkomsten till Norrige tågar en del å vägen till Lyngen och en annan del å vägen till Balsfjord, hvarå spridningen vid framkomsten ytterligare sker." Grape: "Fogdens svar ej med förhållandet enligt. Tågen sker ej för hvarje Lappmark i ett sammanhang, utan sprida Lapparne sig genast på denna sidan af fjellen; dock så att de vanligen följas Byavis; sålunda tåga Enotekis Lappar på 4ra särskildta vägar, näml. Rommavuoma by flyttar på en väg till trakterna emellan Reis och Lyngsfjorden, Suontavaara och Kängemä byalager samt en del af Lainiovuoma byalag på tvänne särskildta vägar till trakterne emellan Lyngen och Balsfjorden; och största delen af Lainiovuoma byalag flyttar på en väg till tracterne emellan Bals och Malangensfjorden, dock grena sig dessa vägar åt flera håll, då de komma närmare kusten och Norrska uddarne. Föröfrigt uppehålla sig en mängd Norrska och Ryska Lappar jemväl i tracterne af Reis och Lyngsfjordarne, hvilka tåga i sällskap med eller åtminstone samma väg med förr nämnde Rommavuoma byalag; äfvensom minst tvänne hushåll Ryska Lappar flytta

efter samma väg med större delen af Lainiovuoma by, till tracterne emellan Bals och Malangens fjordar, men huru vida Ryska Lappar flytta med Suontavaara och Kängemä byar känner jag ej, ehuru sådant är troligt. Efter hvilka vägar flyttningarne ske i Juckasjerfvi känner jag ej vidare, än att några hushåll från sagde Lappmark flytta med förenämnde Lainiovuoma by, till tracterne af Bals och Malangens fjordarne.”

Av övriga frågor och svar må endast anföras Grapes yttrande (s. 130): ”Af hvad jag förut sagt om Lapparnes flyttningvägar, torde vara upplyst, att hela Finmarken är af Svenska, Norrska och Ryska Lappar besökt, dock mest af Svenska Lappar söderom Lyngsfjorden.” I svaret på 9:de frågan uppger Öhrling, att icke under 100 hushåll med 20,000 renar från Karesuando och lika många från Jukkasjärvi besöka Norge. Grape anser, att från Karesuando kanske 100 hushåll, men visst icke över 15,000 renar och från Jukkasjärvi vida mindre än 100 hushåll, men vida över 20,000 renar flytta över gränsen, allt uppgifter, som av naturliga skäl icke kunna vara särdeles pålitliga.

Även kyrkoherden L. L. LÆSTADIUS avgav till 1843 års kommission ett yttrande, vilket är bifogat 1897 års komm:s Indstilling som bil. 17 och är formulerat som svar å frågor, vilkas lydelse likväl numera icke är bekant. Här må anföras följande:

”2:o. Detta förhållande är känt med tillägg att Svenska Lappar vistas inom Norrska området ifrån medio af Junii till medium af October; men deras vistelse på de i Ishafvet utskjutande fjellnåsen varar ifrån slutet af Junii till slutet af September och således ungefärligen i Tre månader [tydligen alltför generaliserat]-

4:o. Så väl Svenska som Norrska Lappar hafva från urminnes tider haft sina bestämda flyttning vägar, från hvilka de icke kunna afvika, sålunda går en flyttningväg till den fjellsträckning, som sticker ut i Ishafvet emellan Balsfjord och Lyngenfjord; en annan flyttningväg leder till fjellsträckningen emellan Lyngen och Reisenfjord, åter en annan flyttningväg går söder om Balsfjord o. s. v. — — —

5:o. Locala förhållanden göra det Nödvändigt för flere Lappfamiljer, hörande till ett eller flere district, att flytta efter samma flyttningväg, och vistas på samma fjellsträckning; men någon begränsning för Lapparnes vistelse å en eller annan ort är icke möjlig, emedan Rehne under heta somrar vistas i fjellens högre regioner, men under kalla och regniga somrar nedstiga Rehne i dalarne, ända till hafskusten, hvilket förhållande icke kan förekommas eller förhindras. Ofta flytta både Norska, Svenska och Ryska Lappar efter en och samma flyttningväg, och hafva sina sommarstationer på en och samma fjellsträckning. Likaledes hafva Svenska, Norska och Ryska Lappar sina vinterstationer jemte hvarandra på Svensk, Norsk eller Rysk grund.”

På 13:de frågan svarades, att vid pass 300 hushåll med ett obekant antal renar årligen flyttade över till Norge från Torne lappmark.

Vid kommissionens sammanträde i Muonioniska den 27 mars 1844 gav den

nyssnämnde länsman E. U. GRAPE en längre sammanhängande redogörelse för lapparnas flyttningar, ur vilken här vissa delar må anföras. Han upplyste,

”att tiden för Lapparnes flyttning från Svenska Lappmarken till Norrige vanligen inträffar i slutet af April eller vid vårens början, då rendjuren, utan att sådant kan af Lapparne förekommas, begifva sig up mot fjellen, der de stanna och under bevakning, som ofta är mycket besvärlig, uppehålla sig allmänlig hela Maj till början af Junii månad, under hvilken tid vajorne kalfva och kalfvarne hinna blifva så utväxte, att de utan äfventyr kunna medfölja tågen till Norrige, hvilka då, sedan vajorne med kalfvarne blifvit, så vidt görligt är, skiljda från Oxrenarne, företagas och slutas ungefär midsommartiden å uddarne å näsen, der Lapparne förnämligast välja sina sommar tillhåll:

att vajorne med kalfvarne fordra sorgfalligare eftersyn, hvarföre de åtföljas af de äldre bland Lapparne, då deremot Oxrenarne draga ett stycke förut i skiljda flockar under tillsyn af det yngre folket, men i anseende till den hastighet hvarmed renarne närma sig Norriska kusten förmå Lapparne icke öfver alt att åtfölja och vakta dem, till följd hvaraf de renar, som under tågen skiljt sig från de öfriga och skyndat förut, måste af Lapparne återsökas vid desses inträffande vid fjorderne och å näsen, varande äfven ledes renbevakningen vårtiden, då tågen börja, förenad med många svårigheter:

att i slutet af Augusti, då gräset blifvit svagt och af frost anlupit, renarnes återtåg tager sin begynnelse med brådskande steg tills djuren upnä fjellen der de uppehålla sig till medlet af September, då de nedstiga i skogarne; skolande renarnes bevakning likaledes under dessa tåg vara svår och vanskelig serdeles då dimmig väderlek inträffar:

att Lapparne från Enontekis eller Karesuando Lappmark flytta dels till trakten emellan Reisen och Lyngen, der dock blott få hushåll uppehålla sig, dels till nejden emellan Lyng- och Balsfjorden, der de flesta qvarstanna utom en del som draga öfver Lyngsedet längre ut på näset samt öfver edet emellan Strömsfjord och Balsfjord, dels ock till nordöstra sidan af Landtungan emellan sistnämnde fjord och Malangen, hvarförutan en del, som ej få rum på nämnde trakter, välja sina sommartillhåll i botten af sagde fjorder:

att största delen af Ryska eller finska Lappar draga öfver Lyngsedet och några få af dem öfver edet vid Balsfjorden och Strömsfjorden, hvaremot Norriska Lapparne eller fjellfinnarne sommartiden uppehålla sig för det mästa nordanföre Reisfjorden och endast några få hushåll söka trakten emellan Reisen och Lyngfjorden: att som de renar, hvilka uppehålla sig i fjord bottnarne, under varma somrar äro blottställda för sjukdomar och flygfän, Lapparne företrädesvis välja sina tillhåll för sommaren på uddar och näs:

att Juckasjerfvi Lapparne flytta till sydvestra delen af landtungan emellan Balsfjorden och Malangen och å de uddar som i sistnämnde vatten utskjuta äfvensom i dess botten, som äfven af Gellivara Lappar besökes[?]:

att på de ställen, der alla tre nationernas eller ock 2:ne nationers Lappar sig uppehålla, deras bostäder placeras om hvar andra äfvensom deras rendjur å sådane trakter och serdeles vid öfvergången af Lyngsedet vandra tillsammans, så att, då skada af dem åstadkommes, svårighet möter att bestämma hvilkens renar skadan gjort:

att sedan Grape tillträdde Länsmans tjensten för 18 år tillbaka hafva de till Norrige årligen öfverflyttande hushållen ifrån ungefär 70 tilltagit till vid pass 100, men icke rendjuren i samma förhållande, ehuru äfven de något ökats utom under de 3 sista åren, hvarunder deras antal aftagit dels i följd af missöden med kalvarne dels genom vargarnes härjningar dels ock genom människors hända åverkan:

att på hvarje från Karesuando öfverflyttande hushåll kunde högst beräknas 200 renar och således för hela denna Lappmark på sin höjd 20,000 rendjur — — —

[renarna bevakas noggrannare nu] än tillföre, då bruket var, att drifva oxrenarne och gaUvajorne utpå näsen och uddarne, der de lämnades åt sig sjelfve utan¹ tillsyn, men Lapparne nu deremot till följd af erhållne upmaningar från Grapes sida, grundade på Norrska amtmannens påbud, behålla oxrenarne och gällvajorne i granskapet der kalfvajorne vistas och der egna allesamman sin tillsyn — — —

att Karesuando lapparne tåga till Norrige på fyra serskildta vägar, hvaraf den nordligaste leder till Kofjorden i Lyngen och 2^{ne} till trakten emellan Lyngen och Balsfjorden samt den fjerde till södra sidan af Balsfjorden, hvaremot dessa, vägar närmare vid kusten grenas i flere serskildte stråter; och hafva desse vägar från uråldriga tider varit begagnade af Lapparne och de af deras rendjur, som burit deras husgeråd och förmödenheter, hvaremot de egentelige renhjordarne färdats dels på fjellen och dels i fjellbrynen och fjellkanterne. — — —”

Motsvarande norska protokoll för detta sammanträde är avtryckt i 1897 års komm:s Indstilling, bil. 13.

Vid denna tid hade man ännu icke fått ögonen fullt öppna för nödvändigheten av att framför allt inhämta sina upplysningar på ort och ställe och så vitt möjligt utan mellanhand från de i saken närmast intresserade och bäst kunnige. Av de frågoformulär, som utsändes till allehanda myndigheter och ämbetsmän, framgår också tydligt, att kännedomen om de faktorer, som bestämma lapparnas liv och givit anledning till hela lappfrågan, ännu var skäligen dunkel, åtminstone hos de svenska komiterade. Det är då naturligt, att resultatet av de anställda undersökningarna icke kunde på alla punkter bli fullt tillfredsställande, något som man vid användandet av dessa samma resultat måste hava för ögonen. Först med tillsättandet av 1866 års svensk-norska kommission sker en avgörande ändring härutinnan. Undersökningarna bli noggrannare och mera omfattande och alltså också resultatet högst väsentligt bättre. De ha också alla inarbetats i den ovan lemnade detaljerade framställningen.

1862. Tillsättandet av nämnda kommission föranleddes ytterst av från norsk sida förda klagomål över skador, som de svenska renarna gjorde på norskt område. Dessa klagomål sammanfattas i en skrivelse av den 8 jan. 1862 från amtmannen i Finmarkens amt till K. Maj:ts Bef. i Norrbottens län, ur vilken skrivelse här må anföras följande: "Som Hl Landshøvdingen bekjendt, besøges den sydlige Deel af dette Amt [= nuv. Finmarkens och Tromsø amt] — fornemmelig Lyngens, Karlsø, Tromsøsundets, Balsfjordens, Maalselvns og Lenviks Præstegjelde —, i Medhold af Tractaten af 7/18 October 1751, hver Sommer af en stor Mængde svenske Lapper med deres talrige Renhjorde. Allerede ved Udgangen af April begynde de at komme herved og det varer lige ud i October førend man igjen bliver fri for dem. — — — Medens de, som allerede bemærket, begynde at komme ned til den norske Kyst allerede i Slutningen af April, ankommo de sidste af dem til deres Sommerpladse ikke før ved Udgangen af Juni eller endeg i Begyndelsen af Juli og maa altsaa passere nere beboede Egne her i Landet paa en Tid, da Engen allerede staar i god Vext og Korn- og Potetesagrene ligeledes ere komne et godt Stykke paa Veien, og uagtet, ifølge [gränsetraktatens] § 16 in fine, under saadanne Omstændigheder er deres strenge Pligt at tage sig nøie i Agt for ikke at gjøre Landets Indvaanere Skade, hender det dog meget ofte, at Flokke af Rensdyr paa mange Hundreder komme streifende alene, ganske ubevogtede saavel af Eierne og deres Folk som af deres Hunde, idet Folkene med Hundene ligger langt bagefter, ikke sjelden sovende oppe i Skoven. — — — Endelig er der ogsaa undertiden enkelte svenske Lapper, som ikke blöt tilbringe Sommeren her, men ogsaa forblive liggende her Vinteren över, uden dertil at have nogen Hjemmel i Tractaten. — — —"

1863. Samma år, 1862, hade från finskt håll klagan försports över skador, som svenska och norska lappars renhjordar förövat på finskt område. I anledning härav föranstaltades om undersökningar angående omfånget av lapparnas vandringar o. s. v., vilka undersökningar företogos vid sammanträden i Vittangi med lappallmogen i Jukkasjärvi den 2 febr. och i Karesuando den 9 febr. 1863. Ur protokollen för dessa sammanträden må här några utdrag meddelas, som äro av vikt för den nu föreliggande frågan. Vid sammanträdet i Vittangi upplystes bl. a., att av därvarande lappbyar "Talma stammen uppehåller sig å trakterna öster om Torneå elf inom Jukkasjärvi Lappmark samt någon gång, ehuru mera sällan, inom Pajala socken. De tider, som stammen vistas här, äro vanligen från medio af augusti till medio af juni. I sistnämnde månad öfverstiger den norska fjellryggen och besöker dels stränderna af Harrjangers och Gratangers fjordarna i Ibbestads socken, dels Bardodalen i Bardo socken och Månselfvens prestgjeld i Norge, på hvilka ställen den uppehåller sig till början af augusti månad då den vanligen börjar anträda återtaget." Till denna lappby hörde 28 hushåll med 137 personer, egande 7925 renar. Jfr ovan s. 121 f. och nedan s. 198.

Vid sammanträdet i Karesuando den 9 febr. 1863 erhöles bl. a. följande uppgifter rörande de olika lappbyarnas flyttningar:

”*Köngämä stammen* begifver sig med sina renar i slutet af Juli och Augusti månader ifrån Norska hafskusten, der de med sina renhjordar uppehålla sig vid det s. k. Stornäset, beläget vesterom Ulsfjorden och österom Balsfjorden och anlända till fjellryggen efter omkring två veckors färd, hvarefter de ifrån slutet af Augusti till slutet af September, utbredande sig omkring Kilpisjärvi träsk, beläget nära fjällryggen flytta med sina renar på båda Sider om Muonio elf [nedåt Pajala socken] — — — derifrån de i första hälften af April månad, småningom åter draga sig uppåt fjellryggen på samma vägar som de derifrån anländt, att de i Maji ankomma till fjellryggen, der de vanligtvis måste kvarstanna något öfver två veckor i anledning deraf att renvajorna då föda, hvarefter de ankomma till Norska hafskusten en eller två veckor före Midsommar der de kvarstanna fem veckor eller något derutöfver, då de åter begifva sig till fjellryggen på sätt här ofvan blifvit uppgifvet.” Till Köngämä lappby hörde 55 hushåll med 272 personer och 15,606 renar

”*Lainiovuoma stammen*: att stammen vid samma tid som föregående ankommer med sina renar från Norska hafskusten. der de uppehålla sig vesterom Balsfjorden på ett ställe, kalladt Balsnäs [halvön mellan Malangen och Balsfjorden], beläget på 1/4 mils afstånd från Stornäset [halvön mellan Balsfjorden och Ulsfjorden], till fjellryggen, derifrån de genom lägre delen af fjellet Pulsuvuoma [skoglandet runt Pulsujärvi på kartbladet 5 Soppero] draga sig under hösten och vintren småningom till Lainio by i Juckasjärvi församling; att de omvexlande med föregående stammen till en del begagna samma renbetesmarker, i synnerhet i trakterne närmast fjellryggen, hvarefter de inom Juckasjärvi församling begagna samma renbetesmark, som der befintliga Saarivuomastammen, samt att ifrågavarande stam under samma tid som föregående begagnar dessa renbetesland och återvänder samma väg till fjellryggen samtidigt med föregående stammen och inträffar vid Norska hafskusten en eller två veckor före Midsommaren.” Till denna lappby hörde 58 hushåll med 267 personer, egande 11,490 renar.

”*Rommavuoma stammen*: att stammen samtidigt med föregående kommer från Norska hafskusten, der den uppehåller sig på en landsträcka österom Ulsfjorden i Lyngens Prestgäll, hvarpå de efter att hafva passerat fjellryggen vid norra ändan af Kilpisjärvi träsk inkomma på Finskt område, hvarest de beta sina renar i närheten af Lettaseno elfven, der de ock sammanträffa med Finska Lappar och jemte dem, dragande efter fjellryggarne Pallastunturi, Ounastunturi och Olostunturi slutligen nedkomma i trakten af Finska Muonioniska, derifrån de i samma tid som föregående och i samma ordning som de anländt, återflytta till Norska hafskusten.” Hit hörde 19 hushåll med 60 personer och 3,100 renar.

Om *Suontavaara* lappby upplystes, att den ”under sommaren uppehåller sig på fjellet Haldiskar på gränsen emellan Norge och Finland, derifrån deras renar dock ströfva ner till den 2 mil nedanför belägna Norska hafskusten i trakten af Raidsens fjord och Kopfjorden [d. v. s. Kaafjorden], att Finska Lapparne hvilka

jemväl under sommaren uppehålla sig på förenämnda fjell, icke, i anledning af förbudet våga sjelfva fara ned till Norska hafskusten, men betydligaste delen af deras renar följer dock med de svenska Lapparna till hafskusten, enär renarne under den hetaste delen af sommaren tyckas hafva ett oundgängligt behof att vara i närheten utaf hafvet; att Lapparne derefter med sina renhjordar flytta på östra sidan om Lettas eno elf, der de begagna samma renbetesland som Rommavuoma stammen och återvända till fjellryggen på samma tid som förenämnde stam och i samma sträckning som de anländt." Hit hörde 39 hushåll med 179 personer och 8,440 renar. De upplysningar, som erhöles vid 1863 års undersökningar, äro således till största delen av ganska allmän och föga detaljerad natur. Särskilt tidsuppgifterna äro tydligen alldeles för generaliserade.

1873. I G. VON DÜBENS arbete "Om Lappland och Lapparne", Stockholm 1873, förekommer s. 438 en framställning av Tornelapparnas flyttning till Norge, vilken framställning enligt noten på samma sida huvudsakligen stöder sig på uppgifter av H. A. WIDMABK. Där läses: "Köngemä bys Lappar komma 25 aug.—15 sept. från sommar-vistelsen i Norge (Balsfjord, Tromsö- och Marknäsdalen) till trakten af Kilpisjaure, der de då uppehålla sig någon tid; der efter tåga de ned åt högländet mellan Köngemä, Rosto och Lainio elfvar till Kärändö-järvi och Parkajoki byar i Pajala socken, der de inträffa i januari. Om våren, i april, vända de åter samma väg och anlända till fjällryggen kring medlet af maj. En del skyndar då till Norge; en annan utväntar kalfningen och anländer först vid midsommar till Norge. — Lainio-vuoma tågar på ungefär samma tider från Balsfjorden, på ömse sidor af Lainio-elf — — — Romma-vuoma kommer från (Kåfjord-, Laxelf-, Kit- och Storfjord-dalarna i) Norge till Kilpisjaure samtidigt med de förut nämnda; efter gammal vana tågar nu största delen af byn öster om Köngemä elf — — — Suontavaara by flyttar huvudsakligen på samma vägar och sätt som Rommavuoma, och stundom blandad med denna by." Jukkasjärvilapparna, "som under sommaren omkring 5 veckor uppehålla sig vid Ankenäs, Bardö, Ibestad, Målselven, Tranö och Senjen i Norge, intaga och beta under vintern landet kring Tornio sjö och elf — — —"

1879. Under en lång följd av år hade H. A. WIDMARK, dels såsom kartograf, dels från 1873 såsom landshövding i Norrbottens län haft tillfälle att göra sig förtrogen med Norrbottenslapparnas förhållanden. Till en i alla detaljer klar och riktig kännedom om Tornelapparnas vistelse i Norge kom han emellertid icke, något som framgår redan av hans nyss anförda uppgift om den tid Jukkasjärvilapparna pläga vistas där, vilken för dem alla icke inskränker sig till blott 5 veckor. Anmärkningsvärt är också, att han icke också upptager t. ex. Nordreisen, Ulfsfjorden och Kvalön bland Karesuandolapparnas uppehållsorter. Även i det utlåtande, som han såsom landshövding avgav till Kungl. Maj:t den 31 dec 1879 och som finnes intaget i prop. n:o 18 till 1882 års riksdag, s. 103 ff., finner man vissa mindre pålitliga uppgifter om tiden för lapparnas flyttning över gränsen, vilka man tyvärr utan närmare undersökning tagit för goda och

som sedermera i en eller annan form gått igen i en del officiella uttalanden. Rörande Tornelapparna och renbetesförhållandena i Tromsö amt yttrar han här s. 103 ff.: "Gränsspärningen år 1852 har orsakat att norska lappar, hvilka derförut hört hemma i Kautokeino, tid efter annan, medförande sina renar, nödgats inflytta till de svenska lappmarkerna och att många af de finska lappar, som flyttat med sina renar på norra sidan af Köngämä elf, inflyttat till svenska *Enontekis* (Karesuande). Den förstnämnda inflyttningen är en helt naturlig följd deraf att utrymmet i Finnmarken blef för inskränkt för de renhjordar, som derstädes funnos, då deras egare icke kunde för dem begagna sig af vinterbete i Sverige; den senare åtgärden har vidtagits för att derigenom bereda renbetesrätt i Norge under sommarmånaderna. Af inhemtade upplysningar framgår, att flere af de lappar, som inflyttat från finska till svenska *Enontekis*, fortfarande låta sina renar beta på norra sidan af Köngämä elf under höst och vår och under vintern sällan beträda svenskt område samt att en del af de finska lappar, som flytta i samma trakt, men icke låtit skriva sig i *Enontekis*, när de komma till norska gränsen, öfverlemna sina renar till vård under sommarmånaderna åt svenska lappar och återtaga dem i egen vård, när de på hösten åter komma inom svenskt eller finskt område. Detta allt, jemte det att renarne under de senare åren i allmänhet haft godt bete och icke så, som en del år derförut inträffat, omkommit genom sjukdomar eller till betydligt antal dödats af vargar, har gjort att renhjordarna i synnerhet inom *Enontekis* tillväxt och att lapparne, för att erhålla sommarbete åt dem i Norge och för att förekomma att det' på vissa trakter skulle blifva för öfverfullt af renar, nödgats flytta med dem till trakter, som tillförenej begagnats till renbete. Så t. ex. låta de nu sina renar beta på öar, till hvilka förut ej renar förts. Detta oakadt kan man säga att å vissa trakter i Tromsö amt under sommarmånaderna varit så mycket renar att renbetet der blifvit knappt. Dessutom har en sed börjat inrota sig bland en del af *Enontekis*-lapparne, den nemligen att föra renarne till Norge så tidigt på våren, att ej vajorna (renkorna) ännu kalfvat, hvilket för ett eller annat tiotal af år sedan icke lärer hafva förekommit. Vanligast är dock ännu att flyttningen till Norge företages omkring midsommar, sedan kalffarna hunnit blifva så försigkomna att de kunna uthärda med att åtfölja vajorna vid flyttningen. Nyssnämnda sed eller tilltag torde hafva sin rätta förklaringsgrund deruti, att det blifvit så öfverfullt af renar uti *Enontekis* socken, att tillräckligt bete under vartiden för dem ej är att tillgå inom svenskt område. En annan sed, hvilken är allmän bland *Enontekis*-lapparne och äfven vunnit insteg bland andra lappar, är att flyttningen till Norge företages i tvenne omgångar på så sätt att oxrenarne tåga förut under slapp tillsyn af de yngre och oerfarnare bland barn och tjänarö och att vajorna med kalffarna, förda af husfolket och de mera erfarna tjänarena, komma två à tre veckor senare. Sedan lapparne kommit till sina sommarvisten, hvilket, med undantag för dem, som ditflyttat före kalf tiden, kan antagas ega rum i början eller medlet af Juli, kvarstanna de der till slutet af Augusti eller början

af September, hvarefter de anträda återflyttningen till Sverige och intaga sina inom svenska området belägna höstvisten. Dessa flyttningar ske emellertid icke samtidigt för de lappar, som hafva samma flyttningsväg, utan med en eller annan dags uppehåll ; detta för att i någon mån förekomma sammanblandning af renhjordarne. Då renarne på våren trå vesterut och på hösten österut, är det, synnerligast under oväder, snöyra, dimma m. m., svårt att hålla en renjord tillsammans under flyttningsståget. Sammanblandning af renar från olika egare uppstår derföre alltid vid flyttningarne i mer eller mindre grad; flockar af renar skilja sig från hjorden och begifva sig utan ledare förut till de af dem kända och eftertraktade betesmarkerna, eller sälla de sig till en annan lapps jord. När en lapp, stadd på flyttning, kommer i närheten af en sådan frånskild flock, inkorporerar han den så att säga med sin egen jord. Omedelbart efter sedan de kommit fram till sina sommarvisten och under vintern företages så kallad skiljning af renarna, så att hvar och en lapp under några veckor på sommaren och senare delen af vintern intill vårflyttningen egentligen kan sägas hafva blott sina egna renar och de renar, som han sköter för bofaste, under sin vård.

Enligt deras egna till vederbörande länsman lemnade uppgifter medförde Enontekis-lapparne förra året 35,190 renar till Tromsö amt. Huru ringa tillit, som kan ställas till dessa uppgifter, ådagalägges af närslutne af ombudet i Tromsö för de svenska lapparna hit meddelade afskrift af den redogörelse stiftsamtmannen i Tromsö derom ingifvit till det norska departementet för det Indre. Han beräknar på grund dels af uppsyningsmännens uppgifter, dels af andra källor, hela det antal renar, som haft sommarbete uti amtet nämnda år till 104,000, då det enligt lapparnas egna uppgifter icke skulle uppgått till stort mera än hälften deraf eller 55,100. Eders-Kongl. Maj:ts Befallningshafvande tager för afgjort att den af stiftsamtmannen lemnade uppgiften kommer det rätta nära och att antalet af honom icke uppgifvits för högt, samt att lapparna från Enontekis, hvilka sjelfva för nutiden ega omkring 50,000 renar, föra med sig till sommarbete i Tromsö amt icke allenast dessa, utan äfven, enligt hvad ofvanföre blifvit påpekadt, en mängd andra renar, som tillhöra finska lappar. Från Enontekis kommer således det jemförelsevis största antalet af de renar, som endast under sommarmånaderna äro inom Tromsö amt. Lapparne från *Jukkasjärvi* flytta äfven med sina renar till Norge och uppehålla sig derstädes under Juli och Augusti. Dessa lappar hafva i allmänhet namn om sig att egna renarna god vård. De under de senare åren till denna lappmarkssocken inflyttade lapparna från Kautokeino äro deremot illa tålda både af bofaste och af andra lappar för bristande om vård, tjufaktighet m. m. För öfrigt gäller om denna sockens lappar och deras flyttningsståg mycket af hvad som här ofvan blifvit anfördt om deras grannar från Enontekis. Uppgiften, som lapparne lemnat om det antal renar, de fört med sig till Norge år 1878, är påtagligen alldeles oriktig. Man torde utan fara för låg beräkning kunna antaga detta antal till omkring 15,000 eller tre gånger större än det de sjelfve uppgifvit.”

Att vissa Enontekislappars sed att inflytta i Norge före kalvningstiden skulle vara ett nytt påfund, som ej skulle ha varit känt ett eller annat decennium före år 1879, är ett påstående, som icke håller stånd inför en kritisk granskning, jfr ss. 21, 87, 90 i detta arbete. Även seden att föra renhjorden över till Norge i två omgångar är av gammalt datum, jfr ss. 155, 181.

1883. Samma uppgifter förekomma, i samband med en mera detaljerad beskrivning av flyttningarna, även i det förslag till svensk lapplag, som den 25 aug. 1883 avlemnades av 1882 års lapplagskomite, vars ordförande var landshövding H. A. WIDMARK:. Där uppgives s. 23 f., att lapparna i Karesuando "antagas för närvarande ega omkring 50,000 renar, men renbetesmarkerna äro för ett så betydligt antal renar ganska inskränkta. Renlafmarkerna varda allt för strängt anlidade, vår- och höstbetena likaså. Deraf blifver en följd, att många Lappar måste tidigare, än tillföre varit vanligt, på våren söka sig ned till Norge — — — " I följd av goda år och inflyttning av ren egande lappar från finska Enontekis och Koutokeino har renantalet inom socknen betydligt tilltagit. "Denna renhjordarnes betydliga tillväxt under de senare åren, jemte det inskränkta utrymmet inom socknen och den ringa tillgången på vårbetesmarker, har nödgat dertill, att flere bland Lapparne måste företaga flyttningen till Norge före renkornas kalvning, hvilket i äldre tider icke varit sed. Först när kalvarna blifvit så vuxna, att de utan olägenhet kunnat medfölja den öfriga hjorden på flyttningen, har nemligen denna öfverflyttning tillföre egt rum. Numera torde ett ungefärligen lika stort antal renar föras in till Norge före kalvningen som efter densamma. En del af Enontekis-Lapparne kommer sålunda i första dagarne af Maj till Norge. Desse flytta nästan dagligen, åtminstone utan att göra något längre uppehåll, ifrån vinterbetesplatserna in i Norge, der de redan i medlet af Maj [jfr Rättelser, s. 148] intaga sina sommarvisten. De, som bibehålla gamla sedvanan, komma deremot ej till Norge förrän i slutet af Juni eller i början af Juli. De förre föra alltid renarne i samlad hjord; de senare föra stundom — der renhjorden är stor — handjuren och gallvajorna en eller annan vecka tidigare öfver gränsen än de andra vajorna och kalvarne.

Allt efter det flyttningen till Norge försiggår före eller efter kalvningen, tillgår den på följande sätt:

Ifrån vinteruppehållsställena — — — tåga Lapparne från början af April till början af Maj vesterut mot riksgränsen, hvilken då öfvergås af de förstkommande, hvaremot de, som senare gifvit sig af från vinteruppehållsställena, intaga sina vårvisten, hvilka äro belägna i öfversta björkskogsregionen, der de kvarstanna in i Juni. De, som gå direkt in i Norge, framföra alltid, såsom ofvanför är antydt, sina renar i samlad hjord och på en gång, de öfriga deremot afskilja, för så vidt renhjorden är af någon betydenhet, handjuren och gallvajorna från den öfriga hjorden, vakta dessa särskildt och föra dem redan i första eller andra veckan af Juni öfver till Norge och till sommarvistena derstädes, dit vajorna och kalvarne

föras en eller annan vecka senare i kortare dagståg, och inkomma med dem till sommarvistena i slutet af Juni eller början af Juli månad. Emellan den 25 Augusti och den 15 September ske uppbrotten från Norge för återflyttning till Sverige, der Lapparne uppehålla sig på sina höstbetesplatser i närheten af riksgränsen till början af November, hvarefter de draga ned mot skogslandet — — — ”

Om de nordligare Jukkasjärvilapparna säges s. 28 f.: Saarivuomalapparna ”flytta till Norge under sommarmånaderna, der en del af dem stannar i närheten af riksgränsen, utan att komma i beröring med den bofasta befolkningen, hvaremot en del af dem ströfvar ända ned till kusten. De komma till Norge i slutet af Juni, lemna detta land i medlet af Augusti och hinna åter sina höstvisten i medlet af September.” Talmalapparna flyttade tillsammans med Saarivuoma. De hade utträngts från sina gamla trakter av inflyttande Koutokeinolappar.

Om dessa uppgifter gäller i tillämpliga delar vad nyss sagts om 1879 års meddelanden.

De från Koutokeino komna lapparnas flyttning till Tromsö amt.

Ett märkligt kapitel i de svenska Tornelapparnas senare historia utgöres av de norska Koutokeinolapparnas inflyttning till Torne lappmark och de från denna invasion härrörande störingarna i de gamla renbetesförhållanäna såväl i Torne lappmark som i Tromsö amt.

Redan på 1840-talet plägade en del Koutokeinolappar under vintern flytta över med sina hjordar till Karesuando, ett förhållande, som enligt L. L. LÆSTADIUS (1897 års komm:s Indstilling, bil. 17, n:o 7) skulle ha fortfarit sedan urminnes tider. Att överflyttningen skulle ha varit av synnerligen gammalt datum, motsäges emellertid bestämt av de hos Schnitler förekommande uppgifterna (samma Indstill., s. 42), som tydligt visa, att Koutokeinolappar icke gingo över till nuvarande Karesuande på hans tid. Enligt länsman E. U.GRAPE(ibid., bil. 13, s. 117, sp. 2) kommo stundom flera, stundom färre familjer över till Karesuando, ”hvorpaa Mængden af Ulve bar Indflydelse, medens Fjeldfinnerne da søge mere til Skovtracterne end ellers, ligesom ogsaa Beteslandets Beskaffenhed paa Norsk Side. Enkelte af dem komme ogsaa til Pajala Sogn.” Enligt länsman Johannes Isaksen Wætta — i svenska protokollet Johan Nilsson HATTA, vilket familjenamn säkerligen är det riktiga — flyttade 3 à 4 lappbyar, var och en bestående av flera familjer, över till Karesuando (bil. 13, s. 119 f.). Enligt LÆSTADIUS (bil. 17, n:o 1) vistades de inom Sverige från början av december till mitten av april.

Några år senare förklarade lapparna inför en norsk kommission av år 1852 (ibid., s. 47 f.), att ungefär en femtedel av alla Koutokeinolappar lågo på svensk botten om vintern. Ett par lappar ansågo, att omkring 10 ”byar” med 2 à 4

familjer i var by flyttade dit, en annan åter menade, att det blott var 4 norska lappbyar, som flyttade till Sverige på vintern.

Den norsk-ryska gränsspärningen av år 1852, genom vilken norska — men ej svenska — lappar förbjödos att såsom förut söka vinterbete på finskt område, hade till följd, att en hop Koutokeinolappar, som haft för sed att på vintern flytta till finska Enontekis och — åtminstone till en del — därifrån till svenska Karesuande, nu utflyttade från Koutokeino till Sverige, varifrån de som svenska undersåter fortfarande kunde få beta på finskt område och över finskt område flytta till sina gamla sommarbetestrakter på norska sidan.

Till en början fortforo dessa lappar att uppsöka sina gamla sommartrakter vid' kusten, säkerligen till största delen, om icke uteslutande i Nord-Reisen och Kvænangen i Tromsø amt. Den norska lappkommissionen av år 1857 meddelar härom, att "Ordføreren for Kautokeino Formandskap, Handelsmand Berger, antager, at de Samtlige, med Undtagelse af 6 eller 7, ville komme til at opsøge de samme Opholdsteder ved Kysten, som før Udflytningen"(ibid., s. 77 f.). Detta synes icke ha varit väntat. Man hade på norsk sida hoppats på en minskning av den alltför stora renmängden i Koutokeinolapparnas betestrakter och därför sökt bereda dem lättare tillträde till svenska betesmarker, där likväl utrymmet redan förut var mycket knappt. Man hade trott, att Koutokeinolapparna i och med sin utflyttning till Karesuando skulle ha alldeles avskurit alla förbindelser med sin gamla hemsocken, och en naturlig och för vederbörande myndigheter naturligtvis klar och medveten konsekvens därav skulle då ha blivit, att de med sina renhjordar skulle ha efter utflyttningen åtföljt de ursprungliga Karesuandolapparna till de något sydligare delarna av Tromsø amt, där dessa sedan urminnes tider hade sina sommarbetestrakter — det var ju en allom bekant sak, att det icke fanns några sommarbetestrakter för renarna inom själva Karesuando. Man torde alltså ha antagit, att de sydligare delarna av amtet icke voro mera upptagna av renar än att de kunde tåla en sådan förökning av renantalet.

Rörande tiderna för dessa lappars flyttning över gränsen upplyser 1857 års kommission (ibid., s. 77), att deras "talrige Hjorde udbrede sig allerede i April Maaned o ver de Betesmarker [i västra delen av Koutokeino], som knapt yde vore egne Reensdyr det aller Nødtørftigste, naae Kysten i Mai eller Juni, vende tilbage igjen den samme Vei i September og gaae først, seenhøstes tilbage over Grændsen."

Ännu år 1866, vid de undersökningar, som utfördes av detta års svensk-norska lappkommission, förspörjer man föga om att Koutokeinolappar börjat flytta till sydligare delar av Tromsø amt, och några klagomål över att de tränga de gamla lapparna avhöras alldeles icke. De omtalas endast vid sammanträdet på Storstenæsset vid Sørkjosen i Balsfjorden den 18 juli, där det på fråga om renantalet tilltagit i det nuv. 10 distriktet svaras "Ja, fordi Aaringerne have været gode" med tillägg att "Indflytning fra Koutokeino vel ogsaa har bidraget til Forøgelsen" (s.

157). På mötet i Nord-Reisen den 25 juli upplyses det, att till trakten kommit "350 Ren tilhørende et Par Kautokeinofinner, som have taget Indflytningsattest til Skjærvø [dit de väl kanske även förut flyttat på sommaren] og om Vinteren sende og tidels flytte med sine Ren til Sverige" (s. 162). På sammanträdet på Gjøvik i Lyngen den 31 juli upplyses det (s. 169), att det flyttade ett långt större antal renar över Bredvigeidet i 9 distr. och til Lakselvdalen i 8 distr. än förr. "Lapperne angive som Aarsag til Forøgelsen Indflytningen af en Del Renhjørde fra Kautokeino saavel som Folkmængdens og Rensdyrhjordenes Væxt uafhængig af Indflytningen." Vid alla övriga sammanträden säges det uttryckligen, att renantalets tillväxt berodde på de goda åren. Så åtminstone enligt kommissionens utförliga undersökningsprotokoll. I dess på grund av de gjorda undersökningarna utarbetade Indstilling av den 12 okt. 1866 säges det däremot (Oth. Prp. N:o 2 för 1871, A. O. N:o 1, sid. 8, spalt 1), att de till Sverige inflyttade Koutokeinolapparna "have ført betydelige Hjorder med sig, for hvilke de for en stor Del søge Sommerbete længere syd, end de før fandt sig foranledigede til at gjøre". Någon specifikation göres likväl icke, varför det är svårt att se, hur denna uppgift skall kunna förlikas med undersökningsprotokollets meddelanden.

Det kan således knappast ha varit något stort antal Koutokeinolappar, som lemnat sina gamla sommartrakter och flyttat till nya. Av kommissionens protokoll framgår visserligen, att en överfyllning av renar vid denna tid bör ha förekommit någonstädes inom amtet, förmodligen på en punkt norr om Balsfjorden. På detta sätt skulle man nämligen vilja tyda den omständigheten, att kommissionen vid sammanträdena fr. o. m. Balsfjorden mot söder bl. a. också framställer följande fråga till besvarande: "45. Findes der Naturforholde, som hindrer Karesuando Lapperne fra at flytte længere sydover end nu sker, saa at Byrden af deres Sommerophold paa norsk Grund bliver jevnere fordelt?" Vid sammanträdet på Sørkjosen i Nord-Reisen den 25 juli, där förhållandena i Nord-Reisen och Kvæningen undersöktes, ändrades åter den 45:te frågan såsom "ikke passende her" till ett "Spørgsmaal om Naturforholde ere til Hinder for, at Karesuando Lapper flytte længere nord" (bil. 24, s. 162). Även vid de följande sammanträdena på Lyngseidet, där förhållandena i Lyngen undersöktes, och på Gjøvik i Lyngen, där bl. a. förhållandena i Ulfsfjorden och i 9 distr. kommo till tals, bortföll frågan 45. Man kan därav kanske draga den slutsatsen, att punkten för överfyllningen låg väster om Ulfsfjorden. Den skulle sålunda ha legat i nuv. 9 distriktet mellan Ulfsfjorden och Balsfjorden, men det är då att observera, att det just i denna trakt vid denna tid förekom mycket svåra sammanstötningar mellan lappar och bofaste (jfr härom "Beskriv. af Tromsø Amt" 1874, s. LVIII f.), och att det således mycket väl kan hända, att det var för den orsakens skull och icke i anledning av Koutokeinolappars inflyttning, som Kögämälappen Lars Sikko och hans följe vid samma tid övergav Ramfjorden och Lavangsdalen och flyttade till 15 distriktet (jfr ovan s. 156).

Att Koutokeinolapparnas antal ännu år 1866 icke kan ha varit särdeles stort i dessa sydligare trakter, framgår också därav, att sådana alldeles icke omtalas härifrån i "Beskriv, af Tromsø Amt" 1874. De nämnas blott från trakterna mellan Kaafjorden och Kvænangen (ss. XII och LXXIV), vilket ingalunda kan bero blott på en tillfällighet. "Nordfinner" omtalas visserligen från nuv. 12 och 16 distrikten (ss. XXXVI, XLII), men det är tydligt, att därmed menas Lars Sikko och hans följe (jfr. s. XL f.).

I 1882 års svenska lappkomites lagförslag, avgivet 1883, läses s. 28 f.: "Från och med 1865 hafva några Koutokeino-Lappar, efter att hafva vistats ett eller annat år i Enontekis, inkommit till socknen [Jukkasjärvi] och slagit sig ned på Tallma-Lapparnes områden. Sålunda hafva 32 personer af nämnda stam under årens lopp inflyttat från Enontekis. En del af dem har dragit längre söderut till Gellivare, men dock utgöra Koutokeinolapparne i Jukkasjärvi för närvarande 15 familjer, hvilka ega omkring 12,000 renar. Socknens öfriga lappar undvika beröring med dessa Koutokeino-Lappar så mycket som det är dem möjligt. De inflyttade Lapparne äro nemligen i hög grad tjufaktige och stå i alla afseenden på en lägre moralisk ståndpunkt än de infödde Lapparne. Derfor hafva ock Tallma-Lapparne, ehuru tillräckligt utrymme finnes äfven för dem å det område, som tillhör byn, öfvergifvit sina gamla land och flytta numera tillsammans med Saariwuoma-stammen. — — — Hvad åter de inkräktande Lapparnes flyttningar vidkommer, så föra de sina renar före kalftiden, d. v. s. i början af Maj månad, Öfver till Norge [alltså förmodligen till de sydligaste delarna av Tromsø amt eller till Ofoten], egna dem der ganska liten omvårdnad, i det de, sedan de slagit sig ned vid de större insjöarne i närheten af riksgränsen på svenskt eller vanligast på norskt område, antingen tillbringa sin tid i sysslolöshet eller syssla något med fiske, öfva rentjufnad m. m. När tiden är inne, att renarne börja trå mot öster, röra de på sig, insamla sina renar, taga på samma gång andra Lappars renar med sig, tillägna sig af dessa renar sådana, hvilkas renmärken lätt kunna förändras, samt vistas efter återkomsten från Norge i September till inemot Jul i fjäll- och skogsregionen" etc.

Ur tillgängliga källor kan man icke se, till vilka delar af Tromsø amt de från Koutokeino till Sverige inflyttade lapparna i senare tider gått. Troligt är väl, att en stor del av dem så småningom började följa de socknars lappar, dit de flyttat, på dessas tåg till den norska kusten. Redan före år 1879 hade Koutokeinolappar från Karesuando genom Jukkasjärvi spritt sig ända ned till Gellivare (jfr. härom K. Bef:s i Norrbottens län skrivelse till konungen av den 31 dec. 1879), och det är väl då troligt, att t. ex. de som flyttat till Jukkasjärvi, även började åtfölja Jukkasjärvilapparna till de sydligare delarna av Tromsø amt o. s. v.

Under årens lopp inflyttade ett stort antal Koutokeinolappar till Sverige, under åren 1853—1871 icke mindre än 274 personer med ett uppgivet antal av 20,530 renar (1897 års komm:s Indst., s. 75). Sedan den finska gränsen år 1889

stängts även för svenska renar, flyttade många av dem åter tillbaka till Koutokeino, under åren 1890—1897 inalles 92 personer med 9420 renar, tydligen sådana, som allt fortfarande höllo sig i närheten av sina gamla flyttningsvägar till och över finskt område och som nu icke mera hade någon nytta av svenskt medborgarskap.

Denna invasion blev av avgörande betydelse för renskötseln i Torne lappmark. Genom sin tjuvaktighet och hänsynslöshet brakte Koutokeinolapparna överallt förvirring i förhållandena, och de stora renmängder de medförde, gjorde de trånga betesmarkerna ändå trängre. Att, såsom skett i t. ex. 1897 års norska lappkommissions Indstilling, s. 79 ff., anföra Koutokeinolapparnas — och en del finska Enontekislappars — inflyttning till Sverige och därifrån till Tromsø amt såsom den väsentligaste orsaken till den stora ökningen av renantalet inom amtet är emellertid mindre riktigt. Gränsspärningen 1852 kunde icke värka någon större ökning av renantalet inom amtet, såsom helhet betraktat. *Före* gränsspärningen flyttade dels Karesuandolapparna, dels de finska Enontekislapparna och dels en hop norska Koutokeinolappar till Tromsø amt för sommaren. *Efter* gränsspärningen flyttade de svenska Karesuandolapparna som förut in i Tromsø amt, de finska lapparna flyttade dit i hemlighet eller läto sina renar följa med de svenska lapparna och Koutokeinolapparna slutligen flyttade dit som förut, antingen till sina gamla sommarbetestrakter i Nord-Reisen och Kvænangen eller till sydligare delar av amtet. Något plus i renantal, vad hela amtet beträffar, kunde således icke uppkomma. Något sådant kunde förekomma endast i det fall, att sådana Koutokeinolappar, som förut om sommaren icke vistats i Nord-Reisen och Kvænangen, utan i Västfinmarken, börjat flytta till Tromsø amt. Den enda uppgift om en sådan inflyttning, som kunnat påträffas, återfinnes i "Beskriv, af Tromsø amt" 1874 (dock icke i HAUKLANDS rapport), s. 141, där det heter: "Spærringen [1852] har betydelig forøget Antallet af Ren, der om Sommeren søger Beite i Tromsø Amt, idet en hel Del Koutokæinolapper, der tidligere om Vinteren laa med sin Ren i russisk Finland og om Sommeren i Finmarkens Amt, ere flyttede over til det svenske Sogn Karesuande, hvorfra de om Sommeren trække over til Tromsø Amt." Detta motsäges emellertid av de ovan meddelade upplysningarna till 1857 års norska kommission, som alltigenom synas utgå därifrån, att dessa lappar om sommaren vistades i Tromsø amt (jfr också 1897 års komm:s Indstilling, s. 77: "For en del vedblev nemlig — — de udvandrede Lapper om Sommeren at søge til Tromsø Amts nordligste Del"). Att några av dessa överflyttande lappar förr kunnat gå till kusterna av Finmarkens amt må visserligen icke bestridas, men den ökning renantalet i amtet genom dem erhöi, kan icke ha varit så särdeles betydande. Man måste således komma till den slutsatsen, att gränsspärningen 1852 icke eller åtminstone i oväsentlig mån bidrog till ökning av renmängden i Tromsø amt, betraktat i dess helhet. Den åstadkom i stället så småningom en *förskjutning* i renmassan

från norr till söder genom en del (men icke alla) utflyttade Koutokeinolappars övergång till sydligare sommarbetestrakter. Den faktiskt inträdda ökningen i renantalet kan således endast förklaras genom en följd av för renskötseln fördelaktiga år.

Sammanfattning.

Sedan mitten av 1700-talet ha de svenska lapparnas sommarbetestrakter i Tromsö amt blivit på åtskilliga punkter väsentligen inskränkta i omfång. Den betydelsefullaste inskränkningen har skett genom odlingens framsteg. På Scnnitlers tid voro ännu t. ex. Målsälvens och Bardoälvens dalgångar ödemarker, och där nu stora bygder ligga, voro lapparna då sina egna herrar. Men även på en del andra punkter träffar man numera icke eller blott undantagsvis svenska lappar. Sålunda tyckas sådana numera blott sällan gå till de delar av 17 distr., som ligga väster om Gravfjorden (s. 132), ävensom till halvön mellan Salangsfjorden och Dyrösundet i 14 distr. (s. 140 f.). Likaså tyckas de egentliga svenska lapparna numera icke som förr (ss. 63, 65, 84 f.) gå till Kvænangen.

Fjälllapparnas betestrakter på öarna.

Hinnön, Tjeldön, Väster ålen och Lofoten.

(43 distriktet i Nordlands amt och 27 distriktet i Tromsö amt.)

Enligt Dep. Tid. 1898, s. 647 innehåller 43 distr. i Nordlands amt den till amtet hörande delen av Hinnön samt Tjeldön; enligt Dep. Tid. 1883, s. 762 innehåller 27 distr. i Tromsö amt den inom detta amt liggande delen av Hinnön. Västerålens och Lofotens öar ha icke varit föremål för indelning i distrikt.

Såsom ovan s. 72 f. och s. 77 framhållits, ha svenska lappar sedan gamla tider pläгат gå över med sina renhjordar till Hinnön, ibland t. o. m. över Hinnön ännu längre ut till havs. S. 77 har visats, att detta förhållande fortfor även under 1800-talets första decennier, och det omtalas även i en skrivelse av den 9 maj 1844 från amtmannen i Nordlands amt till 1843 års lappkommissions norska medlemmar, att ”i Vesteraalen skal og en enkelt Gäng Lapper have vist sig med Ren”, varvid det av sammanhanget framgår, att det är fråga om svenska lappar.

Emot slutet av 1830-talet synes emellertid överflyttningen till Hinnön ha till stor del upphört för flera decennier framåt (jfr dock den nedan meddelade uppgiften, att en liten renhjord allt fortfarande hölls på den sydvästra delen av ön, ovisst dock om av svenska undersåtar). I den ovan ofta omtalade

skrivelsen av den 26 maj 1862 från amtmannen i Finmarkens amt namnes sålunda icke håller Hinnön bland de trakter, där svenska lappar pläga beta sina renar. Först 1866 synas de ha på allvaret återupptagit den gamla vanan att flytta hit för sommaren, jfr härom följande skrivelse av den 1 nov. 1866 från länsmanen i Throndenæs O. A. STRÖM, avtryckt i stortingsprop. n:o 1 för 1887, Hovedpost VI, Kap. 9, Tit. 1, Bilag 6, s. 17 f.:

”Beträffende Renbeitningen paa Hindøen skal jeg ærbødigst meddele de Oplysninger og Erfaringer, som jeg, i de 22de Aar, jeg nu har været Lensmand her i Throndenæs, har erfaret. Da jeg i 1864 kom hertil, pleiede endel Nomadelapper fra Sverige om Sommeren at beite med deres Ren paa den paa Fastlandet liggende Del af Throndenæs, og havde de tillige under Agtning de Distriktets fastboende Lapper tilhørende Rensdyr. Disse Lapper angave da at ville overføre deres Rener til Hindøen, idet de forklarede, at Renbeiterne paa Fastlandet var adskillig medtagne, og at deres Fædre tidligere havde en Tid af Sommeren opholdt sig paa Hindøen. De Lapper, som i 1865 talte om at ville flytte över, var Ole Johnsen Binge, Niels Nilsen Nia, Ole Nielsen Sarr og Ole Nielsen Nut, alle af Jockasjärvi. Ole Nielsen flytte først over til *Tjeldø* i Lødingen og derefter flyttede i 1866 Anders Nielsen Inga af Jockasjärvi over hertil [till *Hinnön*], og senere har han hvert Aar havt en større eller mindre Del af sin Hjord paa Strækningen fra Kongsvikdalen [kartbladet Ofoten längst upp i NV] paa Fjeldstrækningen, som tilhører Throndenæs og Kvædfjord, idet han snart har opholdt sig paa den vestlige *Del*, som fra Gullefjord strækker sig til Sortland og Dverberg, og dels paa den østlige Del. En tredje Renlap skal opholde sig paa den Del af Hindøen, som grændser mod Lofoten, og derfra tildels flytte over til *Lofotøerne*.

Antallet af de Rener, som under Anders Ingas og Ole Nielsens Agtning beite paa Hindøen, kan angivelig udgjøre omkring 1,600 Rener, hvoraf omtrent 7 å 800 under Anders Ingas Ledning beiter paa den nordlige Del af Hindøen og delvis paa Fastlandet, samt tildels for endel paa *Andøen* i Vesteraalen. — — —

Det er her en bekjendt Sag, at svenske og norske Nomadelapper færdedes med deres Rensdyr ogsaa paa Hindøen, og at Grunden til, at de imod Slutningen af Trediveaarene ophørte at drive sine Dyr herover, var dels, fordi at Beitestrækningerne vare blevne utilstrækkelige, da Renmosen tildels voxer sent til, men fornemmelig fordi der var tilsamlet en stor Mængde Rovdyr, fornemmelig Ulv. Henimod Midten af Femtiaarene var Ulven igjen udrjddet paa Hindøen, og da dette blev bekjendt, blev der blandt Lapperne strax Tale om at flytte tilbage. Paa den sydvestlige Del af Hindøen holdtes nok den hele Tid en liden Renhjord, som tildels overførtes til Lofotøerne. — — —

Jeg skal derhos paapege, at der paa flere Steder i Throndenæs og Kvædfjord bor Lapper, som nedstamme fra norske og svenske Renlapper, som have fæstet Pladse som Rydningsmænd, og paa flere Steder i Throndenæs, saasom Storvandet, Harstadhatten, Kvædfjordeidet, Kasfjordeidet, saavelsom i Kvædfjord vil der endnu

findes, dels Spor af gamle Rengjærder og Leirpladse, og dels Stedsnavne, som Fingamelven, Sjurdalen med flere, der minde om Tilholdspladso for nomadiserende Lapper.” — — —

Även i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. LXXXIII lemnas liknande oppgifter (från år 1873): ”Paa Hindøen færdes rigtignok nu nogle hundrede Ren, der dels opholde sig i den saakaldte Almenning paa Tromsø Amt-Siden, dels i Nordlands. Amt; men det skal ikke være mere end 3 à 4 Aar, siden de kom. Før disse kom overflyttende, skal der efter paalidelige Kilder være hengaaet over 40 Aar, siden der var Ren. Overflytningen til Hindøen foregaar over Tjeldesund ved Sandtorv.” Jfr också s. XIV.

Den nyssnämnde Anders Nilsen Inga har sedermera ”nedsat sig som Gaardbruger i Throndenæs, men eier fremdeles ca. 200 Ren, som fordetmeste bejtes paa Hindøen hele Aaret. I de nærmest følgende Aar har ligeledes nogle andre Lapper søgt med sine Ren til Øen og taget Tilhold ogsaa i den til Nordlands Amt hørende Del af samme”, 1892 års norska lappkomm:s Indberetning, s. 27. På samma ställe omtalas en f. d. Karesuandolapp Guttorm Jonsen Omma, som på 1870-talet upphörde med att flytta till Sverige och i stället från Lenvik över Senjen, Bjarkö och Grytö kom till Hinnön och Andön (om honom jfr nedan s. 207). En broder till honom kom ”for 2 Aar siden” från Sverige till Hinnön med c:a 400 renar. Även några andra lappar från dessa trakter omtalas på samma ställe (jfr också s. 28 ff.), och att döma av bil. 7, s. 85, härstammade de alla eller åtminstone nästan alla från Sverige. Någon överflyttning till Sverige för vintern synes emellertid under senare tider icke ha förekommit, utan de lappar, som flyttat hit, ha vanligen stannat här för beständigt (jfr härom också separatbilagan till nyssnämnda Indberetning, s. 11 ff. och 1897 års komm:s Indstilling, s. 90). Några av dem gingo även ut till Västerålens och inre Lofotens öar.

Efter tillkomsten av 1883 års lapplag ha inga svenska lappar anmält sig till flyttning till Hinnön.

Rolla och Andörja.
(25 och 26 distrikten.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 innefattar 26 distr. i Tromsö amt ”Roløen” och 25 distr. ”andergøen”.

På sammanträde å Søndre Kroken den 15 aug. 1866 inför den svensk-norska lappkommissionen upplystes, att inga flyttlappar funnos eller funnits på Rolla, Andörja, Dyrö och Tranö (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 177).

Efter tillkomsten av 1883 års lapplag ha inga svenska lappar anmält sig till flyttning till 26 distr. och till 25 distr. blott en år 1888 med 80 renar och två år 1900 med 110 renar.

Senjen,
(24 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 omfattar 24 distr. i Tromsö amt Senjen. Redan ovan s. 77 ff. ha meddelats några uppgifter rörande svenska nomadlappars flyttning till denna ö under 1800-talet. Andra dylika uppgifter äro följande:

1807. I sin "Reise durch Norwegen und Lappland" I, s. 415 f., Berlin 1810 berättar L. VON BUCH om de lappar, som flytta över till Senjen vid Gibostad: "Hier schwimmen jährlich 500 Rennthiere vom festen Lande her, iiber das Wasser, um auf Senjens Alpen den Sommer zu weiden. Senjen kann sia den ganzen Winter durch nicht ernähren; deswegen ziehen die Finnen mit ihnen gegen den Winter nach Schweden heriiber." S. 419 säger förf., att det år 1801 fans 1,550 personer på Senjen, varibland 8 lappfamiljer. Förmodligen menas härmed de fastboende lapparna, ty de nyssnämnda, till Sverige överflyttande voro säkerligen, att döma av de ovan s. 77 ff. meddelade uppgifterna, svenska medborgare.

1817. I tidskriften "Budstikken" för år 1817 förekommer bl. a. en uppsats "Et og Andet om Tranøe Præstegjeld" av N NORMAN, som var sognepræst i Tranø 1803—1816. Tranø omfattade på denna tid de områden på södra delen av Senjenlandet, som för närvarande lyda under Tranø och Sör-Reisen. Förf. säger spalt 274: "Rensdyr gives her i Præstegjeldet ikke uden om Sommeren, da nogle Finlapper opholde sig med en Deel paa Senjen indtil Høsten, da de igjen reise bort med dem." Man får intet alldeles bestämt besked, om dessa lappar voro svenska eller norska. På spalt 275 säges visserligen: "Iblandt Opsidderne ere 17 [familjer] Finner", men eftersom de kallas Opsiddere, böra de ha varit fastboende och få därför icke förblandas med de nomadiserande "Finlapperne". Då dessa senare således icke inräknas bland socknens ordinarie invånare, ha de väl hört hemma anorstädes, förmodligen då i Sverige.

1820. I sitt arbete "A winter in Lapland and Sweden", London 1827 yttrar ARTHUR DE CAPELL BROOKE på s. 34 följande rörande de svenska lapparnas flyttning till öarna i Tromsö amt, som han bereste år 1820: "The SwedishLaplanders, that repair to the coasts of Tromsøe and Senjen, belong chiefly to Torneå Lapmark, inhabiting the shores of the Torneå Träsk. These parts are also the resort of those from Enontekis, in Russian Lapland. — — — In choosing a convenient situation for their summer abode, the health and safety of their herd is the principal object kept in view; for on this their own existence depends; and their comforts are but secondary considerations. The numerous islands on the western coasts of Norway and Lapland are preferred by them for their summer residence, both on account of their superior coolness, and the greater security the deer are in from wolves and bears" etc.

1824. I sitt arbete "Om möjligheten och fördelen af allmänna uppodlingar i Lappmarken", Sthlm 1824, s. 81 säger L. L. LÆSTADIUS, att fjälllapparnas "nomadiska bana året om är mellan Norrska hafvet och Bottniska viken. Om sommaren vistas de på högsta fjellryggen och i Norrska skärgården — — —". Troligen avser detta närmast förhållandena i Torne lappmark.

1835. I JENS KRAFTS "Topographisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge" VI, Kristiania 1835, läses s. 481 f., att de flesta renar tillhöra "Fjeld-Lapperne. meest svenske og russiske fra Jukasjerfvi og Enontekis Districter i Lapland, og for en mindre Deel Vest-Finmarkens Lapper. Disse Lapper skulle efter Tractater og Vedtægter holde sig paa Fjeldryggen; dette iagtages imidlertid ikke, da de om Sommeren oversvømme hele Fogderiets Fastland, hvor de ødelægge Skovene og deres Reensdyr nedtræde Engene. Selv flere af Havsidens Øer forskaanes ikke for de uvelkomne Gjæster. Saaledes er den store Senjen-Øe, samt Øerne i Skjervøe Sogn, aarlig hjemsogt af Reensdyr, der af Lapperne jages svømmende til den første Øe over Gisund og til de sidste over Maursund. Det er en Naturdrift hos Reensdyrene om Foraaret at søge til Søkanten, ligesom om Efteraaret at vende tilbage til Fjeldene, men disse Reensdyrenes Vandringer medføre mange Ulemper for denne Egns Almue og standse Oprydningen i Fjelddalene. Paa nogle Øer i Tromsøe District, saasom Ringvadsøe, Reenøe, Vandøe m. fl. have forhen Fjeldlapper opholdt sig Aaret igjennem med deres Reensdyr, da disse Øer ere rigelig forsynede med Reensmos; men Dyrene bleve siden solgte til disse Øers norske Beboere, hvorved de bleve vilde og ere efterhaanden forsvundne. Det Antal Reensdyr, der tilhøre de norske Søefinner, vende med de øvrige Dyr tilbage til Lapmarken om Efteraaret, og forblive der Vinteren over med Lappernes egne." Renegande "Søfinner" funnos på Senjen under Lenvik, i Tranö, Ibbestads, Lyngens och Skjervö præstegjeld.

1862. I skrivelse av den 26 maj 1862 meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att svenska lappar pläga beta sina renar i de fjäll på Senjen, som höra till Lenviks sogn samt i Bergs sogn på Senjens västra sida i Strömsdalen, Østerdalen, på Giskehøien, som väl ligger vid Sifjordens biarm Gjiska, samt i Sifjorddalen.

1863. Vid sammanträde i Vittangi den 2 febr. 1863 upplystes rörande Saarivuoma stam eller lappby i Jukkasjärvi, att den "begagnar betesmarker inom Jukkasjärvi Lappmark på båda Sider om Lainio elf upp till det ställe, der Pulsu elf infaller deri. Derefter följer den Pulsu elfvens östra sida till Tava träsk, som ligger sex mil i öster från Torneå träsk, hvarifrån flyttningståget norrut fortsättes till de tre sjöarne Kiepamanjärvi, Korvijärvi och Tjolmajärvi, som ligga på fjället invid norska gränsen. Här öfverstiger stammen fjellryggen och besöker i Norge trakterna vid Senjens Ö, som ligger öster om Månselfvens utlopp i Malangens fjord i Månselfvens prestgield[!]. Tiderna för stammens vistelse i Sverige och Norge sammanfalla med Kalasvuoma Lapparnas", som passerade riksgränsen i senare hälften av juni och åter "inträffade på svenska området i början af augusti."

1866. Vid sammanträde i Jukkasjärvi den 8 mars d. å. upplystes bl. a., att en familj av Saarivuoma lappby flyttade till Senjen.

1866 års svensk-norska lappkommission erhöll vid sammanträdet å Moen i Maalselven den 7 aug. s. å. åtskilliga upplysningar rörande flyttningarna till Senjen (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 169 f.). Rörande vägen hit förklarades, att det strax norrom Finfjordeidet ”gaar en Tei af til Finsnæs og over Løg-hellesundet til Senjenøen, hvor Renen drives om i forskjellige Retninger.” På Senjen fans detta år 3 lappar, alla från Jukkasjärvi. Om flyttningssvägarna från riksgränsen till Finfjordeidet jfr ovan s. 139. Lapperne ”komme hertil [d. v. s. till trakten av Moen i Maalselven] omkring St. Hanstid, de, der skulle til Senjen, dog noget tidligere, omtrent i Begyndelsen af Juni. De flytte tilbage i den sidste Halvdel af September Maaned.” Jfr i övrigt ovan s. 139 f.

1873. Resultaten av detta års undersökningar av renbetesstrakterna på Senjen meddelas i ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874, s. LXXXI ff., där det bl. a. säges: ”De Lapper, som nu for Tiden færdes paa Øen, ere halvt bosiddende og halvt Nomader. Om Sommeren ligge Kvinderne tilfjelds med Renen, medens Mændene drive Fiskeri og Jordbrug; om Vinteren byttes Rollerne, idet nemlig Mændene, forsaavidt Lapperne holde Ren her om Vinteren, vogte Renen, medens Kvinderne stelle hjemme. Efter de Oplysninger, jeg fik, er der neppe over 3 à 400 Ren paa Øen hele Aaret, og er det kun i den sidste Tid, at de Lapper, jeg talte med, have opholdt sig her om Vinteren. Det Antal Ren, der flytte til Senjenøen om Vaaren og tilbage om Høsten, angaves til 2,000. Da Senjenøen ligesom Ivvaløen og de øvrige af de befarede Øer for en stor Del mangler Renlav, Renens naturligeste Vinterføde (Trakten omkring Tranøbotten har lidt Renlav, ligesaa Stangenæslandet), burde heller ikke her Ren findes om Vinteren uden i ganske liden Udstrækning. Derimod har Senjenøen Sommerbeitesmark for mange tusinde Ren. Beitesmarkernes Beliggenhed langt inde i Landet, fjernt fra de Fastboende, gjør Øen meget skikket for Rentrafikken, ligesom Fjeldenes og Dalenes rige Græsvæxt yder Havn for store Hjorder. — — — De Lapper, der have Sommerophold paa Øen, have ogsaa den Skik at føre Renen över, førend den har kalvet, til Ulempe for de Fastboende. Det Uheldige ved denne tidlige FJytning ligger ikke alene deri, at Simlerne føres over paa Øen og blive liggende langs Stranden, men ogsaa deri, at de ere aldeles uden nogensomhelst Bevogtning, medens Lapperne ere paa Fastlandet for at hente Oxerenen. Overflytningen til Senjenøen foregaar for Øens nordlige Del over Gisund ved Gibostad og for den sydlige Del over Løkhelsund, ikke langt fra Kløven.” Härefter beskrives flyttningssvägen till ön och de svårigheter, som äro förbundna med flytningen hit, vilka förmodas ha mycket bidragit till att ”Senjenøen hidtil saa lidet er bleven benyttet. De Lapper, som i den senere Tid have slaaet sig fast paa Øen, angave dog ikke dette som Grund til, at de havde ophørt med Flytningen af sine Ren, men foregave, at de maatte ophøre med at sende Renen til Sverige om Vinteren paa Grund af det overhaandtagende Renty-

veri, som der hersker. Kunde Renen uden altfor store Ulemper for begge Parter føres over til Senjenøen i saa store Mængder, som antydet, saa vilde det være et stort Gode og for en stor Del forebygge Overfyldning af Ren paa den Del af Fastlandet, der ligger mellem Maalselven og Spandsdalen.”

Av dessa uttalanden framgår det icke fullt tydligt, om här blott skulle finnas hälft fastboende lappar som renegare eller om det också kommer rena nomader hit. Av uttalanden s. XIV f. framgår det emellertid, att även sådana årligen komma till Senjen med omkring 6,000 renar.

1906 års svenska lappkommission yttrar rörande 24 distr. följande: ”Distriktet omfattar ön Senjen och hit inflytta allenast lappar från Kare-suande.

1. Inflyttningstider och vägar. Uppgifter af lapparne.

Vid besök i Gibostad och omnejd den 18 juli mötte ett flertal lappar.

Förste förmannen HENRIK PERSSON PILTO uppgaf, att distriktets lappar med hela hjorden öfverginge riksgränsen under första dagarne i maj öster om Ruostajärvi. Flyttningvägen ginge öfver Övergaard vid Maalselven, öfver Tabmokelvans bro, efter Maukerne och öfver Maalselven vid Fredriksberg, öfver Andsfjällen förbi Finfjordsnäs och Kistefjäll till Gibostad, där de öfverginge Gisundet mellan den 8 och den 12 maj, alltefter årstiden, och släppte renarne på Gibostadgårdarnes skogsmark. Då funnes vanligen icke något gräs utan blott snö på marken, hvarför renarne lifnärde sig af renmossa, som växte på den ytterst steniga marken uppåt trädgränsen, där stormen bortfört snön, så att barfläckar uppstode tidigt om våren. Kalfningen försigginge i distriktet mellan bergen, dit renarne genast efter inflyttningen begåfve sig. Oxrenarne ginge till sina gamla betesmarker högre upp bland fjällen, men droge sig gärna nedåt gårdarne, då gräsväxten tilltog därstädes. Det gällde då att vakta dem och hålla dem från strandmarkerna. Taxt förekomme stundom där, då vaktningen slappats. Renarne hölles vanligen samlade under hela sommaren och hopsamlades för återflyttning i början af september. Därvid inträffade de flesta skadorna mest på fastlandssidan af sundet, där stranden öfverallt vore bebyggd och odlad. — — —

2. Uppgifter af bofaste om Senjenlapparnes flyttningar och renvård.

Den 3 juli vid besök i Tagelvdalen uppgaf JENS FLORUP ANDRE ÅSEN i Bjerkli, att en del af dessa lappar flytta efter Tagvandene, Mauken och öfver 13:de distriktet till Senjen. Vid denna genomfart hade renkorna icke kalfvat. Han ansåg otvifvelaktigt, att dessa renar skulle göra stor skada, om de skulle passera vid midsommar. Äfven vore det då svårt för de späda kalfvarne att slippa öfver vattendragen. Lämpligaste tiden vore i maj, då gräsväxten vore så litet utvecklad.

Samma uttalanden om dessa lappars flyttning gjordes af Länsman WALDERHAUG i Moen och Gaardsbrugeren KARL PETTER KARLSEN å Storfjord den 4 juli.

Vid besöket å Senjen den 18 juli uppgaf GUNNAR ANDERSEN VANNÅS, född 1845 och hela sin tid bosatt på Senjen, att lapparne för 40 à 50 år sen kommo öfver till Senjen omkring en vecka före midsommar; en del flyttade öfver sundet vid Gibostad och nedsatte sig i Svartfjeld, andra flyttade öfver vid Lökhelle till Svanelvdalen. Lapparne kommo då öfver med hela hjorden samtidigt och kalvarne togos öfver med båtar. Detta kunde försiggå på den tiden, då lapparne voro få och trakterna, hvilka de hade att genomflytta, ej så bebyggda och odlade. Att nu, som den tiden, komma vid midsommartid, skulle medföra ständiga skador i den täta bygden, där allt då vore sådt och uppväxt.

Gårdsbrukarne KARL MÖLLER, 58 år, LORENS MÖLLER, 54 år, och HANS MÖLLER, 48 år, förmälde, att de få lappar, som under deras barndom inflyttat till Senjen, kommo öfver vid Lökhelle. De erinrade sig blott en lapp, som flyttade öfver vid Gibostad. Ingen flyttade heller sedan där under lång tid i följd af vederbörande fogdes förbud, förr än en lapp, Guttorm Ömma, oaktadt förbudet för omkring 22 år sedan började flytta öfver Gibostad. Dessa flyttningar, ville gårdsbrukarne erinra sig, skedde i maj.

Angående inflyttningstiden yttrade dessa samfäldt, att ju senare lapparne komme, desto större skador vore att befara; de borde hellre komma i maj än i juni. För sju år sedan kommo lapparne inflyttande sent och då gjordes stor skada. Amtman Kjerschow hade hänvisat lapparne till Senjen, som då för tiden var ringa bebyggd. — — —”

Kvalön.
(23 distriktet.)

Enligt Dep. Tid. 1883, s. 761 utgör Kvalön 23 distr. i Tromsö amt.

Ovan s. 79 f. har redan meddelats en del uppgifter rörande de svenska nomadlapparnas flyttning hit under 1800-talet. Även de nyss s. 197 f. meddelade uppgifterna från åren 1820 och 1824 torde ha avseende på Kvalön, varjämte de lappar, som enligt v. BUCH 1807 hade en rest av sina renjordar kvar på Ringvatsön (jfr nedan s. 208), förmodligen hade flyttat dit över Kvalön och väl även på denna tid vistades där.

Anmärkningsvärt är emellertid, att KRAFT i sitt ovan s. 198 citerade verk av år 1835 ej nämner några lappar här. I en skrivelse av den 13 mars 1844 talar amtmanen i Finmarken blott om norska fjällappar på Kvalön och Ringvatsön: ”I Senjen og Tromsø Fogderi bor ikke andre norske Fjeldfinner end en paa Qvaløen udenfor Tromsøen og 2:de paa Ringvasøen, henbørende til Tromsø og Carlsø Sogne. Førstnævnte ejer omtrent 200 Reen og de Sidstnævnte tilsammen 7 à 800. Disse Finner holde sig paa Fjeldryggen af Øerne, og der vides ikke at finde Uenighed

Sted mellem dem og de Fastboende, uden forsaauidt dog, at disse paa Qvaløen have for et Par Aar tilbage indkaldt den der boende Fin, som for omtrent 4 Aar siden er flyttet derhen, til Forligelseskommissionen, da de antogo, at Fjeldbeiterne paa Øen tilhørte dem.⁸ Eftersom både Kvalön och Ringvatsön äro dåliga vinterbetesmarker ("Beskriv, af Tromsø Amt" 1874, ss. LXXXI, LXXXIV), måste man antaga, att dessa lappar i regeln flyttat över till fastlandet och Sverige för vintern.

1862. I skrivelse av den 26 maj 1862 nämner amtmannen i Finmarkens amt, att svenska lappar på Kvalön beta vid Torsnes i Hillesø och i Lyfjorddalen, på fjället vid Bjørnsletten, i Baarsvikdalen, vid "Hukøbotten"⁸ och i Strømsdalen i Tromsøsundets sogn.

1866. Vid sammanträde i Karesuando den 3 mars d. å. upplystes, att av Köngämä lappby 1 familj flyttade till Kvalön eller Andersdalen (på fastlandet), 4 familjer till "Skafverdalen (Kalfjord)", som av prot. antages ligga i Karlsö prästegjeld, samt 3 familjer till "Heikobottn", som väl är identiskt med Haukøbund på Kvalön. Av Lainiovuoma flyttade 2 familjer till "Strömsdal på Qvalö", d. v. s. Ravnjevagge ovan Ryströmmen (ravdnje "ström"); en familj flyttade till Lyfjorddalen i Kalfjorden. Rörande Köngämälapparnas flyttningsvägar jfr ovan s. 156; angående flyttningstiden upplystes, att "en del hushåll, som i Norge pläga tillbringa sommaren på holmar i Westerhafvet, måste påskynda flyttningen så att de kunna derstädes inträffa i början af Maj månad till kalvningen. Tillbakaflyttningen sattes för dem som uppehålla sig å holmar till omkr. den 1 September". De Lainiovuomalappar, som vistades ute på öarna, flyttade väl på samma tider.

1866 års svensk-norska lappkommission inhämtade en hop upplysningar rörande renbetesförhållandena på Kvalön vid sammanträde å gården Strömmen på Kvalön den 13 juli samt å gården Nordfjord i Katfjorden den 14 juli och å gården Kjoslen i Kalfjorden och gården Finland vid Sandsund den 16 juli (1897 års lappkomm.:s Indstilling, bil. 24, s. 150 ff.). Som talman för bönderna å sträckningen Skognæs—Tisnæs framträdde å det första sammanträdet gaardbruger Kristoffer Nilsen Strømsgaard, 45 år gammal, och för lapparna Jon Persen Pilto, 44 år gammal. De besvarade de framställda frågorna³⁷ på följande sätt:

ad 1. Paa dette Sted har der fra gammel Tid af, ialfald saalænge som Komparenten [bonden] mindes, gaaet Renvei fra Fastlandet over Ryøen til nærmeste Øde paa Qvaløen, Hellen kaldet. Lappernes Förklaring ligelydende.

ad 2. [lappens svar] Lars Jonsen Pilto, Jon Nilsen Heikka, Jon Henriksen Rasti, Jon Persen Pilto, Guttorm Jonsen Ömma, Henrik Larsen Rasti, Ole Mortensen Blande, alle af Karesuando, med Undtagelse af Guttorm Jonsen Ömma og Henrik Larsen Rasti, der begge mindst i 20 Aar have holdt sig dels i Karlsø, dels i Tromsøsundets Præstegjeld, uden at flytte til Sverige [?, jfr s. 207 nedan; 2 av dessa nämnas icke i prot. för det ovannämnda sammanträdet i Karesuando den 3 mars 1866; nedan under 18 namnes ytterligare en lapp såsom vistande här].

Dyrenes Antal anslaaer han for forrige Aar til omtrent 4,000 og for indeværende Aar til omtrent 2,200 foruden de fremmede Ren, som muligens ere komne blandt deres egne.

Til Besvarelse af 2den Kvæstion fremstode 2 af de af det offentlige ansatte Opsynsmænd ved Överfarten over Ryøen, nemlig Ole Olsen Haakenstad, 38 Aar gammel, og Vilhelm Mortensen Kalsletten, 41 Aar gl., og gave samme Förklaring som Jon Persen Pilto angaaende de Lapper, som iaar have passeret dette Sted, dog saaledes, at de kun efter disses eget Opgivende kjende Sognet. De Dyr, som ere førte over paa heromhandlede Sted, have de saavidt muligt med Nøiagtighed tallet, og er Antallet efter denne Tølling 2,734.

ad 3. Begge Talsmænd svarede: Om Vaaren fra Begyndelsen af Mai til St. Hans og om Høsten fra Begyndelsen til Midten af September.

ad 4. Fra begge Sider: Ikke nogen væsentlig Förändring, kun er Nedflytningen i de seneste Aar foregaaet noget senere end tidligere, navnlig fordi Vintrene have været strengere og langvarigere.

ad 5. Nedflytningen antages at maatte foregaa til den anførte Tid, fordi Simlerne maa være fremme, før Kalvningen foregaar, medens de fjorgamle Kalve paa Grund af Aarstidens Strenghed senere kunna fremdrives. Op- eller Tilbageflytningen kan ikke lettelig foregaa tidligere, da man ellers er udsat for, at de endnu uslaaede Udslaatter nedtrampes og beskadiges af Renen. Desuden indtræder Brunsttiden ved Mikaeli og forinden denne Tid maa Opflytningen foregaa, da man, naar den indtræder, ikke ei istand til at styre Renen.

ad 7. Ordfører for Lapperne: Paa forskjellige Steder i Skov og Udmark længere nede paa Vaaren, længere op senere. Jon Persen Pilto, Jon Nilsen Heikka, Jon Henriksen Rasti og Ole Mortensen Blinde i Skavelddalen en halv Mil fra Søen — Hukøbotten —; Lars Jonsen Pilto ved Finvig omtrent i samme Afstand fra Søen. Til disse Steder drive de Rensdyrene langs Høiderne i et Par hundrede Favners Afstand fra den dyrkede Mark. Guttorm Jonsen Omma og Henrik Larsen Rasti agte at opslaa sine Telte i Strømsdalen, 3/4 Mil omtrent fra Søen. Ogsaa til disse Steder drives Rensdyrene i nogen Afstand fra Søen ovenfor den dyrkede Mark.

Talsmanden for de Fastboende: Han antog de omspurgte Steder rigtig opgivne af Talsmanden for Lapperne og indrømmede ogsaa, at Rensdyrene iaar ere fremdrevne paa den af denne antydede Maade uden at komme ind paa Fastboendes Marker. Dette har derimod ikke været Tilfældet i de nærmest foregaaende Aar, hvori det stadig har været Lappernes Sædvane at slippe Renen lige ved Overfartsstedet og senere at lade den gaa uden Bevogtning, saaledes at den har spredt sig over de Fastboendes Ind- og Udmark.

ad 8. De flytte en Gäng i Løbet af Sommeren, nemlig naar Betespladsen ved deres første Bosted er afspist. Fra Hukøbunden i Retning mod Katfjorden, fra Finvig i Retning mod Lyfjord og ifra Strømsdalen længer op i samme. Paa

begge Bosteder have de Tørvegammer. Herved er ikke taget i Betragtning den Flytning som foregaar fra Strandbredden, hvor Lapperne strax ved Ankomsten opslaa sine Telte. Enstemmig fra begge Sider.

ad 10. Om Sommeren holde de til paa Fjeldene, fra de Fastboendes Side nævnes vel 1 Maaned, fra Lappernes 2 Maaneder — men fra om Vaaren og tit omkring Midten af Juli, da der ingen Føde endnu er paa Fjeldene, nødes de til at bete i de Fastboendes Udslaatter og Havnegange. — — —

ad 12. Udelukkende Private, dels Selveiere, dels Bygselmænd paa Proprietær Maursunds Gods.

ad 13. Fra norsk Side forklaredes, at det for mange Aar siden kun fandtes 1 Lap paa Kvaløen og at denne opholdt sig der Aaret rundt; senere begyndte Indvandring af Lapper, som, saavidt vides, begyndte i 1846. Tilstedeværende Lap Per Larsen Simma forklarede, at han var den 3die Fjeldlap her paa Øen, hvorhen han kom fra Karesuando for omtrent 25 à 30 Aar siden og holdt til ved Lyfjord Aaret rundt. Men for omtrent 5 Aar siden flyttede han atter op til Karesuando og kommer nu ned som de andre Lapper. Han mener sig at være 50 Aar. Før ham havde Knud Johanson og Per Prost levet her med sine Renner.

ad 44. Antallet er voxet, da Lapperne have haft gode Aar for sine Dyr.”

På sammanträdena den 14 och 16 juli besvarades dessa frågor på i allt väsentligt samma sätt.

Vid sammanträde på Sletten i Balsfjorden (i 10 distr.) den 17 juli erhöles en del upplysningar rörande Kvalölapparnas flyttningar på fastlandet. De fastboende förklarade här (s. 145): ”Paa Strækningen ved Balsnæs er det kun de Lapper, der gaa over til Kvaløen, som gjøre Skade, og denne Skade bestaar deri, at de nedtrampe Havnegang, Ager og Eng. Længere ind i Fjorden foraarsages lignende Skade af de nærmest boende Lapper under Sommeropholdet, men ikke under Flytningen, hvilket derimod er Tiifældet med de Lapper, som flytte förbi? til Kvaløen. Lapperne ville ikke benægte, at det nok er muligt, at deres Oxerener kunne gjøre Skade, derimod tro de ikke, at dette skulde være Tiifældet med Simlerne, som holdes under Bevogtning.

ad 2. De forbidragende Lapper ere alle fra Karesuando, og Antallet af Familie-fædre 32, foruden dem, som ere dragne over til Kvaløen, og 10, som ikke ere komne over til Kvaløen efter Bestemmelsen. [Till följd av oriktigt uppgivet renantal tillätos detta år 10 lappar icke att flytta över till ön; vid mitten av augusti flyttade de ändock över, jfr 1871 Oth. Prp. N:o 2, A. O. N:o 1, sid. 1 f.] Dyrenes Antal vide de ikke at angive. Hver Familie eier fra 50 til 500 Ren.

ad 3. De som agte sig til Kvaløen, ankomo [till trakten av Sletten] sidst i April eller först i Mai ————og flytte förbi paa Opturen i Løbet af September.

ad 4. Ingen väsentlig, undtagen for Kvalølapperens Vedkommende [jfr föreg. sida, ad 4].”

1873. Resultaten av detta års undersökning av renbetesmarkerna på Kvalön

meddelas i "Beskriv, af Tromsø Amt" 1874, ss. LXXX f. och XV. "Kvaløen har Ry for at eie de bedste Renbeiter i Tromsø Amt og underholder ogsaa hver Sommer et stort Antal Dyr, efter nogle Beboeres Udsagn omtrent 2,000 Stykker."

1898. För de uppgifter, som 1897 års kommission d. å. erhööll å Kvalön, har redogjorts ovan s. 79 f. Enligt kommissionens Indstilling, s. 87 f. förklarade vidare en på Kvalön född och där bosatt bonde, att efter (den ovan s. 79 f. omtalade lappen) "Per Prosts Död hengik nogen Tid, hvor der ingen Lapper kom til Kvaløen. Men saa begyndte de svenske Lapper jevnlig hvert Aar fra Vaar til Høst at fcøge Beite der for sine Ren."

Ordföranden i Hillesö förklarade, att "da han kom til Kvaløen i 1854, opholdt sig der Enken efter Per Prost, som da af de Fastboende opgaves at have været den første Renlap, som var kommet til Øen. Hans nævnte Enke var da omkring 60 Aar gammel og eiede ikke længere Ren. Samme Aar kom til Øen en Lap ved Navn Per (Larsen?) med Ren, og i hans Følge var flere Reneiere, deriblandt en, som kaldtes Lodde-Nils. Disse Lapper forbleve paa Kvaløen i to Aar uafbrudt, men flyttede det tredje Aar bort, da de ikke fandt tilstrækkeligt Vinterbeite paa Øen for sine Dyr. Derefter sommerbeitede nævnte Per en Række Aar paa Øen. Først efter denne Tid begyndte de egentlige aarlige Sommerbesøg af Lapper fra Sverige."

Den ovan s. 79 omtalade 78-åriga gårdbrukaren och lappuppsyningsmannen meddelade även följande: "I de 32 Aar, Komparenten nu har været Lappeopsynsmand, er der hvert Aar kommet svenske Lapper med Ren til Kvaløen. De er komne i Begyndelsen af Mai og er reist tilbage i Slutningen af August eller i Begyndeisen af September. Den samme Trafik har fundet Sted, før Komparenten blev Opsynsmand, mindst ca. 20 Aar, idet han med Bestemthed erindrer, at den har vedværet i 50 Aar. I at denne Tid har der ikke været Lapper med Ren paa Kvaløen om Vinteren" (Stortingsprop. n:o 58 år 1898—99, s. 17).

År 1898 företogs vid Ryströmmen räkning av de renar, som skulle beta på Kvalön; deras antal befanns vara 3,850 eller i alla fall minst 3,500 (Indst. s. 82).

1906 års svenska kommission erfor rörande 23 distr. följande: "Distriktet omfattar Kvalön och hitflyttande lappar äro från Karesuando. Frågor angående detta distrikt afhandlades dels vid möte med lapparne i Tromsø den 6 juli, dels vid besök å Kvalö den 17 juli, hvarvid gårdarne i Strömsbugten och Hommeren besöktes. Närvarande i Strömsbugten och Hommeren voro lappen Matthias Persson Lango, en del gårdsbrukare, Karl Larsson i Hommeren samt lappfogden Myre.

1. Inflyttningstid och väg.

a) Uttalande af lapparne.

b)

I allmänhet sammanfölla detta distrikts inflyttningstid och väg med 21:sta distriktets. Vajorna fördes in i distriktet i början af maj, där kalvningen försig-

ginge i Ravnevagge m. fl. ställen. Det har dock någon gång händt, att man med en del af vajorna måst för kalfningens skull stanna i 10:de distriktet, hvarför inkommandet i eget distrikt med denna del af hjorden skett senare. Oxrenarne plägade komma in i distriktet vid midsommartid. — — —

c) Uttalande af bofaste.

KARL LARSEN å Hommeren, 61 år gammal och bosatt där i 32 år, meddelade, att så lange han mindes hade lapparne kommit i början af maj med vajorna, men med oxarne först vid midsommartid. Sedan vajorna simmat öfver sundet vid Ryöen, brukade de hvila någon timme på land, hvarefter de fördes strandsträckan till Torsnes, hvilken sträcka visserligen icke vore någon flyttningsväg, men hvilken lapparne i alla fall använde. Vid Torsnes släppte de renarne och gingo själfva tillbaka till Hommeren, där de bodde någon tid, hvarpå en del af lapparne färdades tillbaka till Sverige efter oxrenarne, en annan del stannade kvar här eller i Tromsö. Vajorna och med dem några klöfjerenar finge under tiden gå fritt utan tillsyn.- — — —

2. Betesförhållandena och renskötseln under sommarvistet,

b) Uttalande af de bofaste.

— — — — —
 KARL LARSEN å Hommeren framhöll upprepade gånger, att den största skada befolkningen lede af renarne, åstadkommes i början af augusti. Redan då började renarne nämligen från det inre af ön langta öfver till fastlandet och vidare mot öster. Hommeren och andra strandgårdar rent af öfversvämmades då af renar, hvaraf följdén blefve, att korna sinade och skador gjordes å marken. Hela strandsträckan Tisnes-Strömsbugten lede däraf och under lång tid från början af augusti. Karl Larsen meddelade, att lapparne syntes icke till för öfvande af tillsyn. Någon gång blott kunde man se en lappdräng på stranden vid övergångsstället, hvilken lapp syntes hafva till uppgift att mota tillbaka renarne in i marken, när de ville simma öfver till fastlandet. Men ju flere, som på så sätt motades tillbaka, ju flere måste strandborna dragas med på sina betesmarker och ängar. — — ”

Rebbenesön.
 (22 distriktet.)

1862. I skrivelse av 26 maj d. å. meddelar amtmannen i Finmarkens amt, att svenska lappar pläga beta sina renar sommartiden även på Rebbenesön, både i Tromsösundets och Karlsö socknar, från vilken senare Toftefjordbotten namnes såsom betesplats.

1866 års svensk-norska lappkommission erhöill vid sammanträde å Gjøvik i Lyngen den 31 juli följande upplysningar rörande lapparnas flyttningar till vissa öar (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 166): "Til Øerne nord for Grøtsundet, navnlig Ringvadsø, Rebbenæsø, Grøtø, Kvalø [ej att förväxla med Kvalön vid Tromsø], Helgø, Vanø og Renø gaa ingen gamle Renveie, da Lapperne først i de senere Aar skulle have indfundet sig med Ren paa disse Øer, hvorfra de i de sidste Par Aar igjen ere begyndte at trække sig tilbage, idet Indvaanerne, der ikke anse dem berettigede til at opholde sig her, have søgt at holde dem borte. I indeværende Sommer vides ingen Flytlapper at have Tilhold paa disse Øer, paa enkelte af hvilke derimod findes Fastboende, som holde nogle faa Ren, der baade Vinter og Sommer have Tilhold paa samme Steder. Disse Dyr gaa omkring i saa godt som vild Tilstand, men der høres ingen Klage över, at de gjøre Skade." Denna uppgift måste dock tydligen mottagas med kritik. Att det vid denna tid fans flyttande lappar på åtminstone Ringvatsön, framgår av andra källor (jfr. nedan s. 209). Att uppgiften är riktig för Rebbenesöns vidkommande torde dock vara säkert.

1897 års norska lappkommission yttrar i sin Indstilling, s. 86 följande om denna ö: "Efter af Kommissionen erhvervede Oplysninger skal i Aaret 1857 Ren første Gång være kommet til Øen. Da kom dertil en svenskfødt Lap, Guttorm Johansen Omma, f. T. paa Hindøen [jfr ovan s. 196], med Familie og Ren. Han paastod at være norsk Lap og blev ogsaa anseet som saadan. Han blev paa Øen 3—4 Aar. I Begyndelsen af 80-Aarene har to Lappefamilier, nemlig Henrik Raste's [om honom se ovan s. 202] og Johannes Kittilä's, opholdt sig der, hver 1 à 2 Aar. Disse Lapper var ogsaa svenskfødte, men ansaa sig som norske Undersaatter. Hvorfor de fraflyttede Øen, vides ikke." Rörande frågan om Guttorm Johansen Ömmas statsborgarskap må emellertid anföras, att han åtminstone år 1862 både av de svenska och norska myndigheterna ansågs som svensk undersåte. Den 17 mars d. å. översände nämligen landshövdingen i Norrbottens län till amtmannen i Finmarkens amt en klagoskrift från "skattelapperne Henrik Anderson och Guttorm Jonsson Ömma" angående nedskjutning av renar samt hot från den norske länsmannens sida. I sin den 9 juni s. å. avgivna förklaring uppfattar länsmannen Guttorm Jonsson som svensk lapp och omtalar, att denne på hösten 1860 vid flyttning från Rebbenesön och Kvalön gått över till själva Tromsön med sin hjord, troligen i avsikt att därifrån gå över till fastlandet, men att han funnit sig så väl på Tromsön, att han tänkte kvarstanna där. Han måste emellertid snart draga sig därifrån med sina renar och gick då tillbaka till Kvalön i st. f. till fastlandet. Även amtmannen vet i sin skrivelse av den 21 juni s. å. intet annat, än att Guttorm Jonsson är svensk lapp. Det kan således knappast vara fullt riktigt, att han, såsom vid sammanträdet på gården Strømmen på Kvalön den 13 juli 1866 uppgavs (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 151), i minst 20 år hade uppehållit sig dels i Karlsö, dels i Tromsösundets prästegjeld utan att flytta över till

Sverige. I prot. för sammanträdet i Karesuando den 3 mars 1866 uppföres han också bland Köngämälapparna och anges på sommaren beta 300 renar på Hersön i Helgö; hans familj utgjorde 9 personer.

Efter tillkomsten av 1883 års lapplag ha inga svenska lappar anmält sig till flyttning till Rebbenesön.

Ringvatsön.
(21 distriktet.)

1807. I sin "Reise durch Norwegen und Lappland" I, Berlin 1810 säger L. VON BUCH s. 454 f.: "Ringvadsöe ist gross, aber nicht sehr bewohnt. Die Insel ist zu hoch. Lappen zogen wohl sonst vom festen Lande herüber auf die Berge; aber jetzt erlaubt man es ihnen nicht mehr. Denn in der Nähe eines kultivirten Eigenthums sind diese Lappen sehr unbequeme und schädliche Gäste. — — — Auf Ringvadsöe leben jetzt nur noch einige zwanzig Rennthiere wild; ein Rest der vorigen Heerden; die Lappen halten sie auch noch immer für ihr Eigenthum, und kommen im Sommer herüber, einige zu schiessen. Sie gehören, wie alle Lappen bey Tromsöe und auf den Bergen von Balsfiord zu Enontekis Pastorat in Schweden." Dessa uppgifter gå således förmodligen upp ända till 1700-talet.

1835. Ovan s. 198 ha avtryckts KRAFTS uppgifter rörande lappar och renar på Ringvatsön.

1844. Om norska lappar på denna ö se ovan s. 201.

1862. Enligt skrivelse av den 26 maj d. å. från amtmannen i Finmarkens amt betade svenska lappar sommartiden sina renar vid Daafjorden och Skogsfjordvandet på Ringvatsön.

1866. De uppgifter, som 1866 års kommission erhöill om Ringvatsön, äro avtryckta ovan s. 207.

1873. Resultaten av detta års undersökningar av renbetestrakterna å ön återfinnas i "Beskriv. af Tromsø Amt" 1874, s. LXXXIII f., där det bl. a. heter: "Til Ringvasø flyttes over Kvaløen og Kvalsund. Den lange Flytvei og den Vanskelighed, som er forbunden med at svømme Renen over det brede og strømfulde Kvalsund, bidrager til, at Lapperne ikke gjerne søge Ringvasø til Sommerbeitesplads. Iaar (1873) opholdt der sig over 2,000 Ren. Jeg saa en stor del af Flokken i Kaarvikdalen, nylig før Lapperne agtede at flytte fra Øen, og jeg syntes, at Renen var usædvanlig stor og fed. Lapperne have søgt at overvintre sine Ren her, men af Mangel paa Føde er en stor Del af Hjorden gaaet tilgrunde." Jfr också s. XV: "Paa Ringvasø findes ganske gode Renbeiter, der indtil for 12 Aar siden bleve benyttede af et stort Antal Ren. Af en eller anden Grund fortrak imidlertid Lapperne med sine Dyr fra Øen, som det siges, fordi Opsidderne om Skogsfjordvand gjorde dem Opholdet for broget. Siden have de ikke søgt dertil før i 1872, da atter et ubetydeligt Antal Dyr blev drevet över."

1897 års norska lappkommission erhöill följande underrättelser om renbetesförhållandena på ön av den 62-årige kirkesangeren Raste på Helgö (Indstilling, s. 86): "Af sina Forældre og andre har han hørt, at der i 1836 paa Øen kun fandtes *et* Rensdyr som Rest af den Hjord, som tidligere skulde have været der, og at den Lap, som havde været der før, skulde have hedt Nils. Saavidt Raste havde forstaaet det, skulde denne Nils have opholdt sig saa længe i Norge, at han maatte være at anse som norsk. Naar denne Nils havde været der, kunde ikke oplyses. At svenske Lapper med Ren i ældre Tid skulde have søgt Øen, har Raste intet erfaret om. Da hans Forældre i 1836 flyttede did med sine Ren, som forøvrigt efterhaanden gik over til at blive Vildren, søgte de om Tilladelse dertil af de Fastboende og fik saadan af 70 Opsiddere, d. v. s. Størsteparten af Øens Jordbrugere. Raste slut ter heraf, att det var saavel hans Forældres som Opsiddernes Opfatning, at Lapper ikke havde noget Krav paa at søge Beite der for sine Ren. Første Gång, svenske Lapper kom til Ringvadsøen efter 1836, var omkring 1848, da 5—6 fattige Lappfamilier søgte derhen med sine faa Ren. De blev der 7—8 Aar og beitede der hele Aaret rundt. Hvorfor de forlod Øen, vides ikke. Antagelig har den paa Øen værende Vildren generet deres Rendrift. Formentlig i Aaret 1863 var Vildrenen paa Øen imidlertid bortskudt, og et Par Aar derefter kom saa svenske Lapper dertil. Fra den Tid har der hvert Aar færdedes svenske Xapper og Ren paa Øen. De kommer i Midten af Mai og har atter forladt Distriktet i Midten af September. Raste antager, at de svenske Ren paa Øen er gaaet op til et Antal af 4 à 5000, medens Øen efter hans Mening ikke taaler mere end 1000—1500 under Forudsætning af forsvarlig Bevogtning."

Kommissionen meddelar ytterligare: "For at komme til Ringvadsøen maa Renen svømme over den mellem Fastlandet og Kvaløen gaende Rystrom, derpaa passera over sidstnævnte 0 og saa igjen svømme over Kvalsund. Vistnok flyttede i nogle Aar endel Ren, tilhørende Matis Persen Lango og Nils (Nikolai) Henrikson Ömma, direkte over Grøtsund fra Fastlandet til Øen, men denne Flytningsvei er nu ganske forladt."

År 1898 företogs vid Byströmmen räkning av de renar, som skulle till Ringvatsön; antalet befanns vara 1,460 (Indst. s. 82).

1906 års svenska kommission erhöill följande upplysningar angående inflyttningsstid och väg till Ringvatsön:

"a) Uttalande af lapparne.

Detta distrikts gamla flyttningsväg ginge från riksgränsen vid fjället Peldsa upp efter Signaldalen in i IO:de distriktet och genom detta med passerande af den s. k. Elvkroken vid Övergaard. Färden fortsättes öfver sundet vid Ryöen, genom östra delen af Kvalö samt öfver Kvalsundet.

LARS PETTER NUTTI påpekade, att stiftsamtmannen påbjudit ändring af denna flyttningsväg därhän, att lapparne nu skulle flytta från Signaldalen på södra sidan

af Vassdalen till Højset, vidare uppåt till Markenesdalen samt därifrån samma väg som 10:de distriktets lappar till Sørkjosen. Denna befallning hade lapparne ännu icke kunnat åtlyda och ansåge Lars Petter Nutti det vara ytterst svårt för lapparne att kunna genomföra denna ändrade flyttning, enär renarne gärna ville gå de vanda vägarne.

Lars Petter Nutti upplyste vidare, att distriktets lappar flyttade endast med vajorna i maj månad men med oxarne däremot alltid senare eller efter den 15 juni, emedan de med dem kunde komma fram öfver de höga fjällplatåerna. — — —

b) Uttalande af de bofaste.

Gårdsbrukaren och fiskaren SÖREN OLSEN på Sandslett uppgaf, att lapparne brukat komma i maj med vajorna och några klöfjerenar. — — — Den skada, som öborna och särskildt Sandsletts ägare lede under maj månad, förorsakades af klöfjerenarne samt under sommaren af dem och den i juni inkommande stora oxhopen. — — — ”

De mindre öarna norr om Ringvatsön.

Dessa äro för närvarande icke inbegripna i distriktsindelningen. Ar 1862 meddelar emellertid amtmannen i Finmarkens amt i en skrivelse av den 26 maj, att svenska lappar sommartiden plögade beta sina renar på Andammen, ”søndre og nordre” Grötö, Maasvær ”ved Hermandsfjord” och Hersön samt på Finsula på Kvalö. Om Hersön se även ovan s. 208.

Renön.

(20 distriktet.)

1835. J. KRAFTS uttalanden om lappar och renar på Renön äro avtryckta ovan s. 198.

1862. I den ofta omtalade skrivelsen av den 26 maj d. å. nämner amtmannen intet om lappar på Renön.

1866 års svensk-norska kommission erhöll rörande denna ö upplysningar, som äro meddelade ovan s. 207.

1873. ”Beskriv, af Tromsø Amt” 1874 meddelar s. LXXXIV följande uppgifter om Renön på grund av 1873 års undersökningar: ”Her har fra gammel Tid været Ren. Nu i nogle Aar har den været borte, især paa Grund af Uenighed

mellem de Fastboende og Lapperne. Renen maa flyttes til Øen paa Baad, hvilket skal være et meget besvserligt Arbeide. Øen kan godt yde Sommerbeide for 600 Ren. Erfaring har vist, at Renen ikke kan holde sig her Yinteren over af Mangel paa Renlav. Da Øen ikke har videre Skov til Brående, bør Lapperne ogsaa af denne Grund undlade at o vervintre her.”

1897 års norska lappkommission erhöill av den ovannämnde kirkesangeren Raste den upplysningen, ”at, saavidt han ved, har Lapper med Ren ikke søgt hen til Renøen før i 1845. Da kom dertil en svensk Lap ved Navn Nikolai Kittilä og senere et Par Lappfamilier fra Sverige. Disse holdt til paa Øen i ca. 7 Aar, saavel Vinter som Sommer. Da saa Øen var afbeitet, forlod de Stedet og vendte tilbage til Sverige” (Indstilling, s. 85). Tromsøsundets länsman meddelade ”omtrent de samme Oplysninger.”

Under åren 1886—1891 ha 1—2 svenska lappfamiljer varit anmälda till inflyttning till Renön med 120—340 renar. Enligt 1897 års komm:s Indstilling, s. 86 skall det likväl också ”i enkelte af de sidste Aar været svenske Lapper” på ön enligt meddelande från Karlsø Formandskab den 27 dec. 1897.

Vandön.
(19 distriktet.)

1835. J. KRAFTS oppgifter om renskötseln på Vandön äro avtryckta ovan s 198.

1862. I den ofta omtalade skrivelsen av den 26 maj nämner amtmannen i Finmarkens amt, att svenska lappar sommartiden beta sina renar i Skibsfjorddalen på Vandön.

1866. På sammanträde i Karesuando den 3 mars 1866 klagade lappen Lars Persson Heikka, ”att ehuru han sålunda till renbete arrenderat en liten holme af 3:e jordegare i Carlsö och Skibfjorddalen neml. Hilbert, Enkan Carolina Jeremied:r och Per. Eliesson å Stor Skorrö, hade likväl på 3:dje året af arrendetiden eller 1865, den förstnämnde företagit sig att skjuta eller låta skjuta Heikkas renar, hvarmed fortsattes genom vintren och Carolina Jeremiedotters folk skulle i görningen deltagit. Den förutnämnde Hilbert skulle medgifva sig hafva fällt tvenne djur, men Heikka påstod att antalet af djur, som fällts eller efteråt dödt af erhållna sår, tillfogade med hagelskott, skulle uppgå till 100 stycken, sägande Heikka sig hafva vittnen såväl på arrendekontraktets verklighet, som ock angående den olofliga jakten och nämnde i sådant afseende Hans Henriksson och Nils Andersson i Skibsfjord samt Jens Caspersson.” Skibsfjorddalen ligger på Vandön och Stora Skorön på Vandöns nordöstra sida.

1866 års svensk-norska lappkommissions oppgifter rörande renarna på Vandön äro meddelade ovan s. 207.

1897 års norska kommission meddelar i sin Indstilling, s. 85: ”Til Vandøen — — — er ikke bleven anmeldt Ren i Aarene fra 1884 til nu [1902]. Den vides heller ikke at være bleven besøgt af Lapper og Ren, før en gammel Lap, Per Persen, antagelig for ca. 50 Aar siden kom dertil, hvor han siden opholdt sig til sin Død for nogle Aar siden, idet han dog af og til flyttede med sine Ren over til Renøen og Ringvadsøen. Hans Familie flyttede derpaa over til Renøen. I 1897 kora imidlertid en tidligere svensk Flytlap til Øen, hvor han fremdeles er og opholder sig hele Aaret. Det er derhos sagt, at der skal have været Lapper paa Vandøen ogsaa før Per Persen og at Ætlinger af dem lever der nu som Fastboende, men nærmere Oplysninger om dette har ikke været opnaaelige.” Karlsø Formandskab har den 27 dec. 1897 uttalt, att ”der i enkelte af de sidste Aar været svenske Lapper” ogsaa på Vandön.

Efter tillkomsten av 1883 års lapplag ha inga svenska lappar anmält sig till inflyttning till detta distrikt.

Ulön, Kaagen och Arnön.
(18 distriktet.)

1835. J. KBAPT säger i sin ”Beskriv, over Kongeriget Norge”, Kristiania 1835, VI, s. 482: ”Selv flere av Havsidens Øer forskaanes ikke for de uvelkomne Gjæster. Saaledes er den store Senjen-Øe, samt Øerne i Skjervøe Sogn, aarlig hjemsoøgt af Reensdyr, der af Lapperne jages svømmende til den første Øe over Gisund og til de sidste over Maursund” etc, och s. 481: ”Naar undtages endeel bosatte Søefinner — — — i Skjervøe Præstegjelde, der endnu eie Reensdyr, tilhører Mængden Fjeld-Lapperne, meest svenske og russiske fra — — — Enontekis Districter i Lapland, og for en mindre Deel Vest-Finmarkens Lapper.” Det var således lappar både från Enontekis och Koutokeino, som flyttade ut till ifrågavarande öar. Jfr vidare ovan s. 198.

1862. Amtmannens i Finmarkens amt ofta omtalade skrivelse av den 26 maj d. å. nämner intet om renskötsel på dessa öar.

1866. På sammanträde i Karesuando den 3 mars d. å. upplystes, att en familj av Rommavuoma gick till Ulön och två familjer av Suontavaara till Arnön. Om flyttningstiden m. m. se ovan ss. 163, 173.

På sammanträde å gården Sørkjosen i Nord-Reisen den 25 juli d. å. erhööll 1866 års svensk-norska lappkommission följande svar å sina frågor rörande renskötseln i detta distrikt (1897 års komm:s Indstilling, bil. 24, s. 159 ff.):

”ad 1, 7, 8³⁷-----Vestenfor Reisenelven og de dertil stødende Næs færdes kun Lapper fra Karesuando, der ogsaa have sine Ren paa Øerne Ulø, Kaagen

og Arnø. Til Uløen er Overfartssteder ved Rotsundelv og den indre Del af Ravelseidet ligeoverfor Sæter paa Uløen, til Kaagen over Moursund ved Gaarden Moursund paa Kaagen, og fra Kaagen over til Arnø ved Gaarden Singlen paa sidstnævnte 0. Paa Øerne ligge Lapperne dels i Telte, dels i Logis hos de Fastboende. Paa Ulø have Lappeheim ved Gaarden Sæter, hvor der er 3 Reneiere, som først opslaa sine Telte ved Søen og senere længere op. over Kaagøen er egentlig kun Renvei for dem, der drage over til Arnøen, men det hænder stadig, at en Del af den for sidstnævnte Ø bestemte Ren bliver gaaende paa Kaagen hela Sommeren över. Noget Lappeheim findes ikke paa Kaagen; derimod findes 3 saadanne paa Arnøen, hvori der i det Hele er 10 Familier, som af de Fastboende erhverve Tilladelse til at opslaa deres Telte. Heimene paa Arnøen ere beliggende ved Grundfjord, Langfjord og i Rækvigdalen; de 2 førstnævnte Steder lige ved Søen. De paa Fastlandet værende Renveie formenes at have været benyttet fra Alders Tid, og Lapperne ville heller ikke vide Andet, end at der, saalangt Mands Minde rækker, har været Flytlapper paa Øerne, dog indrømme de, at de have erhvervet vedk. Eieres Tilladelse, naar de have taget Ophold paa Ulø, hvor de enkelte Aaringer ikke have været.

De Fastboende oplyse derimod, at de af gamle Folk have hørt at der for lang Tid tilbage, omkring 70 Aar, ikke var Flytlapper paa disse Øer, og at den første, som indfandt sig paa Arnø, hed Sjur Olsen. Denne nedsatte sig imidlertid paa Øen som Fastboende, dog saaledes at han fremdeles holdt Ren, der om Høsten sendtes tilbage over Grændsen. — — —

ad 2. Den første Del af Spørgsm. er før besværet. Der antages iaar at være kommet fra Karesuando her til Præstegjeldet [d. v. s. ogsaa fastlandet] noget over 3000 Ren.

ad 3. De Ren, som ere bestemte til Øerne, hvor Kalvingen i Almindelighed foregaar, ankomme did i lste Halvdel af Mai. — — — De, som ere paa Øerne, flytte op 14 Dage før Mikaelis — — —

ad 4. Der er ingen Förändring foregaaet.

ad 13. Besværet ovenfor.

ad 16. Naar Simlerne, som ere bestemte for Øerne, kalve paa Fastlandet, gaa Oxerenerne af sig selv over til Øerne, hvor de da gaa uden Bevogtning; dog förbliver ogsaa en Del af Oxerenerne paa samme Steder, hvor Simlerne ere.

ad 44. Antallet af Mennesker og Dyr er tiltaget, de sidste paa Grund af gode Aaringer."

Jfr i övrigt ovan s. 173 ff.

1873. Resultaten av detta års undersökningar i 18 distr. meddelas i "Beskriv, af Tromsø Amt" 1874, s. LXXXIII ff., där bl. a. säges: "Kaagen og Ulø have nu ogsaa Ren, men kunne vel neppe komme i Betragtning anderledes end som Gjennemgangssteder for Ren [till Arnön], især hvad den førstnævnte Ø angaar. — — — Arnøen har Sommerbeite for 800 Ren." Och s. XV: "Paa Arnø flytter 1 Skjervø-

lap og 7 Karasuandelapper. Den rigeste Lap eier kun 200 Ren, den fattigste 60. Det samlede Antal Ren, der i 1872 gjæstede Øen, var 6 à 700.”

1897 års norska kommission har angående dessa öar inhämtat följande uppgifter (Indst., s. 85): ”Lappeopsynsbetjent Nils Berteisen Rotsund har forklaret, at der i de sidste 50 Aar har været Ren paa disse Øer. Saavidt han erindrer, var de første Lapper, som kom did, norske. ”Naar svenske Lapper første Gang har søgt Beite for sine Rensdyr paa Øerne, vides ikke; men er det de samme Familier, som nu holder til paa Øerne i Sommertiden, der ogsaa tidligere har ligget der. Disse Lapper har til sine Tider været svenske Undersaatter og til sine Tider norske. For Tiden erklærer de fleste at være norske Lapper, men opholder sig kun Sommertiden i Distriktet.” Det tilføies, at der i Distriktet ikke findes nogen hjemmehørende nomadiserende Lapper.” Dessa ganska svävande uppgifter förlora mycket i pålitlighet vid en jämförelse med de ovan anförda upplysningarna från 1835 och 1866.

Under åren 1884 — 1898 anmäldes 1—9 svenska lappar med 70—1,050 renar till inflyttning hit, fr. o. m. 1899 blott norska lappar. 2—8 familjer med 300—1,060 renar. ”Hvorvidt disse tidligere har været svenske Lapper, kan ikke sees, men det er antageligt” (Indst., s. 84). Endast ett par år, 1903 och 1904, har ett obetydligt antal svenska renar anmäls hit, jfr tabellen s. 235.

Sammanfattning.

Under 19:de århundradet har renskötseln på öarna utanför Tromsö amts kust — inclusive Tjeldön, Hinnön, Västerålen och Lofotens öar — undergått åtskilliga förändringar, jämfört med förhållandena under äldre tider. Vissa öar, som förut tjänat som renbetesmarker, besökas numera icke av nomadlapparna. På andra öar åter har antalet renar och överflyttande lappar ökats.

Den förnämsta av de öar, som numera synas vara definitivt övergivna av de svenska flyttlapparna, är Hinnön (s. 196). De lappar, som under senare tider flyttat hit, ha stannat kvar här för beständigt, och den regelbundna flyttning mellan ön och fastlandet, som förut förekommit (s. 77), har upphört. Över Hinnön gick också vägen till Västerålen och Lofoten, dit emellertid någon regelbunden flyttning knappast någonsin förekommit. Flyttningarna till Tjeldön tyckas likaledes ha varit mera tillfälliga (s. 195). Från Grytön, Rolla och Dyrön omtalas inga fjällappar från 1800-talet, och till Andörja tyckes i senare tid blott en och annan lapp ha helt tillfälligt kommit (s. 196).

Till Senjen och Kvalön åter fortfar överflyttningen alltjämt och synes numera omfatta ett mycket större antal renar än fordom. Även till Ringvatsön föres alltjämt som fordom ett betydande antal svenska renar, men till de mindre öarna i Helgö och Karlsö socknar flyttar numera ingen; till Renön anmäldes dock svenska

renar ännu år 1891. Även till öarna i Skjervö socken ha svenska lappar och renar endast undantagsvis anmälts sedan år 1898.

Ovan s. 83 har redan framhävts, att flyttningen till öarna lätt får en något annan karaktär än flyttningen mellan skogslandet och fjällen. Den senare är årlig och regelbundet återkommande, den förra avbrytes ofta av mellantider, då lapparna antingen stanna på fastlandet hela sommaren över eller också övervintra ett eller kanske flera år i sträck ute på någon ö. Ofta har det också hänt, att överflyttningen till en ö varit ett inledande steg till definitiv bosättning därstädes och upphörande med nomadlivet. Det är icke lätt att säga, om denna karaktär hos flyttningen ut till öarna varit mera framträdande förr än nu och om således flyttningen numera är mera regelbunden och årligen återkommande än förut. Övervintringen på öarna torde väl nu genom bestämmelserna i § 3 av 1883 års lapplag vara inskränkt till ett minimum. Siffrorna för antalet till inflyttning anmälda lappar äro emellertid för olika år högst väsentligt olika, något som knappast kan uteslutande bero på bristande nöjaktighet i anmälningen. Till Senjen anmäldes sålunda under 1884 och följande år resp. 3, 5, 9, 16, 9, 10, 14, 14, 13, 18, 14, 18, 19, 14, 17, 19 etc lappar och till Kvalön 23, 16, 8, 19, 20, 13, 11, 16, 17, 13, 4, 9, 15, 11, 13, 12 etc. Det är väl troligt, att det bland dessa lappar finnes en stamtrupp av familjer, som för varje år återkomma till samma ö, men uppenbart är också, att det jämte denna stamtrupp även måste finnas eller åtminstone för icke länge sedan fanns en hop familjer, som blott mera tillfälligt flytta ut till öarna. Samma förhållande råder således med öarna som med fastlandsdistrikten, i det att lapparna icke äro genom traditionen absolut fast bundna till någon viss sommarbetes-trakt eller något visst distrikt, utan ibland av den ena eller andra orsaken kunna övergiva sina gamla sommartrakter och söka sig nya. Men detta är alldeles samma förhållande som det i gamla tider rådande — även på 1700-talet var det vanligt, att flyttningarna till öarna avbrötos av mellantider, då lapparna stannade på fastlandet. Troligt är dock kanske, att flyttningarna till öarna numera i det stora hela äro mera regelbundna än fordom, vilket då tydligen bör sammanhänga därmed, att utrymmet på fastlandet blivit inskränkt genom odlingens framsteg på samma gång som renantalet ökats. Det är av denna orsak numera icke så lätt för en ölapp att stanna på fastlandet som fordom.

De trakter i svenska Lappland, från vilka de svenska lapparna komma.

Till de sydligare fjällen i *Vefsen* omkring Susendalen och Hatfjelddalen komma lappar från Dorotea (1883; s. 98) och Vilhelmina (s. 101 etc). Till fjällen vid Rösvaltnet komma Tärnalappar (s. 101). Till *Ranen* komma Sorselelappar (s. 107,

jfr s. 106) och väl även en del Tärnalappar; till de nordligare fjällen, omkring Dunderlandsdalen etc, komma emellertid lappar från den sydligare delen av Arjeplog (s. 107). Till *Beieren* och *Saltdalen* gå de nordligare Arjeplogslapparna (s. 113) och till *Folden* och *Sagfjorden* Jokkmokkslappar (s. 118). De nordligaste Jokkmokkslapparna gå dock kanske närmast till *Tysfjorden* (s. 119), dit dessutom Gellivarelappar flytta över. Även till *Ofoten* komma troligen en del Gellivarelappar (s. 123), men de flesta svenska lappar, som beta sina renar här, höra hemma i Jukkasjärvi. Jukkasjärvilappar flytta dessutom till 17, 16, 15, 14, 13 och 12 distrikten i *Tromsö amt* samt i mindre utsträckning till Senjen (1885 tre familjer, 1886 fem, 1887 två, jfr s. 231). Karesuandolapparna flytta till 11 och 13 och norr därom liggande distrikt samt Senjen och de nordligare öarna, också till 14 distr. (s. 141). Man kan från senare tider konstatera en bestämd förskjutning av Karesuandolapparnas sydgräns mot söder: år 1844 kommo Jukkasjärvilappar till 11 distr. och, som det synes, även till den sydvästra delen av 10 distr. (s. 181); år 1866 fanns det 5 Jukkasjärvilappar och 4 Karesuandolappar i 11 distr. (s. 148), medan alla Senjenlappar ännu voro från Jukkasjärvi (s. 199); år 1906 kommo endast Karesuandelappar till 11 distr. (s. 149) och Senjen (s. 200), nästan endast sådana till 13 distr. (s. 143) och några dylika t. o. m. till 14 distr. (s. 141).

Tiden för flyttningen över gränsen. Nordlands amt.

Vefsen.

1844. De svenska lapparna flytta över till Norge för 3 à 4 veckor under hetaste sommaren (ovan s. 97).

1883. Dorotea- och Vilhelminalapparna vistas i Norge under högsommaren. Tärnalapparna draga till fjälls vid midsommaren och gå ned i Norge, där de beta sina renar under en del av juli och augusti månader, samt återkomma till höstvistena öster om fjällryggen i början av september (s. 98).

1892. En del svenska lappar ha betat sina renar vid Teplingerne ”nogle Uger i den varmeste Sommertid”. Svenska lappar, förnämligast från Tärna, skilja ut renkorna vid kalvningstiden på våren och låta de övriga renarna driva in över Susendalen och Hatfjelddalen utan vaktning. För omkring 20 år sedan (från 1892) flyttade 2 lappfamiljer över till Hatfjelddalen, där de betade sina renar 1—4 veckor i augusti (s. 99).

1895. Lapparna i norra delen av Vilhelmina vistas i Hatfjelddalen i juli, augusti och en del av september (s. 101).

1899—1902. I distrikten Kapfjeld, Susendalen, Hatfjelddalen och Rösaa uppehålla sig enligt den norska lappfogden de svenska lapparna en helt kort tid i juli (s. 102).

1906. Det är understundom nödvändigt för västerbottenslapparna att flytta in i Norge redan under förra hälften av juni månad, men icke i maj (s. 103).

Ranen.

1844. De svenska lapparna flytta över till Norge för 3 à 4 veckor under hetaste sommaren (ovan s. 97).

En del Sorselelappar flytta in i Norge i slutet av juli eller början av augusti, vistas där 3 à 4 veckor och återvända i slutet av augusti eller början av september (s. 105).

1866. En del Arjeplogslappar vistas här under varmaste tiden på sommaren, men övervintra också en och annan gång (ss. 106, 109).

1873. De sydligare Arjeplogslapparna flytta till Norge i medlet av juni och äro åter vid sina höstvisten i Sverige i medlet av september. Flyttningarna ske på några få dagar (s. 109 f.).

1879. Dessa samma lappar flytta en vecka efter midsommar, görande blott helt korta uppehåll, in i Norge, där de vistas till in i september, då de återvända lika hastigt som de kommit (s. 110).

1883. Tärnalapparna draga till fjälls vid midsommaren och gå ned i Norge, där de beta sina renar under en del av juli och augusti, samt återkomma till höstvistena öster om fjällryggen i början av september (s. 98). Semisjaurslapparna i Arjeplog flytta i början av juli i hastiga dagsmarscher från sina vår visten mot riksgränsen och in i Norge, varifrån de sedermera återvända lika hastigt i september. Sörvästerbyn flyttar till Norge vid samma tid, men uppehåller sig icke där så lange (s. 111).

1887. Enligt 1892 års lappkommissions Indberetning komma lapparna till Norge omkring midsommar och återvända i slutet av augusti (s. 106).

1892. Enligt länsmannen i Mo vistas de svenska lapparna därstädes under juni, juli och augusti. Enligt f. d. lapplänsmannen LANGFJELDSÆTER komma de i juli och flytta tillbaka i september, men övervintra också delvis i Norge (s. 107).

1906 = Vefsen.

Beieren och Saltdalen.

1866 = Ranen.

1873. De sydligare Arjeplogslapparna = Ranen. Barturtelapparna eller Nordvästbyn gå över till Norge för några veckor (s. 110).

1879. De sydligare Arjeplogslapparna = Ranen. De nordligare uppehålla sig under sommaren delvis vid riksgränsen, där de under några veckor beta sina renar än i Sverige, än i Norge (s. 110).

1883: De sydligare Arjeplogslapparna=Ranen. Barturtelapparna flytta i juni från vår- och höstvistena mot riksgränsen, där de låta renarna beta på bägge sidor gränsen; i början av september äro de åter vid visten. En del av Lockteå-lapparna vistas vid riksgränsen under den varmaste delen av juli och augusti (s. 110).

1892 års norska lappkommission uppger, att de svenska lapparna vistas i fjällen söder om Saltenfjorden och mellan Beieren och Saltdalen några veckor under den varmaste sommartiden. Utefter riksgränsen ha de i regeln icke betat under annan tid än från mitten av juli till Bartolomei (s. 111). Enligt länsmannen i Gildeskaal och Beieren ha de betat i Beierens fjäll under månaderna juli och augusti till ut i september. Skjerstad länsman uppger, att betandet i Langvandsfjällen pågått ett par månader på sommaren. I Saltdalen har det pågått från mitten av juli till mitten av september (s. 112 f.).

1906: Arjeplogslapparna pläga ej föra sina renar över riksgränsen förrän efter den 15 juni.

Folden och Sagfjorden.

Till dessa trakter hänföra sig förmodligen följande uppgifter:

1866: Jokkmokkslapparna övergå någon gång riksgränsen, varvid de endast en kort tid uppehålla sig på fjällen utan att gå ned till havskusten (s. 117).

1873: En del Jokkmokkslappar flytta sommartiden på en vecka eller så in i Norge till fjällen närmast gränsen, men icke ned till kusten (s. 117).

1879: Vissa Jokkmokkslappar låta sina renar beta på båda Sider om riksgränsen under en à två veckor i slutet av juli (s. 118).

1883: En del Sirkaslappar beta renarna på bägge Sider om riksgränsen under 1 à 2 veckor. Ett fåtal Tuorpunlappar beta renarna på bägge Sider om gränsen under några dagar på högsommaren (s. 118).

1892: Enligt länsmannen i Hammerö beta svenska lappar inom hans distrikt "Vaaren til Høsten" (s. 119).

Tysfjorden.

1807: De svenska lapparna gå redan inemot den 14 april över fjället och ned till havet. Omkring Olofsdagen lemna de de närmare till bygden liggande trakterna, men svärma ännu några veckor omkring i gränstrakterna (s. 115).

1844: En del Gellivarelappar komma till havsstranden i slutet av juni och vistas vid kusten några veckor (s. 116; de övriga uppgifterna från 1844 synas i denna punkt mindre tillförlitliga och torde till en del åtminstone ha avseende på flyttningen från och ankomsten till skogslandet i Sverige).

1866: En del Gellivarelappar vistas i Norge under den varmaste delen av sommaren (s. 117).

1879: Några Gellivarefamiljer vistas på fjällen omkring de inre fjordarna under den varmaste tiden av sommaren. Andra uppehålla sig en eller annan vecka under högsommaren på bägge Sider om gränsen (s. 117 f.).

1883 = 1879.

1892 års norska kommission uppger, att de svenska lapparna vistas på Tysfjordens fjäll en tre veckor från mitten av juli. Längst i norr, vid Kjøbsvik, gå lapparna ända ned till fjorden och stanna något längre i Norge (s. 119). Tysfjordens herredsstyrelse uppger, att de vistas i Norge från mitten av juli till ut i augusti (s. 119).

1906: Lulelapparna pläga ej föra sina renar över gränsen förrän efter den 15 juni (s. 114).

Ofoten

1821: Den 13 juli träffades (svenska?) lappar och renar i Herjangsmarken (s. 121).

1844: De svenska lapparna ankomma omkring midsommar och återvända i början av september, när snön lägger sig på marken (s. 121). Av svaren på frågorna 4 och 11 framgår icke med full tydlighet, om det är på svensk (4) eller norsk (11) sida, som de norska lapparna på våren mottaga sina renar av de svenska, och om detta sker i maj (11) eller juni (4).

1863: Kaalasuoma lappby överstiger norska fjällryggen i senare hälften av juni och drager sig ned inom Ankenses socken. Sedan den därstädes tillbragt större delen av juli, återvänder den över fjällryggen och inträffar på svenskt område i början av augusti (s. 122). Denna beskrivning bör väl tydas så, att byn vistas inom Norge f. o. m. senare hälften av juni t. o. m. början av augusti och att den under denna tid vistas närmare havsstranden under större delen av juli. Talma lappby överstiger norska fjällryggen i (mitten av?) juni och vistas vanligen där till början av augusti, då den börjar återvända. I mitten av augusti är den åter på svenskt område (s. 122).

1866: Kaalasuoma lappby överskrider gränsen omkring mitten av juni och ankommer till kusten före och efter midsommar. I slutet av juli eller mitten av augusti överskrider den gränsen på återvägen. Rautasuoma flyttar samtidigt med Kaalasuoma. Talmalapparna anträda färden över fjällryggen omkring den 10 juni och komma till kusten efter midsommar utom ett och annat hushåll, som kommer före midsommar; återfärden företages samtidigt medföregående (s. 122f.).

1873: Jukkasjärvilapparna uppehålla sig omkring 5 veckor under sommaren i Norge (s. 123).

1879 = Gellivare ovan; Jukkasjärvilapparna vistas i Norge under juli och augusti (s. 187).

1883: Kaalasuomalapparna komma till Norge i mitten av juli och kvar-

stanna omkring 5 veckor. Rautasvuomabyn vistas i Norge 15 juli 25 augusti, Saarivuoma och Talma slutet af juni—mitten av augusti (s. 123 f.).

1892 års norska lappkommission uppger, att lapparna komma ned på fjordens södra sida i juli. I distriktet 40 Sjomen skulle de beta sina renar från midsommar till Bartolomei och i 41 Harjangen huvudsakligen samma tid (s. 124). Ankenæs herredsstyrelse uppger, att svenska lappar söka bete inom socknen från mitten av maj eller juni till ut i september. I Evenæs betade de i allmänhet i juli och augusti. Vid Æfjorden vistas de i juli (s. 124 f.).

1906: De lappar från Jukkasjärvi och Gellivare, som överflytta till Nordlands amt, pläga ej överskrida riksgränsen förrän efter 15 juni (s. 114).

Sammanfattning.

Ett studium av alla dessa olika uppgifter visar, att de svenska lappar, som pläga överskrida gränsen till Nordlands amt, i allmänhet numera beta och likaledes under 1800-talet betat sina renar i Norge endast under den egentliga högsommaren, i vissa trakter även under eftersommaren. De komma vanligen vid midsommartiden, eller t. o. m. senare och återvända i augusti eller september. Före kalvningstiden synas under senare tider blott en del strövreningar ha kommit in i Vefsen (1892); enligt en troligen mindre tillförlitlig uppgift skulle svenska lappar också söka bete inom Ankenæs i Ofoten redan i mitten av maj (1892). Av helt annan natur var den överflyttning, som omtalas 1807 från Tysfjorden — här kommo lapparna, liksom i en del nordligare trakter, redan i god tid före kalvningen ned till havet, jfr de likalydande uppgifterna från 1700-talet ovan ss. 86, 90. Denna metod för flyttningen har sedermera övergivits, vilket i dessa trakter gick lätt för sig, då lämpliga kalvnings- och vårbetestrakter här finnas även längre upp till fjälls.

Tromsö amts fastlandsdel.

Ett studium av den stora mängden tidsuppgifter från detta vidlyftiga område visar, att flyttningstiderna både år 1906 och år 1866 äro mycket olika i olika delar av området. Detsamma finner man även hos Schnitler och i andra äldre källor (jfr ovan s. 87 f.). Man kan därav med full säkerhet sluta till, att det blott beror på onöjaktighet och otillbörlig generalisering, då en del nyare källor uppge samma flyttningstid för t. ex. alla Karesuandolappar.

Tiden för flyttningen till Norge.

1844.

Om tiden för passerandet av riksgränsen får man icke många upplys

ningar i 1844 års källor. Den enda säkra uppgiften är lemnad af lappar, som höra

till nuv. 9:de distriktet, kanske också 8:de, och får således icke hänföras även till andra trakter. De omtalade (jfr ovan s. 154 f.), att de under kalvningstiden, vanligen hela maj och början av juni, vistades i fjällen. Det norska protokollet tillägger här, att kalvningen skedde ”paa enkelte Undtagelser nær endnu paa Svensk Grund”, varom det svenska protokollet intet upplyser.

Dessa samma lappar skilde kalvkorna från oxarna och gallkorna, vilka, åtminstone delvis, i slutet av maj eller början av juni på egen hand drogo till kusten. Lapparna själva ankommo till kusten med kalvkorna 1 à 2 veckor efter midsommar. Även till trakten av Sörkjosen i 10 distr. ankommo renarna vid midsommartiden och lapparna några dagar senare (s. 152).

Övriga uppgifter man från detta år erhåller äro tydligen så generaliserade, att man ej kan fästa större avseende vid dem. Bäst äro länsman GRAPES upplysningar, jfr ovan s. 181 (och 178), men man vet ej, vilken trakt de närmast skola avse. Av större betydelse är det, att 1866 års svensk-norska lappkommission vid sina undersökningar alltid efterforskade, om det i senare tid skett någon förändring i avseende på flyttningstiden (4:de frågan), och i sin berättelse noggrannt redogör för de erhållna svaren. Överallt erhöll den det beskedet, att någon väsentlig förändring icke egt rum, och detta svar avsåg helt säkert en tid, som bakåt sträcker sig åtminstone till 1840-talet. Ur 1866 års uppgifter (jfr nedan) kan man således med stor säkerhet sluta sig även till 1844 års förhållanden.

1857.

De från Koutokeino till Karesuando utflyttade lapparna kommo under sin vårflyttning till Norge över gränsen in i västra delen av Koutokeino redan i april och nådde kusten i maj eller juni (s. 190).

1862.

I en i mycket allmänna ordalag meddelad uppgift (ovan s. 183) säges, att de svenska lapparna börja komma ned till kusten i slutet av april och att de sista komma ned i slutet av juni eller t. o. m. i början av juli.

1863.

Även detta års notiser äro till största delen alltför allmänt hållna. Något mera detaljerad är blott uppgiften ovan s. 183, att Talmalapparna passera gränsen i mitten av juni. Den s. 184 meddelade notisen, att alla Karesuandolappar skulle vistas ”på fjällryggen” (i Sverige?, i Norge?) under kalvningstiden och komma ned till kusten 1 à 2 veckor före midsommar, kan tydligen icke för alla delar av amtet vara riktig.

1866.

Rörande tiden för passerandet av gränsen erhölesvid de från svensk sida anordnade sammanträdena i Karesuando den 3 mars och Jukkasjärvi den 8 mars följande upplysningar:

Talmalapparna, som flyttade till Ofoten samt *17, 16, 15, 14 och 12 distrikten* i Tromsö amt, anträdde färden över fjällryggen omkring den 10 juni (s. 123).

Saarivuomalapparna, som bl. a. flyttade till *14 och 12 distr.*, tillbragte kalvningstiden i fjällen på bägge Sider om gränsen (s. 139).

Lainiovuoma lappby, som flyttade till *11 och 10 distr.*, vistades under kalvningstiden ”eller från omkring den 18 Maji till omkring den 10 Junii⁸ vid skogsgränsen på ömse Sider om gränsen (ss. 148, 152).

De Köngämälappar, som flyttade till *9 och 8 distr.*, uppehöll sig under kalvningstiden på ömse Sider gränsen (ss. 156, 160), enligt en annan källa blott i Sverige (ss. 157, 160 ad 5).

De Rommavuomalappar, som flyttade till *7 distr.*, uppehöll sig likaledes i fjällen på bägge Sider gränsen under kalvningen (s. 163).

De lappar av Suontavaara by, som flyttade till *3 distr.*, uppehöll sig under kalvningen på bägge Sider om gränsen, men mest inom norskt område (s. 173).

Alla de till Tromsö amts fastlandsdel flyttande lappar, om vilka underrättelser finnas, hade alltså år 1866 för sed att under kalvningstiden, d. v. s. andra hälften av maj och början av juni, vistas med sina hjordar i fjällen på bägge Sider om gränsen, d. v. s. de kunde passera gränsen redan före kalvningstidens början, i första hälften av maj. Under själva kalvningstiden kunde av naturliga skäl ingen flyttning med vajor och kalvar ega rum.

Den svensk-norska lappkommissionen av samma år efterforskade i regeln icke tiden för passerandet av gränsen, utan endast tiden för ankomsten till sommarbetesmarkerna, vid kusten eller uppe i landet. Den erhöil följande uppgifter:

Till *17 distr.* ankommo lapparna omkring midsommar (s. 131).

Till *16 distr.* omkring midsommar (ss. 133, 131); de norska sjölappparna hämtade sina renar hos fjällapparna och kommo hit med dem 8 à 14 dagar före midsommar (s. 133).

Till *15 distriktets* nedre delar mellan midsommar och början av juli, de norska sjölappparna något tidigare (s. 136).

Till *14 distr.* omkring midsommar (s. 140).

Till *13 distr.* omkring midsommar (s. 143).

Till *12 distriktets* nedre delar mellan midsommar och början av juli (s. 145).

Till *11 och 10 distr.* omkring midsommar, helst något senare (ss. 148, 152).

Till *9 och 8 distr.* omkring midsommar, till Sörfjorden litet tidigare (s. 157, 160); enligt prot. för sammanträdet i Karesuando den 3 mars s. å. ”före och omkring midsommartiden eller i senare hälften av juni” (ss. 156, 160).

Till 7, 6, 5 och 4 *distr.* vanligen omkring midsommar, ibland något tidigare, t. o. m. i maj månad (ss. 163, 167, 168, 171); enligt Karesuandoprot. kommo 7 distriktets lappar i förra hälften av juni (s. 163) och en av 4 distriktets lappar omkring den 10 maj (s. 171).

Till 3 *distr.* omkring midsommar, i kalla år något senare, i varma tidigare; de som skola ut till öarna, kommo dit i första hälften av maj, men stanna då ibland på fastlandet (s. 174, ad 3 och 16); enligt Karesuandoprotokollet komma de även i detta distrikt till kusten i förra hälften av juni (s. 173.)

Till sina sommarbetestrakter i Tromsö amts fastlandsdel kommo således lapparna i allmänhet omkring midsommar, till de nedre delarna av 15 och 12 distr. och till 11 och 10 distr. något senare, till 7, 6, 5 och 4 distr. ibland något tidigare, t. o. m. i maj. Enligt Karesuandoprotokollet kommo de till 7, 6, 5, 4 och 3 *distr.* i förra hälften av juni.

Kommissionen erhöll även en del upplysningar rörande den tid, då vissa längre ut åt kusten eller på öarna tillhållande lappar plägade passera genom distrikten. Det upplystes sålunda, att

Senjenlapparna passerade 14 och 13 *distr.* i början av juni (ss. 140, 143);

en del norska sjölappar passerade 15 och 12 *distr.* något tidigare än de som stannade där, vilka kommo mellan midsommar och början av juli (ss. 136, 145);

Kvalölapparna passerade 11 och 10 *distr.* sist i april eller först i maj (ss. 148, 152);

de som skulle till 18 *distr.*, passerade 3 *distr.* i första hälften av maj (s. 174).

1872.

Vajorna komma till 7 *distr.* före kalvningen, oxarna långt fram i juli (s. 164).

1873.

Köngämälapparna komma till fjällryggen i medlet av maj, varvid en del genast går ned i Norge och en annan del stannar där över kalvningen och kommer till Norge vid midsommar (s. 185). Om Widmark till denna sin uppgift fogat, att han med "fjällryggen" avsåg fjälltrakterna på bägge Sider om gränsen, hade den i allt väsentligt överensstämt med uppgifterna från år 1866.

1879 och 1883.

Om uppgifterna från dessa år se ovan s. 185 ff.

1893.

I 15 *distr.* sutto lapparna förr vid Altevandet i maj, nu komma de delvis ned i distriktet i början av månaden (s. 137).

Till 12 *distr.* komma lapparna i början av maj, vilket de förut icke gjort (jfr s. 145 f.).

1906.

Rörande tiden för passerandet av gränsen erhöll detta års svenska lappkommission följande upplysningar:

16 *distr:s* lappar gå över gränsen i början av maj (s. 134).

15 *distr.* i mitten av maj (s. 137).

14 *distr.* Jukkasjärvilapparna, som gå hit, flytta från gränsen i början av maj (s. 141).

12 *distr:s* lappar gå över gränsen i början av maj, åtminstone med vajor och kalvar, under det att oxarna hållas på gränsfjällen till inemot midsommar (s. 146); även för omkring 50 år sedan vistades de med alla sina renar i fjällen inom norska gränsen under kalvningen (s. 146).

II *distr:s* lappar ha sedan gammalt gått över gränsen i början av maj (s. 149 f.). 10 *distr:s* lappar vistas med sina renar under kalvningstiden i Sverige och

flytta över gränsen med vajor och kalvar en vecka före midsommar, eller om tidig vår inträffar, något förr; oxarna stanna något längre på svenska sidan (s. 154).

9 *distr:s* lappar gå med vajorna över gränsen i maj före kalvningen; oxarna hållas under kalvningstiden på svenska sidan (s. 159).

8 *distr:s* lappar låta vajorna kalva i Sverige och gå över gränsen med dem omkring 2 veckor före midsommar; oxarna stanna längre i Sverige (s. 161).

7 *distr:s* lappar föra vajorna över gränsen i början av maj och oxarna ett par veckor före midsommar (s. 165).

6 *distr:s* lappar gå vanligen med hela hjorden över gränsen något före midsommar; endast två gånger hade det, så långt förmannen mindes, hänt, att de redan omkring Valborgsmessotiden i maj gått över gränsen med vajorna (s. 167).

5 *distr:s* lappar pläga vid vårens början gå in i Norge och låta kalvningen försiggå i närmaste skyddande dal (s. 168).

4 *distr:s* lappar låta kalvningen försiggå på norskt område i närmaste fjälldal innanför gränsen (s. 172).

Gränsen överskrides alltså före kalvningen av lapparna i 16, 15, 14, 12, 11, 9, 7, 5 och 4 distrikten, och efter kalvningen, 1 — 2 veckor före midsommar, av lapparna i 10, 8 och 6 distrikten.

Enligt samma källa är tiden för ankomsten till sommarbetestrakterna följande:

Till 17 *distr.* hade lapparna ännu ej inkommit den 21 juni 1906 (s. 132).

Till 16 *distr.* var en lapp stadd på inflyttning den 24 juni 1906 (s. 134).

Till 15 *distr:s* lägre delar flyttade lapparna efter kalvningstiden (s. 138).

Till 14 *distr.* inkomma lapparna med vajor och kalvar i början av maj, med oxarna vid midsommar eller enligt andra uppgifter i slutet av maj; för omkring 30 år sedan skulle alla renar ha kommit in vid midsommar (s. 141). År 1906 hade de Jukkasjärvilappar, som gå hit, ännu icke inkommit i slutet av juni; Karesuandolapparna voro ankomna.

Till 13 *distr.* komma vajorna i början av maj, oxarna efteråt på olika tider (s. 144).

Till 12 *distr:s* lägre delar komma vajorna före kalvningstiden och oxarna vid midsommar; förr kommo icke häller vajorna förr än något före midsommar (s. 146).

Till 11 *distr:s* yttre delar (t. ex. Mauken) flyttade åtminstone vissa lappar även i gamla dagar före kalvningstiden, andra vid midsommar; numera tyckas de i allmänhet komma i maj (jfr s. 149 ff.).

Till 9 *distr.* föra lapparna vajorna före kalvningstiden och oxarna en vecka före eller en vecka efter midsommar (s. 159).

Ned i 8 *distr.* komma lapparna med vajorna omkring en vecka före midsommar och med oxarna vid midsommar (s. 161).

Till 7 *distr.* komma vajor och kalvar ungefär en vecka före midsommar, någon gång i början av maj; oxarna gingo över riksgränsen ett par veckor före midsommar och fördes så hastigt som möjligt till distriktet (s. 165).

Till 6 *distr.* komma lapparna med hela hjorden någon dag före midsommar-dagen (s. 167).

Till närheten av bygden i 5 och 4 *distr.* komma lapparna ej före 15 juni (ss. 168, 172).

Lapparna komma alltså till sina sommarbetestrakter i Tromsö amts fastlandsdel dels med vajor och kalvar i början av maj, före kalvningstiden (i 14, 13, 12, 11, 9 och någon gång 7 distr.), varvid oxarna komma senare, dels med hela hjorden efter kalvningstiden (15 distr.) eller omkring midsommar (17?, 16, Jukkasjärvilapparna i 14, 8, 7, 6, 5 och 4 distr.).

Kommissionen erhöll också följande upplysningar rörande den tid, då vissa längre ut åt kusten eller på öarna tillhållande lappar pläga passera genom distriktet:

16 *distr:s* lappar passera 15 *distr.* med vajorna före kalvningen; oxarna komma i slutet av maj (s. 134).

14 *distr:s* Jukkasjärvilappar passera 12 *distr.* med vajorna i början av maj och oxarna fram emot midsommar (s. 141). Karesuandolapparna komma hit genom 13 *distr.* före kalvningen (s. 142).

13 *distr:s* lappar passera 11 *distr.* före kalvningen (s. 144); förr skulle de

enligt vissa uppgifter ha gått genom 12 distr. och kommit till 13 distr. vid midsommar (s. 143).

Senjen-lapparna passera 11 distr. före kalvningen (s. 200).

Kvalø-lapparna och *Ringvatsö*-lapparna passera 8 och 10 distr. med vajorna i maj före kalvningen; deras oxar inkomma något före midsommar (ss. 161, 205, 209).

9 *distr:s* lappar passera 8 distr. med vajorna i maj och oxarna 2 veckor före midsommar (s. 162).

7 *distr:s* lappar låta vanligen kalvningen försiggå i 5 distr. och komma in i 7 distr. genom 6 distr. ungefär en vecka före midsommar; oxarna föras över riksgränsen ett par veckor före midsommar och gå så hastigt som möjligt genom 5 och 6 distr. (s. 165).

Tiden för flyttningen från Norge.

1844.

Enligt de generaliserande uppgifterna från detta år skulle lapparna lemna kusten i slutet av augusti (s. 181); denna uppgift anföres särskilt rörande 9 distr. (s. 155).

1857.

De från Koutokeino till Karesuando utflyttade lapparna lemnade på sin höstflyttning kusten i september och gingo först sent på hösten över gränsen (s. 190).

1859.

Från 4 *distr.* gå lapparna vanligen före september månads slut över gränsen (s. 171).

1862.

Enligt en alltför generaliserad uppgift (s. 183 ovan) återvända de sista lapparna först fram i oktober.

1863.

Talmalapparna lemnade Norge i början av augusti (s. 183); Karesuandolapparna lemnade kusten i slutet av juli och i augusti (s. 184).

1866.

Den svensk-norska lappkommissionen erhöll följande uppgifter rörande de tider, då lapparna lemna distrikten (även Karesuandoprotokollets uppgifter om tiden för deras ankomst till gränsen äro här inarbetade):

Lapparna i 17 *distr.* bryta upp i första hälften av september (s. 131).

Från 16 *distr.* flytta de i början eller första hälften av september; de norska sjöfinnarna föra upp sina renar vid Mikaeli (ss. 133, 131).

Från 15 *distr.* flytta de i slutet av augusti — mitten av september, de norska sjölapparna något senare (s. 136).

Från 14 *distr.* flytta de i senare hälften av september (s. 140) och komma likaledes till riksgränsen i senare hälften av september, en del i början av oktober (s. 138).

Från 13 *distr.* flytta de i senare hälften av september (ss. 143, 140).

Från 12 *distr.* flytta lapparna i slutet av augusti — mitten av september; de norska sjölapparna passera senare genom distriktet (s. 145).

Från 11 *distr.* bege sig lapparna strax efter mitten av augusti eller 1—3 veckor efter 29 juli (s. 148) och komma till gränsen omkring 1 september (s. 148); Kvalölapparna passera genom distriktet under september

Från 10 *distr.* fara lapparna 1—3 veckor efter 29 juli; Kvalölapparna passera distriktet under september (s. 152).

Från 9 *distr.* flytta de i mitten—slutet av augusti, från Sörfjorden litet senare (s. 157); de stanna vid kusten till början av augusti (s. 156). Till gränsen komma de 25 augusti—15 september (s. 156).

Från 8 *distr.* (Sörfjorden) flytta lapparna något senare än från 9 *distr.* (s. 160).

Från 7 och 6 *distr.* flytta de mitten av augusti—mitten av september (ss. 163, 167) och komma till gränsen vid mitten av september (s. 163).

Från 5 *distr.* flytta de vanligen vid mitten av augusti—mitten av september, några redan 29 juli (s. 168).

Från *e distr.* flytta lapparna omkring 1 augusti (s. 171), enligt andra uppgifter på samma tid som från 7 *distr.* (s. 172).

Från 3 *distr.* flytta de vid mitten av augusti (s. 174) och övergå gränsen vid mitten av september (s. 173).

1873.

Enligt v. DÜBEN skulle alla Karesuandolappar komma till gränsen 25 aug.—15 sept. (s. 185).

1879 och 1883.

Om uppgifterna från dessa år se ovan s. 185 ff.

1893.

Från 12 *distr.* flyttade lapparna förr i slutet av augusti, nu i slutet av september (s. 146).

I 11 *distr.* vistades de ända till slutet av september (s. 149).

Sammanfattning.

De värdefullaste upplysningarna rörande tiden för de svenska lapparnas flyttning till och från de olika delarna av Tromsö amts fastlandsdel härstamma alltså under denna period från åren 1866 och 1906; de säkrare upplysningar man från andra tider erhåller, röra endast enstaka trakter. En jämförelse mellan de olika uppgifterna visar, att någon förskjutning i tiden för överskridandet av riksgränsen på väg till Norge knappast kan ha skett under ifrågavarande period; den sammanfattande uppgiften från år 1866 ovan s. 222 synes i allt väsentligt stämma överens med uppgiften från år 1906 s. 224 — i allmänhet överskreds gränsen eller kunde åtminstone överskridas före kalvningstiden. I avseende på tiden för ankomsten till kusten har emellertid en bestämd förskjutning inträtt sedan år 1866. I många trakter komma lapparna nu till kusten redan före kalvningen, åtminstone med vajorna, under det att de år 1866 i allmänhet kommo dit först efter kalvningstiden, omkring midsommar. I somliga trakter synas de emellertid komma senare nu än förr (7, 6, 5 och 4 distr., jfr ovan ss. 223 och 225). Rörande tiden för återflyttningen till Sverige kan man av de förhandenvarande källorna knappast se, om någon allmännare förskjutning skett under 1800-talet.

Öarna i Tromsö amt.

Tiden för flyttningen från fastlandet till öarna.

Från de första decennierna av 1800-talet eger man inga underrättelser om tiden för lapparnas ankomst till öarna. Det säges blott (jfr s. 198), att de komma till *Senjen* på våren. Den första bestämda uppgiften om deras ankomsttid härstammar från 1863 (s. 198) och innebär att bl. också *Senjen* -lapparna skulle passera riksgränsen i senare hälften av juni och återvända över gränsen i början av augusti. Denna uppgift, som dessutom är mycket summariskt hållen, kan likväl icke vara riktig, vilket visas av de underrättelser, som **1866** års svensk-norska lappkommission inhämtade och som även skulle ha avseende på något äldre tider. De lyda, att *Senjen*-lapparna kommo till trakten av Moen i Maalselven i början av juni (s. 199) och att *Kvald*-lapparna kommo till trakten av Sletten i Balsfjorden sist i april eller först i maj (s. 204) och till *Kvalön* i början av maj (s. 202) eller under tiden från början av maj till midsommar (s. 203). *18 distr:s* lappar kommo ut till öarna i första hälften av maj (s. 213).

År **1873** uppgavs det emellertid, att lapparna komma till *Senjen* med korna före kalvningstiden och med oxarna senare (s. 199).

År **1898** säger ett vittne, att lapparna kommit till *Kvalön* i början av maj åtminstone sedan 32 år tillbaka (s. 205). Till *Bingvatsön* kommo de i mitten av maj (s. 209).

År **1906** uppgavs det, att *Senjen*-lapparna med hela sin hjord passerade riksgränsen under de första dagarna av maj och Gisundet mellan 8 och 12 maj (s. 200). Vissa vittnen sade, att lapparna även för 40—50 år sedan kommit till *Senjen* i maj, andra åter, att de då för tiden kommit dit omkring en vecka före midsommar (s. 201). Till *Kvalön* komma lapparna, så länge man kan minnas tillbaka, med korna i början av maj och med oxarna vid midsommar (s. 205 f.). Till *Bingvatsön* slutligen komma korna i maj och oxarna efter den 15 juni (s. 210).

Tiden för återflyttningen till Sverige.

Från de första decennierna av 1800-talet uppges det, att lapparna vistades på *Senjen* till hösten (jfr ovan s. 197); år 1807 säges det, att de lemnade ön mot vintern (s. 197). År 1863 uppgives det, att de passera riksgränsen redan i början av augusti (s. 198), vilket emellertid icke kan vara riktigt. Rimligare är säkerligen **1866** års uppgift, att de återvända under sista hälften av september (s. 199); *Kvalø*-lapparna återvände enligt detta års meddelanden omkring 1 september (s. 202) eller i början — mitten av månaden (s. 203) och passerade Sletten i Balsfjorden i samma månad september (s. 204). *18 distr:s* lappar återvände 14 dagar före Mikaeli (s. 213).

År **1898** säger ett vittne, att *Kvalø*-lapparna plägat lemna ön i slutet av augusti eller början av september sedan åtminstone 32 år tillbaka (s. 205). Från *Ringvatsön* återvände de i mitten av september (s. 209).

År **1906** uppgives det, att lapparna lemna *Senjen* i början av september (s. 200).

Sammanfattning.

De tillgängliga uppgifterna äro således, vad *Senjen* beträffar, för något äldre tider motsägende, i det att de flesta uppgifterna synas tyda därpå, att lapparna ännu på 1860-talet icke kommit dit förrän efter kalvningstiden, något före midsommar; somliga vittnen från år 1906 ville emellertid veta, att de även för 40—50 år sedan kommit dit i maj, såsom de, åtminstone med renkorna, notoriskt gjort fr. o. m. 1870-talet. Möjligen kan motsättningen förklaras så, att de även på 1860-talet kommit med vajorna före kalvningen och med oxarna efteråt, och att somliga vittnen endast fäst sig vid eller kommit ihåg oxarnas ankomsttid.

Till *Kvalön*, *Ringvatsön* och *öarna* i *Skjervö* ha de, så långt uppgifterna gå tillbaka, kommit före kalvningstiden, åtminstone med korna.

Återfärden synes i allmänhet ha anträts omkring början av september.

Antalet renar, som föras över till Tromsö amt.

(Jfr tabellen sid. 233.)

Från äldre tider finnas inga uppgifter rörande antalet av de svenska renar, som på sommaren föras över till Tromsö amt. För första gången meddelas sådana uppgifter år 1844 av de norska medlemmarna i 1843 års kommission, vilka uppge, att från Torne lappmark ett antal av 40,000 renar gå över till Norge (1897 års komm:s Indst., bil. 12, sid. 82). 1866 års kommission antager, att omkring 60,000 svenska renar inkomma i Tromsö amt (samma Indst., s. 81). Enligt de norska lappuppsyningsmännens antaganden var antalet år 1875 94,500, år 1876 92,000, år 1877 100,520, år 1878 104,000, år 1879 90,000 och år 1880 89,000, under det att lapparnas egna anmälningar omfattade blott omkring halva detta antal (Oth. Prp. n:o 2 för 1882, sid. 121). Det är uppenbart, att de tal, som lapparna själva uppgivit, äro alldeles oriktiga; uppsyningsmännens uppgifter äro förmodligen riktigare. I alla händelser har renantalet utan tvivel stigit högst betydligt efter 1852 års gränsspärrning, jfr härom ovan s. 193 f. och 1897 års komm:s Indst., s. 79. ff. De svenska lappkommitteerna beräkna, att sammanlagda renantalet i Torne lappmark år 1882 var 78,300 och år 1895 73,850 (1883 års lagförslag, s. 59 och 1896 års, s. 79), och av dessa renar fördes säkerligen den största delen över till Tromsö amt. Lapparna själva åter anmälde år 1895 blott 20,850 renar till överflyttning, jfr tabellen nedan s. 234. 1897 års kommission säger i anledning härav med rätta (Indst., s. 83 f.): ”Der er efter dette ingen Grund til at betvile, at den aarlig i Tromsø Amt sommerbeitende Renmængde har fra 1865 og udover til Begyndelsen af 90-Aarene steget til et Antal af omkring 90,000 à 100,000, maaske enkelte Aar høiere. At den i de sidste Aar er sunket noget, er visselig Tilfældet. Dette skyldes dels Tilbageflytningen af Kautokeinolapper, dels den for Lapperne i det nordlige Norrbotten overmaade ugunstige Vinter 1893—1894, der medførte en Ødelæggelse af 20,000—30,000 Ren, og dels, at Grænsespærringen i 1889 mellem Finland og Sverige formentlig efterhaanden har ført til en Indskrænkning i det gjennem Menneskealdre drevne Misbrug, at de svenske Lapper efter Overenskomst medtager finske Ren til Sommerbeitning i Norge.”

Orsaken till ökningen i antalet svenska renar i Tromsö amt torde väsentligen böra sökas i goda år med för renskötseln lämpliga väderleksförhållanden, som låtit de nyfödda kalvarna leva och renhjordarna växa till, jfr s. 193 f. Några andra orsaker härtill torde man icke kunna finna. Särskilt kan icke den fortskridande uppodlingen och jordbrukets utveckling i Norrbottens län ha haft något inflytande på antalet av de renar, som föras över till Norge. Uppodlingen kan i Norrbotten inskränka sommarutrymmet endast för skogsrenen, men denna går icke till fjälls, och inga försök ha håller veterligen på allvar gjorts att föra skogsrenar över till Norge.

Slutord.

De uppgifter om de svenska nomadlapparnas flyttningar till Norge, som man i källor av äldre och yngre datum kan erhålla, äro visserligen tämligen sporadiska och ibland dessutom otillförlitliga, men ett ingående, kritiskt studium av dessa uppgifter kan dock utan tvivel lemna en i det stora hela och allt väsentligt riktig bild av det sätt, på vilket flyttningarna under tidernas lopp gestaltat sig, och av det omfång i rum och tid, som de under olika perioder haft.

De synas ha uppkommit redan i en grå forntid samtidigt med att lapparna började anse renen som sin personliga egendom. De måste då hålla ett öga på den renflock, som de ansågo för sin, och när renarna efter gammal vana om våren drogo till de myggfria gräsfjällen vid Norges kust, måste lapparna följa efter. Om hösten åter måste de följa renarna på deras vandring tillbaka till lavtrakterna öster om vattendelaren. Både flyttningstiden och förmodligen också omfånget av vandringarna bestämdes sålunda av vanor, som renen själv sedan oräkneliga släktled tillbaka förvärvat, långt innan den ännu blivit människans personliga egendom. Dessa vanor åter bestämdes av klimatiska och andra naturförhållanden, som voro och allt fortfarande äro egendomliga för våra nordliga, trakter (jfr s. 2 f. med anm. 9 och 10).

Från tiden före 1700-talet äro upplysningarna om lapparnas vandringar till Norge ännu mycket sporadiska, jfr sammanfattningen ovan s. 21. Från mitten av 1700-talet eger man däremot särdeles fylliga uppgifter, jfr sammanfattningarna ss. 49, 70 och 93 och framställningen ss. 70—84. Dessa uppgifter visa, att de områden, där de svenska lapparna plägade beta sina renar under uppehållet i Norge, på denna tid visserligen i stort sett voro desamma som nu, men dock på vissa punkter icke obetydligt omfångsrikare, jfr översikterna ss. 126, 194, 214 f. Den viktigaste inskränkning, som betesmarkerna undergått, hänger emellertid icke samman med den på vissa punkter möjligen försiggångna förskjutningen av deras västra gräns mot öster eller ens därmed, att Karesuandolapparna upphört att flytta till trakterna öster om Reisenälven, utan har förorsakats av den stigande uppodlingen, som tagit ifrån lapparna en mängd av den för renarnas vår- och sommarbete bästa marken inom den allt fortfarande bestående västgränsen och förvandlat en hop gamla renvallar o. d. till åker och äng.

Även tiden för flyttningen över till Norge är i allt väsentligt densamma nu som vid 1700-talets mitt, jfr framställningen ovan ss. 86 ff. och 216 ff. Förmodligen har den varit densamma så länge som lapparna överhuvudtaget haft för sed att flytta över fjällryggen, enär den säkerligen på det närmaste sammanhänger med de klimatiska förhållandena i trakten, vilka icke ha under överskådlig tid förändrats. Detsamma synes gälla om tiden för återflyttningen över gränsen; uppgifterna härom äro emellertid tämligen ofullständiga.

De svenska lapparnas renbete i Norge har således under de senaste 250 åren icke utsträckts, vare sig vad betesområde eller betestid — åtminstone betestidens början — angår. I avseende å de hjordars storlek, som föras på bete i Norge, har emellertid säkerligen en stor förändring skett, i det att utan tvivel numera ett betydligt större antal renar föres till Tromsö amt än vad förut varit fallet, jfr härom s. 230 ovan. I Nordlands amt, åtminstone i vissa delar därav, torde åter antalet svenska renar ha sjunkit, jfr s. 128 f.

Tabell öfver antalet svenska lappar och renar, som enligt § 7 i 1883 års lapp-
lag anmäls till flyttning till de olika distrikten i Tromsö amt.

Distrikts- nummer	1884		1885		1886		1887		1888		1889		1890		1891	
	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar
1	1	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	5	1 020	5	1 000	5	860	6	1 800	6	1 800	5	1 610	1	100	—	—
3	9	1 070	4	750	6	1 040	6	890	9	1 430	9	1 680	6	1 470	9	1 600
4	12	2 230	8	1 080	10	2 130	18	3 100	12	3 580	10	3 245	5	2 490	5	2 000
5	—	—	—	—	—	—	4	990	5	1 960	4	1 300	—	—	—	—
6	4	440	4	740	2	550	4	1 810	—	—	1	200	3	1 400	3	1 250
7	10	1 750	4	1 170	3	950	4	680	6	1 490	7	1 390	4	760	4	640
8	3	1 030	1	200	5	1 150	—	—	3	2 000	2	1 200	11	3 920	8	2 420
9	36	7 700	22	4 790	16	2 720	25	4 040	28	4 670	22	4 570	22	4 790	19	4 930
10	20	3 510	18	3 490	12	2 350	15	2 880	13	2 660	17	3 910	17	4 070	20	4 610
11	15	3 110	8	1 430	8	1 530	13	2 570	14	2 840	16	3 140	19	3 590	20	4 220
12	1	140	11	3 678	12	2 940	13	3 470	14	4 048	10	3 710	12	4 554	19	6 137
13	4	1 240	4	700	5	910	4	1 200	3	450	3	480	5	830	5	930
14	5	2 730	7	2 469	7	1 940	10	2 130	10	1 775	12	1 851	9	1 501	14	1 874
15	9	3 000	7	1 990	7	1 862	14	3 060	15	2 505	9	2 357	9	1 664	12	2 818
16	1	300	9	1 511	6	545	7	890	7	1 000	7	690	5	670	7	905
17	4	915	6	1 095	11	1 575	11	1 535	15	2 521	11	1 928	8	1 455	9	2 137
18	9	1 050	8	680	6	520	6	590	6	580	7	670	—	—	3	370
20	—	—	—	—	1	150	1	120	2	340	1	190	1	200	1	300
21	16	2 730	7	1 360	8	1 190	15	2 170	12	1 510	13	1 920	11	1 650	21	2 990
23	23	3 010	16	2 710	8	1 300	19	2 500	20	2 670	13	2 270	11	2 540	16	3 350
24	3	480	5	1 150	9	1 330	16	2 690	9	1 250	10	1 220	14	2 240	14	2 390
25	—	—	—	—	—	—	—	—	1	80	—	—	—	—	—	—
Summa	190	37 855	154	31 993	147	27 542	211	39 115	210	41 159	189	39 531	173	39 894	209	45 871

Till 19, 22, 26 och 27 distr. ha inga anmälningar skett.

(Forts.)

Distrikts- nummer	1892		1893		1894		1895		1896		1897		1898		1899	
	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	7	1 410	—	—	3	580	—	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	5	560	—	—	7	530	—	—	—	—	2	100	2	80
5	—	—	2	800	—	—	1	80	5	270	—	—	—	—	—	—
6	2	1 000	3	900	—	—	1	100	—	—	—	—	1	250	1	200
7	3	650	6	860	6	—	7	1 110	10	1 350	8	760	5	360	8	460
8	6	1 960	3	750	—	—	—	—	1	100	—	—	—	—	3	450
9	24	5 340	22	6 190	5	—	15	2 830	21	3 020	23	3 710	18	2 680	13	2 290
10	22	4 340	15	2 780	1	—	4	590	10	1 430	6	960	5	520	6	740
11	18	3 890	16	3 560	20	—	26	2 910	18	2 480	20	2 250	19	1 980	10	790
12	12	5 137	8	2 795	—	—	9	2 305	15	3 430	7	1 168	10	1 500	7	1 360
13	4	850	5	1 100	—	—	5	650	5	570	7	910	5	530	4	650
14	10	1 946	15	2 114	—	—	10	960	18	1 595	17	1 423	18	1 250	19	1 800
15	6	1 779	8	2 594	—	—	13	2 910	12	2 870	8	2 190	14	2 620	13	2 780
16	8	1 577	5	440	—	—	4	420	4	620	4	465	6	870	6	950
17	2	200	7	1 745	—	—	5	1 305	8	1 840	6	1 720	4	1 110	8	1 830
18	—	—	1	150	—	—	2	260	2	260	2	260	1	70	—	—
20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21	13	2 260	16	2 600	1	—	9	770	13	1 080	11	920	7	730	9	880
23	17	2 450	13	2 720	4	—	9	950	15	1 600	11	920	13	1 320	12	1 300
24	13	1 970	18	2 680	14	—	18	1 590	19	1 810	14	1 070	17	1 360	19	1 810
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	160	35 349	175	36 748	—	—	148	20 850	176	24 325	144	18 726	145	17 250	140	18 370

(Forts.)

Distrikts- nummer	1900		1901		1902		1903		1904		1905		1906		1907		1908	
	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar	Lappar	Renar
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	5	145	4	190	5	220	5	240	8	490	8	425	5	300	5	450
4	—	—	4	120	5	145	5	140	6	150	10	1400	12	920	9	395	8	440
5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	800	—	—	—	—
6	3	330	4	520	2	310	5	460	8	660	7	700	7	1170	5	1080	9	1290
7	9	670	13	890	12	860	13	1310	9	1270	4	600	6	890	12	1240	10	1220
8	3	600	6	1220	2	500	4	900	5	1050	4	900	5	1280	2	600	4	810
9	26	4310	26	4490	23	4530	27	4940	17	3130	16	2500	20	3730	26	4640	20	5135
10	9	1070	8	870	5	530	7	700	8	770	6	800	8	770	10	1330	11	1600
11	9	740	17	1470	5	510	17	1280	11	1110	15	1700	27	1915	24	1645	19	1605
12	12	3140	16	3535	17	3565	14	3810	22	3995	21	4140	26	4845	24	4405	24	4085
13	4	710	5	640	2	310	4	510	2	330	4	390	8	740	6	620	7	700
14	17	1345	20	1210	15	1265	16	1225	18	1325	11	890	15	1400	17	1436	24	2535
15	14	2985	16	3085	16	3110	16	3255	14	2525	19	4115	15	4195	22	3564	25	4220
16	7	960	8	1070	11	1305	6	895	5	430	5	480	11	980	8	530	7	500
17	9	1650	11	2330	10	2225	9	2200	7	2100	8	2295	12	2895	6	838	9	1799
18	—	—	—	—	—	—	1	70	1	70	—	—	—	—	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21	9	990	12	1320	12	1560	13	1230	15	1800	15	1770	13	1670	19	1975	16	1400
23	17	1830	18	2180	17	2080	21	2310	21	2110	12	1710	17	2600	20	2760	22	2985
24	15	1550	17	1690	15	1530	15	1690	15	1870	18	2200	13	1690	14	1905	12	1410
25	2	110	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	110	—	—
Summa	165	22 990	206	26 725	173	24 525	198	27 145	189	24 935	183	27 080	228	32 915	230	29 373	232	32 184

Tillägg.

Till s. 21, rad 7: Kasta-älven rinner kanske i närheten av amtskartans fjäll Gastabakti vid Lavangsbotten.

Till s. 77: Om renar på Andön i slutet av 1700-talet se 1892 års norska lappkommissions Indberetning, s. 30 och dess separatbilaga s. 13.

Till s. 79: Rörande uppgifterna om renar på Ringvatsön jfr de s. 208 citerade uppgifterna hos v. BUCH, vilka troligen gå upp till 1700-talet.

Till s. 84, rad 9: Enligt QVIST och HELLANT samt uppbördslängder kommo de nordligare Vefsenlapparna från Lycksele lappmark, jfr ss. 25, 28.

Till s. 92: Även följande mål äro upplysande om, huru lange på hösten lapparna stannade i Norge:

Vid tinget i Jukkasjärvi i febr. 1711 förekom ett mål rörande horsbrott, varvid ett vittne sade: "Enär [= när] dee berörde höst [1710] Åtte dagar efter Bartholomej flyttiade ifrån Noriges sidan — — — "Ett annat vittne yttrade: "huruledes 1708 Jacobi tijd [25 juli g. st. = 5 aug. n. st.], enär dee flytte ifrån Norjes sijdan, hörde hon" etc.

Vid tinget i Jukkasjärvi i jan. 1739 förekom ett mål rörande inbrottsstöld, begången i Trældal i Ankenæs vid Bartolomeitiden 1738 av lappen Anders Mickelson Nija, som vid denna tid låg med sina renar. Det omtalas också, att Nija den 19 aug. varit fram till havsstranden för att fiska, och "som nu tiden instundade på hwilcken de der i negden sommaren öfwer wistande Lapar skulle förfoga sig hem öfwer fiällen hwar til sin ort i Swenska Lapmarken, hwilka omtränt Nijo eller Tijo wara kunde til hushållen räknade ifrån åtskilliga orter, så" etc. .

Vid tinget i Enontekis i jan. samma år förekom ett mål rörande lägersmål. En flicka, som hade tjänst hos lappar, som lågo vid Koppangen i Lyngen, befanns vara havande, varför husbondfolket sände henne hem till hennes föräldrar, som likaledes lågo vid Koppangen. Hon kom till dem "om tränt en wicka eftter Lars Mäss.— — Ock som de i Matzmässwickan [Matteus den 21 sept. g. st. = 2. okt. n. st.] flyttade derifrån ärnandes sig öfwer fiällen", så blev flickan sjuk på vägen etc.

Till s. 172 nederst: 1857. Enligt de underrättelser, som 1857 års norska lappkommission inhämtade, gick nordgränsen för de svenska lapparnas överflyttning till Tromsö amt detta år icke norr om Kaafjorden i Lyngen (1897 års komm:s Indst., s. 94). Om så värkligen var förhållandet, kan detta tydas endast som ett mera tillfälligt avbrott i en gammal sedvana, jfr uppgifterna om Suontavaaraby från 1700-talet ss. 65 och 84 f. och från 1863 s. 184.

Anmärkingar.

I. Upptäckten av de urnordiska lånorden i lapskan och finskan var ett evenemang för den nordiska språkvetenskapen, och än i dag hör VILHELM THOMSENS avhandling om "Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske", Köpenhamn 1869, vari han redogör för dessa lånord, till de märkligaste verk, som denna gren av filologin frambrakt. THOMSENS resultat ha från alla håll vunnit fullständigt godkännande; endast i mindre väsentliga detaljer ha de behövt en justering, men själva huvudsaken — finskan och lapskan innehålla en mängd ru-nordiska lånord — är en gång för alla fastslagen. Den ende, som sökt rubba tilltron till detta huvudresultat, är rektor J. QVIGSTAD, som i sitt arbete "Nordische Lehnwörter im Lappischen", Kristiania 1893 (här citerat NL), sökt göra gällande, att man icke "är nödsakad att föra tillbaka språkformen i lånorden på en nordisk språkform, som skulle motsvara språket i de äldsta runinskrifterna", d. v. s. det urnordiska språket. De skäl, som av honom framställdes härför, upptogs till behandling av mig i "Entwurf einer urlappischen lautlehre, I" Helsingfors 1896, s. 50 ff. (här citerat UL), och som jag hoppas, lyckades jag däri visa, att den nyss omtalade, av THOMSEN inaugurerade uppfattningen av de äldre germanska lånorden i lapskan är oantastligen riktig.

Allt fortfarande fasthåller jag i allt vid den uppfattning av vederbörande företeelser, som jag i nyssnämnda arbete framställt. Blott i ett par detaljer, som icke ha något inflytande på själva huvudfrågan, har jag sedermera kommit till en något annan och som jag tror riktigare mening. Det gåtfulla norsklapska *ba'iskok* "påsk" (= isl. *páskar* < lat. *páscha*) med dess underliga och omotiverade diftong får en välkommen belysning av tvänne andra nyare lånord med *—sk—*, vilka även de erhållit ett oorganiskt i-inskott: NL s. 156 *fuössko* eller *fuoi'sko* "gården Fauske i Skjerstad"; NL 138 *duiskai-ænam*, *tuiska-ænam* "Tyskland", vars *—ai—* knappast är att bedöma på samma sätt som i NL 273 *ruito* "gryta", där det återger ett långt *y*; jfr också NL 110 Sors. Tärn. *blüiga* "blyg", NL 330 Lule *sui^otit* av sv. dial. *syta* "sköta". Det ser alltså ut, som om särskilt konsonantförbindelsen *—sk—* skulle älksa ett i-förslag. I alla händelser kunna dessa ord icke på något sätt styrka en allmän ljudlag *ä > at* o. dyl., vilken icke håller kan styrkas genom några få exempel på att i mycket unga lån ett *i* inskjutits mellan *e*, *æ* och en följande dental: *einostet*, *enostet* < fi. *ennustaa* "före-båda, spä"; *ei'seval'dë* < fi. *esivalta* "överhet"; *eisigen* < fi. *ensinküün* "alls"; XL 113 *po-tei'ta* < no. *potet* "potatis"; NL 117 *pro-fëita* "profet". NL 197 Kvänangen *hai'la* "häl" innehåller troligen ett minne från den tid, då i det nordiska originalet ett *i* stod omedelbart före dess *l*, NOREEN Aisl. Gr.³ §§ 59, anm. 1; 129. Även NL 215 *läira*, "läder" torde finna sin förklaring ur en norsk mellanform **läer* < *läder*. Sydlapska *Bäikare* "bägare torde böra förklaras ur ett äldre **Bäikare* med brytning enligt UL s. 269 = fsv. *bikare*, *bikar*, isl. *bikarr*. Det sydlapska *brevie* "brev", vars *—ie* i st. f. *—a* eller *—ö* är egendomligt o h leder tanken till de eljes alltid urnordiska lånorden på lp. *—ie*, *—ē* < urn. *—a* (UL s. 56), finner lätt sin förklaring därur, att det nordiska *brev* härstammar från lat. *breve* (scil. scriptum), jfr TAMM, Etym. Svensk Ordb. s. v. brev. Ur den nordiska litteraturen torde ingen

form med utljudande —e vara belagd hos detta ord; endast de sydlapska dialekterna ha behållit detsamma.

Någon ytterligare diskussion rörande de äldre nordiska lånordens ålder i lapskan har sedan denna tid icke förts, utan ha alla, som haft anledning att yttra sig rörande densamma, utan vidare omfattat THOMSENS mening. Det enda undantaget är dr ANDR. M. HANSEN, som i sin bok "Landnäm i Norge", Kristiania 1904, utgår från QVIGSTADS uttalanden och med dessa som huvudargument söker stöda sitt antagande, att lapparna först i sen tid inflyttat till Norden. Då emellertid dr HANSEN dels icke känner till de invändningar, som gjorts mot QVIGSTADS hypotes, och dels uppenbarligen icke är hemma i språkvetenskapen, måste man lämna hans teori ur räkningen. I förbigående må omnämnas, att också de arkeologiska stöd, som dr HANSEN anför till fromma för sin mening om tiden för lapparnas ankomst till Skandinavien, av A. W. BRÖGGER i "Studier over Norges Stenålder, I", Kristiania 1906, blivit avvisade såsom fantastiska.

2. Sålunda visar det norsklapska *viekko* "vikt på två pund" en förurnordisk palatal vokal, ur vilken det urnordiska *ä* i **wäzō*, isl. *vǫg* id. utgått. Ett ord som *buidde* "fett" hänvisar på ett urgerm. **poid-*, varur det urnord. **fait-*, isl. *feitr* framgått. Endast dessa båda, som jag tror, fullt otvetydiga exempel må här anföras. Tillfogas må blott, att växlingen *kē ~ z* i *viekko*, gen. *viezo* visar, att detta ord icke är en avledning ur verbet *vikkít* "väga", i vilket fall det borde hetat gen. **viekko*.

3. Säkra kännetecken på urnordiska lån bland de lapska ortnamnen äro följande:

a) Namnet innehåller ett *ai*, motsvarande ett urnordiskt *ai*, senare nordiskt *ei*, *e*, *a* etc Exempel härför äro:

NL s. 99 *laidär* Beieren i Nordland; *oarjeli-batdär* ("Syd-Beieren") Gildeskaali Nordland; den lapska formen visar otvetydigt, att den urn. formen innehållit ett *baiä-* och att således den av RYGH givna etymologin i "Norske Gaardnavne" XVI, s. 193 ej kan vara riktig.

NL 208 *lairag-vuödna* Leinesfjorden i Ledingen, Nordland, visar på ett urn. *laiRang-*, ur vilket det senare *Læidangr*, *Ledingen* utvecklats sig, RYGH XVI, 250.

NL 318 *staffgo*, gen. =, Steigen i Nordland, av en urn. grundform till fho. *Steig*, RTGH XVI, 249. Den starka stammen i den lapska genitiven synes förutsätta en urn. *iō-stam.*

NL 84 *airladdi* Helland i Tysfjorden; den lapska formen förutsätter ett urn. **hail -*, varför alltså RTGHS etymologi XVI, 279 f. måste förfalla.

NL 255 *rai'sa*, S. och N. Reisen i Tromsö amt, förutsätta den urn. grundformen till fho. *I Reisu* Dipl. Norv. VI 229, *a Ræisu* Dipl. Norv. VI 321, **Reisu* Dipl. Norv. VI 349 (RYGHS mskpt om ortnamnen i Tromsö amt å Norska Riksarkivet; alla följande citat ang. ortnamn i Tromsö amt äro hämtade från detta mskpt).

NL 282 *saig'is*, *saig'is* Sessön i Hillesö, Tromsö amt; vare sig ordet är af nordiskt eller lapskt ursprung, har övergången mellan språken skett i urn. tid; 1610 *Sexö*, 1614 *Sexöenn*, 1723 *Sedsöen*, nuv. uttal *Sæssöia*.

NL 255 *rainä*, *raidna* Renön i Tromsö amt; en ren heter urnordiskt **hrainaz*.

NL 85 *ai'lo* Helgö i Karlsö, Tromsö amt; 1610, 1723 *Helgöe*, 1614 *Helgöen*, nuv. uttal *Hællöia*; den lapska formen förutsätter ett urn. **hail-*

NL 160 *gai-vuödna* Kaafjord i Lyngen; namnet är, såsom QVIGSTAD påpekar, av lapskt ursprung; utvecklingen att till långt *ä* (varav senare det nuv. långa *å* uppkommit, men jfr ännu namnets finska form *Kaavuono*) har skett i urn. tid.

b) Namnet innehåller i första stavelsen en vokal, vars nordiska motsvarighet vid upp-tagandet av lånet ännu icke undergått omljud eller brytning och således bör betraktas som urnordisk. Exempel äro:

NL 83 *aggal-suölo* Engelön i Steigen. RTGH XVI, 261.

NL 82 *äda-vuödna* Ædfjord i Lödingen; namnet innehåller utan tvivel isl. *æðr* "ejder".

NL 129 *djel'da* Tjeldön i Lödingen, RYGH XYI, 301; måste väl vara lånat, innan det nuvarande norska *je* uppstår ur det äldre *ja*, som i sin tur uppkommit ur urn. *e*.

Saz̄ža Senjen; QVIGSTAD i Finn.-Ugr. Forsch. II 139, "WIKLUKD i Journ. de la Soc Finno-Ougr. XXIII, 16, 2.

NL 93 *ar'sā* Hersön i Hillesö; skrives i äldre tider *Hergesö*, *Herresöenn*, 1614 *Her-ridtzöenn*, 1723 *Hertzöen*, nuv. uttal *Hærssöia*; även en lapsk namnform *hergie* förekommer, vilken synes vara en senare bildning.

NL 93 *ar'sā* Hersö i Helgö; skrives 1610, 1614 *Herritzö*, 1723 *Hersöen*, nuv. uttal *Hærssöia*.

NL 345 *vavča-vuöäna* Væggefjord längst i norr på Ringvatsö; den lapska formens *vavÖ-* förutsätter ett urn. **wazj-*.

c) Namnets andra stavelse innehåller sådana element, som dels icke kunna vara tillagda av lapparna vid inlånet, dels icke förekommit i grundspråket efter urnordisk tid. Exempel äro bl. a.:

NL 329 *svar'bi* Kvarv i Skjerstad ock Sörfolden, av urn. **hwarða*, fno. *hvarf*; RYGH XVI, s. 218, 237; Inledn. s. 58.

NL 337 *ul'bē* Ulvön i Västerålen; *ulpē-gieddē* gården Ulvik i Tysfjorden, innehåller en urn. form av fno. *ulfr* varg; RYGH XVI, s. 370, 276.

NL 347 *viester-ālas* eller *-allas* Västerålen; den urn. nominativändelsen är här bibehållen; RYGH XVI, s. 371.

NL 97 *av'ki* Haukön i Tysfjorden; RYGH XVI, s. 276.

NL 97 *av'ko* Haukön i Skjærvö; den andra stavelsens *o* i st. f. det väntade *i*, *e* (ur urn. *a*) synes häntyda på så gammalt lån, att det föräm, *o* ännu varit bibehållet.

NL 230 *māhkar-av'jo* Magerön; *-avjo* visar på det urn. **awjō* av **azwiō* (som också kunde vara original till det lapska ordet), jfr min Urla. Lautl. s. 27.

NL 168 *gidne* Nordkyn visar samma intressanta urn. form på *-a* (varur regelmässigt lapska *-e*) av en konsonantstam som *mielkke* "mjölk", *nuotte* "fisknot" o. a., jfr det latinska lånordet *melca* "en maträtt av sur mjölk" med sitt egendomliga *-a* (KLUGE i PAULS Grundriss³, s. 330, 453); det fno. *hinn* är konsonantstam, FRITZNER, Ordbog s. v.; RYGH, Inledn. s. 60; NOREEN, Aisl. Gr.³ § 406. Även i finskan träffas man exempel på detta egendomliga utljud: *marhha* "mark", *nuotta* "fisknot" o. a.

Särskild uppmärksamhet förtjäna här några sammansatta namn, vilkas första sammansättningsled slutar på *-o*, vari man vill igenkänna ett förurnordiskt element av samma art som i *Chario-ualdus*, *Lango-bardi* etc (jfr STRETTBERG, Urgan. Gramm. § 55 a; BRUGMANN, Kurze Vergl. Gramm. §369 A 7). I vissa delar av Tromsö amt har visserligen ett utljud *-ō* spritt sig över områden, där det ursprungligen icke hört hemma (jfr t. ex. NL 325: *Lenvik stuwōhkkō* "huggstubbe" bredvid alla andra dialekters *-e* eller nyare *-a*), men i kompositionsfog synes detta icke ega rum och kan i alla händelser icke användas för att bortförklara *-ō* i namn från andra trakter. Exempel äro:

NL 354: Tysfjorden *væssto-āhpē* Västfjorden; *āhpē* är lånat ur det urn. originalet till *hav*.

NL 94 *arvo-vuöäna* Aursfjorden i Malangen; metatesen *-ur-* till *-rv-* är dock ovanlig (NL 35).

FRHS *Buvro-vuodna* Burfjord i Skjærvö.

NL 343 *vargo-nuörri* Vargsund i Västfinmarken.

d) Förutom dessa nu behandlade grupper finnas en hel hop ortnamn, som kunna vara urnordiska lån, men som icke förete sådana kännetecken, som med nödvändighet fordra antagandet av urnordiskt ursprung och utesluta tanken på senare lån. Sådana äro t. ex. namnen på Folden NL 156, Hammerö 187, Tannö i Hammerö 123, Sagfjorden ("Rötangen")

267, Tysfjorden 132, Ballangen i Ofoten 100, Gratangen 267, Kolla 257, Grytö i Trondenes.

268, Lavangen 213, Salangen 286, Dyrö 131, Tranö 252, Malangen 230, Tussö i Hillesö 137, Grindö vid Tromsö 266, Lyngö vid Vengsö 217, Risö väster om Rebbenesö 266, Andammen 83, Vandö 342, Karlsö 162, Fuglö 195, Vorterö 349, Rödö i Kvænangen 261 och många andra. På grund af sitt läge och sin betydhet böra väl de flästa av dessa lokaliteter ha varit kända för lapparna under sina germanska namn redan under urnordisk tid.

Det ovan sid. 7 f. citerade uttalandet av QVIGSTAD, att de i äldre tid från skandinaverna lånade lapska ortnamnen i norra Norge förutsätta "äldre norske eller gammelnorske Former", är således icke på alla punkter riktigt — det fins en mängd ortnamn, som gå tillbaka på vida äldre, urnordiska och icke blott "gammelnorske" original.

4. NATHORST, "Sveriges geologi", Sthm 1892—94, ss. 303, 306.

5. I hans stora verk "Reise in den äussersten Norden und Osten Sibiriens" IV, 2, St. Petersburg 1875. Jfr även A. BRATJEKS monografi "Die arktische Subregion" i Zoologische Jahrbucher, Abteil. für Systematik, III, ss. 194—216, 277—281, Jena 1888. *

6. Jfr v. MIDDENDORFF, ss. 949 ff., 1175 f.

7. Jfr t. ex. TORNÆI berättelse om fjällapparnas sätt att jaga vildrenar i fjällen vintertiden och skogslapparnas renjakt i skogarna både vid fastlagstiden på våren och brunsttiden på hösten, Sv. Landsmälen XVII, 3, s. 55 ff.

8. v. MIDDENDORFF säger härom s. 956 f.: "Das Rennthier bewohnt fast alle zur Noth ihm Nahrung bietenden Inseln des Eismeer, und scheint in der Leichtigkeit und der Liebhaberei, mit der es weite Wasserstrecken durchschwimmt, ein vorzügliches Mittel zu grösserer Verbreitung zu besitzen. Bei der geringfügigsten Veranlassung habe ich es sich in den Taimyrsee stürzen und mehr als zwei geographische Meilen hinüberschwimmen gesehen. Oft ist es von Segelschiffen im Meere, fern von allen Küsten, aufgefischt worden, und es zögert auch nicht, wenn es von Jägern oder "Wölfen verfolgt wird, sogar auf Eisschollen, die im Meere schwimmen, Schutz zu suchen", o. s. v. Jfr också uppgifterna om renens förmåga att simma i A. HELLAND, "Beskr. over Tromsø amt" I, s. 246, och skildringen av renskötelsen på öarna och skären utanför Helgelands kust i den norska lappkommissionens av 6 aug. 1892 Indberetning, s. 14 f.

9. v. MIDDENDORFF, s. 1125: "Suchen wir nach dem Grunde, der die Rennthiere zu ihren Wanderungen treibt, so könnten wir uns fast bei der Annahme beruhigen, dass sie ursprünglich Waldthiere sind, welche dem Geschmeisse im Frñhsommer zu entgehen suchen, und nicht fruher zur Waldgränze zurtikkzukehren wagen als bis sie vor ihren Peinigern sicher sind.

Hat man die furchterliche Mucken- und Moskito-Plage in Sibirien durchgemacht, die ich zu Anfang dieses Bändes und in meiner Abhandlung über die Barabä beschrieben;-----hat man die Nomaden Siid-Sibiriens mit ihren Heerden schon fruhe im Jahre aus den fettesten Weidegrunden der Steppe sich auf die noch spärlich grünenden Gebirgshöhen begeben gesehen; hat man selbst im höheren Norden Sibiriens die Rukken der Rennthiere von hakig bewaffneten Bremsen-Larven sieb- öder vielmehr durchslagartig durchlöchert gefunden, gesehen wie die Thiere sich schütteln um ihre Peiniger geschossartig von sich zu schleudern; hat man endlich erlebt, wie ängstlich der Nomade seine Rennthiere zur Plagezeit tiberwacht, und wenn sie auf und davon sind, sicher voraussagt, wo sie zwischen West bis Ost auf der Nord hälfte des Horizontes zu finden sein mössen, da sie unaufhaltsam gegen die wehende Luftströmung zielien; — hat man das Alles selbst erlebt, so zögert man gewiss nicht, die volle Bedeutung anzuerkennen, welche das Hervorkommen des Geschmeisses für die armen Geplagten hat.

Sei es dass die Thiere zu immer höheren und höheren, zu immer luftigeren und kühleren Gebirgsgipfeln hinansteigen; sei es dass sie vor ihren Peinigern sich ins Wasser versen-

ken, öder wie am Ochotskischen Meere sich dicht an die überhängend tropfenden, znr Fluthzeit gestrandeten Eisblöcke drängen, nicht Mer, nicht dort der Gefahr achtend, dass das reisende Thier und der JMensch sie in dieser Lage so leicht berukkt — überall sehen wir zur Sommerzeit in dem Geschmeisse, das dem Moder der Urwildnisse entsteigt, die grosse Hauptfrage für das Leben der Rennthiere."

Jfr om myggplågan också "Beskrivelse af Tromsø Amt", Kristiania 1874, bihanget, s. XXVII f.

10. I 1746 års protokoll över den svenska gränseförättningen vittna under den 19 juli några lappar från Jukkasjärvi Överby (vilken flyttade på norra och östra sidan om Torne-träsk), "att de altid varit wahne öfverflytta Landz kiöhlen opåtalt och besöka hafs stranden till undwikande af Myggen som deras diur i denne fiell tract mycket plågar innan OLS-mässan."

Den svenske "östlappen" LARS PETERSEN från Jukkasjärvi avgav den 9 sept. 1743 i Sultenvik i Malangen ett vittnesmål inför major PETER SCHNITLER, ur vilket följande må här anföras (vol. III, s. 94 f.): "Derhos sigendes, at de Svenske Østlapper ei kan undvære de Norske Fielde om Sommeren, deels for de store Klægger [bromsar] og den mangfoldig Utöyg, i Lapmarkens Dale; varende Sommerens Heede, hvoraf Reenen plages, og drives til Norrriges kolde Fielde, deels fordi i Lapmark vel er Maasse nok, men intet Græss, som Reenen om Sommeren vil have, og de kan faae i Norge".

Handschriften n:o 263 i Kildeskriftfondets Samling å Kristiania Universitetsbibliotek (kopia av n:o 947 folio i Thottske Saml. i det store Kgl. Bibl. i Köpenhamn) med titel "Om JLappernes Væsen i Levemaade og Afguds-Dyrkelse i Nordlandene fra forrige Tiider", skriven efter 1752 och företrädesvis avseende lapparna i Nordlands Amt och Senjen (QVIGSTAD, "Kildeskrifter til den lappiske Mythologi", s. 90). I detta mskpt säges s. 14 f.: "Dend Mængde af disse store Bræmser i den tycke Gran Skoug over paa den Svenske siide, der plager iidelig disse Creaturer, er Aarsag, at disse Reensdyr, fölgelig og deris Ejermænd, maae paa den tiid [våren] söge over til de Nordske Fjælde for at undgaae disse sine Fiender, og Endskjönt de vell og derover har een stor Deel i fölge med sig, saa dog kand det icke forslaae mod den store Mængde i Skougen paa den Svenske siide, ligesom og Lapperne med sine Reensdyr paa den tiid söger over til de Nordske Fjælde, fordi der falder langt fædere Græsgang ved en vis Slags Mose, de der finder til Föde, som de Ere heel begjærige efter."

På samma sätt uttalar sig Jokkmokksprästen SAMUEL RHEEN i sin år 1671 skrivna "Relation om Lapparnes Lefwarne och Sedher", Svenska Landsmälen XVII, 1, s. 17: "Sedan när gräas och örter begynna växa i fjällen och dalerne, fly the längre Opføre, somblige in till fjäll Ryggen, och somblige öfwer fjäll Ryggen, och dhett för Myggarne skull, som ther förmycket wancka och giöra theras Reenar stohr wända; hwarføre at undwijka desse ohyror, som deras Reenar hårdt plåga, måste the medh thera fly på the högsta bergh the finna och kunna komma."

I samma riktning yttrar sig också kyrkoherden i Piteå OLAUS GRAAN i sin år 1672 skrivna relation, Svenska Landsmälen XVII, 2, s. 34.

Gent emot dessa uttalanden stå de åsikter, som förfäktades av lapparnas kände missionär från 1700-talet PEHR HÖGSTRÖM och deras förnämste skildrare från vår tid G. VON DÜBEN. Den förre säger i sin präktiga "Beskrifning öfwer de til Sweriges Krona lydande Lapmarker", Sthm 1747, s. 95 f.: "Egenteliga orsaken, hwarføre Lapparna flytta sina hemvisten, är dels den, at de hafva sina land oppe i fjällen, för hvilka de til Kronan betala skatt. Då de således vintertiden och medan de vistas i skogsbygden, verkligen ligga på andras land, hwarføre de måste gifva dem en skäligh vedergällning. Och emedan Renarna lefva sommartiden måst af gräs, som de i Fjällen finna ymnigt nog, men om vintren kunna Lapparna i snöfjällen för brist på ved och andra orsaker ej lefva, hafva både Lappar och Renar fått vanan

att flytta, den de näpligen lära aflägga, och utlåta sig således ej vara med sina indelningar missnöjde. Dels trivas ock Renarna (besynnerligen de som fått vanan) bättre i Fjällen. De blifva för det kalla klimatet med mindre sjukdomar plågade, och på de slåta Fjällen ej så hårdt af myggor ansatte. Här til kommer ock, at de i Fjällen, hvarest ej finnes någon skog, halva bättre före at bevaka sina Renar, hälst sommartiden då de ej kunna se fjäten, än i skogslandet, der de icke altid kunna hafva dem så noga i ögnasikte. Dock tror jag, at om alla Lappar hade på denna sidan om Fjälryggen sina afskilda land och marken vore tillräckelig, skulle de, i anseende til de olägenheter de hafva af flyttningen, väl gifva sig tillfrids at vistas här hela året." Varpå han som bevis härför åberopar sig på skogslapparna, som vistas i skogen hela året om.

Det är dock tydligt, att HÖGSTRÖMS uttalande beror på ett ensidigt teoretiserande. Han erkänner själv, att renarna sommartiden trivas bättre i fjällen i följd av det svala vädret, bristen på mygg och det bättre gräsbetet samt att lapparna personligen ha olägenheter av flyttningarna och väl därför ej alldeles självmant ge sig ut på dem. Jfr i detta avseende -också hans uttalande sid. 99: Vårtiden får lappen "stundom ej längre uppehålla sig på et ställe än en dag eller ock en natt, då han måste åter bort. Hälst då snön begynner blifva $\frac{3}{4}$ ård, och Renarna mena den tiden är inne, på hvilken de skola få fara ju förr ju häle til sina sommarvisten. Då de ock stundom ej stort fråga Lappen til råds, utan laga sig på resan, om deras husbonde vil eller ej. Derföre vet man vara hänt i en viss Lapmark, at medan Lapparna för några år tillbaka voro i Januarii månad til marknads, kom en sådan väderlek, som satte Renarna i den rörelse, at våren vore nu inne; och togo altså afsked samt begäfvu sig på resan, medan deras Herrar voro til marknads: då det ej annat var til görandes, än skynda sig efter til deras vanliga sommarhemvisten". Om HÖGSTRÖM vetat av eller kunnat veta av, att även de vilda renarna i de länder, där de ännu förekomma, företaga alldeles likadana vandringar, oberoende av någon vana, som människor kunnat bibringa dem, hade han säkerligen låtit sin teori om människans ingripande falla.

På s. 94 yttrar HÖGSTRÖM vidare: "En lärd man [LINNE] har hollit före, at Lapparna för Renarnas *Korma* eller *Kurbma* [larverna av renstynget, Hypoderma tarandi] blifva nödsakade at begifva sig alla somrar til Fjällen. — — — Men detta måste hafva kommit af osäkra berättelser om alla dessa saker, emedan andra orsaker äro, hvarföre Lappen måste flytta och ej kan ligga kvar på et ställe. Ty, först har denna fluga i sielfva Fjällen, dit Lappen sommartiden flytter, sit egentliga tilhold; och de Lappar, hvilka sommartiden ej flytta, hafva ej eller af samma flugor så stor olägenhet, som de förra: då det således ej vore, at flytta undan, utan til denna ohyran." Härmed förhåller det sig så, att det är renarna själva, som i sin egen kropp transportera styngflugornas larver till de trakter, vare sig på fjällen eller i skogarna, där de 'tillbringa sommaren. Där komma larverna ut ur renens rygg <Hypoderma tarandi> eller nos (Cephenomyia Trompe), falla till marken, förpuppa sig och utvecklas i sinom tid till dessa styngflugor, som äro renens värsta flygande fiender (jfr FR. BRAUERS "Monographie der Oestriden", Wien 1863). Dem kan således renen icke fly undan, enär han själv bär dem med sig, men den övriga delen av den olidliga insektsplågan undandraget sig fjällrenen genom sin flykt till fjällen och havskusten.

Underlig är G. VON DÜBENS uppfattning i hans verk "Lappland och lapparne", Sthlm 1873. Sedan han på sid. 84 ff. utförligt redogjort för de orsaker, som enligt det vanliga antagandet driva renarna till fjällen, fortsätter han sid. 87: "till vandringen föranleddes renen *ursprungligen* icke af bromsen, icke af myggen, icke af värmen hvar för sig, icke ens af alla tillsammans, utan af Lappens vilja; icke ens *nu* äro de det bestämmande. Det här till viktigaste momentet är *vanan*." Och s. 49 f.: "Utom de af Stockfleth nämnda [bl. a. den gamla traditionen, att renen behöver dricka havsvatten, som skulle vara ett botemedel mot den mask i munnen, \arav renen plågas under månaderna april och maj", d. v. s. Larverna

av Cepkenomyia Trompe] finnas äfven andra skäl, livilka tioligtvia mera än de uppgifna bestämma renens vandring till hafvet. Skogsrenarnas förhållande visar, att renen icke nödvändigt *behöfver* lemna skogen under sommaren, icke behöfver saltet, och det är anledning tro, att dessa vandringar till hafvet äro införda temLigen sent. De verkliga skälen till denna vandring äro: att vistandet vid hafvet skonar somarbetet i skogen och gör detta följaktligen ymnigare till vintern, samt att Lappen under vintern slagat och jagat, och der igenom skaffat sig diverse saker att sälja, livilka han förer till kusten under sommaren, då de flesta köpmännen finnas der, så att han kan betinga högsta pris för sina varor och få köpmannens billigast. Det är således Lappens egen förmån, icke renens behof, som framkallet dessa hafsfärder." Jfr också H. A. WIDMARKS uttalanden i samma verk, s. 481.

Med en enda hänvisning till de vilda renarnas vanor kullkastas denna teori, som det är egendomligt att finna hos en naturforskare som förf. Det behövs icke mycken autopsy föi att veta, att det överallt i litteraturen återkommande och alltid med den största bestämdhet framställda yttrandet, att det egentligen är lappen, som följer renhjorden och i sina vandringar bestämmes av den, och inte tvärtom, är i allt väsentligt fullkomligt sannt. Särskilt är detta händelsen under den tid av året, då marken är bar och renen icke av den djupa snön hindras att fritt röra sig, vart och huru långt den vill. Om då vädret är gott och lämpligt för vallning, kan nog renhjorden drivas, dit man vill, men vid första svårare oväder eller dimma eller anfall av rovdjur spränges hjorden synnerligen lätt, och då är människans herravälde över densamma fullkomligt slut, ofta för en ganska lång tid. Då går renen dit *han* vill, i den riktning, som tusentals generationers samlade erfarenhet om klimat, betestrakter och myggplåga bjuder honom att slå in på, trotsande politiska gränser, förordningar och sekvesteringspåbud, som dekreterats utan att man tagit hänsyn till det som *naturen i* dessa, trakter sedan urminnes tider förelagt och förelägger sina innebyggare (jfr också 1897 års lappkommissions Indstilling, tryckt 1904, s. 171, spalt 2).

Det kan icke nog ofta framhåvas, att renen icke är eller blir ett husdjur i samma mening som häst och ko, som med jämförelsevis ringa möda kunna hållas inom vissa av egorättsförhållanden bestämda gränser. Renen förblir alltid halvild och till en del stående utanför egarens domvärjo. Han är i stället mera än de vanliga husdjuren bunden av naturens bud, och dessa äro desamma för tamrenen som vildrenen. Icke utan skäl yttrade sig" också representanten för Östfinmarken SABA, själv härstammande från fjällappar, vid stortingets sammanträde den 6 dec. 1906 på följande sätt (prot. s. 565): "Karlstadoverenskomsten bestemmer, at de svenske fjeldfinder ikke skal komme til de norske kyster før den 1 Öde-juni. Men vi ved, at renen bryder sig ikke om Karlstadoverenskomsten. Forholdet er om-trent det samme, som om man vilde sige til trækguglene: "I skal ikke komme til Norge før den 15de juni." Naar mai maaned — renkalvens maaned, som finnerne siger — kommer, saa vil renen til kysten. Følger ikke finnen den, saa kommer den alene."

Det är visserligen sannt, att lappen under *vintern* många gånger, åtminstone i vissa, trakter, utsträcker sina vandringar längre än vad renarna själva behöva, ned till trakter, där hans produkter stå högre i pris och de varor han själv behöver äro billigare, men detta är också möjligt för honom blott under vintertiden, då snön hjälper honom att hålla renarna i sin hand. Under sommaren är det möjligt blott i ganska ringa utsträckning och det kan då omöjliggen upphöjas till *princip* för flyttningen. I så fall vore det ju onekligen allra lämpligast för lapparna att hålla sig så nära som möjligt till den stora bygden i öster och intetill den i väster, så sluppe de även ifrån de mödosamma och ofta farliga fjällvandringarna. Av v. DUBENS kategoriska yttrande, att "vistandet vid havet skonar somarbetet i skogen och gör detta följaktligen ymnigare till vintern", framgår detsamma, som man av *han*" citerade arbete, sid. 65 ff. vet, nämligen att han ej haft fullt klart för sig, att renens huvudsakliga föda under sommaren *icke* är renlav, utan allehanda gräsarter. Det är nog ändå

sant, att vinterbetet i någon mån skonas därigenom att renarna äro i fjällen om sommaren, men detta kommer sig huvudsakligen därav, att renarna då icke kunna förstöra lavmarkerna genom att trampa ned dem, vilket är lätt gjort, då laven om sommaren är mycket torr och spröd. Det är också ett av fjällapparnas stående klagomål över skogslapparna, att de senares renar förstöra renlaven under sitt ideliga kringströvande i skogen på sommaren.

11. Jfr t. ex. HELLAND, "Beskr. över Tromsø amt" I, ss. 369, 391 f.; Vet. Ak. Handl. 1771, s. 250 f.

12. v. DÜBEN, s. 92 f.

13. RYGH, "Norske Elvenavne", s. 189.

14. HELLAND, "Beskr. över Tromsø amt" I, s. 403.

15. Steget från renjägare till nomad eller åtminstone halvnomad är kort och lätt taget. Särskilt i våra nordliga trakter, där snön mestadels faller djup, är det under snörika vintrar lätt att hålla en renjord kvar inom ett begränsat område. Det var också under forntiden lätt att under sådana förhållanden försäkra sig om ett slags eganderätt till en skock vildrenar, varav en stor del icke behöfde mera än vänja sig något vid åsynen av människan för att bli "tamrenar" i vår nuvarande mening. Då sedan sommaren kom, spredos renarna visserligen över alla fjäll och skogar, men på vintern kunde man åter samla dem. Sådan och icke mycket högre utvecklad är vissa lappars renskötsel ännu i dag, jfr t. ex. GENETZ' skildring från Kola-halvön i hans "Wörterb. der Kola-lapp. Dial.", Hfors 1891, s. XXVI.

Att skillnaden mellan tamrenar och vildrenar ofta är minimal, är för övrigt en känd sak. Ibland består den blott därunder, att vildrenen är omärkt, men tamrenen försedd med örmärke. Seden att märka renarna i öronen synas lapparna ha upptagit från nordborna, som även de i gammal tid märkte sin boskap med allehanda klipp i öronen. Hos andra renskötande folk förekomma icke örmärken.

16. Det påstås visserligen ibland, att den lapska renkulturen är ett utflöde och en omedelbar fortsättning av den samojediska och allmänsibiriska renkulturen, jfr t. ex. ANDE. M. HANSEN, "Landnäm i Norge", s. 182 f., men någon bevisning härför har mig veterligen icke presterats. Lika stor som Överensstämmelsen är mellan den samojediska och den östligare renskötseln, lika stor är skillnaden mellan den lapska och den samojediska. I sin östra utlöpare på Kolahalvön, som borde vara den naturliga övergången till de samojediska förhållandena, visar sig den lapska renskötseln t. o. m. mest olik den samojediska. Kolalapparna äro typiska halvnomader med föga intensiv renskötsel, samojederna åter de mest typiska helnomader med ytterst intensivt handhavande av renarna. Jfr också den lapska renslädens fundamentala olikhet med den samojediska. Detta för renskötseln mest karaktäristiska redskap borde dock något så när överensstämma på de båda hållen, om de båda arterna av renskötsel verkligen utgått från samma rot. I stället synes den lapska släden ha utgått från skidkälken, de sammanbundna skidorna, vilka ju i och för sig äro ett hos de flästa nordliga folkslag, även de icke nomadiserande, känt redskap. Allt synes mig sålunda tyda på, att den lapska renskötseln icke kommit från öster, utan utvecklat sig inom Skandinavien.

17. HELLAND, "Beskr. över Tromsø amt" I, s. 257 f.

18. Jfr QVIGSTADS framställning i NL, s. 66, där han bl. a. yttrar: "Doch erreichten ihre Wanderungen zur Zeit Ottars, da die Weideplätze ergiebiger und die Herden weniger zahlreich waren, wohl kaum eine Ausdehnung bis zur Seeküste, wenigstens nicht zu der gewöhnlichen Seefahrtstrasse (nw. "Seilleden") innerhalb der Inseln, in denjenigen Gegenden, in welchen die Norweger sich an der Seefahrtstrasse schon angesiedelt hatten; die Lappen dürften sich vielmehr, wie noch heute im Stift Drontheim und Jemtland, innerhalb eines kleineren Gebietes aufgehalten haben." Några bevis härför anföras icke och torde väl knappast håller kunna presteras, jfr min framställning i föreliggande arbete.

19. Handl. rör. Skand. Hist. XXIX, s. 32; Dipl. Suec. IV, s. 73.

20. Handl. rör. Skand. Hist. XXIX, s. 34 f. Om birkarlarnas Norgesfärder i senare tid jfr t. ex. J. NORDLANDEER Hist. Tidskr. 1906, ss. 238, 241 f. och K. AHLENIUS "Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi", Upsala 1895, ss. 204, 354 ("Scongen" motsvarar väl Skjomen i Ofoten), 360.

21. Att kreditväsen även kan existera hos ett naturfolk, är en känd sak. Hur det gick till särskilt hos lapparna, ser man av den åskådliga skildringen hos TOENÆUS (SV. Landsm. XVII, 3, sid. 63), en skildring, som troligen eger giltighet även för birkarlarnas tid. Intressant är att se, att den av TOENÆUS omtalade karvstocken, som begagnades för räknenskappens förande, på finska heter *pirkka*, vilket är ett nordiskt lånord och tydligen på något sätt sammanhänger med *birk*-karlarnas namn.

22. Jfr framställningen hos P. A. MUNCH, "Sami. Afhandl." II, s. 272 f.; K. PIEA, "Svensk-danska förhandlingar 1593—1600", Sthlm 1895, s. 20.

23. Huvudkällor för denna förteckning äro:

En på tyska skriven mantalslängd av år 1595, uppgjord av kanslisten CAEL RAAF; finnes å svenska Riksarkivet i Danica, Gränshandlingar, Lappland mot Norge 1563—1603.

En skiss över Torne lappmark år 1591 av lappfogden NILS OREVAIN; dårsammastädes.

En på holländska skriven förteckning på sjöfinnarnas fjordar bland JOESTINCKS handlingar i samma bunt.

Ett "Mantall widh westresjön" 1608 och 1609, undertecknat av BALZER BÄCK; ibidem, Lappland mot Norge 1604—1699.

"Extrakt af HANS OLSSONS Relation om Finneskat, som Søfinner give Svensken og Rysen" av år-1598; Norske Rigsreg. III, s. 537 ff.

24. Om Västerälvens utsträckning i äldre tider se P. A. MUNCH, "Norge under Middelalderen", Möss 1849, s. 62.

25. Norske Rigsreg. HI, s. 643; G. STORM, "Hist.-topogr. Skrifter om Norge", Kristiania 1895, s. 181.

26. K. PIRA, anf. arb. s. 169 f.

27. Norske Rigsreg. IV, s. 300 f.

28. Ibid. XI, s. 78.

29. Det område, för vilket Sverige utkrävde s. k. lappskatt, sträckte sig i väster icke så långt som till "fiel-sædet" i Susendalen och det närmast i norr därom liggande, som omfattade Krutfjeldene, Vaagvasfjeldet och Hatfjeldet med tillhörande dalar och fiskevatten, jfr härom närmare det svar, som tredje vittnet i Helgelands Fogderi gav på Schnitlers fjärde fråga. Detta betyder emellertid icke, att de lappar, som sutto på dessa bägge skatteland och betalade lappskatt till Norge, därför icke stodo i något som hälst undersätligt förhållande till Sverige. Lappskatten var nämligen här vid denna tid icke en personlig skatt, utan närmast en arrendeavgift. Härom yttras i 1892 års lappkommissions Indberetning s. 120 (jfr. s. 17) bl. a.: "Kongeskjødet af 3die Marts 1750 hjemlede altsaa Peter Dass Eiendemsret til alt Almenningssland i Ranen og Vefsen, men med Forbehold af Adgang for Lapperne til Brug af de Strækninger, "hvor ingen Rydning kan ske eller Bofolk sig nedsætte". Nogen territorial Udstrækning med fæste Grændser ligeoverfor nævnte Brug er, som det vil sees, ikke herved angivet. Af amtmænd Schelderups i Skjødet af 1750 refererede erklæring fremgaar derhos, at Lappeskatten opfattes af ham som en Skat eller Af gift for Brugen "af de Steder, hvor ingen Rydning kan ske" o. s. v. Efter denne Betragtning er Lappeskatten formentlig nærmest en Jord- eller Landleieavgift. Dette har neppe været Lappeskattens oprindelige Væsen. Fra Begyndelsen af var den visselig en *personlig* Skat eller Udgift, hvorved Lapperne undersaatlige Forhold til den norske Stat blev manifesteret. Men allerede før Midten af forrige Aarhundrede opfattedes Lappeskatten ogsaa af Lapperne, ligesom af Skatteeieren, som en *Landleie*. Dette formenes med Tydelighed at fremgaa af Major Peter Schnitlers Examinations-Forretninger og Relationer i Anledning af

Grändsereguleringen mod Sverige. Særlig har denne Opfatning af Lappeskatten faaet sit Udtryk i den af Schnitler oftere omhandlede Sædvane, at Lappeskatforpagteren i Helgeland, Enkemadame Sverdrup, udstedte *Bygselsedler* till Lapperne paa bestemte Fjeldsæder. En saadan Bygselseddel hjemler vedkommende Lap eller Lapper en Brugsret over den bygslede-Fjeldstrækning" etc

Icke håller i de närgränsande svenska lappmarkerna var lappskatten vid denna tid en personlig avgift. Redan år 1670 uppgjordes ett förslag till *jordebok* för Ume lappmark (jfr. ovan s. 15), och i samband med 1695 års definitiva omreglering av lappskatten upprättades sedermera officiella jordböcker för lappmarkerna, i vilka lapparnas *land* och *fiskevatten* så vitt möjligt upptogs. Lappskatten hade här fått *grvndskatts* natur.

Att Sverige icke fordrade lappskatt för Susendalen, Krutfjeldene, Vaagvasfjeldet och Hatfjeldet betydde således, att man icke pretenderade äganderätt till detta *land*. Att de *lappar*, som sutto här på sommaren och i Sverige på vintern, därmed icke voro befriade från svenskt undersåtareskap, framgår därav, att de betalade *personliga avgifter till de svenska ämbetsmännen*. Härom säger tredje vittnet i Helgelands Fogderi vid svaret på Sennitlers, tredje fråga: "om Viinteren opholder hand sig i Aaselle-Lap-Mark, hvor hand indtet noget betaler til dend Svenske Skatte Foged, men allene Skoug leje til Svenske Lap-Finn, hoshvilken hand inde sidder [d. v. s. skogslappen, jfr ovan s. 27], Nembl.: 36 eller 48 p i Værdie; Til Laugmand eller Hærrets Høvdingen og Præsten betaler hand ikke noget som en Skyldighed, uden noget liidet de i goed villighed kand fordre dennem." Samma svar gåvo-fjärde och femte vittnena i Helgelands Fogderi rörande sina skyldigheter till Sverige. Att de sade sig icke vara skyldiga att betala avgifter till de svenska ämbetsmännen, utan blott, göra det "i godvillighet", får man tydligen icke mycket fästa sig vid; denna uppgift härrör säkerligen av fruktan för reprimander från de norska myndigheternas sida.

I fråga om skattskyldighet till svenska kronan voro således dessa lappar att jämföra med t. ex. den svenske fjällapp, som Schnitler examinerade den 19 juli 1743 på Kjøbsnes i Tysfjorden (HI, s. 177 ff.) och som förklarade, att "han selv har ingen Marke-Land af Sverrigs Crone der til Fæste; men sidder inde hos en anden Svensk Lap; Til Cronen betaler han intet, ei heller til Laugmanden i Sverrig, saasom han er fattig, og bruges til at giøre-Skydz eller Fodringskab; Til Svenske Præsten yder han aarlig 8 à 12 sk.". Även dennes, svenska medborgarskap manifesterades sålunda genom en personlig avgift, betalad till en svensk ämbetsman

Frånsett — och jämte — deras undersåtliga förhållande till Norge stodo de ovan-nämnda lapparna alltså också i undersåtligt förhållande till Sverige. De voro inga "privative-norske Lapper" enligt det gamla uttrycket, utan hörde liksom så många andra lappar i dessa trakter till bägge rikena, ett egendomligt förhållande, på vilket först 1751 års gräns-traktat gjorde slut.

Denna deras dubbla egenskap var också fullt medveten för Schnitler. I sin relation, av den 15 april 1744 omnämner han (1892 års komm:s Indber., s. 56 f.) inga norska fjäll-lappar från dessa trakter, utan blott svenska. Först vid Senjens Fogderi (s. 58) omnämner han 7 norska fjällappar, som icke betala något alls, då de övervintra i Sverige (om vilka se ovan s. 80 f.). Enligt Oberst MANGELSENS skrivelse till den danska konungen av den 6 febr. 1749 (1897 års komm:s Indstill., s. 27 och bil. 8, s. 59) skulle visserligen även dessa årligen fullgöra vissa prestanda till de svenska ämbetsmännen, men detta är tydligen misstag., då varken Schnitlers nyssnämnda relation eller hans examinationsprotokoll veta av något sådant. I dessa senare säger i stället 14:de vittnet i Senjens Fogderi, en norsk östlapp, uttryckligen (IV, s. 67): "I Sverrig betaler han ingen Skat, og det derfor, at han er en Norsk Skatte-Lap, ei heller nogen Told til Lavmanden, eller Præst, eller til den Svenske Lap, hvor

han siddet inde hos". På samma sätt yttrade sig 15:de (s. 68), 17:de (s. 101) och 18:de vittnet (s. 102).

29 a. 1897 års lappkommissions Indstilling, tryckt 1904, s. 40.

30. Jfr t. ex. Schnitlers prot., II, 3 och 6 vittnet i Helgeland, I v. i Salten; JJI, ss. 55, 179, samt hans relation av den 15 april 1744, avtryckt i 1892 års lappkommissions Indberetning, sid. 61, mom. 4.

31. På samma sätt förfors med de lappar, som egde sommarskatteländ i Norge och på samma gång vinterskatteländ i Pite, Lule eller Torne lappmarker. Enligt kodicillens § 5 "mistade" de det ena av dessa sina skatteländ. Om man medels en lagtolkning in pejorem partem skulle tyda detta som en inskränkning i lapparnas genom § 10 fastslagna generella rätt till överflyttning till det andra riket, skulle man komma till den orimliga konsekvensen att dessa lappar, som förut egt både vinterskatteländ i det ena riket och sommarskatteländ i det andra, genom traktaten blevo uteslutna från överflyttningsrätten, men att de som egde skatteländ blott i endera riket, skulle bibehålla densamma. Frånsett att de förra väl i rättsligt avseende genom att lagfästa sina betesländ i bägge rikena hade skaffat sig betydligt större formell rätt till överflyttning än de senare, vore alltsammans en meningslöshet i en traktat, som på allt sätt söker att i humanitetens namn värna om nomadlapparnas intressen.

32. Till en liten del har bristen på kartor över dessa trakter nu avhjälpes genom den med det just utkomna första häftet av AMUND HELLANDS "Beskriv. over Nordlands amt" följande kartan över Svartisen med dess omgivning, i vilken en del av det äljes icke utgivna kartbladet Beierdalen ingår. Man kan här sammanställa Schnitlers *Bevivagge* med Rævfjeldet intill mitten av kartans östra kant; hit hörde väl också lågfjällen norr därom; jfr också HELLANDS nyssnämnda arbete, s. 426, där "Rebbivagges myrstrækninger" omtalas. *Sakviis alle* tycks motsvara kartans Tveraafjeldet. *Meidjokdal* är väl den lilla dalen norr om Magdatind eller Magdacokka. *Krijppo field* och *Klöp-field* är den långsmala fjällsträckningen mellan Beierdalen och Graataadalen. *Tollaaen* återfinner man längst i nordost. Där finnes även *Bamsgjelheia* och söder om *Tollaaen Tellngen*. *Knapffeld* i lapplänsmannens förteckning är tydligen detsamma som Knabben vid Tollaaen. Till slut bör också särskilt framhävas, att denna nya karta även i de övra partierna av *Arstaddålen* har några lapska namn (Guöllevagge, Habresdalen med Habrestind, Kovdisdalen med Kovdistind, kanske också Sokumfjeldet, på vars nordöstra sida Lapflytterskaret ligger), vilka alltså visa, att nomadlapparna gått över även till denna dalgång och således ända ut till havskusten. Huruvida lapparna flyttade till dessa trakter även på 1700-talet, är emellertid obekant.

33. "Beskriv. af Tromsø Amt" 1874, ss. LXXXI, LXXXIV.

34. Jfr härom bland yttranden från äldre tid det ovan i anm. 10 anförda uttalandet -av fjällappen LARS PETERSEN och från nyare tid, vad härom säges av Kon. Bef. i Norrbottens län i dess betänkande av den 31 dec 1879 (K. Maj:ts Prop. n:o 18 till 1882 års riksdag, s. 108 f. = Oth. Prp. 1882, n:o 2, sid. 92).

35. Jfr 1897 års lappkommissions Indstilling, ss. 301, 307.

36. Dessa frågor lydde på följande sätt:

"2:o. Om Svenska Lapparnes och deras Rehnjordars besök i Norrige äro tillfällige eller reguliera och hvilka tider de aftåga och återvända.

4:o. Huruvida locala förhållanden och Rehnkreaturens behof af bete må medgifva att tågen till och ifrån Norrige ske i ett sammanhang för hvarje Lappmark och efter en och samma eller flere bestämda vägar, derest dessa skulle antagas till en betydlig bredd af t. ex. 1/2 mil.

6:o. Hvarest Svenska Lapparne under deras vistande i Norrige egentligen uppehålla sig, om det sker vid hafsstranden eller på sjelfva landsbygden.

8:o. Om kändt är, huruvida locala förhållanderne i Norrige må medgifva, att vissa bestämda med erforderligt bete försedde tracter till Svenska Lapparna och deras hjordar upplåtas.

9:o. Huru många hushåll årligen pläga från Jockmocks Lappmark besöka Norrige och med huru stort antal Renar tillhoppa, samt likaledes huru många Norriska Lappar och Renar årligen besöka Sverrige."

37. Detta protokoll innehåller huvudsakligen svar på en del frågor, av vilka de för denna framställning viktiga lyda på följande sätt:

"1. Har det fra äldre Tider gaaet og gaar det nu nogen Renvei forbi Stedet, og i modsat Tilfælde hvor gaar nærmeste Renvei?

2. Hvilke og fra hvilke Sogn er de Lapper, som passerer forbi med sine Ren, og hvor stort kan Antallet af Mennesker og Ren antages at være?

3. Naar farer Lapperne forbi om Vaaren og naar om Høsten?

4. Er der i senere Tid foregaaet nogen Forändring i Ned- og Opflytningstiden, og hvad er isaafald Aarsagen dertil?

5. Er det nødvendigt, att Nedflytningen sker saa tidligt og Opflytningen saa sent, som Tilfældet nu er?

7. Paa hvilke Steder opslaar Lapperne sine Telt?

8. Flytter Lapperne i Sommerens Løb sine Telt og Beitespladse, og isaafald hvad er Aarsagen dertil?

10. Hvilke Omraader benytter Lapperne til Beite for Renen?

11. Hvorledes er disse Omraader beskaffede?

12. Hvem tilhører disse Trakter? Staten eller private Personer?

13. Hvor længe har Lapperne benyttet disse Omraader?

16. Saafremt Simlerne ankommer først, hvilke Forføjninger træffes da for tilstrækkelig Bevogning af dem, medens Okserenen hentes?

19. Kjender Lapperne de Ren, som er samlede ved hvert særskilt Tilfælde, og det omtrentlige Antal, som hver Eier har i samme Flok?

21. Findes i Nærheden Trakter, som Lapperne kan benytte uden Ulempe for de Fastboende, og for hvilket Renantal?

44. Har Antallet af overflyttende Ren tiltaget eller aftaget, og isaafald hvad er Aarsagen?

38. I Indst., s. 170 står "noget tidligere", hvilket dock icke ger någon mening, varför det måste vara tryck- eller skrivfel.